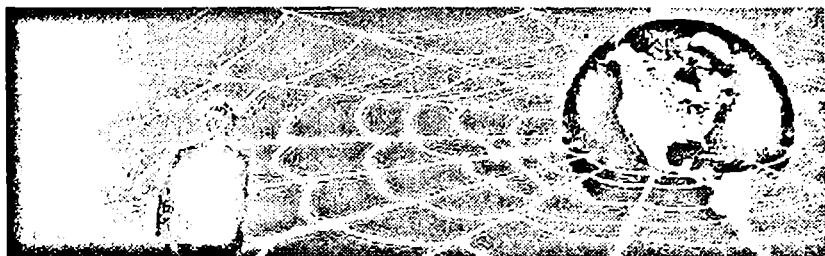

პოსტინდუსტრიული (ახალი) საზოგადოების
კვლევის ცენტრი

კახა ქეცბაია

ბანათლების სოციოლოგია
(ლექციები)

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2014

წიგნში ავტორ-შემდგენლის მიერ თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, სოციოლოგიის მიმართულებაზე „განათლების სოციოლოგიაში“ წაკითხული ლექციების ძირითადი ნაწილია თავმოყრილი.

საღეჭიო თემატიკას თან ერთვის სხვადასხვა სახის საკითხავი მასალა და განათლების სოციოლოგიის ძირითადი ცნებებისა და ტერმინების განმარტებანი.

წიგნი სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ბაკალავრიატის პროგრამის სტუდენტებისათვის და, საერთოდ, განათლების სოციოლოგიის თეორიული და პრაქტიკული საკითხების შესწავლის დამწყებთათვისაა განკუთვნილი. მისი საშუალებით დაინტერესებული მკითხველი განათლების სოციოლოგიის ძირითად თეორიულ და პრაქტიკულ იმპლიკაციებს და განათლების, როგორც სოციალური ფენომენის შესახებ, არსებულ სოციოლოგიურ ხედვებსა და მიდგომებს გაეცნობა. მასში განხილულია განათლების, როგორც სოციალური მოვლენისა და ინსტიტუტის, შესახებ არსებული სოციოლოგიური კონცეფციები, განათლებისა და სოციალური გარემოს ურთიერთშემოქმედების საკითხები, განათლების სფეროში დასაფლეთის ქვეყნებში ჩატარებული ემპირიული სოციოლოგიური გამოკვლევების შედეგები და მრავალი სხვა.

რედაქტორი: მანანა გაგოშიძე,

ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტი: მეჩი ლობჯანიძე,

ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი

ლიტ. რედაქტორი: ჯემალ შონია

გარეკანის II გვერდზე დიეგო რიგერა „ახალი სკოლა“ (1923წ.)

© ჟ. ქეცაია, 2014

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2014

თბილისი, 0179, ი. შავაშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-253-5

შინაარსი

შესავალი.....	6
---------------	---

თავი I

განათლების სოციოლოგია, როგორც მეცნიერება

§1. განათლების სოციოლოგიის მოკლე ისტორია.....	13
§2. განათლების სოციოლოგიის საგანი, ამოცანები და ფუნქციები, განათლების სოციოლოგიის ადგილი მეცნიერებათა სისტემაში	19
საკითხავი მასალა: ალ. მენი, საუბარი პედაგოგიკაზე	31
§3. განათლების დეფინიცია.....	41
საკითხავი მასალა: ჯონათან ბეკერი, რა არის ლიბერალური განათლება და რას არ წარმოადგენს ის?	51
§4. განათლება, როგორც სოციოლოგიური პრობლემა	61
§5. კვლევის მეთოდები განათლების სოციოლოგიაში	71
პრაქტიკუმი განათლების სოციოლოგიაში	82
ეს საინტერესოა: სრულფასოვანი მოქალაქის აღზრდისათვის – სოციოლოგიური გამოკვლევის შედეგების მიხედვით	85

თავი II

განათლების თეორიულ-სოციოლოგიური იმპლიკაციები

§1. განათლების სოციოლოგიური თეორიის ძირები	90
§2. ძირითადი თეორიული მიდგომები და ხედვები განათლების სოციოლოგიაში	103
§3. განათლება მაქს ვებერის სოციოლოგიაში	117
§4. განათლების სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური თეორიები	128
§5. განათლების სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური თეორიები – პიერ ბურდიე: „განათლება და კულტურის კელავეწარმოება“	156
§6. განათლების ფუნქციონალისტური სოციოლოგიური თეორიები	176
საკითხავი მასალა: ტალკოტ პარსონსის სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური თეორიის ძირითადი პრინციპები	180
§7. განათლების ინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიები	203
საკითხავი მასალა: ფენომენოლოგიური სოციოლოგიური თეორიის ძირითადი პრინციპები	208
§8. განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები	232
§9. განათლების პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური თეორიები	241
საკითხავი მასალა: კ. ჯეცბაია, ჟან ბოდრიარი: „სოციალურის სიკვდილი“ და ტრანსსოციოლოგიის მოდელი	266
§10. პოსტმოდერნისტული ეთნოკულტურული დისკურსი განათლების სოციოლოგიაში	276

ეს საინტერესოა: კ. ქეცბაია, ტოლერანტობის კულტურა საქართველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში	289
§11. ჯონ დიუი: განათლების პრაგმატისტული კონცეფცია, ინსტრუმენტალური პედაგოგიკა, კონსტრუქტივიზმი, განათლება და დემოკრატია.....	300
საკითხავი მასალა: ჯონ დიუი, ჩემი პედაგოგიური კრედო	312

თავი III

განათლების ემპირიულ-სოციოლოგიური იმპლიკაციები

§1. კომპარატიული კვლევები განათლების სოციოლოგიაში	326
--	-----

თავი IV

განათლება და საზოგადოება

§1. განათლება და საზოგადოების ტიპოლოგია	344
§2. განათლება და სოციალური სტრატეგიკაცია	356
§3. განათლება და სოციალური მობილობა	365
§4. განათლება და ეკონომიკური განვითარება	371
§5. უმაღლესი განათლების თანამედროვე პრობლემები	384
საკითხავი მასალა: ზიგმუნტ ბაუმანი – უნივერსიტეტის ფასი? გაიგეთ ბაზარზე!	391
სქემა: საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემა	396
ძირითადი ცნებები	397
პირთა საძიებელი	407

შესავალი

თანამედროვე ცივილიზებული საზოგადოების არსებობა წარმოდგენილია განათლების გარეშე. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ცოდნა უმთავრესი სიმდიდრე და ძალაა.* კომპიუტერის, ინტერნეტის, გენური ინჟინერიის, ინ-ვიტრო განაყოფიერებისა და სხვა უახლესი ტექნოლოგიების ეპოქაში სულ უფრო ცხადი ხდება გენი-ალური ბეკონის სიტყვების ჭეშმარიტება: „ცოდნა — ძალა“; ამ ძალას მოკლებული ადამიანი უძლური იქნება სწორი ორიენტირის პოვნასა და XXI საუკუნის ათასგვარი წინააღმდეგობებითა და პრობლემებით აღსავსე ცხოვრების ლაბირინთებში გზის გაკვლევაში.

უდავოა, რომ განათლებას დიდი ადგილი უჭირავს თანამედროვე ადამიანის ცხოვრებაში. ხშირ შემთხვევაში იგი ადამიანთა უმეტესი ნაწილის მთელ ცხოვრებას იკავებს. თანამედროვე ადამიანის კულტუროგენეზი განათლების გარეშე წარმოდგენილია. ასეთ შემთხვევაში ისმის მეტად საყურადღებო და ამავე დროს ზოგადსააკაცობრიო კითხვები: როგორი არის და როგორი უნდა იყოს თანამედროვე განათლება? რამდენად სრულყოფილია განათლების თანამედროვე სისტემა? რა როლს ასრულებს განათლება თანამედროვე საზოგადოებაში? ამ კითხვებზე კომპეტენტური პასუხის გაცემა განათლებისადმი სოციო-

* შენიშვნა: თანამედროვე დასავლური სოციოლოგიის მიხედვით, კაცობრიობამ თავისი არსებობისა და განვითარების ისტორიაში რამდენიმე სტადია განეწყო. ამ სტადიებიდან ერთ-ერთი პოსტინდუსტრიული, ინფორმაციული სტადიაა (პოსტინდუსტრიული-ინფორმაციული საზოგადოება). იგი აღწერეს 70-იანი წლების სოციოლოგებმა დ. ბელომ, ზ. ბუჟინსკიმ, ე. ტოფლერმა და სხვ. მისთვის დამახასიათებელია წარმოებაში დასაქმებული ადამიანების რიცხვის შემცირება და მომსახურების სფეროს (სერვისის) ზრდა. წინა პლანზე წამოწეულია განათლება, მეცნიერება და კულტურა. საზოგადოებაში წამყვან როლს ასრულებს ინტელიგენცია: მენეჯერები და მაღალი რანგის სპეციალისტები. საინტერესოა, რომ, ამ სოციოლოგიების მიხედვით, ინფორმაციულის შემდგომი სტადია ეკოლოგიური, მაღალტექნოლოგიზებული საზოგადოებაა.

ლოგიური (მეცნიერული) მიდგომის აუცილებლობასა და ამ სფეროში არსებული პრობლემების სოციოლოგიურ შესწავლას მოითხოვს.

განათლება სოციალური ყოფიერების ერთ-ერთი ურთულესი და საპასუხისმგებლო უბანია, რომელსაც მის შესახებ არსებულ სხვა სპეციალურ მეცნიერებებთან ერთად (პედაგოგია, ფსიქოლოგია) განათლების სოციოლოგია შეისწავლის. ამ დარგის მოწინავე დასაუფლებელი სპეციალისტების აზრით, რაოდენ პარადოქსულიც უნდა იყოს, თანამედროვე ცივილიზაციის პირობებში დგას განათლების კრიზისის პრობლემა. ზოგადად თუ ვიტყვით, ეს იგივე თანამედროვე ცივილიზებული ადამიანისა და საზოგადოების კრიზისის პრობლემაა, რომელიც თავის გამოხატულებას სოციალური ყოფიერების თითქმის ყველა სფეროში პოულობს. ჩამოყალიბდა და კიდევ უფრო ღრმავდება დისპროპორცია ადამიანურ კულტურასა და თანამედროვე სწავლა-განათლების სისტემებს შორის, საზოგადოების მიღწევებსა და „მასების კულტურას“ შორის. ყოველივე ამან თავისი გამოხატულება ვიწრო სპეციალიზაციაში პოვა. რაც მეტი დრო გადის, ადამიანები იმდენად ჩაიკეტნენ თავიანთი ვიწრო სპეციალობის წიაღში, რომ მათთვის თვით საკუთარი მოღვაწეობის შედეგები შეუმჩნეველი გახდა. იქმნება წინააღმდეგობა კომუნიკაციის სფეროში. გარდა ამისა, ახალგაზრდა, რომელსაც აქვს პრეტენზია იყოს საშუალო დონის სპეციალისტი, იძულებულია სწავლა-განათლებას მოანდომოს, სულ მცირე, 13-15 წელი, ხოლო იმისთვის, რომ უმაღლესი კვალიფიკაცია მიიღოს, სჭირდება 20 წელი მაინც. თანაც განათლება ძალიან ადრეულ ასაკში იწყება. ასე რომ, ყრმობის, ბავშვობისა და ახალგაზრდობის სანუკეარი წლები განათლებას ხმარდება. არის შემთხვევები, როცა ადრეულ ასაკში ბავშვებს ორ ან მეტ უცხო ენას ასწავლიან. განათლების მიღების ყველაზე საპასუხისმგებლო ფაზები მოდის სწორედ იმ პერიოდზე, როდესაც ადამიანის სოციალურად თვითდამკვიდრება, მის მიერ საკუთარი თავის პოვნა ხდება – იქნება ეს პროფესიული, საოჯახო

თუ სამოქალაქო, თანაც ყველაფერი ეს ხდება ფსიქოფიზიკურ შედეგებზე ყოველგვარი წარმოდგენის გარეშე. ფსიქოლოგები ადასტურებენ, რომ გახანგრძლივებული სწავლება ხშირად ინფანტილურობის ნაყოფს იძლევა. ამის გამო ახალგაზრდები ბევრ შემთხვევაში სტრესულ მდგომარეობაში ეარდებიან. ასეთი მდგომარეობა სკოლაში მოსწავლეებს შორისაც ხშირია.

განათლების სფეროს პრობლემები კიდევ უფრო ღრმავდება ე. წ. „ავადმყოფური პრობლემების“ გამო. ჩვენში დოგმატიზმის, ათეიზმისა და მარქსისტული იდეოლოგიის ბატონობამ დიდი გავლენა მოახდინა ადამიანის სულიერ სამყაროზე, მის გადაგვარებაზე. იყო სრული იზოლაცია მსოფლიო მოწინავე და დემოკრატიული ცივილიზაციისაგან. ყოველივე ამან კი იმ ღირებულებების გათავისება და გამოყენება შეასუსტა, რომლებიც ამ ხნის განმავლობაში საკაცობრიო პედაგოგიკასა და განათლების სისტემაში წარმოიშვა. ამას ხელი შეუწყო განათლების სისტემის ტოტალიტარულმა სისტემამ, სადაც აქცენტი მართვის ადმინისტრაციულ მეთოდებზე იყო გაკეთებული. ხდებოდა ინიციატივების ჩახშობა; იკრძალებოდა საქმისადმი შემოქმედებითი მიდგომა. მთლიანად იდეოლოგიზებული იყო სასწავლო პროცესის შინაარსი და ორგანიზაცია. ამის მიხედვით ხდებოდა ე. წ. სელექცია დამჯერი პედაგოგებისა, რაც პიროვნების ნიველირებას ახდენდა. არავითარი ნოვაცია, განათლების სისტემა მთლიანად უნიფიცირებული იყო – ყველა მიჰყვებოდა მმართველი ორგანოების მიერ დადგენილ ერთ დებულებას. ექსპერიმენტის ჩატარების უფლება მხოლოდ ე. წ. მმართველ, ზემდგომ ორგანოებს – სამინისტროსა და აკადემიის ინსტიტუტებს – ჰქონდა. ყოველივე ამან ფსევდო-განათლებისაკენ სწრაფვა და ჭეშმარიტი განათლების პრესტიჟის დაცემა გამოიწვია. სწავლისადმი სწრაფვის „ბუნებრივი“ ინტერესი „დიპლომის შოვნის“ მოთხოვნილებამ შეცვალა. ამას მოჰყვა მთელი რიგი ნეგატიური, საზოგადოებისათვის საშიში მოვლენები: პროტექციონიზმის ყველაზე სულმდაბალი ფორმები: კორუფცია, ადამიანთა

უფლებებისა და ღირსების შელახვა. ქვეყანაში განათლების ჰიპერტროფირებული სტრუქტურა ჩამოყალიბდა, რომელიც ერის სულიერ და მატერიალურ მოთხოვნილებებს არ შეესაბამება. ბოლომდე გაურკვეველი რჩება სახელმწიფო პოლიტიკა ამ სფეროში. დაფინანსება ბიუჯეტიდან მინიმალურია, არადა, საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ კულტურის, ეკონომიკის, სოფლის მეურნეობის, პოლიტიკის, მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროში საგრძნობი წინსვლა იმ ქვეყნებს აქვს, რომლებიც სულ უფრო მეტ თანხებს განათლების სისტემის დაფინანსებაზე ხარჯავენ. თუ ადრე ყოველი მეექვსე ადამიანი იღებდა უმაღლეს განათლებას, ამჯერად თითქმის ყოველი ადამიანი უმაღლესგანათლებულია. განსაკუთრებით ჭარბობენ სამედიცინო, იურიდიული და ეკონომიკური განათლების მქონე პირები. მათი რაოდენობა უფრო და უფრო იზრდება. სოციოლოგიური გამოკვლევები ადასტურებენ, რომ ასეთი ადამიანებით დაკომპლექტებული კოლექტივების შრომის ნაყოფიერება ძალზე დაბალია. ქვეყნის განათლების (სისტემის) სტრუქტურა არ შეესაბამება, არ არის საზოგადოების მოთხოვნების ადეკვატური. ასეთ შემთხვევაში კი აუცილებელი ხდება რეფორმების გატარება ამ სფეროში, თუმცა ეს უნდა იყოს ჭეშმარიტი და არა ფსევდორეფორმა. რეფორმისტული აზროვნების საფუძველი უნდა იყოს ქვეყნის, ერის, საზოგადოების რეალური მოთხოვნები. ამიტომ მექანიკურად არ უნდა იქნეს გადმოღებული სხვა, თუნდაც მოწინავე ქვეყნების გამოცდილება ამ სფეროში. პრობლემის გადაწყვეტაში აუცილებლად ის მეცნიერება უნდა მონაწილეობდეს პედაგოგიკასთან ერთად, რომელმაც უკეთ იცის ამ სფეროს პრობლემები და სატკივარი. ჩვენი აზრით კი, ასეთი მეცნიერება განათლების სოციოლოგია და განათლების ფილოსოფიაა; საქართველოში კი ეს მეცნიერებები ლამის უგულებელყოფილია.

განათლების კრიზისულ მდგომარეობაში თავისი წველილი მეცნიერებასაც მიუძღვის, კერძოდ პედაგოგიკას. ის რეკომენდაციები, რომლებსაც ეს მეცნიერება უნდა იპ-

ლეოდეს განათლების პოლიტიკის, მეთოდის და სხვა საპასუხისმგებლო სფეროში, თანამედროვე მოთხოვნებს არ შეესაბამება. წინათ მათი მიზანი მარქსისტული დოგმების აპოლოგია იყო, ახლა კი, როცა მარქსიზმი აღარ დომინანტობს, მსოფლიო პედაგოგიკისაგან მოწყვეტა მოხდა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი უფინანსობაა. გარდა ამისა, ამ პერიოდში, ფაქტობრივად, არ არსებობდა სოციოლოგია და, ბუნებრივია, არც განათლების სოციოლოგიის დარგი. ამჟამად ეს მეცნიერება ჩამოყალიბების პროცესშია, თანაც იგი განიცდის გაურკვეველობასაც შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით. განათლების მესვეურებს ჯერ კიდევ ვერ გაუცნობიერებიათ ამ დარგის სარგებლიანობა და საჭიროება განათლებისათვის, მაშინ როდესაც ამ სფეროში დიდი წარმატებების მქონე ქვეყნებში ნაბიჯსაც არ დგამენ განათლების სოციოლოგიის გარეშე.

მეტად მნიშვნელოვანია ამ მხრივ სოციოლოგიური განათლების განვითარების საკითხი. სოციოლოგია ვერ იტანს დოგმატურ აზროვნებას, ამიტომაც იგი თავის რეალიზაციას დემოკრატიულ ქვეყნებში პოულობს. თუკი ჩვენთან არ სჭირდებათ განათლების სოციოლოგია, ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ჩვენი საზოგადოება ჯერ კიდევ ბოლომდე არ განთავისუფლებულა ადმინისტრაციული და დოგმატური აზროვნებისაგან, თუმცა იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ეს პრობლემა თანდათან მოგვარდება. სხვა რომ არაფერი, თვით საზოგადოების შიგნით თაობათა ცვლა მოაგვარებს ამ პრობლემას.

განათლება არა მხოლოდ კულტურის ფენომენია, არამედ თანამედროვე საზოგადოებაში იგი პოლიტიკურ ფაქტორსაც წარმოადგენს. განათლების ყოფიერების ამ ასპექტის იგნორირებას, ბუნებრივია, სოციოლოგია ვერ მოახდენს.

სოციალური აზრის ისტორიაში განათლება, როგორც სოციალური ფენომენი, მსჯელობისა და კვლევის საგანი ყოველთვის იყო. განათლების პრობლემებით ინტერესდებიან ფილოსოფოსები, ფსიქოლოგები, ისტორიკოსები და პოლიტოლოგები, არაფერი რომ არ ეთქვათ პედაგოგიური

ცოდნის წარმომადგენლებზე. ბუნებრივია, განათლებას გვერდს ვერც სოციოლოგია აუეღის. ამ მხრივ სოციოლოგიას ხედვისა და ემპირიული კვლევის საკუთარი რაკურსი აქვს, რითაც ის განათლების შემსწავლელი ყველა სხვა მეცნიერებისაგან განსხვავდება. ეს რაკურსი იმაში მდგომარეობს, რომ სოციოლოგია განათლებას განიხილავს როგორც, სოციალურ ფენომენს.

სოციოლოგიური ცოდნის გაღრმავებამ და დიფერენციაციამ, თანამედროვე ადამიანისა და საზოგადოების ცხოვრებაში განათლების მნიშვნელობამ დღის წესრიგში ახალი სოციოლოგიური დარგობრივი მეცნიერების – განათლების სოციოლოგიის აუცილებლობის წინაშე დაგვაყენა. განათლების სოციოლოგიის სფეროში დღეისათვის მსოფლიოში სოციოლოგიური კვლევა-ძიების ევრო-ამერიკული ტრადიციები და გამოცდილებები დომინირებენ (თუმცა მსგავსი კვლევები მხოლოდ დასავლეთის ქვეყნების პრეროგატივას არ წარმოადგენს). ამ შემთხვევაში მეცნიერული ანალიზი ისეთი საკითხების შესწავლისკენაა მიმართული, როგორებიცაა საგანმანათლებლო პროცესის თეორიულ-სოციოლოგიური ანალიზი, განათლების სოციალური ფუნქციების დადგენა, კონკრეტულ-სოციოლოგიური კვლევების მნიშვნელობა განათლების სისტემის სრულყოფისათვის და ა. შ. ყველა ეს საკითხი თეორიულ-სოციოლოგიურ განხილვას საჭიროებს, რაც განათლების სოციოლოგიურ თეორიებსა და მის ემპირიულ იმპლიკაციებს მეტად საყურადღებოს ხდის.

[...] სოციოლოგი ემილ დიურკემის მიხედვით, განათლების მთავარ ფუნქცია დომინანტი კულტურის ღირებულებების გადაცემაა. მაგრამ, იმის გამო, რომ განსხვავებულ საზოგადოებში კულტურული მიზნები და ღირებულებები ერთმანეთისგან განსხვავდება, განათლების შინაარსიც განსხვავებულია. მაგალითად ძველი ათენის მოსახლეობა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ხელოვნების შესწავლას ანიჭებდა, ძველ რომში კი განათლების მთავარ მიზანს სამხედრო პირებისა და სახელმწიფო მოხელეების აღზრდა წარმოადგენდა. შუა საუკუნეებში, ევროპაში, მთავარი ყურადღება ქრისტიანულ სწავლებას ეთმობოდა, რენესანსის ეპოქა ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი გაზრდილი ინტერესტ გამოიჩინევა. განათლება ხელს უწყობს საზოგადოებაში დამკვიდრებული სოციალური წესრიგის შენარჩუნებას. მაგრამ იგი ცვლილებებსაც უწყობს ხელს. ბევრი კვლევა რომელმაც ბირთვული ენერგიის ათვისება დააჩქარა ამერიკული უნივერსიტეტების ფიზიკის ფაკულტეტებზე ტარდებოდა. განათლების საშუალებით კულტურული ღირებულებები ნარჩუნდება და ერთი თაობიდან მეორეზე გადადის. ამასთანავე, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვითა და არსებული ცოდნის გადაფასებით განათლება ხელს უწყობს სოციალური ცვლილებების განხორციელებას [...]

ნეილ სმელზერი

თავი I

განათლების სოციოლოგია, როგორც მეცნიერება

§1. განათლების სოციოლოგიის მოკლე ისტორია

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლების სოციოლოგია; საგანმანათლებლო სოციოლოგია; განათლება, როგორც სოციალური ლიფტი; განათლების სოციოლოგიის ისტორიული ეტაპები.

XIX-XX საუკუნეებში ზოგადფილოსოფიური და ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებიდან განათლების სოციალური პრობლემების გამოყოფა და მათზე ყურადღების გამახვილება მოხდა. აქტობრივად, ამ დროიდან იწყებს თავის ისტორიას ერთ-ერთი დარგობრივი სოციოლოგიური დისციპლინა – განათლების სოციოლოგია. მას, როგორც თანამედროვე მეცნიერებას, საფუძველი აშშ-ში ჩაეყარა.

ამერიკაში განათლების სოციოლოგიის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში დიდი წვლილი ღ. უორდსა და ჯ. დიუის მიუძღვით. ამ დარგის განვითარებას ბიძგი მისცა ღ. უორდის ნაშრომმა „დინამიკური სოციოლოგია“ (1883). ჯ. დიუი კი თავის ნაშრომში „სკოლა და საზოგადოება“ (1899) განათლების სისტემის შეცვლის, გარდაქმნის მოთხოვნით გამოვიდა, რომლის ძირითადი პრინციპები ბავშვზე იყო ორიენტირებული. ბავშვი უნდა იყოს განათლების სისტემის ცენტრალური ფიგურა. ამით დაიწყო განათლების კრიზისის გაცნობიერება და, ფაქტობრივად, საფუძველი ჩაეყარა ახალ სოციოლოგიურ დისციპლინას, მეცნიერების დარგს განათლების შესახებ. ჯ. დიუი უარყოფდა სწავლების არსებულ მეთოდებს, რომელიც ძირითადად მიმართული იყო ცოდნის დაუფლებაზე. ახალი პრინციპი სწავლებისა უნდა ყოფილიყო ბავშვის ცნობიერების აქტივობა. „უნდა შეიცვალოს სასკოლო ინვენტარიც კი. სასკოლო ინვენტარიც მოსწავლეს მოსმენასა და პასიურობაზე მიმართავს. საჭიროა ისეთი ინვენტა-

რი, რომლის მომხმარებელი აქტიურობის გამოვლენას შეძლებს“, – წერდა დიუი.

ამერიკელ სოციოლოგებს შორის, რომლებიც განათლებას იკვლევდნენ, აღსანიშნავია პიტირიმ სოროკინი, რომელიც განათლებას „სოციალური ლიფტის“ ფუნქციას ანიჭებდა თავის სოციალური მობილობის თეორიაში. თავისი თეორიული კონცეფციის თვალსაწიერიდან იკვლევდნენ განათლებას რ. მერტონი, ტ. პარსონსი, ჰ. ბეკერი, რ. კოლინზი, ჯ. კოულმანი და მრავალი სხვა ამერიკელი სოციოლოგი. პირველი კვლევითი ორგანიზაციები ამ დარგში ჯერ კიდევ პირველ მსოფლიო ომამდე ამერიკასა და ევროპაში შეიქმნა.

განათლების სოციოლოგიის, როგორც მასწავლებელთათვის განკუთვნილი სასწავლო კურსის, შემოღება 1889 წელს ედვარდ როსმა დაიწყო. კურსს ერქვა „სოციოლოგია მასწავლებელთათვის“. 1914 წელს ამერიკის 16 უმაღლეს სასწავლებელში „საგანმანათლებლო სოციოლოგიის კურსი“ იკითხებოდა, რომელსაც სუზალომ 1907 წლიდან ჩაუყარა საფუძველი. განათლების სოციოლოგიის პირველი სასწავლო კურსი უ. სმიტისა და დ. სნედენის მიერ 1917 წელს გამოიცა.

XIX საუკუნის შუა ხანებში განათლების სოციოლოგიაში ათობით კერძო თეორია არსებობდა, რომელთა ნაწილს პედაგოგიური შეფერილობა ჰქონდა, ნაწილს კი – სოციოლოგიური. ყველა ამ თეორიამ განათლების სოციოლოგიის ჩამოყალიბებაში თავისი წვლილი შეიტანა. განათლების სოციოლოგიის ისტორიის ეს ეტაპი შემდეგ ძირითად განზოგადებულ მდგომარეობას ასახავს:

- თეორიული აქცენტები სწავლებიდან პიროვნების განვითარების კონცეფციებზე იქნა გადატანილი, რაც იმ სოციოლოგთა დახმარებით მოხდა, რომლებმაც საგანმანათლებლო სფეროზე სოციალური გარემოს ზეგავლენა დაასაბუთეს;
- საგანმანათლებლო საქმიანობაში კულტურის ცნების როლისა და მნიშვნელობის დადგენა;

- განათლების სისტემაზე სოციალური ცვლილებების როლის გაცნობიერება;
საგანმანათლებლო პრაქტიკაზე ჯგუფებისა და ჯგუფური პროცესების გავლენის ანალიზი;
- განათლების სისტემაზე სოციალურ-კლასობრივი ფაქტორების გავლენის შესწავლა;
რასობრივ და ეთნიკურ უპირატესობებზე მაღალი აკადემიური მოსწრების დამოკიდებულების შესახებ მითების უარყოფა;
- განათლების ეფექტურობისათვის სოციალურ-ორგანიზაციული კავშირების მნიშვნელობის გაცნობიერება.

ამ ყველაფერს დამატა განათლების სოციოლოგიის მიღწევები ევროპაში, რაც, საბოლოოდ, ამ მეცნიერების აღიარებით დამთავრდა.

გერმანიაში განათლების სოციოლოგიის სათავეებთან მაქს ვებერი და კარლ მანჰაიმი დგანან. მათ განათლების სოციოლოგია პირველად გამოყვეს სოციალური პედაგოგიკისაგან, სადაც განათლების ფილოსოფიურ-ეთიკურ ასპექტებსა და მოტივებზე იყო ძირითადი ყურადღება გამახვილებული.

საფრანგეთში ამ საქმეს სათავეში ედგა ცნობილი სოციოლოგი **ემილ დიურკემი**. განსაკუთრებით საყურადღებო და დღესაც ანგარიშგასაწევია მისი შრომები: „განათლების სოციოლოგია“ და „განათლება ცვალებად საზოგადოებაში“.

ფრანგი და ამერიკელი სოციოლოგები თავიანთ მოწინავე პოზიციებს ამ დარგში დღესაც არ თმობენ. საწყის ეტაპზე მკვლევარები განსაკუთრებულ ყურადღებას ისეთი საკვანძო საკითხების გარკვევას უთმობენ, როგორებიცაა: ა) განათლების ადგილი და როლი სოციალურ ინსტიტუტებსა და საზოგადოებრივ სისტემაში; ბ) განათლების პროცესის ურთიერთმიმართება და დამოკიდებულება საზოგადოებრივი ყოფიერების, ცხოვრების სხვა სფეროებთან და პროცესებთან: ეკონომიკასთან, პოლიტიკასთან, სოციალური სტრატეფიკაციის პრობლემებთან; გ)

განათლების სპეციალური დეტერმინანტები; დ) პედაგოგის სოციალური სტატუსი საზოგადოებაში და სხვა.

აღსანიშნავია აგრეთვე ინგლისელი სოციოლოგის **ჰერბერტ სპენსერის** წელილი ამ მეცნიერების ჩამოყალიბებაში.

განათლების სოციოლოგიის, როგორც დარგობრივი მეცნიერების, საბოლოო ფორმირების პროცესი ორმაგად მნიშვნელოვანია. პირველი მნიშვნელობა იმაში გამოიხატება, რომ იგი პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიას გამოეყო და ცოდნის ეს დარგები ცალ-ცალკე განვითარების გზას დაადგა. ამ პროცესის მეორე მნიშვნელობა კი იმაში მდგომარეობს, რომ განათლების სოციოლოგია სოციალური ცოდნის სუვერენული წარმომადგენელი გახდა, რომელსაც კელევის საკუთარი ეელი გააჩნია.

ლოგიკურად ისმის კითხვა: რა ვითარებაა ამ მხრივ ჩვენთან? ჩვენთან, ისევე როგორც სოციოლოგიამ, ამ მეცნიერებამაც ევროპიდან რუსეთის გზით შემოადწია. ყოფილ სსრკ-შიც ამ მეცნიერებაზე ლაპარაკი ჩვენი საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყეს. ამ მხრივ აღსანიშნავია რუსი მეკლეერის ვ. ნეჩაევის წიგნი „განათლების სოციოლოგია“ (რუს. ენაზე, მოსკოვის უნივერსიტეტის გამოცემა. 1992). იგი დაწერილია სასწავლო პროცესისადმი ე. წ. სოციოკულტურული მიდგომით. ავტორი აუცილებლობად მიიჩნევს განათლების სისტემის სოციოლოგიურად შესწავლილი (სოციოლოგიურ გამოკვლევებზე დაყრდნობით) მოდელის შექმნის საჭიროებას და განათლების სფეროში სოციალურ სტრატეფიკაციასა და ტექნოლოგიზაციას ემხრობა. საყურადღებოა აგრეთვე, ფილიპოვის წიგნი „განათლების სოციოლოგია“ (რუს. ენაზე, მოსკოვი, 1980). ბევრი მეკლეუარი წიგნის ავტორს სქემატურობაში სდებს ბრალს, სადაც არ ჩანს და თითქმის გაურკვეველია განათლების სფეროს მთელი რიგი საკითხებისადმი პრობლემური მიდგომა. ობიექტურობა მოითხოვს აღვნიშნოთ, რომ მთელ პოსტსაბჭოთა სიერცეში განათლების სოციოლოგიის შესახებ პირველი მეცნიერული გამოკვლევები რუსულ ენაზე და რუსი ავტორების მიერ შესრულ-

და. თუმცა, ისევე როგორც მეცნიერების მრავალი სხვა დარგი, ისიც მკაცრად იდეოლოგიზებული იყო და დიდი ყურადღება მარქსისტულ-ლენინური განათლების სისტემისა და პედაგოგიკის აპოლოგიას ეთმობოდა.

საქართველოში ამ დარგში პირველი მეცნიერული ნაშრომი პროფ. ედ. კოდუას ეკუთვნის. წიგნში „სოციოლოგია“ (1998) იგი დარგობრივ სოციოლოგიებს განიხილავს და მათ შორის განათლების სოციოლოგიასაც ეხება (თავი მე-5). დღეისათვის განათლების სოციოლოგიის კურსი თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის გარდა იკითხება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

რაც შეეხება სამეცნიერო-კვლევით ცენტრებსა და ლაბორატორიებს, რომლებიც სპეციალურად განათლების სოციოლოგიის პრობლემების კვლევით არიან დაკავებული, ასეთი რამ საქართველოში ჯერჯერობით იშვიათობას წარმოადგენს (აღსანიშნავია, რომ ქ. თბილისის მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტში იყო ამ ტიპის კვლევითი ცენტრის შექმნის მცდელობა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს იდეა ვერ განხორციელდა). გულდასაწყვეტია, რომ ამ დარგში კვლევა-ძიება ჩვენში იგნორირებულია (ეტყობა, ჩვენში განათლების მესვეურებს ნაკლებად აინტერესებთ საზოგადოებრივი აზრი ამ პრობლემებთან დაკავშირებით) და ეს დიდი არსენალი განათლების სისტემის გარდაქმნაში გამოუყენებელია, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ სისტემის გარდაქმნაში საზოგადოებისათვის გაუგებარი ინტერესებია ჩართული, რაც ყოველად მიუღებელია, რადგანაც ასეთ ვითარებაში რეფორმების წარმატება სათუო ხდება.

ლიტერატურა:

1. ედ. კოდუა, „განათლების სოციოლოგია“. წიგნში: სოციოლოგია, II ნაკვეთი. თბ. 1998;
2. კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია (პრობლემები), თბ., 2002;
3. თ. შინჯიაშვილი, განათლების სოციოლოგიის საკითხები, თბ., 2009;
4. Андреев М. Образование и общество/педагогическая социология, СПб. 1998;
5. Ананишнев в. Социология образования. М. 2012;
6. Зборовский Г. Социология образования: задачи и парадигмы, 2006;
7. Зборовский Г. Социология образования: в 2 ч. Ч. 1. 2006;
8. Нечаев В. Социология образования. М. 1992;
9. Социология образования: учебное пособие. Ростов н /Д. 2005;
10. Филиппов Ф. Социология образования. М. 1980.

„ცხოვრება – აი, ხელობა, რაც მინდა ვასწავლო მას (ემილს –კ.ქ.) მე მჯერა, ჩემი ხელიდან გამოსული, იგი არ გახდება არც მოსამართლე, არც ჯარისკაცი, არც მღვდელი, უწინარეს ყოვლისა, ის იქნება ადამიანი“

რუსო

§2. განათლების სოციოლოგიის საგანი, ამოცანები და ფუნქციები, განათლების სოციოლოგიის ადგილი მეცნიერებათა სისტემაში

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლების სოციოლოგიის საგანი და ობიექტი; განათლების სოციოლოგიის სტრუქტურა; განათლების სოციოლოგიის მასობრივი, თეორიული, პროგნოზისტული, აღწერითი, ინფორმაციული, იდეოლოგიური და გარდამქმნელი ფუნქციები; განათლების სოციოლოგია და პედაგოგიკა; განათლების სოციოლოგია და ფსიქოლოგია; განათლების სოციოლოგია და ფილოსოფია.

განათლების სოციოლოგიის საგანი

განათლების სოციოლოგია დარგობრივი სოციოლოგიური დისციპლინაა, სოციოლოგიური ცოდნის სფეროა, რომელიც შეისწავლის განათლებას.

განათლების სოციოლოგიის ობიექტი სავსებით ნათელია. იგი ემპირიულადაც კი ფიქსირდება – ეს არის განათლების სფერო, საზოგადოებრივი ყოფიერების ერთ-ერთი მხარე, სადაც მიმდინარეობს და ფუნქციონირებს განათლების პროცესი, მოქმედებენ გარკვეული სუბიექტები და სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულებები თუ ორგანიზაციები.

ობიექტისაგან განსხვავებით, შედარებით რთული და ძნელი საქმეა განათლების სოციოლოგიის საგნის განსაზღვრა, რაც, თავის მხრივ, ამ მეტად საინტერესო და რთული ობიექტის ისეთი მხარის გამოყოფას ნიშნავს, რომელიც იქნება არსებითი და ამავე დროს ამ დარგის, როგორც მეცნიერების, სპეციფიკას წარმოადგენს. საკითხი განათლების სოციოლოგიის საგნის შესახებ დღესაც სადავოა. ამასთან დაკავშირებით, შეიძლება ითქვას, იმდენი თვალსაზრისია, რამდენი მეცნიერებაცაა. ამჯერად მოკლედ განვიხილავთ ზოგიერთ მათგანს.

ამერიკელი სოციოლოგი **მ. ტროუ** (განათლების სოციოლოგიის ამერიკელი წარმომადგენელი) მიიჩნევს, რომ განათლების სოციოლოგიის შესწავლის საგანი უნ-

და იყოს საზოგადოებაში არსებული ე. წ. ფორმალური საზოგადოებრივი დაწესებულებები სკოლები, კოლეჯები, უნივერსიტეტები და ა.შ. განათლების სოციოლოგიის საგნის ასეთი განსაზღვრება, შეიძლება ითქვას, ძალზე ფართო და მასშტაბურია. იგი ამ დარგის მოქმედებისათვის ფართო სფეროს მოიცავს, თუმცა აქ გაურკვეველი რჩება საკითხი იმის შესახებ, თუ რა არის ამ კვლევაში ძირითადი, რომელიც აერთიანებს, თავის თავში მოიცავს განათლების სფეროს თითქმის ყველა ელემენტს. აქედან გამომდინარე, აქ უფრო ობიექტია მოცემული და განხილული, ვიდრე საგანი.

ფილოსოფიურ ენციკლოპედიაში განათლების სოციოლოგიის შემდეგი განსაზღვრებაა მოცემული: „განათლების სოციოლოგია არის სოციოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის განათლებას, როგორც სოციალურ ინსტიტუტს, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების ფორმას“. ამ შემთხვევაში ისევ გარკვეული ტიპის ზოგად დებულებასთან გვაქვს საქმე, თუმცა აქვე მინიშნებულია განათლების სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მისი საგანი განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, სოციალური პროცესის, სოციოლოგიური ანალიზია.

უფრო ფართოდ არის წარმოდგენილი განათლების სოციოლოგიის საგანი ა. შეიერის წიგნში. მის მიხედვით, ამ დარგის შესწავლის საგანია განათლება და აღზრდა, როგორც სოციალური პროცესის ფუნქციონირებისათვის საჭირო ერთ-ერთი ძირითადი საშუალება. განათლების სოციოლოგიამ სწორედ ამ პროცესისათვის აუცილებელი დამახასიათებელი კანონზომიერებანი უნდა დაადგინოს. ამ შემთხვევაში აქცენტი განათლებისა და აღზრდის პრობლემებისადმი ზოგადსოციოლოგიური მიდგომის აუცილებლობაზე კეთდება, რაც მისაღებია კიდევ, მაგრამ განათლების სოციოლოგიის ასეთი ფართო განსაზღვრებისას იკარგება ის კონკრეტული, რაც საგნობრივი კუთხით ამ მეცნიერებისათვის არის საინტერესო.

საკითხს ეხება ბულგარელი სოციოლოგი რ. დონევიც. მას განათლების სოციოლოგიის საგნის განსაზღვრებაში განათლების სფეროს სხვა საზოგადოებრივი დარგებისადმი მიმართების საკითხი შეაქვს: „განათლების სოციოლოგია იმ კანონზომიერებებს შეისწავლის, რომლებიც განათლებას საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროებთან მიმართებაში ახასიათებენ.“ საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროების განათლებაზე გავლენის გათვალისწინება აუცილებლად საჭიროა. თუმცა იგი სოციოლოგიის საგნად ვერ გამოდგება, რადგანაც საგნის ერთ-ერთ მხარეს წარმოადგენს.

რუსი ავტორები (ნეჩაევი, ფილიპოვი და სხვ.) მიიჩნევენ, რომ რადგანაც განათლების ცნების შინაარსი სწავლების ცნებას მოიცავს, ამიტომ განათლების სოციოლოგიის საგანიც ეს უნდა იყოს. სწავლება, სწავლა არის განათლების შინაარსი. ეს კი ამ დარგის შიგნით ორი სპეციალობის დაკავშირებას ნიშნავს: პედაგოგიკისა და სოციოლოგიის. აქ ასპარეზზე ახალი სოციალური დისციპლინა – პედაგოგიკის სოციოლოგია გამოდის, მაგრამ იგი წარმოუდგენელი იქნება განათლების სოციოლოგიასთან კავშირის გარეშე.

უმრავლესობა მკვლევარებისა ერთგვარ სიფრთხილეს იჩენს ამ საკითხისადმი, რაც ალბათ იმით არის გამოწვეული, რომ ჯერ კიდევ საბოლოოდ ვერ მოხერხდა განათლების სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების, სპეციფიკის დადგენა.

ზოგი ავტორი (მაგალითად მეიერი) თვლის, რომ განათლების სოციოლოგია კულტურის სოციოლოგიის ქვედარგი, ქვედისციპლინაა.

ზოგჯერ განათლების სოციოლოგია წარმოდგენილია, როგორც აღზრდის სოციოლოგიის დარგი. მართალია, სწავლება აღზრდისაკენ არის მიმართული, მაგრამ, თავის მხრივ, აღზრდაც მთლიანობაში პიროვნებისაკენაა მიმართული. ამიტომ აღმზრდელობითი სფერო უფრო ფართო ცნებაა, რომელიც, შეიძლება ითქვას, მთელ საზოგადოებრივ ცხოვრებას მოიცავს. აქედან გამოსავალი

ერთია: — განათლების სოციოლოგიამ აღზრდაც უნდა განიხილოს.

სოციოლოგიის მამის კონტის ნააზრევს თუ დავეყრდნობით, განათლების სოციოლოგიის საგანი განათლების სფეროს სასიცოცხლო დინამიკასა და სტატიკას, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროებთან განათლების ურთიერთობას უნდა მოიცავდეს.

კიდევ უფრო ნათელი გახდება მსჯელობა განათლების სოციოლოგიის საგნის შესახებ, თუ გარკვეული იქნება განათლების ცნების შინაარსი. აქაც აზრთა სხვადასხვაობაა. ერთნი მას მიიჩნევენ ისეთ პროცესად, რომლის საშუალებით თაობებს შორის ცოდნის, ტრადიციების, ჩვევებისა და ღირებულებების გადაცემა ხდება (ნ. სმელზერი). მეორენი თვლიან, რომ განათლება ინფორმაციისა და ცალკეულ გამოცდილებათა შექმნისა და თავმოყრის საშუალებაა (სტოლპიერი). სხვები განათლებას აიგივებენ სკოლასთან. სკოლა კი ამჯერად ისეთ ინსტიტუტად განიხილება, სადაც პიროვნების ჩამოყალიბება ხდება (რ. ბერნსი). აქედან გამომდინარე, განათლების სოციოლოგიის საგანია სწავლა და სასწავლო დაწესებულებანი (აქ შედის ყველა ტიპის სასწავლო დაწესებულება).

პიროვნების აქტიური სოციალიზაციის პროცესი, ძირითადად, მაინც სკოლაში მიმდინარეობს. აღზრდა-განათლება მძლავრი სოციალური მექანიზმია, რომლის მეშვეობით ხორციელდება პიროვნების სოციალიზაცია. მისი მეშვეობით ერთება ინდივიდი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, სწავლობს მის კულტურას. ამ აზრით, განათლება პიროვნების მიზანმიმართული ფორმირებაა. „ბავშვის პიროვნების ფორმირებისა და ერთობაში ცხოვრებასთან მისი შეგუების პროცესს, რომელსაც საფუძელად უდევს ბავშვის სწავლება და კულტურასთან ზიარება, რაც მას საშუალებას აძლევს ჩასწვდეს ამ კულტურას და შეგნებულად იმოქმედოს მის ფარგლებში, სოციალიზაციას ეუწოდებთ“. სოციალიზაცია ასწავლის ბავშვს როგორ მოიქცეს, რა აკეთოს იმისათვის, რომ ცხოვრებისეულ მიზნებს მიაღწიოს. „აღამიანი ადამიანად კი არ იბადება,

არამედ ადამიანად გადაიქცევა აღზრდის პროცესში“ (ე. პარკი). აღზრდისა და განათლების მეშვეობით ხდება ადამიანი საზოგადოებრივი არსება („ძონ პოლიტიკონ“). ამიტომაც განათლების გარეშე წარმოუდგენელია საზოგადოების არსებობა და განვითარება.

სკოლა აძლევს ბავშვს იმას, რასაც ვერც ერთი სხვა სოციალური ინსტიტუტი და სასწავლო დაწესებულება ვერ მისცემს, ამიტომ საესებით გამართლებულია განათლების სოციოლოგიის საგნად სკოლისა და სასწავლო პროცესის მიჩნევა. სკოლა ამ შემთხვევაში განათლების ძირითად ბირთვს წარმოადგენს. სკოლის მერხიდან უკვე მინიშნებული და განსაზღვრულია ადამიანის ადგილი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მისი სოციალური სტატუსი. ყოველივე ეს მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საზოგადოების სტრუქტურის ფორმირებასა და სრულყოფაზე. თანამედროვე საზოგადოებაში ელიტის სრულყოფას განსაზღვრავს არა წარმოშობა ან ქონება, არამედ განათლება და კვალიფიკაცია“.

განათლების მიმართ სოციოლოგიურ მიდგომას, სულ მცირე, ორი მხარე მაინც აქვს: ა) თეორიული და ბ) პრაქტიკული.

თეორიული მიდგომისას აუცილებელია განათლების ცნების განსაზღვრება, დადგენა იმისა, არის თუ არა განათლების სოციოლოგია მეცნიერება, რა ადგილი უჭირავს მას მეცნიერების არსებულ სისტემაში, რა მიმართებაშია განათლების სისტემა საზოგადოებასთან და ა. შ.

პრაქტიკული, ემპირიული მიდგომა კი ნიშნავს განათლების სფეროში კონკრეტულ-ემპირიულ გამოკვლევებზე დაყრდნობით არსებული სისტემის სრულყოფას, განათლების სისტემის სხვადასხვა რგოლის მიმართებას კონკრეტულ საზოგადოებრივ მოთხოვნებთან და ა. შ.

განათლების სოციოლოგიის ამოცანები

განათლების სოციოლოგია განათლების სისტემის სტრუქტურას, მის ორიენტაციას აანალიზებს; ადგენს სკოლის, როგორც განსაკუთრებული სოციალური ინსტი-

ტუტის, ტიპს, მის სტრუქტურასა და ორგანიზაციას; სწავლობს მასწავლებელთა სოციალურ ფუნქციას, სასწავლო დაწესებულებებში პიროვნების ფორმირების პრობლემებს, სკოლის პედაგოგიური კოლექტივისა და მოსწავლეების ურთიერთობას, პედაგოგიური კოლექტივისა და მისი ხელმძღვანელობის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხებს; სწავლობს მოსწავლეთა პროფესიულ ორიენტაციას, სკოლის დირექციისა და მშობელთა მიმართებას, მშობლებისა და პედაგოგების ურთიერთობას, სკოლისა და ეკლესიის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხს და ა. შ.

განათლების სოციოლოგია განსაზღვრავს მოსწავლესა და სასწავლო პროცესზე ოჯახის, ქუჩის, უბნის, თანაკლასელის, თანატოლთა წრის და სხვა გარემოს გავლენას. დღეისათვის ძალზე აქტუალურია ისეთი საკითხი, როგორიცაა თინეიჯერები და სკოლა და სხვ.

სოციოლოგია იკვლევს სწავლის ფორმებისა და მეთოდების ეფექტურობის საკითხებს, სახელისუფლებო თუ არასამთავრობო სტრუქტურების გავლენას განათლებაზე. ყოველივე ამას ემატება მთელი რიგი პრობლემები, რომლებიც განათლების სისტემის ნებისმიერ რგოლში არსებობენ.

ძალიან შორს წაგვიყვანდა განათლების სოციოლოგიის კონკრეტული ამოცანების სრული ჩამოთვლა. ამიტომ მხოლოდ ერთს აღვნიშნავთ: დღეისათვის არსებობს მრავალი ქვეყანა, სადაც არ არსებობს განათლების სამინისტრო და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები განაგებენ სასკოლო თუ სხვა საგანმანათლებლო ცხოვრებას. ამ შემთხვევაში ისინი აბსოლუტურად განათლების სოციოლოგიას ეყრდნობიან, რომლის თანამედროვე ძირითადი პრინციპია ურთიერთთანამშრომლობა მოსწავლესა და მასწავლებელს, მასწავლებელსა და მშობელს, სკოლის დირექციასა და პედაგოგიურ სფეროს შორის.

თითოეული ამ ამოცანის უკან გადაუჭრელი ან ძალზე სადავო პრობლემები დგას. ბუნებრივია, მათი მოგვარება განათლების სოციოლოგიის მონაცემების გათვალისწინების გარეშე წარმოუდგენელია.

საჭიროა განათლების მესვეურებმა (უმეტესწილად ჩვენში, რადგანაც დასავლეთში კარგად იციან ამ მეცნიერების ფასი) გაითვალისწინონ ყოველივე ეს და განათლების სფეროში ფართოდ გაუღონ კარი სოციოლოგებს, რადგანაც სოციოლოგი, ხატოვანი თქმით, ეს არის „საზოგადოების მკურნალი“. მკურნალობა და მოვლა-პატრონობა საზოგადოების ნებისმიერ სფეროს სჭირდება და ამ საქმეს დარგობრივი სოციოლოგიური დისციპლინები ახორციელებენ. განათლების სფეროს პრობლემებს განათლების სოციოლოგია „უმკურნალებს“, სოფლის მეურნეობასა და ეკონომიკას – სოფლის მეურნეობისა და ეკონომიკის სოციოლოგია და ა. შ. თუ ყოველივე ეს არ იქნა გათვალისწინებული, ყველა ამ სფეროში რაიმე საგრძნობ წარმატებას ნაკლებად უნდა ველოდოთ.

განათლების სოციოლოგიის სტრუქტურა

იმდენად, რამდენადაც განათლების სოციოლოგია ახალგაზრდა მეცნიერებაა, ამიტომ იგი შედარებითი სუვერენიტეტით ხასიათდება. მისი სტრუქტურა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია.

განათლების სოციოლოგიის ძირითადი კატეგორიები: განათლება, სწავლება და აღზრდა. თავის მხრივ, ეს კატეგორიები ქმნიან ამ მეცნიერების სტრუქტურის ძირითად შინაარსს და გამოკედეულების ძირითად მიმართულებებს. მთავარი მიმართულება ემპირიული გამოკედეულებისა განათლების სფეროში უნდა იყოს საზოგადოებრივი მოთხოვნების შესწავლა და მათი რეალიზაცია. გარდა ამისა, უნდა დადგენილ იქნეს განათლების სოციალური დეტერმინანტები და ეფექტურობა.

უპირველესი პრობლემა განათლების სოციოლოგიაში არის საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროების გავლენა განათლებაზე; საზოგადოებრივი მოთხოვნილებებისა და განათლების შესაბამისობა; განათლების სფეროს დინამიკური პროცესების შესწავლა. ყოველივე ეს განათლების სტრუქტურის გარეგნულ სახეს შეადგენს, ხოლო განათლების სოციოლოგიის სტრუქტურის შინა-

გან, შინაარსეულ მხარეში შედის: სწავლება, როგორც სოციალური მოვლენა; სწავლების მეთოდოლოგია; სოციალური ინსტიტუტები განათლების სფეროში; შრომითი კოლექტივები და მათში მიმდინარე ინტერაქციული პროცესები და სხვ.

ცალკე სტრუქტურული ელემენტია განათლების სისტემის მართვა და რეგულაცია, დიაგნოსტიკა; განათლების სრულყოფისათვის მიმართული ღონისძიებები, კერძოდ ნოვაციები (რაც შეეხება ნოვაციებს, ჩვენთან მათ მექანიკური ხასიათი აქვს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ უცხოური გამოცდილებისა და მთელი რიგი სიახლეების კოპირება და პირდაპირ გადმოღება ხდება, რაც სასურველ შედეგს არ იძლევა).

განათლების სოციოლოგიის სტრუქტურული ელემენტია მეთოდოლოგია. ამ შემთხვევაში ძირითადია დიაგნოსტიკა, მოდელირება, პროგნოზირება და პროექტირება.

ცალკე გამოიყოფა, აგრეთვე, განათლების სისტემაში მოქმედი კანონზომიერებების შესწავლა. მათგან გამოიყოფა რამდენიმე ძირითადი: 1) განათლების განპირობებულობა სოციალური ურთიერთობებით, მეცნიერების მდგომარეობით, პოლიტიკით, ყოფითი პრობლემებით, კულტურით; 2) სოციალური სფეროს გაფართოების კანონზომიერება; 3) განათლების სოციოლოგიის შინაგანი ორგანიზაციის შედარებითი დამოუკიდებლობის კანონზომიერება; 4) თვითრეგულირების კანონზომიერება და მრავალი სხვა.

განათლების სოციოლოგიის ფუნქციები

განათლების სოციოლოგია, როგორც დინამიკური სპეციალური სოციალური თეორია, შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

- **სოციალიზაციის ფუნქცია** – განათლების ადგილისა და როლის კვლევა ინდივიდის მიერ საზოგადოებაში დაგროვილი სოციალური გამოცდილების, ნორმატიული და კულტურული

სისტემის, ტრადიციებისა და ქცევის სტერეოტიპების ათვისებაში;

თეორიული ფუნქცია – განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, შესახებ ცოდნის გაღრმავება;

- **პროგნოზისტული ფუნქცია** – სასწავლო-აღმზრდელობითი და სხვა სახის საგანმანათლებლო პროექტების მოსალოდნელი შედეგების შესახებ სოციალური პროგნოზის მომზადება;
- **აღწერითი ფუნქცია** – განათლების შესახებ არსებული კვლევითი მასალების: ანალიტიკური წერილების, ანგარიშების, სტატიების, წიგნებისა და სხვათა სისტემატიზაცია და აღწერა;
- **ინფორმაციული ფუნქცია** – განათლების პროცესის მსვლელობის შესახებ ნებისმიერი შესაძლო ინფორმაციის შეგროვება და ამა თუ იმ მეთოდის ეფექტურობის ჩვენება;
- **იდეოლოგიური ფუნქცია** – სოციოლოგიური იდეებისა და შეხედულებების ჩამოყალიბება, იმის შესწავლა, თუ რა მონაწილეობას იღებენ ისინი საზოგადოების მთლიან სისტემაში;
- **გარდამქმნელი ფუნქცია** – განათლების სისტემის სოციალური მართვის მექანიზმების შემუშავება.

განათლების სოციოლოგიის ადგილი მეცნიერებათა სისტემაში

მეცნიერებათა სისტემაში განათლების სოციოლოგიის ადგილი განათლების შემსწავლელ სხვადასხვა მეცნიერებებთან მისი დამოკიდებულებით განისაზღვრება.

განათლების სოციოლოგია და პედაგოგიკა

ყველაზე მეტი გამოცდილება სასწავლო პროცესის შესწავლასა და განათლებაში პედაგოგიკას აქვს, თანაც მისი საგანი უფრო ფართოა, ვიდრე სწავლა და განათლე-

ბა. იგი სხვა არასასწავლო პროცესებთან ერთად სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესს მის მთლიანობაში განიხილავს.

უძველესი დროიდან მოყოლებული პედაგოგიკის შემეცნების ობიექტი იყო მოზარდი, ახალგაზრდა თაობა, თუმცა მის ისტორიაში არაერთხელ დასმულა ზრდასრული ადამიანის აღზრდის საკითხიც.

პედაგოგიკის უშუალო ინტერესის საგანია პედაგოგების პროფესიული მოღვაწეობა და ამ მხრივ მისი ძირითადი ამოცანაა მათი უზრუნველყოფა თეორიული, მეთოდური თუ პრაქტიკული გამოცდილების მდიდარი არსენალით. სასწავლო საქმიანობის სხვადასხვა ფორმის შესწავლას ეხება პედაგოგიკის სხვადასხვა დარგი. განათლების სოციოლოგიამ სწორედ პედაგოგიკასთან ერთად უნდა გადაწყვიტოს განათლების სისტემაში არსებული მრავალი პრობლემა, თუმცა დასაანანია, რომ სოციოლოგების მიღწევები ამ სფეროში ჯერ კიდევ უმნიშვნელოა. ჩვენთან ამ ორ მეცნიერებას ურთიერთობის არანაირი პრაქტიკული გამოცდილება თითქმის არ გააჩნია.

განათლების სოციოლოგია და ფსიქოლოგია

პედაგოგიკის ერთ-ერთი მეთოდოლოგიური საფუძველი ფსიქოლოგიაა, კერძოდ განათლების ფსიქოლოგია. მისი ამოცანაა სასწავლო პროცესის ფიზიოლოგიური და სოციალური მექანიზმების და კანონზომიერებების გამოვლენა, მოსწავლის მიერ სასწავლო მასალის შეთვისებისა და რეპროდუქციის საკითხების შესწავლა. ორგანულია განათლების ფსიქოლოგიისა და განათლების სოციოლოგიის კავშირი. ფსიქოლოგები იძულებულნი არიან თავიანთ გამოკვლევებში სულ უფრო მეტად ჩართონ სოციოლოგები ისევე, როგორც ეს ხდება პირიქით.

განათლების ფსიქოლოგია სწავლების, საგანმანათლებლო პროცესების და ამ პროცესში ჩართული აქტორების შინაგან, სუბიექტურ პარამეტრებზე აკეთებს აქცენტს, მაშინ როდესაც განათლების სოციოლოგიისთვის ბარე, ობიექტური ფაქტორები, განათლებაზე სოციალური

გარემოს გაელენაა მნიშვნელოვანი. განათლება ფსიქოლოგიისათვის ფსიქიკური ფენომენია, ანუ მას აინტერესებს არა ის პროცესები, რაც საზოგადოებაში განათლების გაელენით ხდება, არამედ მისი ინტერესი განათლების შინაგან მხარეზეა კონცენტრირებული. იგი განათლებას ადამიანის ფსიქიკის კონტექსტში განიხილავს. ამიტომ ამ ორ მეცნიერებას შორის კავშირი უდავოა. განათლების ფსიქოლოგია სწავლების მეთოდებით, სწავლების ასაკობრივი თავისებურებებით, პიროვნების ჩამოყალიბებით და სხვა მსგავსი საკითხების ანალიზით ინტერესდება, რაც განათლების სოციოლოგიური ანალიზის დროს აუცილებლად გასათვალისწინებელია. კვლევის საგნისა და ხედვის რაკურსებს შორის განსხვავებებისას განათლების ფსიქოლოგია და განათლების სოციოლოგია ერთმანეთს კი არ ეწინააღმდეგება, არამედ განათლების შესახებ სოციალური ცოდნის მარაგს კიდევ უფრო მეტად ავსებს და ამდიდრებს.

განათლების სოციოლოგია და ფილოსოფია

განათლების სოციოლოგია მხოლოდ ახლა დგამს პირველ ნაბიჯებს, ამიტომ ამ ეტაპზე მისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ფილოსოფიას. კერძოდ: გნოსეოლოგიური და წმინდა მსოფლმხედველობრივი საკითხების გადაწყვეტისას. პედაგოგიურ საქმიანობაში ძალზე ხშირად ერთმანეთთან აიგივებენ სასწავლო და ზოგადშემეცნებით მოქმედებას, ამ შემთხვევაში კი ფილოსოფია აუცილებელია. განათლების ფილოსოფიურ პრობლემებს ეხება ცალკე ფილოსოფიური დისციპლინა – განათლების ფილოსოფია. ფილოსოფიამ უნდა გასცეს პასუხი კითხვებს: რა იდეალებსა და ღირებულებებზე უნდა იყოს ორიენტირებული განათლება? რა საშუალებებითა და მექანიზმებით უნდა იქნეს მიღწეული პროგრესული იდეების რეალიზაცია და ა.შ. ყოველივე ეს ფილოსოფიური რიგის საკითხებია. ასე რომ, კავშირი ფილოსოფიასა და განათლების სოციოლოგიას შორის აშკარაა. განათლების სოციოლოგიას იმთავითვე ფილოსოფიური ელფერი დაჰკრავს.

განათლების ფილოსოფიის უპირველესი საზრუნავი განათლების საზრისისა და დანიშნულების პრობლემაა; იგი ინტერესდება აღზრდის შესაძლებლობის საკითხებით და სხვ. განათლების ფილოსოფია განათლების სოციოლოგიასთან შედარებით ზოგადობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა.

ჩვენში განათლების ფილოსოფიის ბრწყინვალე წარმომადგენელია პროფესორი **რევაზ ბალანჩივაძე**, რომელმაც განათლების ფილოსოფიის მრავალი საკვანძო საკითხის ანალიზთან ერთად ფილოსოფიურ ანთროპოლოგიაზე დაყრდნობით ანთროპოლოგიურ პედაგოგიკას ჩაუყარა საფუძველი.

გარდა ამისა, განათლების სოციოლოგია ორგანულ კავშირშია ისეთ მეცნიერებებთან, როგორებიცაა ოჯახის სოციოლოგია, პიროვნების სოციოლოგია, მეცნიერების სოციოლოგია, ცოდნის სოციოლოგია, აღზრდის სოციოლოგია, ფილოსოფიური ანთროპოლოგია და სხვა.

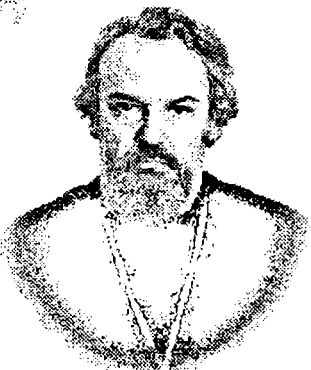
ლიტერატურა:

1. რ. ბალანჩივაძე, ანთროპოლოგიური პედაგოგიკა, თბ., 2011;
2. რ. ბალანჩივაძე, ვ. ასათიანი, პედაგოგიკის ფილოსოფიური საფუძვლები, თბ., 1997;
3. ა. ეულფოლკი, განათლების ფსიქოლოგია, თბ., 2009;
4. ი. იმედაძე, ფსიქოლოგიის ისტორია, თბ., 2008;
5. ედ. კოდუა. „განათლების სოციოლოგია“. წიგნში: სოციოლოგია, II ნაკვეთი. თბ. 1998;
6. კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია (პრობლემები), თბ., 2002;
7. თ. შინჯიაშვილი, განათლების სოციოლოგიის საკითხები, თბ., 2009;
8. ქ. ჭკუასელი, ი. ჭკუასელი, პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები, თბ., 2012;

9. Американская социология. Перспективы, проблемы, методы. М. 1972;
10. Донеv Р. Социологические аспекты на образования при социализме. София. 1975;
11. Зборовский Г. Социология образования: задачи и парадигмы, 2006;
12. Зборовский Г. Социология образования в 2 ч. Ч. 1. 2006;
13. Нечаев В. Социология образования. М. 1992;
14. Социология образования : учебное пособие. Ростов н /Д. 2005;
15. Филиппов Ф. Социология образования. М. 1980;
16. Философская энциклопедия. Т. 5. М. 1970;
17. Meier A. Soziologie des Bildungswesent. Berlin. 1974.

საკითხავი მასალა

ალექსანდრე მენი

სხვა ყველაფერთან ერთად ალექსანდრე მენს იცნობენ, როგორც ბრწყინვალე პედაგოგს. ბავშვთა სულიერ-რელიგიური აღზრდა და განათლება ყოველთვის იყო მისი საზრუნავი. წარმოდგენილ საუბარში მოცემულია მამა ალექსანდრეს განაზრებები აღზრდის შესახებ; იგი საუბრობს პედაგოგიური კადრების მომზადების დონეზე და იმის შესახებ, თუ რა არის მასწავლებელი ძველი და თანამედროვე გაგებით.

საუბარი 1990 წლის 17 ოქტომბერს რუსეთის ცენტრალური ტელე-

ვიზიით იქნა ნაჩვენები მისი ხსოვნისადმი მიძღვნილი გადაცემის სახით, ამიტომ პუბლიკაციაში ზემოთი მეტყველების ცალკეული თავისებურებები გამოსჭვივს.

საუბარი პედაგოგიკაზე

ქრისტეს მასწავლებლად უხმობენ, ამ სიტყვის განსაკუთრებული გაგებით. ის მოძღვარი, დამრიგებელი, მასწავლებელია. ეს სიტყვა სახარების დროინდელ მოვლენათა თანამედროვეების მიერ არ არის გამოგონილი. მოძღვარს, მასწავლებელს მრავალ ადამიანს ეძახდნენ, რომელთაც ადამიანთათვის უმაღლესი სულიერი ღირებულებები უნდა მოეტანათ და დაემკვიდრებინათ მათს ცხოვრებაში. ისინი ინფორმაციის გადამცემები არ იყვნენ. დღეს, სამწუხაროდ, მასწავლებელი ინფორმაციის გადამცემად იქცა მხოლოდ, რომლის შეცვლა ადვილად შეუძლია კომპიუტერს, რომელიც მოსწავლეს ამოწმებს და მთელ რიგ ცოდნას გადასცემს, უფრო სწორად, ატყობინებს.

ზოგიერთები ფიქრობენ, რომ სწავლება სკოლაში ინფორმაციის გადამცემაა მხოლოდ, თუმცა ამასთან ერთად დასძენენ: „და კიდევ აღზრდა“. ეს, ჩვეულებრივ, უშინაარსო ფრაზაა, იმიტომ რომ ჩვენ ადამიანის სულიერ-გონითი ცხოვრება რაღაც მეორეულად მიგვაჩნია. პირველ ადგილზე რაღაცნაირი პოლიტიკური, ეკონომიკური და ა. შ. ფაქტორებია დაყენებული. ჩვენ უარყავით ადამიანი და რაღაცნაირ რობოტის მსგავს არსებამდე დავედით და მის სწავლებას შეუდექით. ჩვენ, რაც გესურდა, ის მივიღეთ. როგორც იტყვიან, „რისთვისაც ვიბრძოდი“... სკოლის დრამა – ეს საზოგადოების საერთო დრამის ნაწილია მხოლოდ, საზოგადოებისა, რომელმაც უარი თქვა იმ უმნიშვნელოვანეს სულიერ ღირებულებებზე, რომლებიც ათასწლეულობითა და ასწლეულობით გააჩნდა კაცობრიობას და ექნება მუდამ! ყოველთვის ექნება!... ამის შეცვლა შეუძლებელია. უბრალოდ, ჩვენ მოვხვდით ამ სარტყელში. მე უკვე არ ელაპარაკობ იმაზე, რომ მასწავლებელი ნიჭიერი უნდა იყოს. რატომღაც მიგვაჩნია, რომ მხატვარი ან მუსიკოსი მხატვრობის ან მუსიკალური ნიჭის მქონე ადამიანი უნდა იყოს, ხოლო მასწავლებლობა ყველას შეუძლია. პედაგოგიურ ინსტიტუტში ადამიანთა შერჩევა სულ სხვაგვარად ხდება, ვიდრე კონსერვატორიაში. სმენის არმქონე ადამიანს კონსერვატორიაში არ მიიღებენ. შესაძლევ

ბელია ამის შემოწმება. ამას სპეციალისტები ნახავენ, მაგრამ როგორ შემოწმდეს, აქვს თუ არა ადამიანს პედაგოგიური ნიჭი, ზოგადად, ადამიანად (ოღონდ ადამიანი დიდი ასობით) ყოფნის უნარი, რომელიც ამ საკმეს საკუთარ სულს ანაცვალებს? ეს უკვე სრულიად განსაკუთრებული საქმიანობაა, მოწოდებაა. ეს, მე ვიტყვოდი, თითქმის მონაზენობის ზღვარზე მყოფი მსახურებაა. ტყუილზბრალოდ კი არ იყვნენ ბერ-მონაზენები ასეთი ბრწყინაველ პედაგოგები ასწლეულების განავლობაში და არიან დღესაც. ეს იმიტომ რომ, საკუთარი ოჯახის არმქონენი, ისინი მთელ თავიანთ სიყვარულს აღსაზრდელებში აქსოვდნენ, რაც ძალზე გასაგებია და სერიოზული საზრისის მქონეა. მოძღვარი საკუთარი სულის ნაწილის გამღებია, ხოლო ის, რომ იგი ამავე დროს ინფორმაციასაც გადასცემს, მეორეულია, იმიტომ რომ მთელი ინფორმაცია მთლიანად წიგნებსა და სხვა საგნებშია ჩადებული.

აუცილებელია ვასწავლოთ აზროვნება, ვასწავლოთ შეგრძნობა და ვასწავლოთ სიყვარული. მაგრამ რა არის ამისათვის საჭირო? პირველ რიგში საჭიროა თვითონ აზროვნებდე, თვითონ შეიგრძნობდე და თვითონვე გიყვარდეს. თუკი მასწავლებელს თავისი მოსწავლეები არ უყვარს (სამწუხაროდ, მე ასეთებიც ვიცი) ... მაგალითად, მე სკოლიდან ყველაზე გაუხარელი მოგონებები გამოძევა (საკუთარი სკოლიდან), თუმცა, როგორც მახსოვს, იქ ცუდი მასწავლებლები არ იყვნენ, მაგრამ მთლიანობაში სკოლა ბნელ მოგონებებს აღმიძრავს. ამას თავისი მიზეზები აქვს. ომი იყო მე სკოლა იმ წელს დავამთავრე, როდესაც სტალინი გარდაიცვალა. და მაშინ ეუთხარი საკუთარ თავს: დაე, მქონდეს ნებისმიერი სპეციალობა, ოღონდ არა მასწავლებლობა. ძნელია, როდესაც შენ სძულხართ. ჩვენ კი ყველას გეძულდა საკუთარი მასწავლებლები და მათთვისაც ძნელი იყო ჩვენი ატანა.

ცხადია, პედაგოგიკა – ეს, პირველ რიგში, ადამიანთა სულიერი გმირობაა. შეიძლება ეს გადაჭრით ნათქვამია, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ არის. სხვა მხრივ უშინსკის ციტირებას მოვახდენ და ვიტყვი, რომ „ათეისტური აღ-

ზრდა – უთავო გონჯია.“ რატომ? იმიტომ რომ ბავშვი, მოზარდი განსაკუთრებით მგრძნობიარეა მარადიულობის, სიკედილ-სიცოცხლისა და საზრისის პრობლემებისადმი; რისთვისაა ეს ყველაფერი? – აინტერესებს მას. დღეს ძალზე გავრცელებულია თვითმკვლელობა ადრეულ ასაკში, რაც იმის ბრალია, რომ მოზარდი მოუშადებელი ხდება სინამდვილეს და არ შეუძლია მასთან შერიგება. შედარებით უფრ მოწიფული ადამიანები გაუხეშდნენ... საერთოდ, უნდა გვქონდეს ისეთი რამ, რასაც მიეცემდით ბავშვებს. ეს ძალიან ძნელი საქმეა, იმიტომ რომ აქ გარკვეული ცოცხალი ტრადიცია უნდა არსებობდეს. სინამდვილეში პედაგოგიური ინსტიტუტი უნდა იყოს... არა წმიდათა წმიდა (ეს ამ შემთხვევაში უადგილო სიტყვაა), არამედ ადგილი, სადაც ახალგაზრდა ადამიანების სულიერი ჩამოყალიბება ხდება, მაგრამ ეს სულაც არ ჰგავს იმას, რაც სინამდვილეშია. დიახ, მან შეიძლება გაგვახსენოს ინდური აშრამი, სადაც ადამიანები, ასე ვთქვათ, ერთად ცხოვრობენ, რადგანაც ეს განსაკუთრებული ინსტიტუტი უნდა იყოს, რომელიც ამოვარდნილი იქნება სხვა უმაღლეს სასწავლებელთა სისტემიდან, იმიტომ რომ ამ ინსტიტუტშია ჩადებული მთელი მომავალი. მე პედაგოგი არ ვარ და ამიტომ ცალკეული რეკომენდაციების მოცემა არ შემიძლია, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, პედაგოგიურ სასწავლებლებსა და ინსტიტუტებში სულიერი უნარების განვითარება პირველხარისხოვანი მნიშვნელობის ამოცანაა, უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე ინფორმაციით მათი ამოვსებაა. პედაგოგიის ისტორია, რომელსაც ისინი გადიან, მშრალი, მოსაწყენი და უინტერესოა, მით უფრო მაშინ, როდესაც ეს ისტორია გამრუდებული და გაყალბებულია. პედაგოგიის ისტორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული რელიგიურ, საეკლესიო, სულიერ ტრადიციასთან. აიღეთ ვინც გნებავთ, ნებისმიერი: პესტალოცის მაგალითი, ჩეენში, ბუნებრივია, – უშინსკი, პიროგოვი, ცნობილი ქირურგი. ის პედაგოგი იყო. თავის წიგნებში მან ცხოვრების საზრისის შესახებ კითხვები დასვა. აი ძველი ექიმის დღიური; ის განაზრებებშია, ყოფიერების საზრისის ძიებაშია.

მისთვის ეს შინაგანი ცხოვრების პრობლემაა, ხოლო მას-
წავლებლებს, რომელთაც ეს არ გააჩნიათ, არაფერი აქვთ
სათქმელი და გადასაცემი ბავშვებისათვის. ისინი ასეთად,
სულიერად ღატაკებად დარჩებიან...

ჩვენ გვყავდა ისტორიის მასწავლებელი, საინტერესო
კაცი. ის მოსელისას ჯიბიდან პატარა რვეულს იღებდა და
იმის მიხედვით კითხულობდა სახელმძღვანელოში მოცე-
მულ მასალას. ამას იმიტომ აკეთებდა, რომ ეშინოდა, რა-
მე არ შეშლოდა ან გამოჰპარეოდა. მე მას არ განესჯი. ის
კარგი კაცი იყო, მაგრამ არ დაგავიწყდეთ, რომ სტალინის
დროება იყო. ამგვარად, რა და რა სახის სიმახინჯეს არ
შობდა ეს ვერეთ წოდებული განათლება.

ამგვარ პრობლემებზე პასუხი ყოველთვის ნათელია
ჩვენთვის. პედაგოგიური განათლების სრულიად ახალი
სტრუქტურის შექმნა აუცილებელი, რომელიც, პრაქტი-
კასთან ერთად, საერთოდ, კაცობრიობისა და ქრისტიანუ-
ლი ტრადიციების სულიერ ღირებულებებზე იქნება ორი-
ენტირებული, მაგრამ ეს ძალიან ძნელია. ეს ისევე ძნე-
ლია, როგორც ქრისტეს ტაძრის აღდგენა. საერთოდ, რა-
ღაცის აღდგენა უფრო ძნელია, ვიდრე მისი დანგრევა.
თუმცა მეჩვენება, რომ ამ შემთხვევაში საქმე სრულებით
განსაკუთრებულ სამყაროს შეეხება, რომლის შექმნა არც
ისე შეუძლებელია, როგორც ეს ერთი შეხედვით ჩანს. ამი-
სათვის ავტოტრენინგი, ფსიქოლოგიური სავარჯიშოები და
ზნეობრივი გაკვეთილებია საჭირო. ეთიკური ნორმების
არც ისე უბრალო გროვა ამ შემთხვევაში უსარგებლო იქ-
ნება მხოლოდ. ის შეიძლება წაიკითხო და თავიდან ამო-
იგდო. ვიმეორებ, რაღაც მონასტრის მსგავსია საჭირო,
მაგრამ სულ სხვა გასაღებით. არსებობს თუ არა მსგავსი
პრაქტიკა? დიახ, არსებობს. ეს სასულიერო სკოლების, სა-
სულიერო სასწავლებლების პრაქტიკაა, რომელიც სხვა-
დასხვა დროს სხვადასხვა ქვეყანაში არსებობდა.

ეტყობა, პედაგოგიური ინსტიტუტების პარალელურად რაღაც ექსპერიმენტული ბაზის შექმნა აუცილებელი, რომელშიც ისეთი გამჭრიახი გონების ადამიანები იქნებიან წარმოდგენილნი, რომელთაც აბიტურიენტებს შორის ნიჭიერი და ბავშვების მოყვარე ადამიანების შერჩევა შეეძლება. აღზრდა და განათლება იქ არსებული ტრადიციების საფუძველზე უნდა მიმდინარეობდეს, ამიტომ აუცილებელია ამ ტრადიციების შესწავლა. მსგავსი რამ დასაველეთში არსებობს, თუმცა არც იქაა ყველაფერი ბოლომდე მოწესრიგებული. ბევრ რამეს ღოკალური ხასიათი აქვს მხოლოდ. ჩვენ გეჭირდება რაღაც კოლეჯის მსგავსი, ოღონდ ისეთი, რომელიც რაღაცნაირად ამ ტიპის რევოლუციამდე დაწესებულებას ემსგავსება. ამისათვის საჭირო გახდება ოპერატიული, დაჟინებული და ეფექტური მუშაობა ადამიანთა დიდი ჯგუფისა, რომელიც საკმაოდ იქნება ორიენტირებული ამ საქმიანობისათვის. დაე, მათ შექმნან ექსპერიმენტული კოლეჯი და შესაბამისი კადრები მოამზადონ, მაგრამ ამისათვის კარგი გეგმის შექმნა საჭირო. ამასთანავე ნიჭიერი ხელმძღვანელია საჭირო. ჩვენთან ასეთები არიან. მათ მოუწევთ მთელი მოწინავე თანამედროვე პედაგოგიური ცოდნისა და გამოცდილების ათვისება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ იმავეს დაეუბრუნდებით.

რელიგიის სწავლება თავს არ უნდა მოვახვიოთ სკოლებს. ის, საერთოდ, სახელმწიფოს საქმე არ უნდა იყოს, რადგანაც რელიგია რაღაც ღრმა, სულიერი და ინტიმურია. ღმერთი საკუთარი თავის პროპაგანდას არ ახდენს და აგიტაციით არ არის დაკავებული. ადამიანს კი არ უნდა დააძალო რელიგიური იდეები, არამედ უნდა დაეხმაროს მას, რომ ღია იყოს ყოველი სულიერისადმი. მსგავსად იმისა, როგორც ვასწავლით ადამიანს აზროვნებას, სიყვარულს, მუშაობას, ასე უნდა ვასწავლოთ ღვთის სიტყვის მოსმენა. ყველაფერს სწავლა უნდა, ამიტომ აუცილებელია ექსპერიმენტული კოლეჯების შექმნა, რომლის საფუძ-

ელად უსერიოზულესი სულიერი ღირებულებები იქნება დადებული. მაგრამ ეს არ უნდა იყოს საღვთისმეტყველო და თუნდაც საეკლესიო სკოლები. ეს ალბათ სასულიერო-საგანმანათლებლო ცენტრი უნდა იყოს. პიროგოვი არ იყო არც ღვთისმეტყველი, არც საეკლესიო მოღვაწე. ის რელიგიური ადამიანი და დიდი პედაგოგი იყო. უნდა მოხდეს ამგვარი ადამიანების, მოაზროვნე-პედაგოგების, თავმოყრა, რაც ძალიან საინტერესოა. ამჟამად ეს ყველაფერი სადღაც არის გადაყრილი. მაგალითად, რუს რელიგიურ მოღვაწე კავარნინს პქონდა წიგნი „კამათის ხელოვნება“ – ბრწყინავე წიგნი, მაგრამ ის ალბათ სადღაც დაღპა, რადგანაც ემიგრირებულებს შორის მისი გვარი არ ჩანს. წიგნი 20-იან წლებში იყო დაბეჭდილი, ნათელია, რომ ის დაიღუპა. ის ლოგიკის სპეციალისტი იყო, ლოგიკოსი-პროფესიონალი. ესე იგი, პირველი, რაც უნდა გაკეთდეს, ეს იმათი პროპაგანდა და დარწმუნებაა, რომელთაც ხელეწიფებით (სახელმწიფო ორგანოები, თუმცა ეს არცთუ ისე სახარბიელო საქმეა) ამ საქმის გადაწყვეტა. ისინი უნდა დაეაჯეროთ სასკოლო განათლებაში, თუნდაც მცირე დოზით, პლურალიზმის შეტანის აუცილებლობაში. პირველი, პლურალიზმის გარეშე სასკოლო განათლება ჩიხში შევიდა; მეორე, რაკი პლურალიზმი გაჩნდა, აუცილებელია ექსპერიმენტული სკოლების გახსნა, არა ელიტარულის, არამედ ექსპერიმენტულის. აი პირველი პლაცდარმი, ხოლო როგორი ექსპერიმენტები ჩატარდება იქ, ეს უკვე სხვა, სავსებით კონკრეტული საქმეა. ეს სამუშაო კითხვაა. თუკი ადამიანს უყვარს ბავშვები და ისინიც, თავის მხრივ, უგებენ მას და მათ შორის ურთიერთშემხვედრი კავშირი არსებობს, ეს უკვე პედაგოგიური ტალანტის საწყისი პირობაა. მუსიკალური სმენის განსაზღვრა შედარებით ადვილია, რადგანაც მკაფიო კრიტერიუმები არსებობს, მაგრამ სხვა ვითარებაა მომავალი პედაგოგის შემთხვევაში. მასწავლებელი უნდა იყოს ნებელობითი, მობილიზებული, შინაგანად მდიდარი ადამიანი. ბავშვებს უნდა ესმოდეთ, რომ მასწავლებელს აქვს რაღაც მნიშვნელოვანი, რომლის მიღებაც ასე აუცილებელია, იმიტომ რომ მასწავლებელი

ყოველ მოცემულ მომენტში ცვლის მშობელს, ხოლო მშობლები რაღაც კოსმიურ ფიგურებს წარმოადგენენ ბავშვებისათვის. და კიდევ ერთი: მნიშვნელოვანია მასწავლებლის მიერ არა მხოლოდ ბავშვების, არამედ იმ საგნის სიყვარული, რომელსაც ის ასწავლის. მისი საყვარელი თემები უნდა იყოს: ცხოვრება, პოეზია, მეცნიერება – ყველაფერი, რაც გნებავთ. ამგვარი თემები უნდა აღელვებდეს მასწავლებელს, მაგრამ ეს ყოველთვის ასე არ არის.

სასკოლო განათლების სტრუქტურა პათოლოგიურად მახინჯია. ის უნდა შეიცვალოს. გესმით, პალიატიური ზომებით შემოსაზღვრა აქ დაუშვებელია. სტრუქტურის გლობალური ცვლილებაა საჭირო – სკოლის პლურალიზაციის საფუძველზე, როგორც ეს მთელ მსოფლიოშია მიღებული. პრობლემები მთელ მსოფლიოშია. არიან აგრეთვე სუსტი პედაგოგებიც, მაგრამ ადამიანს, რომელსაც სურს ნორმალური განათლება მისცეს საკუთარ შვილს, არჩენის შესაძლებლობა აქვს. სკოლის შერჩევისას მას შეუძლია იხელმძღვანელოს ბავშვის ინტერესთა სფეროთი. ეს – დასავლეთში. ჩვენ მსგავსი არჩენის შესაძლებლობა არ გვაქვს. ჩვენთან ყველაფერი ერთ საცერშია გატარებული წყნარი ოკეანიდან დაწყებული ბალტიის ზღვით დამთავრებული, მრავალი ხალხით დასახლებულ უსარმანარ ტერიტორიაზე ერთი და იგივე საგანმანათლებლო სისტემაა გაერცელებული, მაშინ როდესაც არ არის გათვალისწინებული ამ ხალხების ტრადიციები, რომელთაგან ზოგიერთი ჩვენს ერამდე არსებობდა. არიან ადამიანები, რომელთაც ჯერ კიდევ გუშინწინ პირველყოფილი საზოგადოებრივი წყობა ჰქონდათ და არიან ადამიანები, რომელთა დამწერლობა რუსეთის მოქცევამდე 500 წლით ადრე გაჩნდა... და ჩვენ ყველას ერთი საგანმანათლებლო პროგრამა გვაქვს. მსგავსი რამ ისტორიას არ ახსოვს. მსგავსი შტერული იდეები არანაირ შიგაღვესაც არ მოუვიდოდა აზრად.

სკოლის შემქმნელებმა ნიჭიერი ადამიანები უნდა მოიზიდონ. მათ, როგორც უკვე ეთქვი, კონსერვატორიის ან ლიტერატურული ინსტიტუტის პრინციპით უნდა იმუშაონ. მათ უნდა გამოიჭირონ, გამოავლინონ პედაგოგიური ნიჭის

მქონე ადამიანები. ამგვარი ადამიანები კი ყველგან – საბავშვო ბაღებში, თუნდაც მილიციის ოთახებში და ყველგან, სადაც კი ბავშვების სიყვარულით დაჯილდოებული ადამიანები იმყოფებიან – უნდა ეძებონ. შემდეგ მათი თავმოყრა და მათთან მუშაობა უნდა დაიწყოს. ამ საქმეში კარგი იქნება უცხოური გამოცდილების გათვალისწინება. შვეიცარიაში არსებობენ ძალიან საინტერესო სკოლები. იქ ერთმა პასტორმა ბუნებაში სკოლა მოაწყო. მას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ შვაციკერი, განდი და მრავალი სხვა. მსგავსი მაგალითები ბევრია. ისინი შესანიშნავ შედეგებს იძლევიან. მართალია, ყველაფერ ამის კოპირებას ჩვენ ვერ შევძლებთ, ჩვენი პირობები განსაკუთრებულია, თუმცა სკოლებში პლურალიზმის რაღაც დონის ქონა აუცილებელია.

მნიშვნელოვანია ამ საქმეში ოჯახების მონაწილეობაც. ისინი გარკვეულ მიმართულებას აძლევენ ბავშვთა სულიერებას და ეს პროცესი დროდადრო ღრმავდება, თუმცა სიჩქარე აქ დაუშვებელია. სწრაფად შეიძლება ხბორების ან კურდღლების გაზრდა, ადამიანისა კი არა! ბუხების სახეობა არსებობს (ბუზი-დროზოფილი), რომელიც სწრაფად იზრდება. ადამიანის შემთხვევაში საქმე უფრო რთულადაა.

დღეს ბავშვები ძალიან პრაგმატულები არიან. ისინი შეიგრძნობენ, ჰაერიდან ისრუტავენ ამ უტილიტარიზმს, რომელიც ჩვენ ჩაგვინერგეს, – მატერიალიზმის პროდუქტი. მატერიალიზმი ფილოსოფიური განწყობებით იწყება და შემდეგ პრაქტიკაში გადადის. საბოლოოდ, გრძნობადი, მატერიალური ხდება მთავარი, სხვა დანარჩენი კი ფუჭად და უვარგისად მიიჩნევა. შემდგომში ის შურს იძიებს თავისთვის, იმიტომ რომ ამგვარი განწყობით ადამიანი მატერიალურსაც კარგავს. ის ხელიდან ეცელება მას, რადგანაც ეგოცენტრული ხდება. მოკლედ, ეს ყოველივე დაცემისაკენ, დანაშაულისა და განადგურებისაკენ მიმავალი ჯაა, იმიტომ რომ იდეალებზე საუბარი არამატერიალურ, არაგრძნობად საგნებზე საუბარია. წმინდა მატერიალიზმის შემთხვევაში, თუკი სამყაროში მატერიისა და ძალის მეტი

არაფერი არ არსებობს, მაშინ რა აზრი აქვს, საერთოდ, რაიმეს თქმას? რა იდეალებზეა ამ შემთხვევაში ლაპარაკი? თუ ნარკომანი ხარ, ეს პროცესია. თუ მძარცველი, ესეც პროცესია. კეთილშობილი ადამიანი ხარ? – ესეც პროცესია და მეტი არაფერი. სამყაროსათვის სულერთია, მათ ერთნაირი ღირებულება აქვთ. არ არსებობს არც სიკეთე და არც ბოროტება, მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ღმერთი ყველაფერ ამას მატერიალური საგნების სახით არ იძლევა. იმას, რაც გრძნობადია, ჩვენ თვალებით ვხედავთ, მიკროსკოპში მცირე ზომის საგნებს ენახულობთ, ტელესკოპში – ჩვენგან შორს მყოფთ. ხოლო როგორ უნდა გავიგოთ არამატერიალური, სულიერი საგნები? – მხოლოდ სულის განვითარებით. აქ კი მორალურობა უნდა დაგვეხმაროს, რადგანაც სულის განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საშუალება ზნეობრიობაა.

როდესაც სული არ ვითარდება, სულიერ-გონითი საგნები თანდათან ისეთი გახდება ჩვენთვის, როგორიც არის ყრუსათვის მუსიკა. ჩვენ დღეს ამ მდგომარეობაში ვიმყოფებით.

თარგმნა კ. ქეცბაიამ

§3. განათლების დეფინიცია

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლება; აღზრდა; განათლების ფუნქციები; კომუნიკაცია; ინტეგრაცია; სოციალიზაცია; სტრატეგიკაცია; მობილობა; სელექცია; ნოვაცია; კულტურის კელაფწარმოება; სტატუსური უნარები; კულტურული ადაპტაცია.

განათლების სოციოლოგიის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხი განათლების დეფინიციაა, ანუ საკითხი იმის შესახებ, თუ რა შინაარსი იგულისხმება განათლების ცნებაში. ამისთვის სოციოლოგია განათლების შემსწავლელ მეცნიერებათა (პედაგოგია, ფსიქოლოგია, ფილოსოფია) მონაცემებს მიმართავს და მოლოდ ამის შემდეგ აყალიბებს განათლების სოციოლოგიურ განსაზღვრებას, ამ შემთხვევაში აქცენტი მის სოციალურ ბუნებაზე კეთდება.

აღსანიშნავია, რომ განათლების ცნების მრავალი დეფინიცია არსებობს. ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ცხოვრებაში მას ცოდნასთან აიგივებენ ხოლმე, რაც არასწორია. თუმცა მსგავსი მოსაზრება უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. ძველად განათლებულობაში ნაკითხობა და განსწავლულობა იგულისხმებოდა ხოლმე. ამავე დროს ცოდნა და განათლება ზნეობრივი კატეგორიების რანგში იყო აყვანილი. მაგალითად, განათლებული და მცოდნე ადამიანი ზნეობრივის იდენტური იყო. მოგვიანებით იმის გაცნობიერება მოხდა, რომ მცოდნე უზნეოც შეიძლება ყოფილიყო, რამაც განათლების ცნებიდან ცოდნის ამოღებას შეუწყო ხელი.

ამის შემდეგ განათლების ცნება აღზრდას დაუკავშირდა. თავის მხრივ, აღზრდა მრავალგვარი შეიძლება იყოს. ამან კიდევ უფრო საკამათო გახადა განათლების დეფინიციის საკითხი. ჩვეულებრივ, განათლების შინაარსში აღზრდას გულისხმობენ. ერთ-ერთი მოსაზრების მიხედვით, აღზრდა განათლებას გულისხმობს, როგორც სწავლებას. გ. დალის მიხედვით, აღზრდილი ადამიანი განათლებულია, თუმცა აღზრდა და განათლება ერთი და იგივე როდია.

ქართულ სინამდვილეში, მართლმადიდებლური ქრისტიანული კულტურის თავისებურებებიდან გამომდინარე, განათლება „ღვთაებრივი ცოდნის მიღებას“ და „ქრისტესმიერი ნათლით სულის განათებას“ გულისხმობს, რაც აღზრდის მთავარ მიზანს წარმოადგენს. დღეს განათლების ეს უმაღლესი მიზანი ქართულ ენაში ფორმალურადაა შენარჩუნებული, რადგანაც თანამედროვე რაციონალიზებული და სექულარიზებული სოციალურმა რეალობამ განათლებას ეს შინაარსი წაართვა და იგი მიწიერ, ყოფით რეალობას მიაჯახვა. შესაბამისად, ერთმანეთისაგან გაიყო სასულიერო და საერო განათლება. სასულიერო განათლება ღმერთზე ორიენტირებული გახდა, ხოლო საერო განათლების ორიენტირები სექულარიზაციის წყალობით პრაგმატულ ყოველდღიურობას მიება. ბუნებრივია, ამგვარი მდგომარეობა კიდევ ერთი ბარიერია განათლების ცნების დეფინიციის გზაზე.

განათლების ცნების დეფინიცია კიდევ უფრო გართულდა პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში. ამ ტიპის საზოგადოებაში იგი ნივთიერი გახდა, ანუ თავისი ცხოველმყოფელობა დაკარგა, ზნეობრივი შინაარსისგან დაიცალა, რთულ ტექნიკურ გარემოში ადაპტირებისთვის აუცილებელ უნარ-ჩვევათა და ინფორმაციათა ქონას გაუიგივდა. ამიერიდან განათლება შემეცნებას დაშორდა და გამოყენებითი ხასიათი შეიძინა, ანდა, მთლად უარესი, უმიზნო და უმიზეზო, ეფემერული რეალობა გახდა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სხვადასხვა ეპოქაში განათლებას სხვადასხვა მნიშვნელობა ჰქონდა.

გერმანელმა მოაზროვნემ ჰერდერმა ერთ-ერთმა პირველმა შეიტანა განათლების ცნებაში ჰუმანურობის მომენტი. კანტთან და ნეოკანტიანელებთან რაციონალურობაზე გაკეთდა ძირითადი აქცენტი. ჰეგელთან იგი კულტურის ცნებას დაუკავშირდა, შეღერთან – გონსა და გონით აქტივობებს და ა. შ. ეს ყველაფერი განათლების ფილოსოფიური დეფინიციებია.

განათლების ცნების პედაგოგიური დეფინიცია აღზრდაზე იღებს ორიენტაციას და განათლება მის გარეშე ვერ წარმოუდგენია.

განათლების ფსიქოლოგიური დეფინიციები კი მას მთელ რიგ ფსიქოლოგიურ პარამეტრებში განიხილავს, როგორც პიროვნების შინაგან, სუბიექტურ აქტივობაზე დამოკიდებულ ფენომენს.

განათლების სოციოლოგიური დეფინიციისთვის ამოსავალი პრინციპი განათლების, როგორც სოციალური ფენომენის, განხილვაა. მისთვის განათლება განსაკუთრებული სოციალური ფუნქციების მატარებელი ერთ-ერთი ძირითადი სოციალური ინსტიტუტია, რომლის გარეშე საზოგადოების წარმოდგენა თითქმის შეუძლებელია.

ზოგადი აზრით, ტერმინი „განათლება“ „ადამიანური თვისებების წინასწარგანზრახულ ჩამოყალიბებას“ ნიშნავს. მისი დეფინიციისას გასათვალისწინებელია განათლების სფეროები (მეცნიერება, ხელოვნება ან რელიგია), დონეები (დაწყებითი, საშუალო, უმაღლესი) და ფორმები (სკოლამდელი, სპეციალიზებული, ზოგადი, რელიგიური, სამოქალაქო, ლიბერალური); მესამე რესპუბლიკის დროინდელი ფრანგი მოაზროვნეების ალფრედ ბინესა და ფერდინანდ ბიუსონის სიტყვებით თუ ვიტყვით, „განათლება არის მათი პიროვნების ჩამოყალიბების მიზნით სხვებზე ზემოქმედების პროცესი“. სოციოლოგიური თვალსაზრისით საინტერესოა განათლების დეფინიცია, რომლის მიხედვით ის არის „საშუალება, რომელსაც საზოგადოება საკუთარი არსებობის, ძალაუფლებისა და პატივისცემის კელაფწარმოებისთვის იყენებს“. ფრანგ მოაზროვნეს ემანუელ მუნიეს მიაჩნია, რომ „განათლება სხვათა ხელმძღვანელობისა და საკუთარი სპონტანური იმპულსების შერწყმის გზით თავისუფლების სწავლის საშუალებაა“. ამ დეფინიციებს თუ გადავაგლებთ თვალს, მთელ რიგ პრობლემებს დავინახავთ, რომელთა ვარიაციები ნებისმიერ ისტორიულ ეპოქაში შეგვხვდება. მაგალითად, განათლება, როგორც ცხოვრების დონის ან დემოკრატიული პოლიტიკური კულტურის ამაღლების საშუალე-

ბა; ანდა განათლება, როგორც სოციალური შერჩევის ან სოციალიზაციის მექანიზმი. 1991 წელს ჟან კელერჰალსი-სა და კლეოპატრა მონტადონის მიერ ჩატარებული კლასტერული ანალიზი განათლების ერთ-ერთი საინტერესო დეფინიციის შემცველია, რომლის ამოსავალი პრინციპი სხვადასხვა საგანმანათლებლო სტილია. ამის მიხედვით, განათლება შეიძლება იყოს „დედობრივი“, სტატუსური და კონტრაქტული. სხვებთან შედარებით ეს უკანასკნელი კრეატიულობასა და ემპათიას ემყარება, ვიდრე ავტორიტეტს – „დედობრივი“ და ნორმატიულ სტაბილურობას – სტატუსური.

ენტონი გიდენსის მიხედვით, განათლების ცნების დეფინიციასში ძირითადი მომენტი პირდაპირი სწავლების გზით ერთი თაობიდან მეორე თაობაში ცოდნის გადაცემა უნდა იყოს. მისი აზრით, საგანმანათლებლო პროცესები ნებისმიერ საზოგადოებაში მიმდინარეობდა, მაგრამ მან მასობრივი ხასიათი თანამედროვე ეპოქაში მიიღო, რაც განათლების ცნების შინაარსის დადგენისას, რა თქმა უნდა, გასათვალისწინებელია. თანაც მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის ფაქტიც, რომ მასობრივმა ხასიათმა სპეციალური საგანმანათლებლო გარემოს ორგანიზება მოითხოვა, რომელშიც ინდივიდი თავისი ცხოვრების მნიშვნელოვან დროს ატარებს.

ტერმინი „ინსტიტუტი“ ლათინურ ენაში იმას ნიშნავს, რაც დაწესებულია, დადგენილია. მას სოციოლოგიაში, სხვა მეცნიერებებში და ყოველდღიურ ცხოვრებაში სხვადასხვა გაგება აქვს, რომლებიც ოთხ ძირითად მნიშვნელობამდე შეიძლება დაიყვანოთ: 1) ტერმინი „ინსტიტუტი“ შეიძლება აღნიშნავდეს გარკვეულ პირთა ჯგუფს, რომლებიც საზოგადოებრივ ფუნქციას ასრულებენ; 2) ინსტიტუტი შეიძლება იყოს იმ ფუნქციების ორგანიზაციული კომპლექსი, რომლებსაც ჯგუფის ზოგიერთი წევრი მთელი ჯგუფის მიმართ ასრულებს; 3) ინსტიტუტი არის დაწესებულება ან დაწესებულებათა ერთობლიობა, რომე-

ლიც ცალკეულ ინდივიდს ან ინდივიდთა ჯგუფს საშუალებას აძლევს შეასრულოს უპიროვნო საზოგადოებრივი ფუნქციები საკუთარი ან ჯგუფის წევრების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით; 4) ინსტიტუტს უწოდებენ სოციალურ როლს, რომლებსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჯგუფისათვის. ინსტიტუტის ცნების ოთხივე განმარტება შეიძლება მის ორ – ფართო და ვიწრო გაგებაში გაეაერთიანოთ.

ვიწრო გაგებით, ინსტიტუტის ცნებას ტექნიკური მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ და

სპეციალიზებულ სამეცნიერო თუ სასწავლო დაწესებულებებს აღნიშნავს, ფართო მნიშვნელობით კი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განსაკუთრებული სფეროს მარეგულირებელ ნორმებს ნიშნავს. თანამედროვე სოციოლოგიაში მიღებული განსაზღვრების მიხედვით, სოციალური ინსტიტუტების ცნებაში იგულისხმება სოციალური ცხოვრების მთელი რიგი სფეროების: ოჯახის, რელიგიის, განათლების, ეკონომიკისა და პოლიტიკის, მარეგულირებელი ნორმების, ღირებულებების, სიმბოლოების, რწმენა-წარმოდგენების, როლებისა და სტატუსების შედარებით სტაბილური და ინტეგრირებული ერთობლიობა. სოციოლოგიური გაგებით, სოციალური ინსტიტუტი სოციალური როლების ორგანიზებული სისტემაა, რომელიც საზოგადოების მდგრად და მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს და ადამიანის ძირითად მოთხოვნილებებსა და ფუნქციებზეა ფოკუსირებული.

კ. ქეცბაიას წიგნიდან „სოციოლოგიის შესავალი“,
თბ., 2013.

ნეილ სმელზერის განმარტებით, განათლება კულტურული ღირებულებების შენარჩუნებისა და სოციალური ცვლილებების პირობას წარმოადგენს, რომელიც არსებული ცოდნის, საგანმანათლებლო მეთოდებისა და ტექნოლოგიების გადაფასების გზით წარიმართება.

„ადამიანური კაპიტალის“ თეორიის მიხედვით კი განათლება კაპიტალდაბანდების ისეთი ფორმაა, რომელიც მომავალში დიდ მოგებას იძლევა.

ჯონ მასიონისის განმარტებით, განათლება სოციალური ინსტიტუტია, რომლის წყალობით საზოგადოება თავის წევრებს მათთვის აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ცოდნით უზრუნველყოფს, მათ შორის იგულისხმება სინამდვილის ფუნდამენტური მოვლენების შესახებ ცოდნა, პროფესიული უნარები და კულტურული ნორმები და ღირებულებები.

განათლების სოციოლოგიურ დეფინიციას ართულებს ის გარემოებაც, რომ განათლების სოციოლოგია, ისევე როგორც სოციოლოგია, ახალგაზრდა მეცნიერებაა, მაშინ როდესაც პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ამ გარემოებაზე ყურადღების გამახვილება არ იქნებოდა საჭირო, რომ არა განათლების მხოლოდ პედაგოგიკის ან ფსიქოლოგიის პოზიციებიდან განხილვის ფაქტი, რომლებთან შედარებით განათლები-სადმი ფართო სოციოლოგიური მიდგომა გვიანდელი მოვლენაა. ამიტომ განათლება განიხილებოდა, როგორც დახურული სისტემა. ამჟამად მდგომარეობა გამოსწორებულია და განათლების სოციოლოგია ორივე ზემოაღნიშნული მეცნიერების მონაცემებს სათანადოდ იყენებს.

ევროპულ მეცნიერებასა და კულტურაში თანამედროვე გაგებით ტერმინ „განათლების“ შემოღება იოჰან პესტალოცის სახელს უკავშირდება.

დღეისათვის განათლების ცნება რამდენიმე მნიშვნელობას გულისხმობს, კერძოდ, განათლება არის:

- ადამიანის სულიერ-გონითი განვითარების მაჩვენებელი (გონებრივი, ზნეობრივი, ემოციური);
- სწავლების პროცესის შედეგი;

- ცოდნისა და უნარ-ჩვევების მიღებისა და შეთვისების პროცესი;
- მიღებული ცოდნის მაჩვენებელი სახელმწიფოსა და საზოგადოების მიერ დადგენილი შკალის (დაწყებითი, საშუალო, უმაღლესი) მიხედვით;
- კონკრეტულ საგანთა სფეროში (მათემატიკური, პედაგოგიური, მუსიკალური, ჰუმანიტარული, პროფესიული და სხვა სახის განათლება) მიღებული ცოდნის ერთობლიობა;
- აღზრდის შედეგი;
- სოციალური ინსტიტუტი, რომლის ფუნქციებია: სწავლება, აღზრდა, სოციალიზაცია და ინდივიდის საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის მომზადება.

განათლების ძირითადი სოციალური ფუნქციები

განათლების ძირითადი ფუნქციები ყოველთვის შესაბამისობაშია საზოგადოების მდგომარეობასა და მოთხოვნებთან, ამიტომ მათი გადასინჯვა, როგორც წესი, საზოგადოების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სულიერ ცხოვრებასთან არის დაკავშირებული. თავის ზოგად ფუნქციებთან ერთად, რომელშიც უმთავრესი ცოდნის გაღრმავება და შემეცნებაა, განათლებას, თავისი სოციალური ბუნებიდან გამომდინარე, შესაბამისი ფუნქციები გააჩნია, რომელთაგან ძირითადია:

- **ინოვაციური ფუნქცია** – კონსერვატიულობის მიუხედავად, განათლება, სოციალური სინამდვილისადმი შესაბამისობიდან გამომდინარე, მთელი რიგი ცვლილებების სტიმულატორია;
- **შემეცნებითი ფუნქცია** – თაობიდან თაობაში ცოდნისა და უნარების გადაცემა;
- **სოციალური სტრატეფიკაციის ფუნქცია** – საზოგადოებაში გაბატონებული ეკონომიკური სისტემის მხარდაჭერა (ბოულზი და ჰინტისი);
- **სოციალური მობილობის ფუნქცია** – სოციალური იერარქიის კიბეზე ვერტიკალური და სოციალური

მობილობა განათლების დონეზე და მოკიდებული (სოროკინი);

- **სელექტორული ფუნქცია** – პროფესიულ საქმიანობისათვის აუცილებელი კადრების შერჩევა განათლების მიხედვით ხდება;

სოციოკულტურული ფუნქცია – განათლების მეშვეობით კულტურის კელაეწარმოება ხდება;

სოციალიზაციის ფუნქცია – განათლების მეშვეობით ადამიანი არა მარტო ცოდნას, არამედ საზოგადოების წევრად ყოფნისთვის აუცილებელ როლებს, კულტურულ ნორმებსა და უნარ-ჩვევებს იღებს;

- **ინტეგრაციული ფუნქცია** – ადამიანთა ინტეგრირება ერთ სოციუმად ან ჯგუფად;

სტატუსური იდენტობის უნარჩუნების ფუნქცია – ადამიანები საზოგადოებაში სხვადასხვა სოციალურ სტატუსს განათლების მეშვეობით ინარჩუნებენ (რენდალ კოლინზი).

რამდენადაც განათლების სოციოლოგიაში ძირითადი აქცენტი სასკოლო განათლებაზე კეთდება, უპრიანია სკოლის სოციალური ფუნქციებიც დასახელოთ:

- **სასწავლო უნარები და ჩვევები** – უნარ-ჩვევებში იგულისხმება როგორც ზოგადი (მაგ., ინგლისური ენა, გეომეტრია), ასევე პრაქტიკული უნარ-ჩვევები (მაგ., საათის ცნობა). არსებობს მკაცრად სპეციფიკური და პროფესიული უნარ-ჩვევებიც (მაგალითად, შედუღება, კომპიუტერული პროგრამირება);
- **კულტურის ტრანზიცი** – სკოლა გადასცემს ცოდნას იმ კულტურის შესახებ, რომელსაც მოსწავლე წარმოადგენს;
- **კულტურული ადაპტაცია** – გარდა წარსულის კულტურული მემკვიდრეობის გადაცემისა, სკოლის მეშვეობით ინოვაციურ პროცესებთან შეგუება ხდება;
- **დისციპლინის გამკაცრება** – სკოლა ასწავლის ბავშვებს თვითდისციპლინის უნარის გამოიმუშავე-

ბას, რაც პროფესიული წარმატებისთვისაა აუცილებელი;

- **ჯგუფური მუშაობა** – იქიდან გამომდინარე, რომ ეს უნარ-ჩვევა მნიშვნელოვანია სამსახურში მუშაობისას, სკოლებისგან ითხოვენ, რომ მოსწავლეებს ეფექტური ჯგუფური მუშაობა შეასწავლონ;
- **ეთიკური ქცევის მაგალითი** – სკოლის ინტერაქციული მოდელები ხელს უწყობენ მოსწავლის ეთიკური ქცევის ფორმების დახვეწას;
- **ნიჭის გამორჩევა** – ევროამერიკული სკოლები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ნიჭიერი მოსწავლის გამოვლენას. აზიური სკოლები ხელმძღვანელობენ მოსაზრებით, რომ ყველას თანაბარი შესაძლებლობები აქვს და განსხვავება მიღწევებში დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ცდილობს თითოეული მათგანი ამ შესაძლებლობის გამოვლენას, რაც ასევე მნიშვნელოვანია თუნდაც სწავლის შემდგომი გაგრძელებისთვის;
- **სოციალური კონტროლი** – სკოლის მეშვეობით საზოგადოება სოციალურ კონტროლს ახორციელებს იმაზე, თუ როგორ იღებენ ისინი არსებულ სოციალურ წესრიგს, ეგუებიან მას თუ არა;
- **ფარული ფუნქციები** – ბავშვზე ზრუნვა, კონფორმისმი ან დევიანტური ქცევა, სოციალურ-ინტერაქციული გარემო სკოლის ფარულ ფუნქციებს ქმნის.

განათლების სოციალურ ფუნქციებს შორის არანაკლებ მნიშვნელოვანია მისი **კომუნიკაციური და ინტერაქციული** ფუნქცია, რომლებიც მის სოციალიზაციურ ფუნქციასთანაა კავშირში. განათლების კომუნიკაციურ-ინფორმაციული ფუნქცია მისი მეშვეობით საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესს გულისხმობს. გარდა ამისა, განათლებას აქვს ფსიქოლოგიური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქციებიც. არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ იგი შორს არ არის გართობითი ფუნქციისგანაც.

ლიტერატურა:

1. რ. ბალანჩივაძე, ანთროპოლოგიური პედაგოგიკა, თბ., 2011;
2. ქ. კალპუნი, დ. ლაითი, ს. კელერი, სოციოლოგია, თბ., 2008;
3. ე. გიდენსი, სოციოლოგია, თბ., 2011;
4. ნ. სმელზერი, სოციოლოგია, მ. 1994;
5. ჯ. მასიონისი, სოციოლოგია, სანკტ-პეტერბურგი, 2004;
6. ჟ. ფერეოლი, სოციოლოგია – ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, სანკტ-პეტერბურგი, 2003;
7. კ. ქეცბაია, სოციოლოგიის შესავალი, თბ., 2013;
8. კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია (პრობლემები), თბ., 2002;
9. თ. შინჯიაშვილი, განათლების სოციოლოგიის საკითხები, თბ., 2009;
10. ზ. ხასაია, აღზრდის ფილოსოფიური პრობლემები, კრ. „რელიგია, ფილოსოფია, თანამედროვეობა“, თბ., 2010;
11. ზ. ხასაია, საქართველო და დასავლური კულტურა, კრ. „ფილოსოფია, მეცნიერება, რელიგია“, თბ., 2012;
12. Ананишнев В. Социология образования, М. 2012;
13. Ансар П. Современная социология // Социс. 1998. № 2;
14. Бауман З. Мыслить социологически. М. 2006;
15. Сорокин П. Структурная социология. М. 1992.

საკითხავი მასალა

ჯონათან ბეკერი,
საერთაშორისო ლიბერალური განათ-
ლების ინსტიტუტი, ნიუ-იორკის ბარდ-
კოლეჯის ვიცე-პრეზიდენტი

რა არის ლიბერალური განათლება და რას არ წარმოადგენს ის?

ბოლო დროს ექსპერტები ეჭვქვეშ აყენებენ მოსაზ-
რებას ლიბერალური განათლების აუცილებლობის შესა-
ხებ. განათლების ეს ტიპი გაშარებულია, როგორც ელი-
ტარული, და უარყოფილია, როგორც მოძველებული და
„სიძნელეების გადამტანი“. მომხრეები კი მის „განახლება-
ს“ და „რესტრუქტურიზაციაზე“ საუბრობენ. ასეთი თაე-
დასხმები უმთავრესად უმაღლესი ამერიკული სკოლიდან
მომდინარეობს, სადაც იმდენად დიდი გავლენა ჰქონდა
თავისუფალ ხელოვნებას, რომ მან უმაღლესი განათლე-
ბის სისტემაზე თავისი კვალი დატოვა. პარადოქსულია,
მაგრამ კრიტიკოსთა გუნდი ხმამაღლა სწორედ მაშინ გა-
კიოდა, როდესაც ლიბერალური განათლებისადმი ინტერე-
სი მთელ პლანეტაზე იწყებდა გავრცელებას. აღმოსაე-
ლეთ ევროპასა და აზიაში, დასავლეთ ევროპასა და აფ-
რიკაში სულ უფრო მეტი რაოდენობა პედაგოგებისა მზად
არიან აითვისონ უმაღლესი განათლების ლიბერალური
მოდელი.

კომუნიზმის დაცემის შემდეგ ცენტრალური და აღ-
მოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში (სადაც სტატიის ავტორი
განათლების რეფორმირების პროცესში იღებდა მონაწი-
ლეობას. — კ. ქ.) ლიბერალური განათლების იდეამ იმთა-
ვითვე პოვა სათანადო გამოძახილი. ლიბერალურ განათ-
ლებაში პედაგოგები პოსტსაბჭოთა სივრცეში ინსტიტუ-
ტებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში არსებული მკაცრი
დისციპლინარული სისტემისა და დიდაქტიკის საპირისპი-

როდ მიმართულ რაღაც შხამსაწინააღმდეგოს მსგავსს ხედავენ. რადგანადაც უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მოქალაქეთა როლის აქტივობაცია მიმდინარეობს, მრავალი რეფორმატორი მიიხსენებს, რომ ლიბერალური განათლება მათ ფართო პოლიტიკურ და სოციალურ მიზნებს ეხმიანება. თუკი მოკლედ ჩამოვყალიბებთ, ლიბერალური განათლება განიხილება, როგორც დემოკრატიზაციის პროცესის ფუნდამენტური ნაწილი და აქტიური სამოქალაქო პოზიციის მხარდაჭერის საშუალება. მსოფლიოს სხვა ნაწილებში სწავლების ამ ტიპს პედაგოგები იმიტომ მიმართავენ, რომ ძველი მეთოდების შეზღუდულობას კარგად აცნობიერებენ, განსაკუთრებით გაზრდილი კონკურენციისა და უახლესი ტექნოლოგიების ფონზე. მასწავლებლებს ასევე ესმით, რომ აზროვნების თანამედროვე მოდელები და მოთხოვნები, რომელთაც ისინი სტუდენტებს თანამედროვე ბაზრის მეშვეობით სთავაზობენ, ძველი მოდელის მკაცრ საგანმანათლებლო სტრუქტურასთან შეუთავსებელია.

ახალ საგანმანათლებლო სისტემებში ლიბერალური განათლების შემოღება ყოველთვი უმტკივნეულოდ როდი ხდება. ამასთან, რეფორმატორთა მზაობას ზურგს შესაბამისი ცდონა არ უმაგრებს, მასწავლებლებს კი ხშირად ისეთი უცხოელი „ექსპერტები“ უწევენ დახმარებას, რომელთათვისაც ადგილობრივი პირობები უცნობია და რომლებიც რეალური ინსტიტუტების მშენებლობის ნაცვლად მაღალ იდეალებზე ფიქრობენ. იმ სემინარებზე, რომლებსაც აღმოსავლეთ ევროპაში ვესწრებოდი, განათლების ადგილობრივ რეფორმატორთა დაღლილ თვალებს ეხედავდი, მაშინ როდესაც მათ ამერიკელები ლიბერალური განათლების შემოღებასთან დაკავშირებული აბსტრაქტული მსჯელობებით აბრუებდნენ, რომლებსაც აღმოსავლეთეუროპულ სინამდვილესთან არაფერი საერთო არ ჰქონდა. ყველაფერი რაც მათ შეგვიძლია შევთავაზოთ, ჯასტის პოტერ სტიუარტის ცნობილ აფორიზმამდე დაიყვანება: „თქვენ გაიგებთ ამას, როდესაც დაინახავთ ამას“. შე-

დევად ჩვენი მისია კრახით მთავრდება; მატულობს გაუგებრობა და ჩიხურ სიტუაციაში ვეარდებით; ამიტომ აუცილებელია აბსტრაქციებზე უარის თქმა; კრიტიკული აზროვნების დაბრუნება და იმის ჩამოყალიბებაა საჭირო, თუ რა არის აუცილებელი ლიბერალური განათლების იდეისათვის.

წარმოდგენილი ნაშრომი განათლების ამ ტიპის განმარტებას ისახავს მიზნად იმისათვის, რომ დაეხმაროს მათ, ვინც მსგავსი ტიპის სასწავლო დაწესებულების შექმნით არან დაკავებული. შევეცდები შევიმუშაო პრაქტიკული ფორმულირება იმისა, თუ რას წარმოადგენს ლიბერალური განათლება უმაღლეს სკოლაში, უფრო კონკრეტულად, როგორ მუშაობს ის აუდიტორიაში.

განსაზღვრება

რომ გავიგოთ, თუ რას ვგულისხმობთ ლიბერალურ განათლებაში, ამისთვის მისი განსაზღვრებით უნდა დავიწყოთ. ლიბერალური განათლების თანამედროვე სისტემა უმაღლესი განათლების სისტემას წარმოადგენს, რომელიც მოწოდებულია ახალგაზრდობას სწავლის სურვილი აღუძრას, გამოუმუშაოს მათ კრიტიკული აზროვნებისა და საკუთარი აზრების თამამად და გაბედულად გამოხატვის უნარები; ასევე აღზარდოს ისეთი მოქალაქეები, რომლებიც დემოკრატიული საზოგადოების აქტიური წევრები იქნებიან. ასეთი სისტემა ინდივიდუალური სასწავლო გეგმით გამოირჩევა, რომელიც სტუდენტებს საგნის სიღრმისეულ შესწავლასთან შეხამებული არჩევნის მაქსიმალური თავისუფლების შესაძლებლობას სთავაზობს. ლიბერალური განათლების ინტერაქტიული მეთოდიკა მთლიანად სტუდენტებზეა ორიენტირებული – ანალიტიკურ ტექსტებზე მუშაობა როგორც აუდიტორიაში, ასევე მის გარეთ.

ტერმინში „ლიბერალური განათლება“ უმაღლესი განათლების ინსტიტუციონალიზებული სისტემა იგულისხმება. თავის მხრივ, „სისტემა“ იმ მთლიან აკადემიურ პრაქტიკას ნიშნავს, რომელიც განათლების პროცესს განსაზღვრავს და მის მიზნებს, სასწავლო გეგმას, პედაგო-

გიქას და ადმინისტრაციულ სტრუქტურას მოიცავს. ტერმინით „ინსტიტუციონალიზება“ კი იმ ფაქტის ხაზგასმა ხდება, რომ მოცემული სისტემის შემადგენელი ყოველი ელემენტი ყველასათვის ცნობილია და აქტიურად გამოიყენება სისტემის ფარგლებში მოქმედი პირების: მასწავლებლების, სტუდენტების, ადმინისტრაციისა და აკრედიტაციის დაწესებულებების მიერ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იმ აქტორთა უმრავლესობამ, რომელიც ლიბერალური განათლების სისტემასთანაა კავშირში, უნდა იცოდეს და შესაბამისად ეთანხმებოდეს სისტემის მოთხოვნებს და ყველაფერს აკეთებდეს იმ მოლოდინების მისაღწევად, რომლებიც მის მიმართ აქვთ. ტერმინ „ლიბერალურ განათლებას“ ხშირად ვიწრო მნიშვნელობით – სწავლების ინტერაქტიული მეთოდების აღსანიშნავადაც ხმარობენ, მაგრამ ამ შემთხვევაში იგი იზოლირებულია იმ უმაღლესი სასწავლებლისაგან, რომელშიც გამოიყენება. ამის მსგავსად, სასწავლო გეგმაც შეიძლება შეიცავდეს ლიბერალური განათლების ელემენტებს (მაგალითად, არჩევითი საგნები), მაგრამ მთლიანობაში ისეთნაირად შეიძლება იყოს შედგენილი, რომ ეს ელემენტები მასში უმნიშვნელო როლს ასრულებდნენ. ინსტიტუციონალიზებულ სისტემასთან ერთად ტერმინ „ლიბერალური განათლების“ გამოყენებისას აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ამგვარი სისტემის მიღება მრავალწახნაგოვან რეფორმას გულისხმობს, რომელიც აუდიტორიიდან იწყება და განათლების სამინისტროთი მთავრდება.

ლიბერალური განათლების ცნებას შეიძლება სიტყვა „თანამედროვე“ დაემატოს, რაც იმას აღნიშნავს, რომ ანალიზის ობიექტი ჩვენი პრაქტიკული დღევანდლობაა. ლიბერალურ განათლებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს, თუმცა ძალიან ბევრი უმაღლესი სასწავლებელი სწავლების ტრადიციულ მეთოდებს იყენებს. მაგალითად, სენტ-ჯონსის კოლეჯში (თავისი განყოფილებებით ანაპოლისში, მერილენდის შტატი; სანტა-ფეში, ნიუ-მეხიკოს შტატი) „დიდი წიგნების კურსი“ არსებობს, რომელსაც სტუდენტები მთელი ოთხი წლის მანძილზე გადიან. ამით ეს კო-

ლეჯი თითქოს უბრუნდება ლიბერალურ განათლებას, ოღონდ თანამედროვე მოთხოვნებს ეს არ შეესაბამება.

მიზნები

ლიბერალური განათლების ინსტიტუტის ქვაკუთხედი პიროვნების განვითარებაა და არა რომელიმე კონკრეტული საქმიანობისათვის სტუდენტის მომზადება. თუკი ამ ინსტიტუტის ბერძნულ ძირებს გავიხსენებთ, დავინახავთ, რომ მისი მთავარი მიზანი დემოკრატიული საზოგადოებისათვის აუცილებელი აქტიური მოქალაქის აღზრდა იყო. ჩვენს დროში კიდევ უფრო შორს წასვლაა აუცილებელი იმისათვის, რომ სტუდენტები სრულყოფილი და ღინამიკური სოციალური გარემოსათვის მოვამზადოთ. ლიბერალური განათლების მიმდევრებს მტკიცედ სჯერათ, რომ სწავლისადმი სიყვარული, კრიტიკული აზროვნებისა და საკუთარი აზრის თამამად გამოხატვის უნარი ცხოვრებისათვის უფრო ფასეულია, ვიდრე ერთი რომელიმე საგნის სიღრმისეული ცოდნა. ზემოხსენებული თვისებები სწრაფად ცვალებად სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებთან კურსდამთავრებულთა შეგუებას ახდენს და სწავლის დასრულებიდან დიდი ხნის განმავლობაშიც ახალ ვითარებასთან ადაპტირებაში ეხმარება მათ.

სასწავლო გეგმა

სასწავლო გეგმასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ლიბერალური განათლების უმნიშვნელოვანესი ნიშან-თვისება არჩევის თავისუფლებაა. ამ უფლების განხორციელება სტუდენტს ორგვარი საშუალებით შეუძლია: პირველი, გეგმა საკმაოდ მოქნილია იმისათვის, რომ სტუდენტმა მისთვის სასურველი კურსები აირჩიოს, მეორე, უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვის შემდეგ სტუდენტს მისთვის სასურველი სამეცნიერო სფეროს არჩევა შეუძლია (ამას ხშირად „სპეციალიზაციას“ ეძახიან). თავიანთი სასწავლო პროგრამის ფორმირებაში სტუდენტთა მონაწილეობა საგანმანათლებლო პროცესის დემოკრატიზაციაზე მეტყველებს. არჩევის უფლება იმას ნიშნავს, რომ ყველა-

სათვის მისაღები ერთიანი სასწავლო გეგმა და უმაღლესი განათლების მიღების უნივერსალური საშუალება არ არსებობს.

არჩენის თავისუფლებას კიდევ ერთი ასპექტი აქვს: საკუთარ განათლებასთან დაკავშირებით მიღებული სერიოზული გადაწყვეტილებით ახალგაზრდა მსაგვს სიტუაციებში არჩენის გაკეთებას სწავლობს. ამასთან ერთად სტუდენტებისათვის სასურველი მეცნიერების სფეროს არჩენის თავისუფლება იმას ადასტურებს, რომ ლიბერალური განათლების მიმდევრები შემდეგ გარკვეულ პოზიციაზე დგანან: სტუდენტებში ისინი პიროვნებას ხედავენ, რომელიც მთელი რიგი ცვლილებებისათვის მზადაა. სწავლების ხანგრძლივობის გათვალისწინებით, ლიბერალურ განათლებაში კრიტიკული აზროვნება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ცოდნის დაგროვება. ამაშია პრინციპული განსხვავება ლიბერალურ პედაგოგიკასა და კლასიკურ ევროპულ საგანმანათლებლო სისტემას შორის, რომელიც დღეს მთელ მსოფლიოშია გავრცელებული.

კლასიკური ევროპული სისტემის მიხედვით, ახალგაზრდებს უმაღლეს სასწავლებელში შესვლამდე თავიანთ მეცნიერულ ინტერესებზე გარკვეული წარმოდგენა უკვე აქვთ, რაც სტუდენტის შესაძლებლობათა დიაპაზონს ამჭიდროებს.

ლიბერალური განათლების სისტემაში არჩენის თავისუფლება იმას კი არ ნიშნავს, რომ სტუდენტისათვის ყველაფერი ნებადართულია (რაც ზოგიერთი იმ სტუდენტის იმედგაცრუების მიზეზი ხდება, რომელმაც სიტყვა „ლიბერალური“ პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგო).

ლიბერალური განათლების სისტემაში სასწავლო გეგმა არა მარტო სწავლების ჰორიზონტს, არამედ სიღრმესაც მოიცავს. სწავლების ფართო ჰორიზონტი საუბრეებზე კურსების ერთობლიობით მიიღწევა (ამ კურსებს ხშირად ზოგადსაგანმანათლებლო პროგრამასაც უწოდებენ), რომლებიც იმგვარადა შედგენილი, რომ სტუდენტი კლასიკურ დისციპლინებს ეუფლება.

სწავლების ფართო ჰორიზონტის უზრუნველსაყო-

ფად აუცილებელია, რომ სასწავლო დაწესებულებაში, რომელიც ლიბერალური განათლების მოთხოვნებს ითვალისწინებს, არსებობდეს სასწავლო გეგმის მაკონტროლებელი სტრუქტურა. გარდა ამისა, თანამედროვე ვარიანტის ლიბერალური განათლება მხოლოდ ჰუმანიტარული საგნების სწავლებას არ გულისხმობს. დღეს ლიბერალური განათლება მხოლოდ ჰუმანიტარულ განათლებასთან არ ასოცირდება და იგი საჭიროების შემთხვევაში ტექნიკური განათლების ელემენტებსაც მოიცავს. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სტუდენტთა მიმართ წაყენებული მოთხოვნები მაინცდამაინც დიდი არ უნდა იყოს.

რაც შეეხება სწავლების სიღრმეს, იგი ე. წ. „სპეციალიზაციით“ მიიღწევა. მისი მეშვეობით სტუდენტი ცოდნის რომელიმე სფეროს სიღრმისეულად ეუფლება. ამით ლიბერალური განათლების სისტემა ინტელექტუალური მთლიანობის შენარჩუნების შესაძლებლობას იძლევა.

სწავლება

თანამედროვე ლიბერალური განათლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი სწავლებაა, რომლის დროსაც პედაგოგები სტუდენტებს სხვადასხვა ანალიტიკური მიდგომების დახვეწაში ეხმარებიან, საგნის შესახებ არსებულ თეორიულ მიდგომებს აცნობენ და ტექსტების კრიტიკულ წაკითხვას მოითხოვენ მათგან. ოღონდ მთავარი მხოლოდ ეს არ არის. საქმე საგანმანათლებლო პროცესისადმი პრინციპულად ახალ მიდგომაშია. ინტერაქტიული, სტუდენტზე ორიენტირებული პედაგოგიკა იმას ნიშნავს, რომ აუდიტორია აღარ არის ის ადგილი, სადაც ცოდნის ცალმხრივი გადაცემა ხდება, თუმცა აუდიტორიაში დემოკრატიული მოქმედება მის გარეთ ბევრი რამის სწავლას გულისხმობს. ახალი ტიპის სწავლებისათვის სტუდენტები წინასწარ უნდა მოემზადონ; ისინი წინასწარ უნდა გაეცნონ იმ ანალიტიკურ ტექსტებს, რომლებზედაც აუდიტორიაში იქნება საუბარი;

ლიბერალური პედაგოგიკა მასწავლებელს სწავლების სტილის არჩევის თავისუფლებას აძლევს. ამ ტიპის

პედაგოგიაში უპირატესი სოკრატული მეთოდია, ინტერაქტიულობის დონე კი შესასწავლი საგნის მიხედვით იცვლება. სწავლების ლიბერალური სტილი შემდეგი თავისებურებებით ხასიათდება:

- ინტერაქტიული სწავლება;
- სტუდენტთა წახალისება იმისათვის, რომ მათ კრიტიკული შეკითხვები დასვან;
- ცოდნაზე მონოპოლია პედაგოგს არ აქვს;
- სწავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი აუდიტორიის გარეთ მიმდინარეობს.

ლიბერალური განათლების სისტემის პროცედურები, წესები და ორგანიზება

ლიბერალური განათლება შემდეგ სქემაზეა აგებული: უმაღლესი სასწავლებლის ხელმძღვანელობა – სასწავლო გეგმა – პედაგოგია.

სტრუქტურული ელემენტები

ლიბერალური განათლების პირველი მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ელემენტი ადმინისტრაციული სტრუქტურაა. აკადემიური კალენდარი, სტუდენტთა შეფასების სისტემა და მეცადინეობების ცხრილი ლიბერალური განათლების ისეთ საფუძვლებს უნდა ემყარებოდეს, როგორიც სწავლების ფართო დიაპაზონი და სიღრმეა, რაც ბანალურადაც შეიძლება მოგვეჩვენოს, მაგრამ მსგავსი სტრუქტურების არასწორი ორგანიზაცია ხშირად ამრუდებს სწავლების პროცესს. ორგანიზაციულ-მმართველობითი სტრუქტურა სტუდენტებს არანაირ ბიუროკრატიულ ბარიერებს არ უნდა უქმნიდეს. რაც შეეხება მეცადინეობის ცხრილებს, ის იმგვარად უნდა იყოს შედგენილი, რომ სტუდენტებს სხვადასხვა მეცადინეობებზე დასწრების საშუალებას უნდა აძლევდეს. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია, რომ სტუდენტს მეტი დრო ჰქონდეს დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის. ამიტომ მათი სააუდიტორიო მეცადინეობებით გადატვირთვა დაუშვებელია. ასევე ყურადღება უნდა მიექცეს მათ რაოდენობას აუდიტორიაში,

თუმცა საყურადღებოა, რომ „სტუდენტთა მაგიური რაოდენობა“ არ არსებობს.

სწავლება და პედაგოგია

ლიბერალური განათლების სასწავლო პროცედურა წინასწარი მოსამზადებელი ეტაპით იწყება. სტუდენტებმა წინასწარ უნდა წაიკითხონ ის მასალა, რომელზედაც აუდიტორიაში იქნება მსჯელობა. ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობა ლიბერალურ პედაგოგიკას საფრთხეში აგდებს, რადგანაც სრულყოფილი დისკუსია და ინტერაქცია ვერ შედგება. ამიტომ სტუდენტისათვის წინასწარ უნდა იყოს ცნობილი პროგრამაში დასახელებული ლიტერატურა და უზრუნველყოფილი – მისი ხელმისაწვდომობა. ლიბერალური პედაგოგია შეფასების უაღრესად დემოკრატიული სისტემით გამოირჩევა. ამ შემთხვევაში მთავარია, სტუდენტმა იცოდეს, თუ როგორ ფორმირდება მისი შეფასება, რომელიც შეფასების ერთ რომელიმე კომპონენტზე არ უნდა იყოს დამოკიდებული, მაგალითად, დასკვნით შეფასებაზე. სხვა სასწავლო აქტივობებს შორის დიდი ყურადღება უნდა ექცეოდეს ესეებისა და კვლევითი პროექტების შესრულებას. მთლიანობაში ლიბერალური სწავლება და პედაგოგია დიდ დროს მოითხოვს მასში ჩართული აქტორების მხრიდან, ამიტომ ის არც ისე იაფი ჯდება.

დამატება

ლიბერალური განათლების კიდევ რამდენიმე პროცედურა არსებობს, რომლის გათვალისწინება აუცილებელია:

- უმაღლეს სასწავლებელში მიღების წესები გამჭვირვალე, პატიოსანი და სამართლიანი უნდა იყოს. სწავლების დემოკრატიული რეფორმა კორუფციით და ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებით არ უნდა იწყებოდეს;
- მასწავლებლები ზედმიწევნით უნდა იცავდნენ ლიბერალური განათლების უმთავრეს პრინციპებს და, რაც მთავარია, სტუდენტები მათ მხარდაჭერას უნ-

და გრძნობდნენ;

სტუდენტის მიერ მიღებული შეფასება ტრანსკრიპტული უნდა იყოს (მასწავლებლისათვის ხელმისაწვდომი);

შეფასების სისტემა ნათლად და გარკვევით უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, ხოლო დიპლომა – კონკრეტირებადი.

რას არ წარმოადგენს ლიბერალური განათლება?

- ლიბერალური განათლების პოპულარობის გათვალისწინებით (რადენადაც მას ტრადიციულ უმაღლეს სასწავლებლებშიც იყენებენ), პირველ რიგში, იგი ტრადიციულ განათლებას არ წარმოადგენს;
- ლიბერალური განათლება არ არის ოთხწლიანი საბაკალავრო პროგრამის სინონიმი, რომელიც დაგენილია ბოლონიის პროექტით;
- ლიბერალური განათლება არ არის ტრადიციული განათლების შემავიწროებელი. ამ ორ ინსტიტუტს ურთიერთთანამშრომლობის კარგი პერსპექტივა აქვს;
- ლიბერალური განათლება არ ნიშნავს იმას, რომ სტუდენტებისათვის ყველაფერი ნებადართულია, თუმცა მათი არჩევის უფლება აქ სხვა ტიპის გარანტირებულია;
- ლიბერალური განათლება და ლიბერალური იდეოლოგია ყოველთვის ერთი და იგივე არ არის;
- ლიბერალური განათლება სტუდენტებს უმუშევრობისათვის არ წირავს. პირიქით, ის ახალგაზრდობას სწორედ რომ ახალი ეკონომიკური პირობებისათვის ამზადებს;
- ლიბერალური პედაგოგიკა და მეცნიერული კვლევა-ძიება ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება.

იბეჭდება მცირედი შემოკლებით.
ტექსტის გერმანული ვარიანტი თარგმნა გ. ქეცბაიამ

§4. განათლება, როგორც სოციოლოგიური პრობლემა

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

სკოლამდელი განათლება; სასკოლო განათლება; უმაღლესი განათლება; პროფესიული განათლება; დიპლომის შემდგომი განათლება; ექსტენსიური, პროდუქტულ და ინტენსიური განათლების მოდელი; განათლება და სოციალური მოთხოვნები.

განათლების სისტემაში მისი სხვადასხვა სფერო გამოიყოფა: სკოლამდელი, სასკოლო, უმაღლესი და კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების სფეროები.

სკოლამდელი განათლება

იგი მოიცავს ბავშვის სხვადასხვა ფორმის სისტემურ და მეთოდურ მომზადებას და ამ მიზნით სწავლების სხვადასხვა სახეებს. უფრო მეტად იგი ორიენტირებულია სასკოლო განათლებაზე. აქ ხდება კულტურის ელემენტარული ფორმების, ბავშვებთან ურთიერთობის, წერა-კითხვის სწავლება. გარდა ამისა, ბავშვს უვითარდება ფანტაზია, წარმოდგენა, წარმოსახვა, მეხსიერება, მეტყველება და ა. შ.

სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების წამყვანი სახეა თამაში. ბუნებრივია, მისი შინაარსი ბავშვის საგანმანათლებლო ფუნქციების ადეკვატური უნდა იყოს. ბავშვი თამაშის სახით ითვისებს კომუნიკაბელობის ფუნქციას, ყოველივე ამას კი თავისი სოციალური მნიშვნელობა აქვს.

სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებებია ბაგა-ბაღები. სოციალური თვალსაზრისით აქ მრავალ პრობლემასთან გვაქვს საქმე. განათლების სისტემის ამ სფეროს ფუნქციონირება გარკვეულწილად დამოკიდებულია ისეთი სოციალური ინსტიტუტის არსებობაზე, როგორიცაა ოჯახი. როცა „უჭირს“ ოჯახს, მაშინ „უჭირს“ მთლიანად განათლების სისტემას და განსაკუთრებით ბაგა-ბაღებს. ამიტომ ქვეყნის პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს ახალგაზრდა ოჯახების მხარდაჭერისაკენ, რაც, თავის მხრივ, აისახება სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების სფეროში. იგი უკავშირდება აგრეთვე ქვეყნის დემოგრაფიულ

ვითარებას. ამ პრობლემათა გადასაწყვეტად კი საჭიროა სხვადასხვა პროექტის განხორციელება. ასევე, ამ საქმეში აუცილებლად უნდა ჩაერთონ სოციოლოგები.

საგანგაშოა ის ვითარება, რომ ჩვენში სოციოლოგები ფაქტობრივად, არ არიან ამ სფეროს კვლევით დაკავებული. ამ სფეროს აუცილებლად სჭირდება სოციოლოგი, რომელიც ფსიქოლოგთან ერთად აქტიურ მონაწილეობას მიიღებს სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების სრულყოფისაკენ მიმართულ მუშაობაში.

ჩვენში არ მოიძებნება სოციოლოგიური ნაშრომი, რომელიც სკოლამდელ განათლებას შეეხება, მაშინ როდესაც ამ სფეროში მოღვაწე პედაგოგები და ფსიქოლოგები ხშირად მიმართავენ პრობლემისადმი სოციოლოგიურ მიდგომასა და სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებს.

ადამიანური განვითარების (ონტოგენეზი) ნებისმიერი პერიოდი სოციოლოგიურ ანალიზს საჭიროებს. სკოლამდელი აღზრდის სოციოლოგია უნდა გახდეს სრულყოფილი ბიანი დარგი განათლების სოციოლოგიისა.

სასკოლო განათლება

სკოლას განათლების სისტემაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს. ის არის ბაზა სხვა დანარჩენი საფეხურებისა. იგი დიდ როლს ასრულებს ადამიანის კულტუროგენეზის საქმეში. სასკოლო განათლება ემთხვევა ადამიანის ბუნებრივ ზრდა-განვითარებას, ამიტომ ძირითადად სკოლაში ხდება სწავლაც და აღზრდაც.

სკოლა ყველა იმ ტენდენციის გაველენას განიცდის, რაც საზოგადოებაში ხდება, ამიტომაც იგი სახეს იცვლის ხოლმე.

დღევანდელი სკოლა დიდად განსხვავდება წინა პერიოდის (მაგ., XIX ს.) სკოლისაგან. იცვლება აგრეთვე სკოლის მიზნები და ამოცანები, თუმცა სკოლის ძირითადი მიზანი მაინც იმაში მდგომარეობს, რომ ახალგაზრდა თვითმყოფადი ცხოვრებისთვის მოამზადოს, რათა მან დამოუკიდებლად შეძლოს ორიენტირება სოციალურ გარემოში; ამიტომ მისი ამოცანებიც ამ მიზნის შესაბამისია:

ახალგაზრდა თაობისათვის კულტურული, ეროვნული და სამოქალაქო პოზიციებისა და ღირებულებების გამომჟღავნება, ცხოვრებისათვის მომზადება, თავისუფალი აზროვნება და ა. შ.

სიტყვა „სკოლა“ ძველბერძნული *schola*-დან მომდინარეობს და დასვენებას ნიშნავს. თავდაპირველად სკოლას ამგვარი ფუნქცია მართლაც ჰქონდა, მაგრამ სოციალური ცხოვრების გართულებასთან ერთად ის რუტინული გახდა.

აქედან გამომდინარე, სასკოლო განათლების ორგანიზაციის ძირითადი მიზნები უნდა იყოს: ა) დინამიკური კულტურული განვითარება. აქ გათვალისწინებული უნდა იქნეს ადამიანური კულტურის პოლიფონიურობა; ბ) სასწავლო პროცესისა და საქმიანობისადმი შემოქმედებითი მიდგომა; გ) ახალგაზრდა თაობის შრომითი და პროფესიული ორიენტაცია; დ) ბავშვებისა და ზრდასრული ადამიანების პიროვნული ურთიერთობის ფორმირება; ე) პიროვნების თვითგამორკვევა და კოლექტივის მიმართულება. არა აზროვნება კოლექტიური, არამედ მოქმედება, სხვების აზრების გათვალისწინება; ე) დემოკრატია და თვითმმართველობა.

ყოველივე ეს კი სასკოლო განათლებისადმი რეფორმისტულ მიდგომას მოითხოვს. რეფორმები კი აუცილებელია ამ სფეროს ნებისმიერ რგოლში.

პოსტინდუსტრიული და ინფორმაციული საზოგადოებისათვის აუცილებელია შესაბამისი განათლების სისტემა, ამიტომაც რეფორმა გარდაუვალია. ასეთ ვითარებაში ჩნდება უნდობლობა განათლების არსებული, მოქმედებული სისტემის მიმართ, თავს იჩენს მისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება. განათლების სოციოლოგიაში ეს გამოვლინდა ილიჩის ნაშრომში „საზოგადოება სკოლის გარეშე“, რომლის მიხედვით, სკოლა ზღუდავს პიროვნების თავისუფლებას, საკუთარი „მეს“ რწმენას, იგი ცოდნასაც კი ვერ გადასცემს ბავშვს. ამიტომ, ამ ავტორის მიხედვით, საჭიროა, უარი ეთქვას ისეთ „დრომოჭმულ“ დაწესე-

ბულებას, რომელსაც „სკოლა“ ჰქვია. ადამიანმა თვითონ უნდა დაიკმაყოფილოს თავი ცოდნის შეძენით, ამაში კი მას თანამედროვე ტექნოლოგიები დაეხმარება, რომლებიც შეცვლიან სკოლას.

შეიძლება ამ თვალსაზრისის ნაწილობრივ დავეთანხმოთ, მხოლოდ იმ ასპექტში, რომ სკოლა ორიენტირებული უნდა იყოს პიროვნებაზე. აქ ურთიერთობებიც პიროვნულ დონეზე უნდა განიხილებოდეს. სხვა მხრივ, ტექნოლოგიის განვითარებას მოსდევს ადამიანის ტოტალური, ე. წ. ტექნიკური გაუცხოება, რაც აქრობს ადამიანის ბუნებრივ მისწრაფებას ცოდნისადმი. გაუცხოებული ადამიანები კი ადამიანურს, ღირებულს ვერაფერს შექმნიან. დიდი ნაწილი სოციოლოგებისა მიიჩნევს, რომ სკოლა აუცილებელია და ჩვენც ამ აზრს ვიზიარებთ, თუმცა რეფორმირებული სახით. რეფორმაციული პედაგოგიკა მიიჩნევს, რომ სკოლას, განათლებას და ცხოვრებას შორის უფსკრულია და საჭიროა მათი დაკავშირება (ჯ. დიუი).

დღევანდელ სკოლაში ბავშვი არის ცოდნის პასიური აღმქმელი, ამიტომაც საჭიროა ბავშვის შემოქმედებით-აქტიური პოზიციის ამოქმედება. მთელი თანამედროვე პედაგოგიური საქმიანობა ამ მიზნის რეალიზაციისაკენ უნდა იყოს მიმართული. ბავშვი უნდა მოემზადოს საზრიანი ცხოვრებისათვის. ყოველივე ამის შესაბამისად უნდა შეიქმნას ახალი, ულტრათანამედროვე სკოლის მოდელი, და ამ შემთხვევაში ცოდნის განმსაზღვრელი მისი ათვისება კი არ იქნება, არამედ გამოყენებადობა, საჭიროება (პრაგმატიზმი), მაგრამ ამ პრინციპებს საფუძვლად უნდა დაედოს არა ძალდატანება, არამედ თამაში.

ბავშვი უბრალო ცოდნის მიმღები კი არ უნდა იყოს, არამედ შემოქმედი. მეტი გასაქანი უნდა მიეცეს შემოქმედებით პედაგოგიკას. ამ შეხედულებას იზიარებს რეფორმაციული პედაგოგიკის გერმანელი წარმომადგენელი ლაიც.

ეტიმოლოგიურად სიტყვა „სკოლა“, რომელიც სქოლასტიკოსების სახელს უკავშირდება, ნიშნავს დასვენებას, უქმობას.

დღეისათვის განათლების რეფორმის სამ ძირითად ტიპს გამოყოფენ: 1) ტრადიციული: დასწავლის პედაგოგიკა, მიმართული ცოდნის დაგროვებისაკენ, მორჩილებისა და სავალდებულოობისაკენ; 2) კრიტიკული: ამ დროს ხდება მიღებული ცოდნის კრიტიკულად გამოყენება. აქ მნიშვნელოვანია არა ცოდნის დაგროვება, არამედ შემეცნებელი სუბიექტის აქტიურობა; 3) შემოქმედებითი პედაგოგიკა. ამ დროს ხდება არა მარტო კრიტიკული გამოყენება შეძენილი ცოდნისა, არამედ შემეცნებელი სუბიექტი ახლის შემოქმედება.

ამ სამი ტიპიდან პირველი შეესაბამება ავტორიტარულ სოციალურ-პოლიტიკურ სისტემას, ხოლო დანარჩენი ორი – დემოკრატიულს, ე. წ. ღია საზოგადოებას.

აქვე დაეძინო, რომ ცოდნის მიღების პროცესი ესთეტიკურ და ინტელექტუალურ სიამოვნებას უნდა ანიჭებდეს როგორც მოსწავლეს, ასევე მასწავლებელს. მას არ უნდა ჰქონდეს ტანჯვის სახე, სასწავლო პროცესი დამამშვიდებელი, თერაპიული ხასიათის უნდა იყოს, რომელიც თავისუფალი იქნება ყოველგვარი სტრესებისაგან, ნერვული დაძაბულობისაგან. ბავშვი შემოქმედებით სიხარულს უნდა განიცდიდეს. გარდა ამისა, სკოლამ ბავშვს ბავშვობა უნდა შეუნარჩუნოს, ამიტომ კარდინალურად უნდა შეიცვალოს სწავლების მეთოდები და, ამასთან ერთად, სკოლის მართვა.

ჯონ დიუი ამ მხრივ უფრო შორს მიდიოდა: იგი მოითხოვდა, რომ სასკოლო ინვენტარიც კი შეცვლილიყო, რადგანაც არსებული ინვენტარი ორიენტირებულია მხოლოდ მოსმენაზე და, შესაბამისად, პასიურობაზე; ამიტომ საჭიროა ისეთი ინვენტარი, რომელიც ორიენტირებული იქნება აქტიურობაზე, მოსწავლეს შემოქმედებით იმპულსებს გაუღვიძებს და არ ჩაახშობს მას.

ბოლოს, აქ მთავარია მასწავლებელთა პროფესიონალიზმი და მათი დაინტერესება (სულ მცირე, თუნდაც ხელფასით უზრუნველყოფა). ყოველივე ეს მეცნიერულ შესწავლას მოითხოვს და მომავალ მკვლევარებს მოეწოდებს.

უმაღლესი განათლება

ამ სფეროს მოღვაწენი შეადგენენ ინტელიგენციას. ძირითადად ისინი არიან ქვეყნის მთავარი სულიერი ღირებულების მატარებელნი და შემქმნელნი.

საყურადღებოა ამ სფეროში არსებული მთელი რიგი პრობლემები. დღეისთვის საქართველოში თვალში საცემია უმაღლესი სასწავლებლების სიჭარბე. ყველაზე მეტი ადამიანი ამ სფეროშია დასაქმებული. ამიტომაც ყველაზე მეტი გადაუჭრელი პრობლემა ამ სფეროში იყრის თავს. ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ აქაც იგივე პრობლემები და სატიკეარია, რაც სასკოლო განათლების სისტემაში. უახლესი სოციოლოგიური გამოკვლევები ადასტურებენ, რომ ამ სფეროში აუცილებელია რეფორმების გატარება. მკვეთრად იგრძნობა სწავლების ხარისხის დაცემა მთელ რიგ უმაღლეს სასწავლებლებში. პრესა და მასმედია უკვე თამამად აღაპარაკდა ამ სფეროში არსებული კორუფციის შესახებ. ამის ფონზე დაიძაბა ურთიერთობა პროფესორ-მასწავლებლებსა და სტუდენტებს შორის. გაურკვეველია სწავლების ორიენტირები, ახალგაზრდებისთვის მომავალი ბურჟსითაა მოცული; სწავლა გადაიქცა მოდად.

სოციოლოგიურმა გამოკვლევებმა ცხადყვეს, რომ ამ სფეროში დასაქმებულ პროფესორ-მასწავლებელთა 50%-მა საერთოდ არ იცის, თუ რა რეფორმებზეა ლაპარაკი, ხოლო დანარჩენი მიიჩნევს, რომ თუ რაიმე რეფორმაზეა ლაპარაკი ამ სფეროში, ეს მხოლოდ ფორმალობაა, რადგან, როგორც სხვა სფეროში, აქაც რაიმე სასიკეთოს ჯერ-ჯერობით ვერ ვხედავთ, რაც წარმოშობს პესიმიზმსა და ნიჟილიზმს.

ერთ-ერთი რესპონდენტის აზრით, „განათლებაში არანაირი რეფორმა არ მიმდინარეობს, რადგან განათლების სამინისტრო „დაიწვა ფიზიკურად და სინამდვილეშიც“ (საუბარია იმ დროზე, როდესაც ასეთი ფაქტი მართლაც მოხდა);

კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების სისტემა

ამერიკელი სოციოლოგების მიერ ჩატარებული ბოლოდროინდელი გამოკვლევებით დადგინდა, რომ საშუალო და მეტი ასაკის ადამიანებს „პოსტგანათლების“ მიმართ ძალზე დაბალი ინტერესი აქვთ. ამის მიზეზად სოციოლოგები მიიჩნევენ განათლების სისტემის არასრულყოფილებასა და არაადეკვატურობას. კერძოდ, კვალიფიკაციისა და გადამზადების კურსებზე სწავლების იგივე მეთოდებია, რაც უმაღლეს სკოლებში (ძირითადად, ლექცია-სემინარი), ეს კი ამ ტიპის ადამიანებისათვის სრულიად მიუღებელია. მიუღებელია აგრეთვე პედაგოგიურ-დაქტიური ტონი, მონოლოგიური ლექციები, ატესტაციისათვის დამახასიათებელი წერილმანი კონტროლი და სხვ. ყოველივე ეს შეურაცხმყოფელია უმაღლესდამთავრებულთათვის. რაც შეეხება მეთოდებსა და სწავლების ფორმებს, ისინი მეტად ინდივიდუალიზებული უნდა იყოს.

ჩვენთან განათლების სფეროში კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების ორი ინსტიტუტი არსებობდა: ერთი რესპუბლიკური მასშტაბისა, მეორე – ქ. თბილისის მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტი. არც ერთ მათგანს არ გააჩნდა სოციოლოგიური კვლევის ლაბორატორია, ამ სფეროში არც ერთი სოციოლოგი არ მუშაობდა. არადა, სოციალური პრობლემები ყველაზე მეტად აქ იყრის თავს (გარდა ამისა, მკვლევრები მიიჩნევენ, რომ ამ ტიპის ინსტიტუტების არსებობა ეწინააღმდეგება ინტელიგენციისა და ინტელიგენტობის (ვნებას). საკითხის მოგვარებას ამ სფეროს რეფორმირების შემდგომც არ დააგა საშველი.

თვითგანათლება

თვითგანათლება განათლების ერთ-ერთი ფორმაა, რომელიც მთლიანად დამოკიდებულია ცალკეული ადამიანის პიროვნულ ინტერესზე. იგი განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ადამიანის ცხოვრებაში, კერძოდ, ყოველი ადამიანი თვითგანათლების საშუალებით სრულყოფს თავის

თავს, ახდენს პიროვნული ინტერესების რეალიზაციას, თუმცა იგი პირდაპირ კავშირშია არსებულ სოციალურ, პოლიტიკურ, კულტურულ და ა. შ. ვითარებასთან. იგი საჭიროებს შესაბამის გარემოს და ფსიქოლოგიურ მზაობას, განწყობას; მისთვის საჭირო უნარ-ჩვევები კი განათლების სხვა ფორმების ხელშეწყობით უვითარდება ადამიანს.

განათლების სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა აგრეთვე განათლების სისტემისა და ოჯახის, როგორც სოციალური ინსტიტუტების, ურთიერთობის საკითხი. არანაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხებია: სასწავლო პროგრამები, გეგმები და სასწავლო დისციპლინა. ძალზე აქტუალურია საკითხი სასწავლო-პედაგოგიური კოლექტივის, როგორც სოციალური ჯგუფის, შესახებ.

თანამედროვე პირობებში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს საკითხი განათლების სისტემის მართვის, მისი მიზანმიმართული რეგულირების პროცესებზე. აქ კი საყურადღებოა მართვის ფსიქოლოგიური და პედაგოგიური საფუძვლების გათვალისწინება, რისთვისაც განსაკუთრებული, მეცნიერულ-სოციოლოგიური მიდგომაა საჭირო.

საზოგადოებრივი მოთხოვნები და განათლების პროგრესის პრობლემა

განათლების შესწავლის მიზნით, ამ სფეროში თავისი წარევით სოციოლოგმა ზიანი კი არ უნდა მიაყენოს განათლების სისტემას, არამედ უკეთესობისაკენ წარმართოს, ხელი შეუწყოს განათლების პროგრესს, თუმცა თავის მხრივ, განათლების პროგრესი უმეტესწილად საზოგადოებრივ მოთხოვნებზეა დამოკიდებული.

განათლების ორგანიზაცია იწყება კითხვით: რა ვასწავლოთ და როგორ? ამ შემთხვევაში გამოცდილება დიდია. მიუხედავად ამისა, გარკვეული სიფრთხილეა საჭირო. გაუმართლებელი იქნება, თუკი სოციოლოგებს ექნებათ პრეტენზია, თუ როგორი უნდა იყოს განათლების პროცესის შინაარსი. ეს სპეციალისტების, პედაგოგების, კულტურისა და საზოგადო მოღვაწეების საქმეა, სოციოლოგმა კი პასუხი უნდა გასცეს კითხვებს: როგორ უნდა

აისახოს უფრო ადეკვატურად და სწორად საზოგადოებრივი მოთხოვნები განათლების სფეროში? როგორია მათი რეალიზაციის მექანიზმი? რამდენად პასუხობს განათლების არსებული სისტემა დროის მოთხოვნებს?

არსებობს მოსაზრება, რომ დღევანდელი განათლების სისტემა ძალიან შორს დგას საზოგადოებრივი მოთხოვნებისაგან, რომ იგი მოქმედებს პარალელიზმის რეჟიმით.

ერთ-ერთი კარდინალური საკითხი ჩვენს ქვეყანაში განათლების სისტემის რეორგანიზაციისა უნდა იყოს გაბედული მიბრუნება განათლებისა საზოგადოებრივი და ეროვნული მოთხოვნებისაკენ. ეს კი ნიშნავს განათლების მიზნის გარკვევას, კერძოდ, მრავალგვარი სასწავლო მოქმედებით მოამზადოს ადამიანი იმისათვის, რომ იგი პროდუქტიულად ჩაერთოს თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრებაში, შრომით საქმიანობაში და სხვ.

ამ მიზნით განათლების სოციოლოგიაში ცნობილია სამი მოდელი: ექსტენსიური, პროდუქტიული და ინტენსიური.

1) ექსტენსიური მოდელის მიხედვით, განათლების საშუალებით უნდა მოხდეს არსებული მიღწევების რაც შეიძლება სრულყოფილი გადაცემა და ახალგაზრდებში მთელმარე პოტენციალის გამოვლიძება;

2) პროდუქტიული მოდელის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ სწავლა-განათლების მეთოდთა ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველასათვის. განათლების დონე საზოგადოებრივი მოთხოვნებითა და საზოგადოებრივი განვითარებით უნდა იყოს ნაკარნახევი.

3) ინტენსიური მოდელი უფრო მეტად სოციალურ-ფსიქოლოგიური ხასიათის მატარებელია, კერძოდ, ესაა საზოგადოებრივი პროგრესითა და უნივერსალურ ღირებულებებზე დაყრდნობით სასწავლო პროცესით დაკავებული ადამიანებისათვის გარკვეული განწყობილების ჩამოყალიბება იმისათვის, რომ ისინი ყოველმხრივ მზად შეხედნენ განათლების შემდგომ სრულყოფას, გაბედულად ჩაერთონ განათლების რეორგანიზაციაში.

განათლების სფეროში საზოგადოებრივი მოთხოვნების გაელენის დინამიკა შეისწავლება ემპირიული სოციოლოგიური გამოკვლევებით. განათლების სოციოლოგიის აქსიომატური დებულებაა ის, რომ განათლების სისტემა მაშინ იქნება სრულყოფილი, თუ ის რეალურ შესაბამისობაშია საზოგადოებრივ მოთხოვნებთან.

ლიტერატურა:

1. ე. გიდენსი, სოციოლოგია., თბ., 2011;
2. ჯ. დოუი, განათლება და დემოკრატია (ელ. ვერსია);
3. ჯ. მასიონისი, სოციოლოგია, სანკტ-პეტერბურგი, 2004;
4. ნ. სმელზერი, სოციოლოგია (ელ. ვერსია. socium.ge-ზე);
5. ჟ. ფერეოლი, განათლების სოციოლოგია, წიგნში: სოციოლოგია – ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, სანკტ-პეტერბურგი, 2003;
6. Калугина Д. Среднее профессиональное образование как предмет социологического исследования, институциональный подход, Екатеринбург, 2004;
7. Нотман О. Социологические проблемы негосударственного образования, Екатеринбург, 1999;
8. Социология высшей школы. Горький. 1988. (ред. Балабанов С.);
9. Осипов В. Высшая школа на путях перестройки. М. 1987;
10. Филипова А. Высшая школа в США. М. 1981.

„აღმზრდელად და მასწავლებლად უნდა დაიბადო. მათ თანდაყოლილი ტაქტი სჭირდება.“

ფ. ა. გ. დისტერგევი

§5. კვლევის მეთოდები განათლების სოციოლოგიაში*

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

გამოკითხვის მეთოდი; შერჩევა; დაკვირვება; ფოკუს-ჯგუფი; ექსპერიმენტი; კროს-კულტურული ანალიზი; შედარებითი კვლეგები; სოციომეტრია; დოკუმენტების ანალიზი.

თუკი მხედველობაში იმ ფაქტს მივიღებთ, რომ სოციოლოგია განათლებას, როგორც სოციალურ ფენომენს, განიხილავს, მაშინ, ბუნებრივია, რომ განათლების კვლევა ყველა იმ მეთოდის გამოყენებას გულისხმობს, რომელთაც სოციოლოგები სხვა სოციალური მოვლენების კვლევისას იყენებენ. განათლების კვლევის შემთხვევაში ძირითადად ეს მეთოდებია: გამოკითხვა და სტატისტიკური ანალიზი, დაკვირვება და ექსპერიმენტი, კროს-კულტურული შედარებითი ანალიზი, დოკუმენტების ანალიზი, კონტენტ-ანალიზი და სხვ.

- **გამოკითხვა:** განათლების სოციოლოგიური ანალიზის დროს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდია გამოკითხვა – სტანდარტიზებული ინტერვიუს ანდა სულაც რესპონდენტების მიერ ანკეტის წერილობითი შევსების მეშვეობით. ამ შემთხვევაში რესპონდენტებს ეძლევათ კითხვები საგანმანათლებლო პრობლემების შესახებ, იმის შესახებ, თუ რამდენად არიან კმაყოფილი არსებული განათლების სისტემით; რა დონეზე იციან ესა თუ ის საგანი და რა დამოკიდებულება აქვთ მის ცალკეულ მომენტებთან. მაგალითად, მოსწონთ თუ არა ესა თუ ის

* იმის გათვალისწინებით, რომ იმ სტუდენტებს, რომელთაც განათლების სოციოლოგიის კურსი ეკითხებათ, სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებზე გარკვეული წარმოდგენა უკვე აქვთ, ამდენად, აქ განათლების, საერთოდ, საგანმანათლებლო საქმიანობის სოციალური თავისებურებების კვლევის ძირითადი მეთოდების მხოლოდ ზოგადი მიმოხილვით შემოვიფარგლებით.

ამასთან აღსანიშნავია ისიც, რომ სოციოლოგიის მთელი რიგი დარგები იმ მეთოდებით სარგებლობენ, რითაც ზოგადად სოციოლოგიური მეცნიერება სარგებლობს.

პედაგოგი ან საგანმანათლებლო დაწესებულება და ა. შ. ანუ გამოკითხვის მეთოდის საშუალებით სოციოლოგები ადგენენ ცალკეული ინდივიდის ან ჯგუფის განათლების დონეს, მის ინტენსივობასა და ხასიათს. გამოკითხვის მეთოდი შედეგიანია, როდესაც განათლების სხვადასხვა მახასიათებლებს შორის კორელაციის დადგენაა აუცილებელი (მაგალითად, განათლების მოტივაციასა და ეკონომიკას შორის კორელაცია და სხვ.); ხოლო უფრო სიღრმისეული მიზეზობრივი კავშირების დასადგენად დამატებითი მონაცემებია საჭირო, რომლებიც სტატისტიკური ანალიზით, დაკვირვებითა და ექსპერიმენტის მეთოდებით მიიღება. ძალზე მნიშვნელოვანია აგრეთვე გამოკითხვის შედეგად მიღებული ინფორმაციის ინტერპრეტაცია. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განათლების სოციოლოგიურ კვლევაში, უდავოდ, დიდია ინტერვიუს მეთოდის გამოყენებითი მნიშვნელობა, მაგალითად, სტანდარტიზებული ინტერვიუ და სხვ.

შერჩევა: თანამედროვე სოციოლოგიური კვლევის ერთ-ერთი ძირითადი პროცედურული საშუალებაა. იგი სოციოლოგის მიერ სპეციალურად შერჩეული სოციალური ობიექტების შესწავლის გზით საჭირო ინფორმაციის მოპოვებას გულისხმობს. შერჩევის დროს გარკვეული სოციალური ჯგუფიდან კვლევისათვის ცალკეული ერთეულები გამოიყოფა, რომელთაც უშუალოდ ეხება კვლევა. მათ აღსანიშნავად „გენერალური“ და „შერჩევითი ერთობლიობის“ ცნებები გამოიყენება. გენერალური ერთობლიობა იმ ჯგუფის ყველა წევრს ეწოდება, რომელსაც გამოკვლევა მოიცავს, ხოლო შერჩევითი ერთობლიობა ამ ჯგუფის ის ნაწილია, რომელიც გამოკვლევაში უშუალოდ მონაწილეობს. შერჩევითი ერთობლიობის უმთავრესი ნიშანი რეპრეზენტატულობაა; იგი იმას აჩვენებს, თუ რამდენად პროპორციულადაა წარმოდგენილი შერჩევით

ერთობლიობაში გენერალური ერთობლიობის ნიშან-თვისებები. ამგვარი კვლევის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ წარმომადგენლობითი ნაწილის შერჩევას, რომლის საშუალებითაც გენერალური ერთობლიობის ბუნების გაგებას ვეარაუდობთ. ამისათვის გარკვეული წესების დაცვაა საჭირო.

შერჩევის შემდეგი მოდელებია ცნობილი: შემთხვევითი შერჩევა, როდესაც შერჩევის ერთეულები ქაოსურად არის ამორჩეული. ამორჩევის პრინციპი შემთხვევითია; ექსპერტთა შერჩევა, როდესაც ამა თუ იმ სფეროს აღიარებული წარმომადგენლებია შერჩეული. მიზნობრივი შერჩევის ერთ-ერთი ფორმაა; კვლევითი შერჩევა, როდესაც შერჩევის ზომა წინასწარ განსაზღვრულია. მაგალითად, მარკეტინგული გამოკვლევების შემთხვევაში შერჩევის ზომა დამკვეთის მიერ არის განსაზღვრული; მობილური პოპულაციის შერჩევა, რომელიც პოპულაციის ადგილმდებარეობის დადგენასთან არის დაკავშირებული.

შერჩევის სახეებიდან ალბათური და არაალბათური შერჩევაა ცნობილი. ალბათური შერჩევის დროს გენერალური ერთობლიობის ყველა ელემენტს შერჩევით ერთობლიობაში მოხვედრის თანაბარი შანსი აქვს. არაალბათური შერჩევის დროს კი ყველას შანსი სხვადასხვაგვარია. შერჩევითი კვლევა გარკვეული ხარვეზის მატარებელი შეიძლება იყოს, რაც იმაში ელინდება, რომ მკვლევარი უშუალოდ არ არის დაკავშირებული რეალურ ცხოვრებასთან. ეს კავშირი რესპონდენტების შეხედულებებითა და მოსაზრებებით არის გაშუალებული, რაც სუბიექტურობის ელემენტების შემცველია, თუმცა ამგვარი შეზღუდულობის მოსახსნელად სოციოლოგს კვლევის სხვა მეთოდი გააჩნია, რომელსაც საველე კვლევის მეთოდს ეძახიან.

- **დაკვირვება:** განათლების კვლევისას დაკვირვება შეიძლება იყოს სტანდარტიზებული, როდესაც სოციოლოგი კვლევის განსაზღვრული, წინასწარგათვლილი პროგრამით ხელმძღვანელობს და ისე აკ-

ვირდება საგანმანათლებლო პროცესებს, სასკოლო კლასის სოციალურ ცხოვრებას, ურთიერთობას მოსწავლეებს, მოსწავლეებსა და მასწავლებლებს შორის და ა. შ. ამ და მსგავს შემთხვევაში სოციოლოგები როგორც ჩართული (ფარული), ისე ღია დაკვირვების მეთოდებით ხელმძღვანელობენ. განათლების კვლევაში ჩართული დაკვირვების მეთოდი ბოლო ხანებში გამოიყენეს ამერიკელმა სოციოლოგებმა, როდესაც ისინი სასკოლო კლასის არაფორმალური ცხოვრების ნიუანსების შესწავლით დაინტერესდნენ. ამ შემთხვევაში ჩართული დაკვირვების მეთოდს ის უპირატესობა აქვს, რომ იგი საგანმანათლებლო პროცესის ისეთი ნიუანსების გამოვლენისა და შესწავლის საშუალებას იძლევა, რომლებიც მხოლოდ ამ პროცესებში ჩართვისას, უშუალო მონაწილეობისას ხდება ხოლმე ხელშესახები. შეიძლება ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდეს ის, რასაც რესპონდენტები გამოკითხვისას სოციოლოგს ეუბნებიან, და ის, რასაც სოციოლოგი უშუალოდ, პირადად ხედავს. ამდენად, დაკვირვების მეშვეობით ძალზე ზუსტი და სიღრმისეული ინფორმაციის მოპოვებაა შესაძლებელი, თუმცა კვლევის ეს მეთოდი სოციოლოგისაგან კვალიფიკაციის მაღალ დონეს მოითხოვს. ამ შემთხვევაში სოციოლოგი უნდა გამოირჩეოდეს ადამიანებთან ურთიერთობების მთელი რიგი ნიუანსების ცოდნით, ობიექტურობით (უნდა შეეძლოს მიღებული ინფორმაციის დახარისხება, ძირითადისა და უმთავრესის მეორეხარისხოვანისაგან გამორჩევა და ა. შ.). ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩართული დაკვირვების მეთოდი განათლების მკვლევარი სოციოლოგის მხრიდან გამორიცხავს საკვლევი ობიექტის კონტროლირებას, რამდენადაც მსგავსი რამ სოციოლოგის ფუნქციებში არ შედის.

- **ფოკუს-ჯგუფი:** ეს ისეთი კვლევითი სტრატეგიაა, რომელიც აქცენტს წინასწარ შერჩეულ ადამიანთა

მცირე ჯგუფის ინტერვიუებასა და ინტენსიურ ფოკუსირებულ დისკუსიაზე აკეთებს. სადისკუსიო თემა, რა თქმა უნდა, კვლევის პრობლემას შეეხება. მისი მიზანი გარკვეული სოციალური პრობლემის შესახებ ჯგუფში განსხვავებული შეხედულებების, პოზიციების, განწყობების, რეაქციებისა და შეფასებების შესწავლაა. იგი, შეიძლება ითქვას, თვისებრივი და რაოდენობრივი მეთოდების კომბინირებული სახეა. მას იყენებენ მარკეტინგულ კვლევებში, მაგალითად, საგანმანათლებლო ორგანიზაციების მარკეტინგში, რომელიც სხვადასხვა სოციალური პროგრამების ეფექტურობის შეფასებას ითვალისწინებს; საგანმანათლებლო მარკეტინგი, რომლის დროსაც პედაგოგის, ლექტორის, სკოლის ან უნივერსიტეტის იმიჯის შესწავლა მიმდინარეობს, და სხვა ფოკუს-ჯგუფის პარამეტრები (ჯგუფში მონაწილეთა რაოდენობა, სოციალური და სხვა მახასიათებლები და ა. შ.) გამოკვლევის მიზნებითა და ამოცანებით განისაზღვრება, რომლის წარმატება იმ მოდერატორზეა დამოკიდებული, რომელიც დისკუსიას წარმართავს.

- **ქსპერიმენტი: სოციალური ექსპერიმენტი, ფსიქოტესტი და სოციომეტრია.** ეს მეთოდები ნაკლებადაა აპრობირებული განათლების სფეროში. ამ სფეროში ისინი ახლა იკიდებენ ფეხს. მნიშვნელოვანია მათი კომბინირებული სახით მოხმარება. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ და სხვა მეთოდების გამოყენებას განათლების სოციოლოგიაში სტიქიური ხასიათი არ უნდა ჰქონდეს, რაც, თავის მხრივ, ისევ და ისევ განათლების სასარგებლოდ მეტყველებს. ზემოაღნიშნული მეთოდებიდან სოციალური ექსპერიმენტის მეთოდის გამოყენებას კომბინირებული ხასიათი აქვს (ლათ. ექსპერიმენტუმ – ცდა, გამოცდა). სოციალური ექსპერიმენტი სოციოლოგიური გამოკვლევის ერთ-ერთი მეთოდია. იგი საინტერესო მოვლენის გამოკ-

ელეგას, მასზე დაკვირვებას გულისხმობს. ოღონდ მეკლეგარი სოციოლოგი ამისთვის ხელოვნურად ქმნის სპეციალური ობიექტის ისეთ ნიშნებს, რომლებიც მას აინტერესებს, და შემდეგ აკვირდება მას. სხვა მეთოდისაგან, მაგ., დაკვირვება, განსხვავებით იგი შესასწავლ ობიექტზე ზემოქმედებას გულისხმობს. აქ ლაპარაკია აზრობრივ ზემოქმედებაზე, რომელსაც ახასიათებს აქტიურობა. ის თავის თავში შეიცავს მოდელირებას. იგი საშუალებას იძლევა საკვლევი მოვლენა გარკვეული მეთოდური გეგმის საფუძველზე შევისწავლოთ; ახასიათებს სიზუსტე, უშუალოება და განმეორებადობა. მისი ნაკლოვანი მხარეებიდან შეიძლება გამოვეყოთ ის, რომ ექსპერიმენტში მონაწილე სუბიექტი ფსიქოლოგიურად დაძაბულია და ეს არ იძლევა საშუალებას ბოლომდე ჩაეწვდეთ სოციალური მოვლენის არსს, თუმცა ამის აღმოფხვრას ცდილობენ ე.წ. „ბუნებრივი ექსპერიმენტის“ გზით. ამ დროს ექსპერიმენტული სიტუაცია ცდის პირისათვის ისეთივე ბუნებრივი რჩება, როგორიც რეალური გარემოა. მასში სხვადასხვა ფორმით წარმოდგენილია დანარჩენი მეთოდების თითქმის ყველა სახე, რაც განპირობებულია თვით ექსპერიმენტის მსვლელობით, მისი ჩატარების მეტად რთული ტექნიკით, რომლის დროსაც საჭიროა დაკვირვების, გამოკითხვის, დოკუმენტების ანალიზისა და სხვადასხვა სახის ფსიქო-სოციალური პროცედურის ჩატარება. მიუხედავად ამ თავისი სინთეზურობისა, იგი დამოუკიდებელ მეთოდად რჩება, რომელშიც ძალზე დიდია პრაქტიკული ელემენტების როლი. ეს მეთოდი დიდ როლს ასრულებს განათლების რეფორმების მომზადებაში, თუმცა მის აბსოლუტიზაციას ყოველთვის საეაღალო შედეგები მოაქვს.

- **კროს-კულტურული ანალიზი:** კვლევის ეს მეთოდი გამოიყენება სხვადასხვა კულტურულ და სოციალურ პირობებში მცხოვრები ინდივიდების ან ჯგუ-

ფეხის საგანმანათლებლო ფენომენების (განათლების დონე, განათლების სიტემების შედარებითი კროს-კულტურული ანალიზი) შედარებისას. მსგავსი კვლევის მაგალითი განათლების სოციოლოგიის არაერთმა ამერიკელმა წარმომადგენელმა მოგვცა.* მოგვცა რელიგიის სოციოლოგიის კლასიკოსმა მაქს ვებერმა. მან ერთ-ერთმა პირველმა ხსნის იდეის მიხედვით ერთმანეთს შეადარა ქრისტიანობა და აღმოსავლური რელიგიები. შედარებისას ამოსავალი იყო არა რწმენის დოგმატები, არამედ ქრისტიანულ და აღმოსავლურ კულტურებში არსებული ხსნის იდეა.

- **სოციომეტრია:** ჩვეულებრივ, ყოველ სოციალურ ჯგუფს ფორმალური და არაფორმალური, ღია და დაფარული სტრუქტურები გააჩნია, რომელთაგან არაფორმალურ, ლატენტურ (დაფარულ) სტრუქტურას მნიშვნელოვანწილად სუბიექტური ფაქტორები, მის წევრთა ემოციური მდგომარეობები და განწყობები განაპირობებენ, რაც, თავის მხრივ, ჯგუფის ფუნქციონირებაზე უდიდეს გავლენას ახდენს. სოციომეტრიული გამოკვლევა ჯგუფის სწორედ ამ ფარული სტრუქტურების შესწავლაზე აკეთებს აქცენტს. მეთოდის ავტორი ამერიკელი ფსიქიატრი და სოციალური ფსიქოლოგი იაკობ ლევი მორენოა. სოციომეტრიული გამოკვლევების დროს არაფორმალური სტრუქტურისა და შრომითი კოლექტივის, ცალკეულ პიროვნებათა ღირებულებითი ორიენტაციების შესაბამისობა-შეუსაბამობის დონეების კვლევა მიმდინარეობს. მიღებული მონაცემების საფუძველზე კი ჯგუფის სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის საგრძნობი გაუმჯობესება

* განათლების სოციოლოგიაში კროს-კულტურული და შედარებითი ანალიზის მეთოდების მეშვეობით ჩატარებული გამოკვლევების შესახებ იხ. წიგნის III თავში: განათლების ემპირიულ-სოციოლოგიური იმპლიკაციები.

ხდება. განათლების სისტემაში ჩართულ აქტორებს შორის არსებული ლატენტური დამოკიდებულებების შესასწავლად სოციომეტრიული კვლევა შეუძლებელია.

- **დოკუმენტების ანალიზის მეთოდი:** ისტორიული მონაცემების ანალიზი, წერილობითი წყაროებისა და დოკუმენტების ანალიზის სოციოლოგიური მეთოდი გამოიყენება განათლების სისტემის ტიპოლოგიისას, განათლებისა და საზოგადოების ევოლუციის ეტაპების ანალიზისას და ა. შ. სოციოლოგიაში ხშირია მაგალითები, როდესაც სოციალური ობიექტების კვლევა შეუძლებელია ზემოთ აღნიშნული მეთოდების გამოყენებით. ეს ძირითადად გარდასულ სოციალურ ფაქტებსა და მოვლენებს შეეხება. მსგავს ვითარებაში სოციოლოგები არსებული წერილობითი, ნაბეჭდი, ფოტო და სხვა მასალის კვლევით შემოიფარგლებიან. დოკუმენტები ადამიანების მიერ შექმნილი მასალებია, რომლებიც ინფორმაციის გადაცემას ემსახურება. მაგალითად, XIX საუკუნის დემოგრაფიული პროცესების დადგენა ამ პერიოდის დოკუმენტური მასალების ანალიზის საფუძველზეა შესაძლებელი, ხოლო ოჯახთან ან გეართან დაკავშირებული სოციალური ასპექტების გაგებაში ისტორიული დოკუმენტები დაგვეხმარება და ა. შ. დოკუმენტები სხვადასხვანაირი შეიძლება იყოს: წერილობითი, რომლებშიც სოციალური მოვლენები სიტყვიერადაა აღწერილი. მას მიეკუთვნება ნებისმიერი სახის წერილობითი მასალა: საარქივო დოკუმენტები, პრესის მასალები, მთავრობის დადგენილებები, პირადი წერილები, მოგონებები, მემუარები, ავტოგრაფები, ოფიციალური სტატისტიკა და მრავალი სხვა; მნიშვნელოვანია აგრეთვე იკონოგრაფიული დოკუმენტების გამოყენებაც, რომლებშიც სოციალური სინამდვილე ფოტოზე, კინოფირზე, ვიდეო ან სხვა საშუალებებზეა გადმოცემული. ყოველი მათგანი

სოციოლოგიური გამოკვლევის საინტერესო დოკუმენტურ მასალას წარმოადგენს.

- **კონტენტ-ანალიზი:** განათლების სოციოლოგიაში ძალზე ნაყოფიერად გამოიყენება სხვადასხვა სახის ტექსტების შინაარსობრივი ანალიზი, ანუ კონტენტ-ანალიზი (ინგლ. **Content** – შინაარსი). ამ მეთოდის პროცედურა შემდეგი სახისაა: მეკვლევა-რი თავიდან განსაზღვრავს დოკუმენტების შინაარსის მიზანსა და საგანს, რის შემდეგაც ახდენს მათ ფორმალიზებას მრავალი მისთვის საჭირო ცნების მიხედვით. ამ შემთხვევაში გამოიყოფა ანალიზის ისეთი კატეგორიები, როგორიცაა თემა, სფერო, რომელიც წერილშია აღწერილი, პრობლემა, რომელიც მასშია გადმოცემული და სხვ. ამის შემდეგ ეს თეორიული ცნებები უნდა მიეყუენოთ ავტორთა კონკრეტულ გამონათქვამებს, რომლებიც ტექსტშია მოცემული. ამისათვის ტექსტში გამოიყოფა სპეციალური კატეგორიები, მისი შინაარსის შემადგენელი ელემენტები, ანუ აზრობრივი ერთეულები. ისინი ანალიზის კატეგორიის მანქვენებლებია; ანალიზის სანდოობა მოითხოვს, რომ გამოყოფილი ელემენტების შინაარსი მოიცავდეს შერჩეულ კატეგორიას მთლიანობაში, რაც ნიშნავს იმას, რომ ჩამოთვალვით, მაგალითად ყველა სფერო, რომლებიც შედის „თემის“ კატეგორიაში. ამ დროს კი საჭიროა წერილის შინაარსის თვისებრივი ანალიზისა და ტექსტის სტრუქტურის ცოდნა, მისი ელემენტების ინტერპრეტაცია. ეს კი, თავის მხრივ, განსაზღვრავს იმას, თუ როგორ და რომელ ერთეულებში მოხდება წერილის შინაარსის გაზომვა. გაზეთის ტექსტის ანალიზისას შეიძლება გამოვიყენოთ, მაგალითად ფართობის, ბწკარის, აბზაცის გაზომვის სხვადასხვა ერთეულები. დოკუმენტის ანალიზისას კი საჭიროა რაოდენობრივი გაზომვა. ამ სამუშაოს შესრულებისას მნიშვნელოვანია კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენება. ამ მეთოდ-

დით მრავალი რადაქცია თუ ტელესტუდია სარგებლობას დღეს, თუმცა სხვა საქმეა, თუ როგორია ამ შემთხვევაში სოციოლოგიური ცოდნის დონე. კონკრეტული გამოკვლევები ადასტურებენ, რომ დოკუმენტური წყაროების გონიერი, მეცნიერული გამოყენება წარმოადგენს ყველაზე სანდო ინფორმაციას სხვა მეთოდებთან შედარებით.

ერთი სიტყვით, განათლების სოციოლოგიური ანალიზი მეთოდისა და ტექნიკის თვალსაზრისით შეიძლება მრავალფეროვანი იყოს, მაგრამ ამ შემთხვევაში ერთი რამ არის უმთავრესი: კვლევის თითოეული მეთოდი საშუალებას გვაძლევს და გვეხმარება განათლება გავიგოთ, როგორც სოციალური ფენომენი, როგორც თანამედროვე სოციალური რეალობის მოუცილებადი და მუდმივად თანამდევნი ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტი.

სოციოლოგის მიერ შეკითხვის დასმის წესი ენტონი გიდენსის მიხედვით		
ფაქტობრივი კითხვა	რა მოხდა?	დიდ ბრიტანეთში 1980-იანი წლებიდან გოგონები უფრო უკეთეს შედეგებს აღწევდნენ სწავლაში, გიდრე ვაჟები.
შედარებითი კითხვა	ხდებოდა თუ არა ეს ყველგან?	ეს გლობალური მოვლენა იყო თუ მხოლოდ ბრიტანეთს ახასიათებდა?
განვითარების კითხვა	ხდებოდა თუ არა ეს თანდათან?	როგორი იყო გოგონათა საგან მანათლებლო მომზადების დონე დროის გარკვეულ პერი- ოდში?
თეორიული კითხვა	რა უდევს სა- ფუძვლად ამ მოვლენას?	რატომ სწავლობენ გოგონები უკეთ? რა ფაქტორების გათვა- ლისწინებაა საჭირო, რომ ეს ფენომენი აეხსნათ?

ლიტერატურა:

1. ე. გიდენსი, სოციოლოგია, მ. 2005. (რუს. ენაზე);
2. ნ. სმელზერი, სოციოლოგია, მ, 1994. (რუს. ენაზე. ქართული თარგმანის ნახვა შესაძლებელია www.socium.ge-ზე);
3. კ.ნონიაშვილი, კვლევის მეთოდები ემპირიულ და გამოყენებით სოციოლოგიაში, თბ., 2010;
4. ლ.წულაძე, რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები სოციალურ მეცნიერებებში. თბ., 2008;
5. სოციოლოგი ველზე (ელ.ვერსია. რუს. ენაზე);
6. ჩ. ფრანკფორტ-ნაჩმიასი, დ. ნაჩმიასი, კვლევის მეთოდები სოციოლოგიურ მეცნიერებებში, თბ., 2009.

„ბავშვს ცხოველის მსგავსად წერთნიან, ნაცვლად იმისა, რომ განათლება მისცენ, როგორც ადამიანს“

ჯ. დიუი

პრაქტიკუმი განათლების სოციოლოგიაში

თემა:	განათლების საბჭოური და პოსტსაბ- ჭოთა მოდელები	
მიზანი:	განათლების საბჭოური და თანამედ- როვე მოდელებისადმი საქართველოს მოქალაქეთა დამოკიდებულების გამოე- ლენა	
საგარაუდო ობიექტები:	სხედასხვა თაო- ბის საქართველოს მოქალაქეთა ჯგუ- ფები	1) 30 წლამდე, 2) 30-დან 50 წლამდე, 3) 50 წელს ზე- მოთ.
კვლევის მეთოდი:	ქუნაში გამოკითხვა	
გამოკვლევის ჩატარების ად- გილი:	თაეისუფლების მოედანი, მეტრო „რუს- თაველის“ ამოსასეღელი, მეტრო „დე- ლისის“ ამოსასეღელი, ვაგზლის მოე- დანი.	
ანკეტური შე- კითხვები:	1) რას ფიქ- რობთ თანა- მედროვე განათლების შესახებ? იგივეს ეკითხებით საბჭოური განათ- ლების შესახებ	პასუხის ვარიან- ტები: 1) მომწონს, 2) არ მომწონს, 3) არ ვიცი, რა ეთქვა.

	2) თქვენი აზრით, რა არის განათლების თანამედროვე მოდელის დადებითი მხარეები? იგივეს ეკითხებით განათლების საბჭოური მოდელის შესახებ	ღია კითხვაა და სტუდენტებმა პასუხის ვარიანტები უნდა ჩაიწერონ
	3) თქვენი აზრით, რა არის განათლების თანამედროვე მოდელის უარყოფითი მხარეები? იგივეს ეკითხებით განათლების საბჭოური მოდელის შესახებ	ღია კითხვაა და სტუდენტებმა პასუხის ვარიანტები უნდა ჩაიწერონ
ანალიტიკური ჯგუფი, რომელიც გამოკვლევას ჩაატარებს	სოციოლოგიის მიმართულების სტუდენტები	
გამოკვლევის ჩატარების ვადები	სასწავლო კურსის II სემესტრის დასაწყისი	
მონაცემთა ანალიზის ვადები	სასწავლო კურსის II სემესტრის დასაწყისი	
გამოკვლევის შედეგების წარმოდგენის ფორმა	ჯგუფში პრეზენტაცია და სოციალური დებატები საკვლევ თემაზე	

მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები

სასურველია, თუკი გამოკვლევის ჩატარებამდე გაეცნობით ჯ. დიუის წიგნს – „განათლება და დემოკრატია“, რაც დაგეხმარებათ უკეთ გაიგოთ, თუ რა ადგილი უჭირავს თანამედროვე საზოგადოებაში განათლებას.

ღია შეკითხვაზე პასუხის მიღებისას შეეცადეთ, რომ რესპონდენტთან ხანგრძლივ დისკუსიაში არ შეხვიდეთ, მაგრამ არც ისე მოიქცეთ, რომ მას საუბარი შეაწყვეტი-ნოთ.

იმედია, პრაქტიკუმის შესრულება მცირე პროფესიულ სიამოვნებას მაინც მოგანიჭებთ.

ყოველი სტუდენტის ან სტუდენტთა ჯგუფის ნამუშევარი შემდეგი პარამეტრების მიხედვით შეფასდება:

- კონცეპტუალობა, შესასრულებელი პროექტის მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისობა;
- შესაბამისი თეორიული მასალისა და ლიტერატურის ცოდნა.
- ემპირიული მონაცემების ხარისხი და ანალიზის სისწორე.
- ლოგიკურობა და არგუმენტაცია.
- დამოუკიდებელი ხედვა და დასკვნები.
- გადმოცემის სტილი და ტექნოლოგიების ცოდნა.

მომავალ შეხვედრამდე აუდიტორიაში

ეს საინტერესოა

სრულფასოვანი მოქალაქის აღზრდისათვის – სოციოლოგიური გამოკვლევების შედეგების მიხედვით

ბოლო ხანს საგანგებო მნიშვნელობას იძენს საქართველოს მოქალაქეთა მიერ სახელმწიფო ენის სრულფასოვანი ცოდნის საკითხი. ამ უკანასკნელის პრიორიტეტულობას განსაზღვრავენ როგორც ქვეყნის ინტერესები, ასევე საქართველოს მოქალაქეთა იმ ნაწილის მზარდი დაკვეთა, რომელიც ვერ ფლობს ქართულ ენას. სრულფასოვან მოქალაქეობას, საკუთარი ინდივიდუალობისა და უნარის მაქსიმალურად გამოვლენას სახელმწიფო ენის ცოდნაც განსაზღვრავს, ამიტომ გასაგები ხდება ამ საკითხის აქტუალობა.

ქართული ენის შესწავლას მნიშვნელოვანი საფუძველი ეყრება ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლებში. სწორედ ამიტომ თბილისის მერიის განათლების მთავარი სამმართველოს მასწავლებელთა დახელოვნებისა და განათლების სისტემის მეთოდური უზრუნველყოფის ინსტიტუტის ფსიქოლოგიისა და სოციოლოგიის ლაბორატორია ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდის ლაბორატორიასთან ერთად დაინტერესდა არაქართულენოვან სკოლებში სახელმწიფო ენის სწავლების მდგომარეობით და მასთან დაკავშირებული პრობლემებით.

სოციოლოგიური გამოკვლევა ჩატარდა დედაქალაქის ათივე რაიონის IX, X და XI კლასებში. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ანკეტური გამოკითხვის მეთოდი. კითხვები ეხებოდა დღევანდელი სკოლის როლს სახელმწიფო ენის დაუფლებაში, ბავშვების მოსაზრებებს სასკოლო სახელმძღვანელოების შესახებ; ქართული კულტურისა და ენისადმი დამოკიდებულების საკითხს და ა. შ. კითხვარი ქართულ ენაზე იყო შედგენილი.

დედაქალაქის არაქართულენოვანი სკოლების IX, X და XI კლასებში, სექტემბრის მონაცემებით, 4200-ზე მეტი მოსწავლე სწავლობდა. შერჩევითმა ერთობლიობამ გენერალური ერთობლიობის 28,5% მოიცვა, რაც მონაცემთა რეზულტატულობის მაღალი დონის გარანტი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ გამოკითხვის მეთოდისათვის დამახასიათებელმა დანაკარგებმა მოსალოდნელს გადააჭარბა, რამაც დასამუშავებლად ვარგის ანკეტათა რიცხვი გენერალური ერთობლიობის 17%-მდე (714 მოსწავლე) დაიყვანა. დასაბნა-ნია, მაგრამ ამ ფაქტის გამო უფლება გვაქვს ვილაპარაკოთ მხოლოდ გარკვეულ ტენდენციებზე.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა შერჩევითი მეთოდის ყველაზე მარტივი სახე – შემთხვევითი შერჩევა. გამოკითხულთა 40% – IX, 37% – X, ხოლო 23% XI-კლასელი იყო. შერჩევითი ერთობლიობის 66% – ვაჟი, ხოლო 34% გოგონა აღმოჩნდა.

გამოკითხულთა 94% საქართველოში დაბადებიდან ცხოვრობს. 4% – უკანასკნელი ხუთი წელი ან უფრო ნაკლები, ხოლო 2%-ის საქართველოში ცხოვრების ხანგრძლივობა ხუთიდან ათ წლამდე განისაზღვრება. ცხადია, ხშირად სწორედ საქართველოში მცხოვრებ რესპონდენტთა აზრი დომინირებს. გამოკითხულთა 50% სომეხი ეროვნების მოსწავლეა, 16% – რუსი, 15% – ქართველი, 8% – იეზიდი, 5% – აზერბაიჯანელი. დანარჩენი ეროვნების წარმომადგენელთა პროცენტული მაჩვენებელი ერთი ტოლი ან უფრო ნაკლებია.

კითხვაზე, საკმარისია თუ არა ის ცოდნა ქართულ ენა-სა და ლიტერატურაში, რომელსაც დღევანდელი სკოლა იძლევა, გამოკითხულთა საერთო რაოდენობის თითქმის ნახევარი – 49% უარყოფითად უპასუხებს და აღიარებს, რომ დღევანდელი სკოლა ვერ აძლევს მათ საკმარის ცოდნას და სურვილი აქვთ, უკეთ შეისწავლონ იგი. რესპონდენტთა 37% ცოდნის დონეს საკმარისად მიიჩნევს, ხოლო 14%-ს უჭირს საკუთარი აზრის გამოხატვა ამ საკითხზე. პრაქტიკულად, გამოკითხულთა ნახევარზე მეტს არა აქვს ქართული ენის უკეთ შესწავლის სურვილი, რაც დამაფიქრებელია.

საყურადღებოა რესპონდენტთა ასრი ქართული ენისა და ლიტერატურის სასკოლო სახელმძღვანელოზე.

გამოკითხულთა 21%-ს არაერთი პრეტენზია არ გააჩნია მის მიმართ და, მოსწავლეთა ასრით, ამ სახელმძღვანელოთი კარგად შეიძლება ქართული ენის შესწავლა. რესპონდენტთა 52%-ის ასრით, სახელმძღვანელოში საინტერესო საკითხებია შეტანილი, მაგრამ ამ წიგნით ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლა ძნელია. გამოკითხულთა 3% სახელმძღვანელოში საინტერესო საკითხების ნაკლებობაზე მიუთითებს, ხოლო 11% აღიარებს, რომ სახელმძღვანელო წაკითხვის სურვილს არ აღძრავს. კიდევ 13% თავს იკავებს ამ კითხვაზე პასუხის გაცემისაგან. რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სახელმძღვანელო ქართულ ენასა და ლიტერატურაში ძალიან რთულად არის დაწერილი და საჭიროა მისი გამარტივება. ეძნელებათ აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლა. განსაკუთრებით არ უყვართ ე.წ. „საზეპიროები“ და მოითხოვენ პოემის პროზაულ ტექსტს, სახელმძღვანელოს ილუსტრაციებით გამდიდრებას. მოსწავლეები მიუთითებენ ქართული ენისა და ლიტერატურის კაბინეტების უქონლობაზე და ტექნიკური აღჭურვილობის სიმწირეზე.

რესპონდენტთა 50%-ს სურვილი აქვს უკეთ გაეცნოს ქართველი მწერლების შემოქმედებას და ეცნობა კიდევ მას ქართულ ენაზე; 24%-ს სურვილი აქვს, მაგრამ ვერ ახერხებს; 15% აღიარებს, რომ უჭირს ქართულ ენაზე წაკითხულის გაგება; 9% ქართველი მწერლების შემოქმედებას ეცნობა სხვა ენაზე, ხოლო 2%-ს არ აქვს სურვილი უკეთ გაეცნოს ქართულ მწერლობას.

როგორც ვხედავთ, გამოკითხულთა მეორე ნახევარს ქართველი მწერლების შემოქმედების გასაცნობად მხოლოდ ის სასკოლო სახელმძღვანელო რჩება, რომლის მიმართ თვით მოსწავლეთა მიერაა გამოთქმული პრეტენზიები. პასუხს მოითხოვს შემდეგი კითხვები:

1. რატომ ვერ ახერხებენ რესპონდენტები ქართველი მწერლების შემოქმედების უკეთ გაცნობას, თუკი საამისო სურვილი გააჩნიათ?

2. რა მიზეზები განაპირობებს იმას, რომ გამოკითხულთა 15%-ს უჭირს ქართულ ენაზე წაკითხულის გაგება?

ეფიქრობთ, საყურადღებოა შემდეგი მონაცემებიც: რესპონდენტთა 45% არ ასახელებს ქართულ ენასა და ლიტერატურას იმ ხუთ საგანს შორის, რომელიც, მათი აზრით, აუცილებელია, რომ სკოლაში ისწავლებოდეს, ამ შემთხვევაში, უფრო მეტად X და XI კლასებში.

გამოკითხულთა 30% არ ასახელებს არც საქართველოს ისტორიას. მათი აზრით, აუცილებელი საგნების ჩამონათვალი სიხშირის მიხედვით შემდეგნაირად ნაწილდება: ჯერ რუსული ენა და ლიტერატურა, შემდეგ მათემატიკა, უცხოური ენები, ინფორმატიკა, ფიზიკულტურა.

რესპონდენტთა აკადემიური მოსწრების პროცენტული მაჩვენებლები 1997-98 სასწავლო წლის I სემესტრში ქართულ ენასა და ლიტერატურაში განაწილდა შემდეგნაირად: ოთხოსანია 39%, ხუთოსანი – 20%, სამოსანი – 35% და არადაამაკაყოფილებელი შეფასება აქვს 6%-ს. სამოსნების უმრავლესობიდან კითხვაზე, აქვთ თუ არა ქართული კულტურის უკეთ გაცნობის სურვილი და რა განაპირობებს ამას, გამოკითხულთა 57%-მა დაასახელა ქართული ენისა და ლიტერატურის კარგი მასწავლებლის როლი, 19%-მა – ქართველი მეგობრების ყოლა, 9%-მა მიუთითა ქართველი ნათესავების წელიწადზე, რესპონდენტთა 8% პრაგმატული მოსაზრებებით ხელმძღვანელობს და აღნიშნავს, რომ მომავლისთვის სჭირდება ქართული ენისა და კულტურის უკეთ ცოდნა. 2% მიუთითებს, რომ ოჯახში პატივს სცემენ ქართულ კულტურას. გამოკითხულთა 5%-ს კი არა აქვს ქართული კულტურის უკეთ გაცნობის სურვილი.

როგორც ვხედავთ, მონაცემები დამაშვიდების უფლებას არ გვაძლევს, მაგრამ ფაქტი, რომ გამოკითხულთა დიდი ნაწილი სხვადასხვა მიზეზით დადებითად არის განწყობილი ქართული კულტურის მიმართ, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მძლავრ ბერკეტად, რომელიც დაგვეხმარება იმ პრობლემის გადაწყვეტაში, რომელიც საკითხის ზედაპირული შესწავლითაც თვალსაჩინოდ გამოჩნდა.

სამწუხაროდ, გამოკვლევის თანხმლები ხარვეზები უფრო კატეგორიული მტკიცებების უფლებას არ გააძლევენ.

საზოგადოებრივი ცხოვრების მაჯისცემა განსაკუთრებით თვალშისაცემია საგანმანათლებლო სფეროში, ამიტომ არსებული პრობლემის ჯეროვანი შესწავლა ქვეყნისთვის აუცილებელი ხდება.

გამოკვლევა შეასრულეს:
კ. ქეცბაიამ,
მ. ანდრიაძემ,
ლ. მუსურიძემ,
+ ქ. შინჯიაშვილმა.

ვფიქრობთ, ამ სფეროში შესრულებულ კვლევებს უფრო მეტი ხელშეწყობა (მათ შორის ფინანსური) სჭირდება იმისთვის, რომ ნაკლები ენერგიის, სახსრებისა და შეცდომების ხარჯზე მივაღწიოთ სრულფასოვანი ქვეყნის სრულფასოვანი მოქალაქის აღზრდას.

წინამდებარე სოციოლოგიური გამოკვლევის შედეგები გამოქვეყნდა სამეცნიერო-მეთოდურ ჟურნალში „ქართული ენა და ლიტერატურა არაქართულენოვან სკოლებში“, №2, 98. ტექსტი მოტანილია უცვლელად. ვფიქრობთ, რომ იგი კიდევ უფრო ნათელს ხდის განათლების სფეროსთვის სოციოლოგიის საჭიროებას

თავი II

განათლების თეორიულ-სოციოლოგიური იმპლიკაციები

§1. განათლების სოციოლოგიური თეორიის ძირები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლების სოციოლოგია; განათლების არისტოკრატიული კონცეფცია; თვითმმართველობის პრინციპი; აღზრდა და განათლება; საყოველთაო და სავალდებულო განათლება; საყოველთაოობისა და განათლების საერთაშორისო ორგანიზაციის იდეა.

დამოუკიდებელი მეცნიერების სახით განათლების სოციოლოგია XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე ჩამოყალიბდა. მისი ძირითადი თეორიული ბაზა XX საუკუნეში შეიქმმა. თუმცა განათლების სოციოლოგიური თეორიის ძირები სოციალური ფილოსოფიიდან, უფრო სწორად, წარსულის სოციალურ და პედაგოგიურ იდეებშია საძებნი. ეს ის იდეებია, რომლებმაც შემდგომში დიდად შეუწყვეს ხელი განათლების სოციოლოგიური თეორიების ჩამოყალიბებას.

• ანტიკური ხანა

ჯერ კიდევ ანტიკური დროის მოაზროვნეები ისეთ საკითხებს განიხილავდნენ, როგორებიცაა: განათლების მიზნები, მისი ადგილი და როლი საზოგადოებაში, განათლებაზე სოციალური ფაქტორების გავლენა, სოციალური უთანასწორობა განათლებაში, სწავლების დიფერენცირებული ხასიათი და მრავალი სხვა.

პლატონი თავის ცნობილ ტრაქტატში „სახელმწიფო“ „იდეალური სახელმწიფოს“ თეორიის კონტექსტში განათლების არისტოკრატიული კონცეფცია შეიმუშავა. მის მიხედვით, მმართველ ფილოსოფოსთა ფენას განასაკუთრებული აღზრდა და განათლება უნდა ჰქონდეს. რადგანაც მმართველი უაღრესად განათლებული და მაღალზნეობრივი ღირებულებების მატარებელი უნდა იყოს, მისი სწავლებისათვის შემდეგ დისციპლინათა კომპლექსია საჭირო: ფილოსოფია, ეთიკა, სამართალი, ლიტერატურა, ისტორია,

მათემატიკა და სხვა. რაც შეეხება უბრალო ხალხს, რომელსაც პლატონი „ნახირს“ უწოდებდა, მისთვის პრაქტიკული ხასიათის ცოდნის მიცემაა აუცილებელი.

ევროპული კულტურის ისტორიაში პლატონმა ერთ-ერთმა პირველმა მოგვცა ცოდნას, განათლებასა და ხელისუფლებას შორის პირდაპირი კავშირის ფილოსოფიურად დასაბუთებული იდეა. ამ იდეის მიხედვით, განათლების სისტემამ სახელმწიფოს ოპტიმალური ფუნქციონირება, სოციალური სტრუქტურისა და იერარქიის სტაბილურობა უნდა უზრუნველყოს. ამასთან პლატონი განათლების სფეროს არა მარტო თეორეტიკოსი, არამედ პრაქტიკოსიც იყო. პლატონის იდეების ცალკეული ასპექტების ხორცშესხმა ხდებოდა მის მიერ დაარსებულ აკადემიაში, რომელიც თვითმმართველობის პრინციპზე იყო აგებული. თვითმმართველობის ეს პრინციპი მოგვიანებით, ახალი დროის სკოლის ფუნქციონირების საფუძველი გახდება და ჩვენამდეც მოაღწევს.

პლატონმა შეიმუშავა პრინციპი, რომლის მიხედვით ამა თუ იმ საგნის სწავლება მოსწავლის ასაკთან და მის შემეცნებით-ინტელექტუალურ შესაძლებლობებთან სრულ შესაბამისობაში იყო. პლატონს მიაჩნდა, რომ ამით განათლების ხარისხისა და გადატვირთულობის პრობლემა იქნებოდა მოგვარებული. რაც შეეხება სწავლების მეთოდს, პლატონის აზრით, ამ შემთხვევაში თამაშის მეთოდი შეუდარებელია. სასწავლო მასალის ეფექტური შეთვისება მხოლოდ თამაშის მეშვეობითაა შესაძლებელი. თამაშში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის დიალოგს. პლატონი, თავისი ფილოსოფიური კონცეფციიდან გამომდინარე, დიალოგური განათლებისა და პედაგოგიკის მომხრეა. სწავლის პროცესი 7 წლის ასაკიდან უნდა დაიწყოს. ეს პლატონის კატეგორიული მოთხოვნაა. პლატონის აკადემია, სადაც ის ერთდროულად მასწავლებელიც იყო და მოწაფეც (ბევრ რამეს სწავლობდა სხვა ფილოსოფოსებთან ურთიერთობაში) და რომელმაც 1000 წელი იარსება, 529 წელს დაიხურა იმპერატორ იუსტინიანეს მიერ.

განათლების თეორიის შემუშავებაში მნიშვნელოვანი როლი პლატონის მოწაფემ – არისტოტელემ შეასრულა. პლატონის მსგავსად, არისტოტელეც განათლებას და ხელისუფლებას ერთმანეთთან აკავშირებდა და მიაჩნდა, რომ სახელმწიფო ზიანდება იმის შედეგად, რომ ხელისუფლება განათლებას სათანადო ყურადღებას არ უთმობს. განათლება სახელმწიფო საქმე უნდა იყოს და არა კერძო (საოჯახო), რადგანაც მშობლებს ყოველთვის არ გააჩნიათ იმის შესაძლებლობა, რომ თავიანთ შვილებს მათთვის აუცილებელი განათლება მისცენ. სახელმწიფოს ერთ-ერთი ფუნქცია, არისტოტელეს აზრით, მოქალაქეთათვის სათანადო განათლების მიცემაა. აქედან გამომდინარე ირკვევა, რომ განათლებას საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი ფუნქცია გააჩნია. განათლების ამ ფუნქციის შესახებ მსჯელობისას არისტოტელე ერთ-ერთ მეტად მნიშვნელოვან საკითხს აყენებს. კერძოდ, რისთვის სჭირდებათ მოქალაქეებს განათლება? – იმისათვის, რომ აზროვნება განივითარონ? ზნეობრივ სრულყოფილებას მიაღწიონ თუ კარგად მოერგონ ცხოვრებას? ამ კითხვებზე ცალსახა და ერთმნიშვნელოვანი პასუხების გაცემა დღემდე რთული საქმეა, რადგან დიღემად რჩება საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ურჩევნია საზოგადოებას განათლებული, ინტელექტუალური თუ ზნეობრივი ადამიანები. რომელი მათგანი უფრო მნიშვნელოვანია საზოგადოების განვითარებისათვის?

არისტოტელეს აზრით, ადამიანის პიროვნებას ბუნება და აღზრდა აყალიბებს, აღზრდა კი სოციალურ გარემოზეა დამოკიდებული. დიდი სტაგირელი მიიჩნევს, რომ განათლების უპირველესი მიზანი ზნეობრივი ადამიანის ფორმირებაა, რადგანაც ზნეობის გარეშე ადამიანი ევლური არსებაა. უზნეო ადამიანი დიდად საშიში და საზიანოა. ზნეობისაგან დაცლილი არსება გონებას თავისი ევლური, ბოროტი ზრახვების განსახორციელებლად გამოიყენებს. ამიტომ არისტოტელეს უპირველეს საქმედ მოსწავლეთა აღზრდა მიაჩნია. არისტოტელედან მომდინარე საკითხი იმის შესახებ, თუ რომელი მათგანია უფრო მნიშ-

ენელოვანი: აღზრდა თუ განათლება, რომელი რომელს განაპირობებს და ა. შ., გარკვეულწილად აქტუალურია თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაში.

განათლების, როგორც პროცესის, შესახებ საინტერესო მოსაზრებები ძველ რომაელ პრაქტიკოს პედაგოგს კვინტილიანს ჰქონდა. მან სხვადასხვა სწავლების ისეთი მეთოდოლოგია შეიმუშავა, რომელიც სასწავლო მასალით საგანთა გადატვირთულობისაგან იყო დაზღვეული. კვინტილიანი ამბობდა, რომ უსაშველო და უზომო მეცადინეობებით მოსწავლეთა დატვირთვა არ შეიძლება, რადგანაც ეს მოსწავლეებს მეცნიერებისადმი ინტერესს დაუკარგავს. ადრეული ბავშვობის შთაბეჭდილებები მთელი ცხოვრების მანძილზე ნარჩუნდება, ამიტომ განსაკუთრებული მოთხოვნები პირველ მასწავლებლებს უნდა წაყენოთ. ადამიანური ბუნების ანალიზის საფუძველზე კვინტილიანი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ სიზარმაცე და უსწავლელობა ადამიანის ბუნებიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ მისი მიზეზი არასწორი სწავლებაა. შესაბამისად, ყოველ მოსწავლესთან მათი შესაძლებლობების გათვალისწინებით ინდივიდუალური მიდგომაა აუცილებელი. მაგალითად, ზოგიერთ მოსწავლეს შექება ან დატუქსვა სჭირდება. შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე მოსწავლეები კარგად შეისწავლიან იმას, რაც მათ ძალებს არ აღემატება: ნიჭიერი მოსწავლეების მიმართ კი ისეთი მიდგომაა საჭირო, რომელიც მათი ცოდნის დონის მუდმივ სრულყოფას შეუწყობს ხელს და ა. შ. ოღონდ ზომიერების დაცვა არ უნდა დაგვაფიწყდეს. ამ მხრივ გადატვირთულობა სწავლისადმი გულის აცრუების მიზეზი ხდება, ხოლო ოდნავ შესუსტება სასწავლო ხასიათს იღებს. ყოველთვის მნიშვნელოვანია დასვენება, რადგანაც სწავლისადმი სწრაფვა ნებელობაზეა დამოკიდებული, რომელიც ძალადობას ვერ იტანს. სწავლის პროცესი იძულებას გამოირიცხავს. ამიტომ მოსწავლის დასჯა და მისი ცემა დაუშვებელია. დღევანდელი ტერმინოლოგიით რომ ვთქვათ, ამ იდეებით კვინტილიანი განათლების ჰუმანიზაციას ახდენს, რაც მნიშვნელოვანია დღესაც.

მასწავლებელს კვინტილიანი მკაცრი მოთხოვნების წინაშე აყენებდა. მასწავლებელმა, პირველ რიგში, მოსწავლის შესაძლებლობები უნდა გაითვალისწინოს; მასთან დამოკიდებულებაში ღია, თავშეკაეებული და აღერსიანი უნდა იყოს; თავი უნდა აარიდოს დამცინავე ტონს და მოსწავლის ყველა კითხვას გულდასმით უპასუხოს. მან კარგად უნდა იცოდეს სწავლების პრინციპები, რადგანაც ამის გარეშე ის მოსწავლეთა შესაძლებლობების ინტერპრეტირებას და მათი ცოდნის დონის ამაღლებას ვერ მოახდენს. რაც უფრო განათლებულია მასწავლებელი, მით უფრო ეფექტური იქნება მის მიერ ჩატარებული გაკვეთილები. თავის კონცეფციაში კვინტილიანი დიდ მნიშვნელობას სასკოლო განათლებას ანიჭებდა. მას მიაჩნდა, რომ სკოლის გარეშე მოსწავლეს ზნე-ჩვეულებათა გაფუჭება ემუქრება, რამდენადაც ის სათანადო სოციალურ გამოცდილებას ვერ შეიძენს. ამიტომ აუცილებელია, რომ სახლში სწავლება თანხმობაში იყოს სახელმწიფო სასკოლო განათლებასთან.

• შუა საუკუნეები

განათლების სისტემის ორგანიზების თვალსაზრისით საყურადღებოა შუა საუკუნეების ეპოქის მოაზროვნის იბნ-სინას (ავიცენას) შეხედულებები. მან გამოთქვა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ განათლების მიზანი პიროვნების ყოველმხრივი განვითარებაა. ეს პროცესი 6 წლის ასაკიდან უნდა დაიწყოს. ამისთვის ბავშვები სპეციალურ დაწესებულებებში – სკოლებში უნდა სწავლობდნენ. აქ უნდა მოხდეს მათი მომავალი პროფესიული ორიენტაციის ჩამოყალიბება. ამიტომ საწყის ეტაპზე მასწავლებელმა დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოს მოსწავლეთა შესაძლებლობებსა და იმას, რაც მათ მოწონებას იმსახურებს; მან თვალყური უნდა ადევნოს თითოეული მათგანის ქცევას და მათი სპეციფიკური უნარები შეამჩნიოს. ამით ავიცენამ სასწავლო და პროფესიული ორიენტაციის იდეა ჩამოაყალიბა. მას მიაჩნდა, რომ განათლება საზოგადოების ეკონომიკურ მოთხოვნილებებთანაა დაკავშირებული. იქიდან გამომდინარე, რომ ყოველი მოსწავლე ინდივიდუალურია,

ავიცენა მომხრე იყო იმისა, რომ სპეციალიზაცია სწავლების ბოლო ეტაპზე მომხდარიყო. მოსწავლემ მასწავლებლის დახმარებით თავისი მომავალი პროფესია თავისუფალი არჩევნის გზით და საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების შესაბამისად უნდა აირჩიოს. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ავიცენა მასწავლებლის მომზადებას ანიჭებდა. მისი აზრით, მასწავლებელი არა მხოლოდ ცოდნის გადამცემია, არამედ ზნეობრივი ქცევის მაგალითი, საზოგადოების კულტურული ღირებულებების ტრანსლატორიც. ის უნდა იყოს ჭკვიანი, პროფესიულ საქმიანობაში გამოცდილი, ღირსეული, მშვიდი, კეთილი, გამგები და კორექტული.

• აღორძინების ხანა

აღორძინების ეპოქის ისეთმა იდეალებმა, როგორებიცაა ჰუმანიზმი და ადამიანის თავისუფლება, განათლების სფეროში აზროვნების თავისუფლებისა და სახალხო, საყოველთაო განათლების იდეის ფორმირებას შეუწყვეს ხელი. განათლების სფეროში მსგავსი იდეების ერთ-ერთი მომხრე რეფორმაციის სულისჩამდგმელი მარტინ ლუთერი იყო. კეინტილიანის მსგავსად მასაც მიაჩნდა, რომ საოჯახო განათლება სასკოლო განათლებით უნდა იქნეს სრულყოფილი, რაც საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების განვითარების პირობაა. სკოლა ისეთი მრავალმხრივი ცოდნითა და უნარებით ამდიდრებს მოსწავლეს, რომელსაც ის სახლში ვერ მიიღებს. ლუთერი ერთ-ერთი პირველია, ვინც საყოველთაო და საგანგებო განათლების შემოღებას უჭერს მხარს, რომელიც დღეს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია მიღებული. ლუთერის აზრით, სახელმწიფომ უნდა აიძულოს თავისი მოქალაქეები, რომ მათ თავიანთი შვილები სკოლაში წაიყვანონ. თუკი მშობლები ღარიბები არიან, მაშინ მათ ამ საქმეში სახელმწიფო და ეკლესია უნდა დაეხმარონ. შუა საუკუნეების დროინდელი სკოლების დახასიათებისას ლუთერი აღნიშნავს, რომ ისინი ციხეებს წარმოადგენდნენ, ხოლო მასწავლებლები ტირანები და ჯალათები იყვნენ. ამ ტიპის საგანმანათლებლო სისტემა იშულებასე იყო

დამყარებული. კარგი მასწავლებელი, — ამბობდა ლუთერი, მსგავს არაადამიანურ მეთოდებს არასოდეს არ მიმართავს. მასწავლებელი პატიოსნად და კეთილსინდისიერად, სიყვარულითა და მონდომებით უნდა ასრულებდეს თავის პროფესიულ საქმიანობას.

განათლების სისტემაში დოგმატიზმის, ფორმალიზმისა და პედანტიზმის მტერი იყო ცნობილი ფრანგი მორალისტი და ფილოსოფოსი მიშელ მონტენი. მონტენის მიხედვით, განათლების მიზანია დამოუკიდებლობის, შემოქმედებითობისა და ცოდნის უნარების ჩამოყალიბება და განვითარება. ამ უნარებს ბავშვებს მშობლები მათდამი ბუნებრივი სიყვარულის გამო ვერ განუვითარებენ. ამ ფუნქციების შესრულება თავის თავზე სკოლამ უნდა აღლოს. ამასთანავე მანვე უნდა აიღოს გადატვირთულობის პრობლემის მოგვარებასა და ზომიერების დაცვაზე პასუხისმგებლობა.

გონების, ცოდნისა და მეცნიერების პრიმატმა, თავისუფლებისა და სამართლიანობის პრინციპებზე ორიენტირებამ და საზოგადოების გათანამედროვეობის საწყისმა ნიშნებმა, რომლებიც აღორძინების ეპოქის იდეალებში იგულისხმებოდა, თავიანთი გამოსატულება ახალი დროის აღზრდისა და განათლების თეორიებსა და პრაქტიკებში პოვეს.

• ახალი დრო

ახალი დროის გარიჟრაჟზე (XVII ს.) განათლების თეორიის შემუშავებაში დიდი წვლილი ცნობილმა ჩეხმა სწავულმა იან კომენსკიმ შეიტანა. გარდა ისტორიულად და კულტურულად მნიშვნელოვანი პედაგოგიური შემოქმედებისა, კომენსკი განათლების სოციოლოგიური თეორიის შემუშავების კუთხითაც შეუდარებელია. მას ეკუთვნის განათლების საყოველთაოობისა და განათლების საერთაშორისო ორგანიზაციის იდეა. მან წამოაყენა მოთხოვნა, რომლის მიხედვით განათლების უფლება ყველას აქვს მისი სოციალური წარმომავლობისა, თუ სხვა სახის იდეატობის (რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური და სხვ.) მიუხედავად. განათლების მიღების უფლებით ყველა ადამიანი

თანასწორია, იქნება ეს ღარიბთა, თუ მდიდართა ფენის წარმომადგენელი. კომენსკი, როგორც ჰუმანისტი, განათლების სფეროში ყოველგვარი ძალადობისა და იძულების წინააღმდეგი იყო. მოსწავლეს არაფრის არ უნდა ეშინოდეს (მაგალითად, როზგების, დაცინვის, ლანძღვის და ა. შ.) სწავლის პროცესში. გარდა ამისა, მშობლებს არ უნდა დაენანოთ ფულის დახარჯვა თავიანთი შვილების სწავლაში. უმჯობესია ფული სწავლა-განათლებას მოხმარდეს, ვიდრე ქონების (მიწის, ოქროს, ძვირფასეულობისა და სხვა საგნების) შეძენას, რადგანაც უსწავლელი და უცოდინარი ადამიანი ვერც საზოგადოებას არგებს და საკუთარ თავსაც გააუბედურებს.

განათლების თეორიის შექმნაში განსაკუთრებული წვლილი XVIII ს.-ის ფრანგ მოაზროვნეს კონდორსეს აქვს შეტანილი. მის მიხედვით, განათლება გაგებულია, როგორც მეცნიერული ცოდნისა და ზნეობრივი აღზრდის მეშვეობით კულტურულ ღირებულებათა ჩამოყალიბების პროცესი, რომელიც საყოველთაოა ყველასათვის. განათლება სახელმწიფოებრივი საქმიანობა უნდა იყოს. ამ ვითარებიდან გამომდინარე, სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სხვადასხვა სახის რელიგიური პრაქტიკა დაუშვებელია, თუმცა ეს არ უნდა ნიშნავდეს სახელმწიფოს მხრიდან აღმსარებლობის თავისუფლების შეზღუდვას.

კონდორსემ 4-საფეხურიანი სახელმწიფო განათლების კონცეფცია შეიმუშავა. ამ კონცეფციის მიხედვით:

I საფეხური – ელემენტარული ანუ დაწყებითი განათლებაა. ამ ეტაპზე შეისწავლება წერა-კითხვა, ანგარიში და ბუნებისმეცნიერების ელემენტები. ის ყველასათვის სავალდებულოა და 4 წლის ასაკიდან იწყება;

II საფეხური – სამწლიანი სწავლების საშუალო განათლებაა. ამ ეტაპზე შეისწავლება გრამატიკა, ისტორია, გეოგრაფია, უცხოური ენები, სამართალი, მათემატიკა და რომელიმე ხელობა;

III საფეხური – სპეციალური განათლებაა. ამ ეტაპზე მოსწავლეებმა ის სასწავლო კურსები უნდა აირჩიონ,

რომლებიც მათ შესაძლებლობებთან და პროფესიულ ორიენტაციასთანაა შესაბამისობაში;

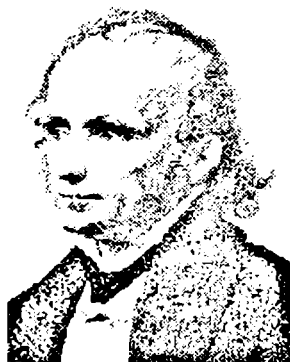
IV საფეხური – უმაღლესი განათლება (ლიცეუმი).

ყოველ ეტაპზე სწავლება უფასო უნდა იყოს, რადგან ადამიანები განათლების მიღებაში თანასწორნი არიან. კონდორსეს ამ იდეების შესახებ უნდა ითქვას, რომ განათლების სისტემის მსგავსი მოდელი ღირს ბევრ ქვეყანაში გამოიყენება.

ახალ დროში აღზრდა-განათლების თეორეტიკოსებს შორის გამორჩეულია ჟან-ჟაკ რუსო. მისი პედაგოგიური იდეების საფუძველია პრინციპი: „კარგია ბუნება, საზოგადოება არა“! თავისუფალი, გაურყენელი, თანასწორი და ბუნებრივ მდგომარეობაში მყოფი ადამიანისათვის უცხოა ჩაგვრა. შესაბამისად ამისა, აღზრდა-განათლების მიზანია ახალი ადამიანის ფორმირება, რომელიც შორს იქნება თანამედროვე გარყვნილი ცივილიზაციისაგან. რუსოს მიხედვით, ახლანდელი განათლება და აღზრდის სისტემა ადამიანს სულიერად ამახინჯებს, ამიტომ ბავშვი გარყვნილი, გაუხეშებული და დაუნდობელი საზოგადოებრივი გარემოსაგან იზოლირებული უნდა იყოს და ბუნების წიაღში იზრდებოდეს. მან არ უნდა იცოდეს გარყვნილი ცივილიზაციის მორალი და ზნე-ჩვეულებანი. ამის მისაღწევად ძირითადი ყურადღება ბუნებრივ გრძნობებზე უნდა იყოს გამახვილებული. ამისთვის აუცილებელი საგნები, რუსოს მიხედვით, არის გეომეტრია, ფიზიკა, ასტრონომია, გეოგრაფია და ფიზიკური მომზადება. პრაქტიკული უნარების გამომუშავება ცხოვრებისთვის სასარგებლო ხელობის შესწავლით უნდა მოხდეს. სწავლა-განათლების მიზანი პატიოსანი, გულწრფელი და გარყვნილი ცივილიზაციისგან თავისუფალი მოქალაქის ჩამოყალიბებაა. „ცხოვრება – აი, ხელობა, რაც მინდა ვასწავლო მას. მე მჯერა, ჩემი ხელიდან გამოსული, იგი არ გახდება არც მოსამართლე, არც ჯარისკაცი, არც მღვდელი, უწინარეს ყოვლისა, ის იქნება ადამიანი“ – წერდა რუსო თავის „ემილში“. რუსოს კონცეფციაში განათლების შინაარსს აღზრდა წარმოადგენს.

ეს იდეა მოგვიანებით განათლების დიუკემისეულ კონცეფციაში იჩენს თავს.

ახალი დროის მოაზროვნეებს შორის განათლების დემოკრატიული კონცეფციით გამორჩეულია გერმანელი პედაგოგი **ფ. დისტერვეგი**. დისტერვეგმა ყოველგვარი პრივილეგიებისა და სოციალური განსაზღვრულობებისაგან თავისუფალი და თანსწორი განათლების იდეა წამოაყენა. ამ იდეის მიხედვით, ნებისმიერ ადამიანს აქვს საკუთარი შესაძლებლობებისა და ინდივიდუალური მიდრეკილებების განვითარების უფლება, რომლის უზრუნველყოფა სახელმწიფომ და სხვადასხვა სოციალურმა ინსტიტუტებმა უნდა უზრუნველყონ.

**ფრიდრიხ ადოლფ
ვილჰელმ დისტერვეგი**
(1790-1866)

თავისუფლების პრინციპს უკავშირდება თანასწორობის პრინციპი. მის მიხედვით, საზოგადოება უნდა იყოს იმის გარანტორი, რომ ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე, მისი თითოეული წევრისათვის განათლების მიღება უზრუნველყოფილი იქნება. ამისათვის უარი უნდა ეთქვას წოდებრივ სკოლებს და ისინი უნდა ჩანაცვლებულ იქნეს ერთიანი, საყოველთაო და ყველასათვის ხელმისაწვდომი სკოლებით.

სახელმწიფოს უმთავრესი ამოცანა, დისტერვეგის მიხედვით, ხალხის განათლებაა, რადგანაც სახელმწიფოს მდგომარეობა გა-

ნათლებაზეა დამოკიდებული. საერთო-სახალხო განათლების ძირითადი მიზანი ადამიანის აღზრდაა და არა კონკრეტული კლასის, ფენის ინტერესების დაკმაყოფილება. დისტერვეგს ეკუთვნის ცნობილი გამონათქვამი იმის შესახებ, რომ პირველ რიგში ადამიანის აღზრდაა აუცილებელი, ამის შემდეგ უნდა ვიზრუნოთ მის მეცადინეობებზე, პროფესიასა და სოციალურ მდგომარეობაზე. აღზრდის

მეშვეობით ავლენს ადამიანი საკუთარ თავს ცხოვრებაში. ამასთანავე აუცილებელია, რომ სათანადო ყურადღება დაეთმოს სასწავლო გეგმებს, რომელშიც მთავარი ყურადღება უნდა გამახვილდეს არა ცოდნის გროვასზე, არამედ იმ აუცილებელ საგნებზე, რომლებიც მოსწავლეს მომავალ ცხოვრებაში ნამდვილ მეგზურობას გაუწევენ. დისტერევეგი დაწყებითი კლასის მასწავლებელთა სოციალური სტატუსის ამაღლების იდეით გამოდიოდა, რადგან მიაჩნდა, რომ მოსწავლის მომავალი წარმატება თუ წარუმატებლობა დიდწილად მასზეა დამოკიდებული. მას შეუძლია შეაქულოს ან შეაყვაროს მოსწავლეს სწავლა-განათლების მოღების პროცესი.

დისტერევეგის მიხედვით, მასწავლებელი, პირველ რიგში, პედაგოგი უნდა იყოს, რომელიც პროფესიული თვალსაზრისით კარგად მომზადებული და კარგი ანაზღაურებით უზრუნველყოფილია. სკოლა უნდა იყოს ეკლესიისაგან გამოყოფილი. საზოგადოებაში მასწავლებლის შრომის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, იგი მოითხოვდა, რომ მასწავლებლებზე მზრუნველობა სახელმწიფოს უნდა ეკისრა. სახელმწიფომ ყველა პირობა უნდა შეუქმნას მასწავლებელს იმისათვის, რომ მან პროფესიული თვალსაზრისით ყოველდღიურად სრულყოს თავისი თავი. დისტერევეგის მიერ შემუშავებული ეროვნული საგანმანათლებლო პოლიტიკის უმთავრესი პრინციპებია: 1) სკოლის გამოყოფა ეკლესიისაგან და მისი სახელმწიფო დაწესებულებად გადაქცევა, რომელიც სახელმწიფოს მიერ იქნება დაფინანსებული; 2) განათლების ერთიანი სისტემის შექმნა, რომელის სასტარტო პოზიცია დაწყებითი განათლებაა, ხოლო ფინალური ეტაპი საუნივერსიტეტო განათლებას გულისხმობს.

– სახელმწიფოს მხარდაჭერით, – ამბობს დისტერევეგი, უზრუნველყოფილი იქნება ზოგადადამიანური – განათლების უფლება, რომლის გარეშე მაღალ მორალზე დამყარებული საზოგადოების არსებობა წარმოუდგენელია. განათლების გარეშე სამოქალაქო, საკაცობრიო, საზოგა-

დოებრივ ან თუნდაც ოჯახურ მოვალეობათა შესრულება წარმოუდგენელია.

უნდა აღინიშნოს, რომ დისტრევევისა და წარსული ეპოქის სხვა მოაზროვნეების შრომებში თანამედროვე განათლების არაერთი აქტუალური პრობლემა აისახა. მათ შორის მნიშვნელოვანია ჰუმანისტური განათლების მოთხოვნა, მოსწავლეებისადმი და, საერთოდ, განათლების სფეროში ჩართულ ადამიანთა მიმართ ინდივიდუალური მიდგომა, განათლების საყოველთაოობა, განათლების მიღებაში თანასწორობის პრინციპის დაცვა, თავისუფლება, პროგრესულობა, განათლებაზე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა, სოციალური, რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური და სხვა სახის დისკრიმინაციის აღმოფხვრა განათლების სფეროში და მრავალი სხვა. მართალია, ეს მოაზროვნეები სოციოლოგები არ ყოფილან, მაგრამ მათი ყურადღება განათლების სოციოლოგიისათვის საინტერესო თემატიკაზე – განათლების სოციალურ დანიშნულებაზეა ორიენტირებული, რითაც ისინი მომავალში განათლების სოციოლოგიის ჩამოსაყალიბებლად მოსამზადებელ ერთგვარ სამუშაოს როლს ასრულებენ. თავისუფლად შეიძლება მათი ნააზრვეი სახელდებულ იქნეს, როგორც განათლების სოციოლოგიის ძირები. გარდა ამისა, განათლების სოციოლოგიის წარმოშობა საზოგადოების განვითარების მაგისტრალური ხაზის გაგრძელებითაც იყო ნაკარნახევი. ეს ახალი დარგობრივი სოციოლოგია შესაბამისობაში აღმოჩნდა საზოგადოებრივ მოთხოვნებთან. მის შემდეგ ბევრმა დასავლელმა პოლიტიკოსმა, სწავლულმა, საზოგადო მოღვაწემ, განათლების სფეროს მესვეურმა თუ მეწარმემ გააცნობიერა, თუ რადენ მნიშვნელოვანია ეს დარგობრივი სოციოლოგიური დისციპლინა განათლების სისტემის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის.

გ. პეინს მიაჩნდა, რომ განათლების სოციოლოგია სოციოლოგიური გამოკვლევის ობიექტურ მონაცემებს უნდა ეყრდნობოდეს, მან თავი უნდა მოარიდოს საგანმანათლებლო ფსიქოლოგიასა და პედაგოგიკას. პეინი განათლების სფეროში იმ სოციალურ ჯგუფებს, კონფლიქტებსა

და პროცესებს სწავლობდა, რომლებიც კულტურულ წონასწორობას ქმნიან საზოგადოებაში. პეინის მიხედვით, განათლების სოციალურ ფუნქციებს შორის უმთავრესია ტრადიციების ასიმილაცია, ახალი სოციალური მოდელების შექმნა, შემოქმედებითი აზროვნებისათვის ხელშეწყობა.

ლიტერატურა:

1. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
2. ე. დიურკემი, განათლების სოციოლოგია, მ., 1996. (რუს. ენაზე);
3. ჟ. რუსო, ემილი ანუ აღზრდის შესახებ, (სერგი დანელიას თარგმანი);
4. პ. სოროკინი, ადამიანი, ცივილიზაცია, საზოგადოება, მ., 1994. (რუს. ენაზე);
5. ა. დისტერვეგი, სახელმძღვანელო გერმანელ მასწავლებელთა განათლებისათვის, მ., 1998. (რუს. ენაზე);
6. Prichard K., Buxton T. Concept and Theories in Sociology of Education. N.Y., 1988;
7. Payne G. Principles of Educational Sociology. N.Y., 1928;
8. Sirjamaki J. Education as a social institution // On Education: Sociological Perspectives. N.Y., 1967;
9. Weber M. Essayas in sociology. N.Y. Oxford University press, 1946;
10. Veblen T. The Higher Learning in America. Stanford, 1918.

§2. ძირითადი თეორიული მიდგომები და ხედვები განათლების სოციოლოგიაში

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლებისადმი მორალისტური მიდგომა; ინსტიტუციური მიდგომა; კონფლიქტოლოგიური მიდგომა; ფუნქციონალისტური მიდგომა; გენეტიკური მიდგომა; განათლების სოციოლოგიური თეორიების ონტოლოგიური, ეპისტემოლოგიური, ანთროპოლოგიური, სოციალურ-თეორიული და ემპირიულ-სოციოლოგიური საფუძვლები.

განათლების სოციოლოგიის ცალკეული მიდგომები და ხედვები მის პირველ სასწავლო კურსებში იქნა ჩამოყალიბებული. ამ საქმის პიონერები ამერიკელი სოციოლოგები არიან. 1898 წელს ე. როსი კითხულობდა კურსს სახელწოდებით „სოციოლოგია მასწავლებელთათვის“, ხოლო 1901 წელს დ. სნედენის მიერ წაკითხულ კურსს „განათლება და საზოგადოება“ ერქვა; 1902 წელს კი ჯ. პოლიმ დაიწყო ლექციების კითხვა სახელწოდებით „განათლების სოციოლოგია“. 1907 წელს გ. გუზალომ დაიწყო თავისი ცნობილი ლექციები „საგანმანათლებლო სოციოლოგიაში“. ამ სახელწოდების კურსი 1914 წელს ამერიკის 16 უმაღლეს სასწავლებელში იკითხებოდა. XX საუკუნის დასაწყისში საგანმანათლებლო სოციოლოგიის ფორმირების მიზნით აშშ-ში ნაციონალური გაერთიანებაც კი შეიქმნა.

აშშ-ში განათლების სოციოლოგიის განვითარებაში დიდი წვლილი ლესტერ უორდმა შეიტანა. თავის ცნობილ ნაშრომში „დინამიკური სოციოლოგია“ მან განათლების, როგორც მყარი სოციალური მოვლენის, შესწავლის აუცილებლობის იდეა წამოაყენა. უორდს მიაჩნდა, რომ აღზრდისა და განათლების დახმარებით ადამიანის ბუნებაზე ზეგავლენის მოხდენაა შესაძლებელი. როგორც ცალკეული ინდივიდის, ასევე საზოგადოების ზნეობრივი გამოსწორება მხოლოდ განათლებას ხელეწიფება. ის სოციალური პროგრესის ძირითადი პირობაა. უორდის მიხედვით, განათლება უფასო და საყოველთაო უნდა იყოს.

განათლებისადმი ძირითადი სოციოლოგიური მიდგომები და ხედვები XX საუკუნის დასაწყისში ჩამოყალიბდა განათლების შემსწავლელი დარგობრივი სოციოლოგიის ფარგლებში. ამ ხედვებმა და მიდგომებმა მნიშვნელოვანწილად განაპირობეს განათლების სოციოლოგიის, როგორც სუვერენული მეცნიერული დისციპლინის, სახისა და ხასიათის ფორმირება. ამჟერად მოკლედ განვიხილავთ ყველა ძირითადი მიდგომისა და ხედვის ამოსავალ პრინციპებს.

XX საუკუნის ნახევარში განათლების სოციოლოგიაში მორალისტური მიდგომა დომინირებდა. მისი წარმომადგენლები ამტკიცებდნენ, რომ განათლებას ნებისმიერი სოციალური პრობლემის გადაწყვეტა შეუძლია. განათლებისადმი მსგავსი თეორიული მიდგომის წარმომადგენელი დ. პეინია. XX ს.-ის 20-იანი წლებიდან იგი ნიუ-იორკის უნივერსიტეტში განათლების სოციოლოგიის კათედრას ხელმძღვანელობდა. 1923 წელს მან საგანმანათლებლო სოციოლოგიის შემსწავლელი ნაციონალური საზოგადოება დააარსა, რომელიც გამოსცემდა ჟურნალს „საგანმანათლებლო სოციოლოგია“. პეინმა დიდი როლი შეასრულა განათლების სოციოლოგიის აკადემიური პრაქტიკული დანიშნულების აღიარებაში. 1928 წელს პეინმა გამოსცა თავისი ფუნდამენტური გამოკვლევა „საგანმანათლებლო სოციოლოგიის პრინციპები“.

განათლებისადმი ინსტიტუციური მიდგომა აშშ-ში ჩამოყალიბდა. მისი წარმომადგენელი ამერიკელი პრაგმატიკი ფილოსოფოსი ჯონ დიუი.

ინსტიტუციური მიდგომის მიხედვით, განათლება ერთ-ერთი უმთავრესი სოციალური ინსტიტუტია, რომელიც, სხვა ინსტიტუტების დარად, საზოგადოების კონკრეტულ-ისტორიულ პირობებზეა დამოკიდებული. განათლება, როგორც სოციალური ინსტიტუტე, საზოგადოების მოთხოვნების შესაბამისად ვითარდება. განათლებისადმი ინსტიტუციური მიდგომითაა დაწერილი დიუის ნაშრომი „სკოლა და საზოგადოება“. განათლებისადმი ინსტიტუციური მიდგომის გარდა, ნაშრომში დიდი ყურადღება ეთმო-

ბა სწავლებისადმი ინდივიდუალურ მიდგომას, რაც ბავშვთა ნიჭიერების განვითარების საწინდარია. დიუი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მასწავლებლის პიროვნებას, რომელმაც კლასში ისეთი ატმოსფერო უნდა შექმნას, რომ ხელი შეუწყოს მოსწავლეთა შემოქმედებითი და სოციალური უნარების განვითარებას. განათლება, დიუის აზრით, სოციალური პროგრესის ძირიდადი საშუალებაა. განათლების უმთავრესი ფუნქცია მოსწავლეთათვის პრაქტიკული უნარების ჩამოყალიბებაა. სკოლას პრაქტიკული დანიშნულება აქვს. მოსწავლეებმა უნდა შეისწავლონ საჭმლის მომზადება, კერვა, ქარგვა, რეცხვა, სხვადასხვა ხელსაწყოების გამოყენება, ხოლო სხვა სასწავლო დისციპლინები ამ პრაქტიკული შრომითი საქმიანობის გარშემო უნდა იყოს კონცენტრირებული.

თავის ნაშრომში „დემოკრატია და განათლება“ დიუი მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევს ბავშვის ცხოვრებისეული გზის გამოცდილების უნიკალურობასა და განუმეორებლობას, სწავლებისადმი შემოქმედებით მიდგომას. განათლება, დიუის აზრით, ცოდნისა და ცხოვრებისეული გამოცდილების მოპოვების პროცესია. განათლების უკმარისობა საზოგადოების უკმარისობას ასახავს, რომლის გამოსწორება საზოგადოების დემოკრატიზაციითაა შესაძლებელი, ამიტომ განათლება პოლიტიკის გარეშე არ უნდა განიხილებოდეს.

სწავლების სფეროში დიუი ექსპერიმენტული მეთოდების ფუძემდებელია. დიუის ექსპერიმენტული მეთოდები თავისუფალი შემოქმედებითი გარემოს შექმნისკენაა მიმართული. ეს ისეთ მდგომარეობას გულისხმობს, როდესაც მოსწავლე პასიური არ არის, არ არის მოწყენილი, არ წვალობს, არ არის დაკავებული არაფრისმომცემი დამახსოვრებით. სწავლის პროცესი ცხოვრებისეული პრობლემების ანალიზის საშუალებას უნდა აძლევდეს მოსწავლეს. დიუი პროგრესისტული სწავლების მომხრეა, რომელიც შემდგომში ძალზე პოპულარული გახდა აშშ-ში (განათლების დიუისეულ კონცეფციაზე ამ თავის ბოლოს ცალკე გვექნება საუბარი).

განათლების სოციოლოგიაში კიდევ ერთ გაერკველუ ბულ მიდგომას კონფლიქტოლოგიური მიდგომა წარმოადგენს, რომელიც სათავეს მარქსის სოციოლოგიიდან იღებს. მართალია, მარქსს განათლების სოციოლოგიაში სპეციალური ნაშრომი არ დაუწერია, მაგრამ მის მიერ შემუშავებული მეთოდოლოგია და პრობლემების ხედვის რაკურსი სიცოცხლისუნარიანია თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაშიც.

მარქსის აზრით, კლასობრივ, ანტაგონისტურ საზოგადოებაში განათლების სისტემას კონფლიქტური ხასიათი აქვს, რადგანაც იგი არსებული სოციალური უთანასწორობის შენარჩუნებას უწყობს ხელს. კერძოდ, კაპიტალიზმში ყველა კლასის წარმომადგენელს განათლების მიღების თანაბარ შანსს არ აძლევს. ამასთან ტოტალური გაუცხოება კიდევ უფრო ამძაფრებს არსებულ სოციალურ უთანასწორობას. მარქსს მიაჩნია, რომ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში განათლების ეფექტური და სამართლიანი სისტემის არსებობა შეუძლებელია. საზოგადოებაში, სადაც განუწყვეტელი ბრძოლა მიმდინარეობს მქონებლებსა და უქონელთა შორის, შეუძლებელია განათლება ყველასათვის ხელმისაწვდომი იყოს.

მარქსის შეხედულებას გარკვეულწილად ეხმიანება ვებერის ხედვები და მიდგომები განათლებასთან მიმართებაში. ამ შემთხვევაში აუცილებელია ვებერის ზოგადთეორიული თვალსაზრისის გათვალისწინება, რომლის მიხედვით, საზოგადოების ბაზისურ სტრუქტურას ძალაუფლებრივი ურთიერთობები ქმნიან, ხოლო პიროვნული სტატუსი ჯგუფში დაკავებულ პოზიციასთან იდენტიფიცირდება. ბიუროკრატია და სტატუსებს შორის ურთიერთობებს საზოგადოების სოციალურ სივრცეში პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს. განათლება ვებერის მიერ ამ თეორიული კონსტრუქციიდან არის დანახული. საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დახასიათებისას ვებერი აღნიშნავდა, რომ მათი ძირითადი ფუნქცია განსაკუთრებული „კულტურული სტატუსების“ სწავლებაა. საზოგადოებაში არსებული ძალაუფლებრივი ურთიერთობები და ინტერესთა გარ-

დაუვალი კონფლიქტები დიდ ზეგავლენას ახდენენ განათლების სისტემაზე. ვებერი მაკროსაგანმანათლებლო სისტემის ანალიზის მომხრეა, რაც სიტუაციურ ანალიზს და ინტერპრეტაციას გულისხმობს. განათლების სიტემის ცალკეული ელემენტის შინაარსი სხვა არაფერია, თუ არა კულტურული სტატუსი. მაგალითად, სკოლის შინაგანი შინაარსი კულტურული სტატუსია. ეს სტატუსი სკოლის განვითარების კვალობაზე თანდათან ძლიერდება და „აუტსაიდერებს“ აჩენს, რომელთაც წარმატების მიღწევა არ ძალუძთ. კონფლიქტის ვებერისეული კონცეფცია დაკავშირებულია წინააღმდეგობასთან, რომელიც არსებობს სახელმწიფოს, ძალაუფლებისათვის ბრძოლას, სიმდიდრესა და საზოგადოებაში პიროვნების სტატუსს შორის. ამ შემთხვევაში განათლება განიხილება, როგორც სტატუსურ ჯგუფებს შორის მათ მიერ დასახული მიზნების მიღწევის საშუალება.

ვებერის შრომებში განათლების სფეროში მიღწევის კროს-კულტურული ანალიზია მოცემული, რომელიც ინდუსტრიულამდელიდან მოყოლებული საზოგადოების ყველა ფორმას შეეხება. ამით ვებერი აჩვენებს განათლების როლსა და ფუნქციას სხვადასხვა საზოგადოებაში. ინდუსტრიულამდელ საზოგადოებაში განათლება დიფერენციაციის პირველად მიზნებს ემსახურება და ადამიანს აჩვენებს იმას, თუ როგორ გამოადგეს საზოგადოებას. ინდუსტრიულ საზოგადოებაში განათლება სოციალურ მობილობაზე ახდენს გავლენას. სტატიაში „განათლების რაციონალიზაცია და სწავლება“ ვებერი აღნიშნავს, რომ რაციონალური განათლება, არარაციონალური „მაკულტივირებელი“ განათლებისაგან განსხვავებით, ადამიანის „სპეციალიზებულ“ ტიპს ავითარებს.

მმართველი კლასის დახასიათება და მისი გავლენა განათლებაზე მოცემულია ტ. ვებლენის წიგნში „მმართველი კლასის თეორია“. ვებლენი აღნიშნავს, რომ მმართველ კლასს გარკვეული პრივილეგიები აქვს განათლების სფეროში. ნაშრომში „უმაღლესი განათლება ამერიკაში“ ვებლენი აღნიშნავს, რომ განათლებას ბიზნესის წარმომად-

გენლები აკონტროლებენ. ვებლენი ეწინააღმდეგება ბიზნესმენების მიერ ცოდნის მონოპოლიზაციას და განათლების სფეროში არსებულ კორუფციას.

კონფლიქტოლოგიური მიდგომის მიმდევარ სხვა სოციოლოგებს მიაჩნიათ, რომ მასობრივი განათლება კაპიტალისტური საზოგადოების ხელში სოციალური სელექციის იარაღია. ამას თან ერთვის საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიერ თავიანთი ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება.

განათლებისადმი კონფლიქტოლოგიურმა მიდგომამ თავისი გამოხატულება სტრუქტურალისტურ და რადიკალურ-ჰუმანისტურ სოციოლოგიურ თეორიებში პოვა, რომელთა მიხედვით, კულტურული კაპიტალი ინდივიდის სტატუსური მდგომარეობით განისაზღვრება. თანამედროვე საზოგადოებაში სტატუსური მდგომარეობის საწინდარი განათლებაა. ამასთან, კულტურული კაპიტალის მიხედვით, ერთმანეთისაგან განსხვავდება სკოლა და ოჯახი. ელიტარული ფენის წარმომადგენელთა შვილებისათვის სკოლაა კულტურული კაპიტალის წყარო, რასაც ვერ ვიტყვით ღარიბთა ფენის წარმომადგენელთა შვილებზე, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში სრულფასოვან სასკოლო განათლებას მოკლებული არიან.

საზოგადოების კულტურულ ღირებულებათა მატრანსლირებელი ძირითადი სოციალური ინსტიტუტები ოჯახი, ეკლესია და განათლებაა. ამ მოსაზრებას განათლებისადმი ფუნქციონალისტური მიდგომის სოციოლოგები იზიარებენ. მისი ყველაზე დიდი წარმომადგენელი სოციოლოგიის კლასიკოსი ემილ დიურკემია. თავის ნაშრომებში „განათლება და სოციოლოგია“ და „მორალური განათლება“ იგი განათლებას განმარტავს, როგორც კოლექტიური ცნობიერების ერთ-ერთ ფორმას, რომლის მეშვეობითაც თაობიდან თაობას კულტურული ნორმები და ღირებულებები გადაეცემა. დიურკემის აზრით, განათლება საზოგადოების არსს გამოხატავს. მისი ძირითადი ფუნქცია პიროვნებასა და საზოგადოებას შორის კავშირის შენარჩუნებაა. განათლებასთან მიმართებაში დიურკემმა შემდეგი თეორიული

მოსაზრებები წამოაყენა, რომლებსაც პრინციპული ხასიათი აქვს დღესაც:

- განათლება სოციალური ინსტიტუტია;
- განათლება, როგორც სოციალური ინსტიტუტი, საზოგადოების განვითარების კონკრეტულ-ისტორიულ პირობებზეა დამოკიდებული;
- განათლებაზე მრავალი სხვადასხვა ფაქტორი, მათ შორის კოლექტიური ცნობიერების ფორმები ახდენენ გავლენას;
- საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები განათლების სფეროს ცვლილებებს იწვევენ;
- განათლება უშუალო დამოკიდებულებაშია საზოგადოების მოთხოვნებთან;
- სასკოლო ორგანიზაციისა და სწავლების მეთოდების ცვლილებები საზოგადოების ტიპზეა დამოკიდებული. ტრადიციულიდან თანამედროვე საზოგადოებაზე გადასვლასთან ერთად ხდება სწავლების ინდივიდუალიზაცია და დიფერენციაცია;
- განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, მიზანი იმგვარი მორალური თვისებების გამომუშავებაა, რომლებიც მოცემულ საზოგადოებას სჭირდება;
- განათლება მოზარდი თაობის სოციალიზაციის აგენტია;
- საზოგადოება უნდა ზრუნავდეს იმაზე, რომ მასწავლებლები სოციალურ ღირებულებათა წინამძღოლები იყვნენ, რათა მათ საზოგადოებისათვის მისაღები წევრები აღზარდონ.

განათლებაზე მთელი რიგი სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების გავლენის ჩვენებისას დიურკემმა აღნიშნა, რომ როდესაც სოციალური გარემო საზოგადოებრივი ცნობიერების ასკეტურ ღირებულებებზე ორიენტირებას ახდენს, მაშინ ფიზიკური აღზრდა უკანა პლანზე გადაი-

წევს. ამის მაგალითს შუა საუკუნეების დროინდელი განათლება იძლევა.

საზოგადოებრივი ცნობიერების შესაბამისად, ერთი და იგივე აღზრდა შეიძლება სხვადასხვაგვარად იყოს გაგებული. სპარტანული აღზრდის მიზანი ორგანიზმის გაკუთება და ფიზიკურად ძლიერი ადამიანი იყო. ათენში ამ ტიპის ფიზიკური აღზრდის მიზანი სხეულის სრულყოფილების მიღწევა იყო. თანამედროვე საზოგადოებაში ფიზიკური აღზრდა ჰიგიენური მიზნების სამსახურშია ჩაყენებული. ამით დიურკემი იმის კონსტატაციას ახდენს, რომ აღზრდის ტიპს საზოგადოება გეკარნახობს. მის მიხედვით, განსხვავებულია განათლების ფუნქციები კონფორმისტულ და ინდივიდუალისტურ საზოგადოებებში.

განათლების მიზანი, დიურკემის მიხედვით, ადამიანში ისეთი ფიზიკური, ინტელექტუალური და მორალური თვისებების ჩამოყალიბებაა, რომლებიც შესაბამისობაშია საზოგადოების მოთხოვნებთან და იმ სპეციფიკურ გარემოსთან, რომელშიც ინდივიდი იმყოფება. ნაშრომში „განათლება და სოციოლოგია“ დიურკემი ამბობს, რომ სწავლების გარდაქმნა მასწავლებელთა უპირველესი ამოცანაა. განათლების სოციოლოგიაში დიურკემმა „სასკოლო გარემოს“ ცნება შემოიტანა. მასში იგი მოსწავლეთა სოციალურ და სამოქალაქო აღზრდაზე სკოლის გავლენას გულისხმობდა. სასკოლო გარემო უნიკალურია იმ აზრით, რომ სკოლაში მიღებული ცოდნა და უნარები მთელი ცხოვრების მანძილზე ნარჩუნდება. განათლების შესახებ დიურკემის მთელი რიგი იდეები შემდგომში გაზიარებულ იქნა პარსონსის, მერტონის, ბურდიუსა და პასერონის მიერ განათლების ფუნქციონალური ანალიზის პროცესში.

განათლებისადმი ფუნქციონალისტურ მიდგომას კ. მანჩეიმი და პ. სოროკინი მიეკუთვნებიან.

კარლ მანჭიმი
(1893-1947)

მანჭიმიმა დიდი ყურადღება დაუთმო განათლებაზე სოციალური ფაქტორების გავლენის საკითხს. მისი აზრით, ყოველი მასწავლებელი იმ საზოგადოებაზე ცოდნას უნდა აძლევდეს მოსწავლეს, რომელშიც ის ცხოვრობს. ამის გათვალისწინებით სწავლების იდეალური მოდელი მოცემული ინდივიდის ცხოვრებისეული ისტორიის ახსნა და მასზე სხვა სოციალური ინსტიტუტების გავლენის ანალიზია. სწავლების ამ მეთოდს მანჭიმი ინტეგრალურს უწოდებს. „ინ-

ტეგრაციის ტენდენცია თავის უმაღლეს წერტილს მაშინ აღწევს, როდესაც არა მარტო პრაქტიკაში, არამედ თეორიაშიც ვაღიარებთ იმას, რომ განათლება ერთ-ერთი სოციალური ფაქტორია, რომელიც გავლენას ახდენს ადამიანის ქცევაზე და, ჩვენი სურვილების მიუხედავად, სოციალურ მიზნებს ემსახურება“, – წერს მანჭიმი.

მანჭიმის განათლების სოციოლოგიური კონცეფციის ამოსავალი პრინციპებია:

- განათლება აყალიბებს არა ადამიანს საერთოდ, არამედ მოცემული საზოგადოების ადამიანს, რომელიც ამ საზოგადოების ინტერესებს ემსახურება;
- საუკეთესო საგანმანათლებლო ერთეულია არა ინდივიდი, არამედ ჯგუფი. ჯგუფები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ზომით, მიზნებითა და ფუნქციებით. სწავლის პროცესში ქცევის სხვადასხვა მოდელები გამოიყენება, რომლებიც ინდივიდებისა და ჯგუფებისათვის ანგარიშგასაწევია;
- საზოგადოებაში განათლების მიზნების ადეკვატური გაგება იმ კონკრეტული სიტუაციებისა და სო-

ციალური წარმომავლობის გათვალისწინებას საჭიროებს, რომლებშიც ასაკობრივი ჯგუფი იმყოფება;

- განათლების მიზნები მათ სოციალურ კონტექსტთან და სწავლების მეთოდებთან ერთად თაობიდან თაობას გადაეცემა. ეს მეთოდები იზოლირებულად კი არ იქმნება, არამედ ზოგადად „სოციალური ტექნოლოგიის“ შედეგია. სწორად გაგებული განათლება სოციალური კონტროლის მექანიზმსა და ინდივიდის ქცევაზე ზემოქმედების საშუალებას გულისხმობს.

განათლებისადმი ფუნქციონალისტური მიდგომა კიდევ უფრო გააღრმავა პ. სოროკინმა, რომელმაც მის მიერ შემუშავებული პროფესიული სტრატეგიკაციის კონცეფცია საგანმანათლებლო პროცესების ანალიზს მიუყენა. მის მიხედვით, სოციალურ პრესტიჟსა და განათლებას შორის პირდაპირი კავშირი არსებობს. გარდა ამისა, განათლება დიდ როლს ასრულებს სოციალურ მობილობაში. მობილობის პროცესში იგი ერთგვარი „სოციალური ლიფტის“ ფუნქციას ასრულებს.

განათლებისადმი ფუნქციონალისტური მიდგომის მიღწევად უნდა ჩაითვალოს განათლების, როგორც სოციალური ფუნქციის მქონე სისტემის, განხილვა, რომელიც სხვა სისტემებთანაა კავშირში. ფუნქციონალისტებმა გამოავლინეს, რომ განათლებას აშკარა (სწავლება) და ფარული (სოციალური სელექცია) ფუნქციები გააჩნია.

ერთ დროს სოციოლოგიაში პოპულარულმა სოციალურმა დარეინიზმმა და სოციალურმა ანთროპოლოგიამ ხელი შეუწვევს განათლების სოციოლოგიაში გენეტიკური მიდგომის ჩამოყალიბებას. მისი წარმომადგენლები მიიჩნევენ, რომ ადამიანები სხვადასხვა ფიზიკური და ინტელექტუალური შესაძლებლობებით იბადებიან, ამიტომ საზოგადოება სხვა არაფერია, თუ არა არსებობისათვის ბრძოლის არენა. ბუნებრივია, რომ ამ ბრძოლაში ძლიერი, ანუ ის იმარჯევენ, რომელსაც მაღალი ინტელექტუალური შესაძლებლობები, მეტი ძალაუფლება და კაპიტალი აქვს.

ადამიანებს შორის უთანასწორობა გენეტიკური უთანასწორობიდან მომდინარეობს, რაც ყველაზე კარგად განათლების სფეროში ჩანს. გენეტიკურ მიდგომასთანაა კავშირში განათლების რასობრივ-ანთროპოლოგიური კონცეფცია. ამ მოსაზრებას იზიარებდნენ ფ. გალტონი, ს. მორტონი. ბრიტანელი მეცნიერი ს. ბერტი ამტკიცებდა, რომ ინტელექტი პირდაპირ კავშირშია ადამიანის სოციალურ წარმომავლობასთან. 1969 წელს პროფესორი ა. ჯესაუ „პარეარდის საგანმანათლებლო მიმომხილველში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში ამტკიცებდა, რომ ადამიანებს შორის არსებული ინდივიდუალური ინტელექტუალური განსხვავება გენეტიკითაა განსაზღვრული. ამასთან ცნობილია, რომ ყოველ კლასს თუ რასას თავისებური გენეტიკური მახასიათებლები გააჩნია. მსგავს იდეებს ფაშისტების შემდეგ აპარტიდის გასამართლებლად იყენებდნენ სამხრეთ აფრიკაში. დღეს ეს იდეები განათლების სოციოლოგიაში დიდად პოპულარული არ არის. თანამედროვე სოციოლოგები უნდობლობას უცხადებენ მსგავს თეორიებს და პოლიტიკაზე მათ საშიშ გავლენაზე მიაჩნებიან. I-Q ტესტირების უსამართლო ხასიათზე მიაჩნდა კ. კომენმა თავის წიგნში „I-Q-ს მეცნიერება და პოლიტიკა“. იგი ამტკიცებდა, რომ მსგავსი ტესტირება დისკრიმინაციული ხასიათის მქონეა, რომელსაც კარგად იყენებენ პოლიტიკაში. 1950-1960-იან წლებში განათლების სოციოლოგიის მკვლევარები ფსიქომეტრიული ტესტირების გამოყენების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. დ. რიანი წიგნში „I-Q – ობიექტურობის ილუზია“ ამტკიცებს, რომ მემკვიდრეობითობა პიროვნების მხოლოდ პოტენციურ შესაძლებლობებს განაპირობებს, რომლებიც სოციალური გარემოს ზემოქმედებით რეალურ ინდივიდუალურ მახასიათებლებლად გადაიქცევიან.

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ ზემოაღნიშნულ ხედვებსა და მიდგომებს განათლების სოციოლოგიაში რამდენიმე ძირითადი საფუძველი აქვს. ესენია:

- **ონტოლოგიური:** ამ შემთხვევაში სკითხი სოციალური მოვლენების (ჯგუფები, სტატუსები, ინსტიტუტები და სხვ.) რეალურობას შეეხება. მის ფარ-

გლებში ორი ძირითადი მიდგომა იქმნება: ნომინალისტური, რომლის მიხედვით სოციალური მოვლენები ხელოვნურად კონსტრუირდება, და რეალისტური, რომლის მიხედვით ყოველი სოციალური მოვლენა რეალურია და მას ანგარიში უნდა გაეწიოს. პირველი მათგანი ანალიტიკურ-ინდუქციურ მეთოდს ემყარება, ხოლო მეორე – სინთეზურ-დედუქციურს. როდესაც საუბარი განათლებასა და კონკრეტულ-ისტორიულ პირობებს შორის კავშირს შეეხება, მაშინ რეალისტურ პოზიციასთან გვაქვს საქმე და ა. შ.

- **ეპისტემოლოგიური:** ნებისმიერ სოციოლოგიურ თეორიას თავისი ეპისტემოლოგიური ძირები გააჩნია. მაგალითად, კონტის სოციოლოგიის ეპისტემოლოგიური საფუძველი პოზიტივიზმია. იგი ფაქტებისა და მოვლენების ობიექტურ ანალიზზეა ორიენტირებული და მისი ამოსავალი პრინციპი ასეთია: მეცნიერულ ანალიზს სოციალური სამყაროს მხოლოდ დაკვირვებადი ფაქტები ექვემდებარება. მისგან განსხვავებით, ფენომენოლოგიური ეპისტემოლოგიისათვის შინაგანი სამყარო შესწავლილი უნდა იყოს, როგორც სუბიექტური რეალობა. ამისთვის კი ამ სამყაროს ნაწილად გახდომა და მისი გაგებაა აუცილებელი.
- **ანთროპოლოგიური:** ამ შემთხვევაშიც ორ უმთავრეს პოზიციასთან გვაქვს საქმე. პირველი მათგანი დეტერმინიზმია, რომლის მიხედვით სოციალური აქტორის ყოველგვარი მოქმედება სოციალური გარემოს მიერაა დეტერმინებული; ხოლო მეორე ეოლუნტარიზმია, რომლის მიხედვით სოციალური აქტორი თავის მოქმედებებში აბსოლუტურად თავისუფალია.
- **საზოგადოების თეორია:** სოციალური სინამდვილე შეიძლება ახსნილ იქნეს ისეთი კატეგორიებით, როგორებიცაა წესრიგი, წონასწორობა, კონსენსუსი, ინტეგრაცია, ან, პირიქით, მის ასახსნელად

ისეთი ცნებები შეიძლება იქნეს მოხმობილი, როგორებიცაა წინააღმდეგობა, კონფლიქტი, ცვლილებები, გარდაქმნები და ა. შ. ამასთან დაკავშირებით სოციოლოგიაში ორი ძირითადი თეალსაზრისის გამოყოფა შეიძლება: პირველი მათგანისათვის საზოგადოება მოწესრიგებული მთლიანობაა, რომლის თითოეული ელემენტი ფუნქციურ დამოკიდებულებაშია ერთმანეთთან და საათის მექანიზმივით მუშაობს; მეორე თეალსაზრისის რადიკალურ-სოციოლოგიურ კონცეფციას უწოდებენ. მის მიხედვით, საზოგადოება მუდმივ ცვალებადობას განიცდის, ოღონდ არა ინტეგრაციის, არამედ დეზინტეგრაციის მიმართულებით. სოციალური სინამდვილე დაპირისპირებულ ძალთა ბრძოლის არენაა და ა. შ.

- **ემპირიულ-სოციოლოგიური:** რაოდენობრივი კვლევები, ყოველდღიური ცხოვრების შესწავლა, ცხოვრებისეული შემთხვევების ანალიზი, ბიოგრაფიული ანალიზი, ჩადრმავებული ინტერვიუ, სხვადასხვა სახის თვისებრივი კვლევები განათლების სოციოლოგიის ემპირიულ საფუძვლებს ქმნიან.

დასასრულს უნდა აღვნიშნოთ, რომ განათლების თანამედროვე სოციოლოგიურ თეორიებში ზემოაღნიშნული თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები და მათს ბაზაზე ჩამოყალიბებული ხედვები და მიდგომებია გათვალისწინებული, რითაც დასტურდება ის ფაქტი, რომ განათლების სოციოლოგია ძალზე სერიოზული მეცნიერული დისციპლინაა.

ლიტერატურა:

1. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
2. ე. დიურკემი, განათლების სოციოლოგია, მ. 1996. (რუს. ენაზე);
3. ა. დისტერვეგი, სახელმძღვანელო გერმანულ მასწავლებელთა განათლებისათვის, მ. 1998. (რუს. ენაზე);
4. ფ. გალტონი, ტალანტის მემკვიდრეობითობა: მისი კანონები და შედეგები, მ., 1996. (რუს. ენაზე);
5. Burt C, Howard M. Class differeces in general intelligence// British Journal of statitdical paychology. 1969. №12;
6. Jencen A. How much can be boost IQ and Scholastic achievement? // Harvard educational review, 1969. -№39;

„განათლება ერთ-ერთი სოციალური ფაქტორია, რომელიც გაზღუნას ახდენს ადამიანის ქცევაზე და, ჩვენი სურვილების მიუხედავად, სოციალურ მიზნებს ემსახურება“.

კ. მანჭვიში

§3. განათლება მაქს ვებერის სოციოლოგიაში

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლება და რაციონალურობა; განათლება და ბიუროკრატია; განათლება და სოციალური სტრატეფიკაცია; ქარიზმული განათლება; სპეციალური განათლება; ექსპერტული განათლება; სტატუსური ჯგუფები; განათლება და ღირებულებათა ტრანსმისია.

სოციოლოგიის კლასიკოს მაქს ვებერს განათლების შესახებ სპეციალური ნაშრომი არ დაუწერია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, განათლება მჭიდრო კავშირშია იმ სოციალურ პროცესებთან, რომლებსაც იგი იკვლევდა. ვებერი განათლების პრობლემატიკას საკუთარი სოციოლოგიური კონცეფციის ისეთ ცნებებთან მიმართებაში განიხილავდა, როგორიცაა რაციონალურობა, ბიუროკრატიის თეორია და სოციალური სტრატეფიკაცია.

განათლება და რაციონალურობა

„რაციონალურობას“ და მასთან კავშირში მყოფ ცნებებს – რაციონალიზმსა და რაციონალიზაციას ვებერის ნაშრომებში ცენტრალური ადგილი უკავიათ. ვებერის მიერ რაციონალიზტური სოციოლოგიური კონცეფციის ჩამოყალიბება მის თანამედროვე დასავლურ საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების ანალიზით იყო განპირობებული. ამის შესახებ ვებერი თავისი ნაშრომის – „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სული“ – წინასწარ შენიშვნებში წერდა. დასავლური საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი კულტურული ფენომენი სხვა ცივილიზაციებისთვისაც ცნობილია, მაგრამ რაციონალური „დასაბუთება“ და რაციონალური ექსპერიმენტი განასხვავებს, მაგალითად, ევროპის მეცნიერებას ინდური მეცნიერებისგან. ამასთან, თავისთავად, რაციონალიზმი მხოლოდ დასავლური კულტურის უნიკალური მახასიათებელი როდია. ვებერი ამ შემთხვევაში რაციონალურობის იმ ფორმაზე მსჯელობს, რომელიც დასავლური საზოგადოებისთვის არის დამახასიათებელი. მიუხედავად იმისა, რომ რაციონალურობა ვებერის სოციოლოგიური თეორიის ცენტრალური ცნებაა,

მისი ცალმხრივი და ერთმნიშვნელოვანი განმარტება არ არსებობს. მაგალითად, რ. ბრუბაკერი მის 16 სხვადასხვა მნიშვნელობაზე საუბრობს ვებერთან.

რაციონალურობა ამა თუ იმ მოქმედების იმანენტური თვისება არ არის. იგი ჩნდება მაშინ, როდესაც ინდივიდის მოქმედებასა და ამ მოქმედების საზრისს შორის კავშირი მყარდება, რის გამოც აქტორის მიერ მოქმედება რაციონალურ სახეს იღებს. რაციონალურობა ნიშნავს, რომ ადამიანთა მოქმედებას საზოგადოებაში მკაცრად გათვლილი და მიზანმიმართული ხასიათი აქვს. ამის ტიპური მაგალითია კაპიტალისტური საზოგადოება. ტრადიციულიდან თანამედროვე საზოგადოებაზე გადასვლის აღსანიშნავად შემოიტანა ვებერმა ტერმინი „საზოგადოების რაციონალიზაცია“. ეს იგივე საზოგადოების „განჯადოება“ და დემაგოზაციაა, რაც ტრადიციული ნორმების ნაცვლად სამოქალაქო ღირებულებების დამკვიდრებას ნიშნავს. აღსანიშნავია, რომ ტერმინი „საზოგადოების რაციონალიზაცია“ ვებერმა შემოიტანა სოციოლოგიაში. მანვე საზოგადოების რაციონალური ორგანიზაციის 7 მთავარი ნიშანი გამოყო:

1) მკაფიოდ გამოყოფილი სოციალური ინსტიტუტები – რასაც მოკლებული იყო ადრინდელი საზოგადოება. ყველა სოციალური ინსტიტუტის ფუნქციას ოჯახი ასრულებდა. თანამედროვე საზოგადოებაში კი მკაფიოდ არის გამოყოფილი რელიგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, ჯანდაცვისა და განათლების ფუნქციის მატარებელი სოციალური ინსტიტუტები. ამ შემთხვევაში სოციალურ ინსტიტუტთა დიფერენციაციასთან გვაქვს საქმე;

2) მსხვილმასშტაბიანი ორგანიზაციები – თანამედროვე რაციონალურობა თვალში საცემია მსხვილმასშტაბიანი ორგანიზაციების გავრცელების შედეგადაც. თანამედროვე საზოგადოების წვერთა დიდი ნაწილი, მილიონობით ადამიანი, ამ ტიპის ორგანიზაციებშია დასაქმებული;

3) სპეციალიზებული ამოცანები – ტრადიციული საზოგადოების წევრებისაგან განსხვავებით, თანამედროვე საზოგადოებაში ადამიანები სპეციალიზებულ სამუშაოთა მთელ წყებას ასრულებენ. სატელეფონო წიგნში ჩახედვაც

კი საკმარისია იმისათვის, რომ დაეინახოთ, თუ რამდენად მრავალი პროფესია არსებობს თანამედროვე საზოგადოებაში;

4) **პირადი დისციპლინა** – თანამედროვე საზოგადოებაში მნიშვნელოვანი აქტივია თვითდისციპლინა; თვითდისციპლინებული პიროვნების ჩამოყალიბებაში უდიდეს როლს პროტესტანტული ეთიკა ასრულებს. ვებერის აზრით, წარმატებულობისა და ეფექტურობის საიდუმლო სწორედ რელიგიურ მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძებოთ;

5) **დროის ფაქტორის გაცნობიერება** – ტრადიციულ საზოგადოებაში ადამიანები დროს ჩვეულებისამებრ მზის გარშემო დედამიწის მოძრაობის მიხედვით სასლურავენ. თანამედროვე საზოგადოებამ კი დროის ფაქტორის აქტუალიზება მოახდინა და ადამიანმა გააცნობიერა, რომ „დრო ფულია!“

6) **ტექნიკური კომპეტენტურობა** – ტრადიციულ საზოგადოებაში ადამიანები ერთმანეთს იმის მიხედვით აფასებენ, თუ ვინ ვინ არის. თანამედროვე საზოგადოებაში კი ადამიანის შეფასების კრიტერიუმია, თუ ვინ რა არის, რაც მთელი რიგი უნარ-ჩვევების ქონაზეა დამოკიდებული;

7) **პიროვნულობის დაკარგვა** – რაციონალურ საზოგადოებაში ახლო ურთიერთობებთან შედარებით ტექნიკური კომპეტენტურობაა პრიორიტეტული. საჭიროების შემთხვევაში, როდესაც ჩვენ სხვადასხვა სპეციალობის ადამიანებთან მივდივართ, სრულებით არ გვაინტერესებს მათი პიროვნულობა, სულაც არ აღვიქვამთ მათ, როგორც პიროვნებებს. რაციონალიზებულ სამყაროში ადამიანური გრძნობებისა და პიროვნულობისათვის ადგილი არ რჩება. თანამედროვე ადამიანმა იცის, რომ მათი კონტროლი ძალზე ძნელია, ამიტომ უარს ამბობს მათზე.

განათლების სისტემას ვებერი საზოგადოების რაციონალური ორგანიზაციის კონტექსტში განიხილავდა. მის მიხედვით, განათლება **ფორმალური რაციონალურობის** (დასახული მიზნის მისაღწევად საშუალებათა ადეკვატური გათვლა) ერთ-ერთი სახეა, რომელსაც მკაფიოდ გამოკ-

ვეთილი სოციალური ფუნქციები აქვს.* განათლების სისტემა ვებერის მიერ გამოყოფილი რაციონალური ორგანიზაციის თითქმის ყველა ნიშნით ხასიათდება. სხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან შედარებით განათლება რაციონალურობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა.

განათლება და ბიუროკრატია

საზოგადოების რაციონალიზაციასთან არის დაკავშირებული ვებერის ბიუროკრატის თეორია. ჩვეულებრივ, ბიუროკრატია სახელმწიფო აპარატის საშუალო რანგის ჩინოვნიკური სისტემაა. ვებერის მტკიცებით, თანამედროვე საზოგადოების ორგანიზაციული ფორმა იერარქიულად მოწესრიგებული როლების განაწილებას მოითხოვს, რომელიც ჩამოყალიბებულია მკაფიოდ განსაზღვრული უპიროვნო წესებისა და პროცედურების საფუძველზე. ვებერმა განსაზღვრა ბიუროკრატის „იდეალური ტიპი“, რომელიც იმის გასაზომად გამოიყენება, თუ რამდენად ბიუროკრატიულია ორგანიზაცია. ბიუროკრატის ნიშნებია:

- იერარქიულად ორგანიზებული როლების სისტემა. გერტიკალური დაქვემდებარება – ორგანიზაციის ხელმძღვანელით დაწყებული რიგითი თანამშრომლებით დათავრებული;

- სამუშაო რეჟიმის რეგულირება გარკვეული წესებით;

- მკაცრი სამსახურებრივი დისციპლინა;

- კანცელარია;

- ოფიციალურისა და პირადულის მკაცრი გამიჯვნა.

ეს ყველაფერი, ვებერის მიხედვით, ორგანიზაციის ეფექტური საქმიანობის პირობაა, ამიტომაც ბიუროკრატია თანამედროვე საზოგადოების უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია. მის გარეშე წარმოუდგენელია თანამედრო-

* ვებერის მიერ გამოყოფილი რაციონალურობის სხვა ტიპებია: პრაქტიკული რაციონალურობა – პირადი ინტერესების მეშვეობით მოქმედება; თეორიული რაციონალურობა – განზოგადებული, აბსტრაქტული ცნებებით მოქმედება; სუბსტანციური რაციონალურობა – ღირებულებების მიხედვით მოქმედება.

ვე საზოგადოებრივი ცხოვრების გაგება. რაც შეეხება გა-
უცხოების პრობლემას, მარქსის მსგავსად, ვებერიც ამ-
ჩნევდა, რომ თანამედროვე საზოგადოება, რომელიც ადამიანთა კეთილდღეობისთვისაა მოწოდებული, ნელ-ნელა
მონსტრად (ურჩხულად, ლევიათანად) გადაიქცა, რომელ-
მაც გადაყლაპა ადამიანი, თუმცა, მარქსისაგან განსხვავ-
ებით, პრობლემის მოსაგვარებლად რევოლუციებისათვის
არ მიუმატავს. მას ბოლომდე მიამიტურად სჯეროდა თა-
ვისი რაციონალისტური კონცეფციისა და ეგონა, რომ ის
ადამიანებს ბედნიერებას მოუტანდა, თუმცა ეს ასე არ
მოხდა. რაციონალიზმმა კრახი განიცადა (ნიცშე და პოს-
ტმოდერნისტები) და სოციოლოგიურ აზროვნებაში ახალი
პორიზონტი გამოჩნდა პოსტმოდერნისტული სოციოლოგი-
ის სახით.

ბიუროკრატია, როგორც ლეგალური ბატონობის
„იდეალური ტიპი“, განსაკუთრებულ საქმიან და პროფესი-
ულ კომპეტენციებს საჭიროებს. სწორედ ამ კონტექსტში
იკვეთება განათლებასა და ბიუროკრატიას შორის კავში-
რი. ვებერი წერდა, რომ სპეციალიზებული ცოდნა ბიუ-
როკრატიის გაბატონებული ძალაუფლებრივი პოზიციის
საფუძველია. ამასთან აღსანიშნავია ის, რომ ნებისმიერი
სახის ცოდნა და კომპეტენცია როდია ბიუროკრატიული
ძალაუფლების საფუძველი, არამედ მხოლოდ ისეთი, რო-
მელიც „რაციონალურად ჩამოყალიბებულ წესებს“ ემყარე-
ბა. „რაციონალურად ჩამოყალიბებული წესების“ მიხედ-
ვით, ცოდნას თანამედროვე საზოგადოებაში საგანმანათ-
ლებლო დაწესებულება იძლევა. ამგვარად აქ საქმე ისეთ
ცოდნას შეეხება, რომელიც განსაკუთრებული წესითაა
მიღებული და შესაბამისი დოკუმენტით დადასტურებული,
ანუ სერტიფიცირებულია.

ბიუროკრატიის წინსვლამ და სოციალური ცხოვრე-
ბის სხვადასხვა სფეროებში მისმა დამკვიდრებამ, ვებერის
მიხედვით, პროფესიონალი ექსპერტის საჭიროება მოითხო-
ვა. ბიუროკრატიისთვის აუცილებელი სამოხელეო აპარა-
ტის ჩამოყალიბება კი განათლების სისტემის გარეშე შე-
უძლებელია. სწორედ ამან გამოიწვია განათლების ტრადი-

ციული სისტემის მოდერნიზაცია, ანუ, უბრალო სიტყვებით რომ ვთქვათ, განათლების სისტემა ბიუროკრატიული მმართველობის მოთხოვნებთან იყო შესაბამისობაში და, სულ მცირე, ორი ძირითადი სოციალური ფუნქცია ეკისრებოდა:

- ექსპერტებისა და სამოხელეო აპარატის პროფესიული მომზადება;

კვალიფიკაციის დადასტურება შესაბამისი განათლების დამადასტურებელი მოწმობების სახით, ანუ, ვებერის აზრით, თანამედროვე განათლებას იმთავითვე კრედიტალიზტური ხასიათი ჰქონდა.

განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მისაღებად სპეციალური გამოცდების ჩაბარებაა აუცილებელი. ვებერი მიიჩნევს, რომ სპეციალიზებული გამოცდები სიახლე როდია. ის ცნობილი იყო შუა საუკუნეების ევროპაში და ისლამური აზიისა და აღმოსავლეთისთვისაც არ ყოფილა უცხო. აქ განსხვავება ისაა, რომ ტრადიციული საგამოცდო სისტემა სპეციალიზებულ სახეს მოკლებულია, მაშინ როდესაც თანამედროვე საგამოცდო სისტემა სპეციალიზაციაზეა ორიენტირებული. ამასთან ამ ტიპის გამოცდების ჩაბარების შედეგად მიღებული დოკუმენტი სოციალური პრესტიჟის ფუნქციას იძენს. სწორედ ამ პუნქტში ეხება ვებერი განათლებისა და სოციალური სტრატეგიკაციის ურთიერთმიმართების საკითხს.

განათლება და სოციალური სტრატეგიკაცია

გამოცდების თანამედროვე სისტემის უპირატესობა, ვებერის მიხედვით, იმაში გამოიხატება, რომ განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტი და მისგან მომდინარე სოციალური პრესტიჟი მისი მფლობელისთვის შრომის ბაზარზე ეკონომიკურ უპირატესობად გადაიქცევა. სევეიგი საზოგადოების სტატუსურ იერარქიაში წინსვლის პირობა შეიძლება გახდეს. ვებერი წერდა, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში, რომელშიც ძალაუფლებრივი პოზიციები ბიუროკრატიული აპარატის ხელშია მოქცეული, განათლების დამადასტურებელ დოკუმენტს ის მნიშვნელობა

აქვს, რა მნიშვნელობაც გვაროვნულ კუთვნილებას (არისტოკრატობას) ჰქონდა. ვებერის აზრით, ის ადამიანები, რომლებსაც ხელთ უპყრიათ საგანმანათლებლო დოკუმენტები, შეიძლება სოციალურად სასარგებლო პოზიციების მონოპოლიზატორები გახდნენ. შესაბამისად, სპეციალიზებული გამოცდები ეკონომიკურად ხელსაყრელი პოზიციების მონოპოლიზების უნივერსალური საშუალება ხდება, რის შედეგადაც ბანათლება ვებერის სოციოლოგიაში სოციალური დიფერენციაციის წყაროა. ამ შემთხვევაში ვებერს საზოგადოების კლასობრივი და სტატუსური სტრატეგიკაცია აქვს მხედველობაში. სტრატეგიკაციის მარქსისტული თეორიისგან განსხვავებით, რომელიც კლასის ცნების ერთმნიშვნელოვნებაზეა დამყარებული, ვებერის მიერ წარმოდგენილი მოდელი „პოლიფონიურობით“ გამოირჩევა. „პოლიფონიურობა“ სტრატეგიკაციულ ჯგუფებს ეხება ამ შემთხვევაში. ვებერის სტრატეგიკაციული მოდელის საფუძველი „წესრიგის“ ცნებაა. „წესრიგი“ საზოგადოების დაფენიანების წესს ნიშნავს. დაფენიანების ანუ სტრატეგიკაციების საგნის მიუხედავად, წესრიგის სამი ფორმა არსებობს: 1) ეკონომიკური – საქონლისა და მომსახურების განაწილება და გამოყენება; 2) სოციალური – საზოგადოებაში პატივისა და ღირსების განაწილება და 3) ლეგალური – პოლიტიკური ძალაუფლების განაწილება საზოგადოებაში. ეკონომიკურ წესრიგს შეესაბამება კლასები, სოციალურს – სტატუსური ჯგუფები და პოლიტიკურს – პარტიები.

კლასი ვებერის მიერ განმარტებულია, როგორც „შემოსავლების მოპოვების შანსი, რომელიც ეკონომიკურად რელევანტური მდგომარეობით, შესაბამისად, ქონებით ან კვალიფიკაციითაა განპირობებული და მოთხოვნადი სამუშაოს შესრულების საშუალებას იძლევა“. ამ აზრით, ბანათლება, რომელიც დიპლომის მფლობელს შრომის ბაზარზე ეკონომიკურად ხელსაყრელი პოზიციის პრეტენდენტობის საშუალებას აძლევს, კლასობრივი დაყოფის ისეთ საფუძველს წარმოადგენს, როგორიც საკუთრებაა. საბაზრო სიტუაციის პირობებში, როგორიცაა სინამდვი-

ლეში კლასობრივი სიტუაცია, განათლების დიპლომი ეკონომიკურ უპირატესობად კონვერტირდება და მატერიალური სიკეთეების მოსაპოვებლად მისი მფლობელის შანსებს ერთიორად ზრდის.

თავის მხრივ, სტატუსური დიფერენციაცია საზოგადოებაში დადებითი ან უარყოფითი სოციალური პრესტიჟის მოპოვების შანსებზეა დამყარებული. ამ შემთხვევაში ფორმალური განათლება სოციალური პრესტიჟის კრიტერიუმებს მიეკუთვნება. სოციალური პრესტიჟი, ვებერის მიხედვით, სპეციალური განათლებით მიიღწევა. ბიუროკრატიულ ბატონობაში ჩართვა სათანადო განათლების მიღების შედეგად ხდება. განათლების შინაარსი და მიზნები მმართველი ფენიდან მომდინარეობს, რომელიც განათლების მეშვეობით საზოგადოებას კარნახობს სტრატეგიკაციული სტრუქტურის ზედა ეშელონებში მოხვედრის გზას. კაპიტალისტურ და კაპიტალიზმამდელ საზოგადოებებში განათლებასთან დაკავშირებულ სოციალურ პრესტიჟს პრინციპულად სხვადასხვა საფუძველი გააჩნია. ეს განსხვავება განათლების მიზნების ცვალებადობიდან მომდინარეობს.

ვებერის მიხედვით, ისტორიულად ორი ძირითადი მიზანი არსებობს, რომლისკენაც განათლება მიისწრაფვის: 1) ქარიზმის, გმირული სულისკეთების, ანუ ღვთაებრივი ნიჭის გამოღვიძება და 2) ექსპერტთა სპეციალიზებული მომზადება. განათლების ეს ორი ისტორიული მიზანი ერთმანეთთან არანაირ კავშირში არ იმყოფება, მაგრამ ისინი ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება. თითოეულ მათგანს განათლების მათთვის შესაფერისი ტიპი შეესაბამება, რომლებიც ბატონობის ორ ტიპთანაა შესაბამისობაში: ქარიზმატულთან და რაციონალურ-ლეგალურთან (ბიუროკრატიულთან).

ქარიზმატული განათლება ქარიზმის, როგორც ზებუნებრივი პიროვნული ნიჭის, შესახებ წარმოდგენაზეა დამყარებული. სხვისთვის ამ ნიჭის გადაცემა შეუძლებელია. ქარიზმის სწავლება არაყის არ შეუძლია, ამიტომ ქარიზმატული განათლების ტექნოლოგია ინდივიდში ამ ნიჭის აღმოჩენასა და გაღვიძებაზეა მიმართული. ქარიზმატული

განათლების ნამდვილი მიზანი, – წერდა ვებერი, – ახალი სულის მოპოვება და ქარიზმატული უნარების განვითარება.

სპეციალური განათლების მიზანი კონკრეტული ფუნქციის შესრულების უნარის მქონე ინდივიდთა მომზადებაა, მაგალითად, სახელმწიფო მოხელეების, ლაბორატორიისა და წარმოების მუშაკების, ჯარისკაცების და ა. შ. ქარიზმატული განათლებისგან განსხვავებით, სპეციალური განათლების მიღება, რა თქმა უნდა, ერთნაირი წარმატებებით არა, მაგრამ ყველას შეუძლია.

განათლების ამ ორ უკიდურეს მიზნებს შორის ათავსებს ვებერი განათლების ყველა შესაძლო სახეს, რომლებიც სწორი ცხოვრებისეული ქცევისაკენ არის მიმართული. ამასთან ცხოვრებისეული ქცევა, ვებერის მიხედვით, სტატუსური ჯგუფის ქცევაა. რანაირიც უნდა იყოს ცხოვრებისეული ქცევის სწავლება, მისი მიზანი ისეთი ადამიანის აღზრდა იქნება, რომლის ბუნება საზოგადოების მმართველი ფენის მიერ ჩამოყალიბებულ აღზრდის იდეალებზე იქნება დამოკიდებული.

არათანამედროვე საზოგადოებაში მმართველთა ძალაუფლება დიდწილად ტრადიციულ კულტურულ საფუძვლებს ემყარებოდა, ვიდრე ექსპერტულ ცოდნას.^{*} ამიტომ განათლების მიზანი „აღზრდილი ადამიანის“ ჩამოყალიბება იყო. თანამედროვე საზოგადოებაში ძალაუფლების რეალიზაცია ჩინოვნიკის ფიგურაზეა დამოკიდებული, ამიტომ განათლების მიზანი ექსპერტის ჩამოყალიბებაა.

ექსპერტული განათლების თავისებურებებზე ვებერი მსჯელობს თავის წიგნში „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სული“. ამ შემთხვევაში საკითხი განათლება-სა და კონფესიურ განსხვავებას შორის დამოკიდებულებას ეხება. ვებერი იმ ფაქტის ხაზგასმას ახდენს, რომ კათოლიკეები ჰუმანიტარულ განათლებას ანიჭებენ უპირატესობას, მაშინ როდესაც პროტესტანტებისთვის მთავარი ექსპერტული განათლებაა, ანუ ისინი პრაქტიკაზე არიან

* ექსპერტი, ვებერის მიხედვით, პრაქტიკულ საქმიანობაზე ორიენტირებული, საქმის კაცს ნიშნავს.

ორიენტირებულნი. შესაბამისად, საზოგადოებრივი ცხოვრების ტექნიკურ, საეაჯრო-სამრეწველო და საწარმოო სფეროებში მათ მოწინავე ადგილი უკავიათ. ამ შემთხვევაში ევბერი იმას ამტკიცებს, რომ განათლებასა და რელიგიას შორის ორგანული კავშირი არსებობს.

განათლება და ღირებულებათა ტრანსმისია

ევბერმა, დიურკემის მსგავსად, განათლების ინსტიტუტი მსოფლმხედველობრივი და ღირებულებათა ტრანსმისიის პოზიციიდანაც განიხილა. ევბერი ეთანხმება დიურკემს იმაში, რომ განათლების ინსტიტუტი თაობიდან თაობისთვის არა უბრალოდ ცოდნის გადაცემის ფუნქციას ასრულებს, არამედ ცოდნასთან ერთად ღირებულებათა გადაცემა და მსოფლმხედველობრივი პოზიციების ჩამოყალიბებაც ხდება. ოღონდ განსხვავება დიურკემისა და ევბერის პოზიციებს შორის ისაა, რომ დიურკემი ერთიანი საზოგადოებრივი იდეალის არსებობაში იყო დარწმუნებული, რომელიც საზოგადოების მთლიანობას უზრუნველყოფს და რომლის ღირებულებები განათლების მეშვეობით ათევისება; ევბერი ამგვარი იდეალის არსებობას უარყოფს და სხვადასხვა ღირებულებით წესრიგს შორის ბრძოლაზე ამახვილებს ყურადღებას. ღირებულებათა კოლიზიისა და ბრძოლის შემთხვევაში მასწავლებლის ფუნქცია იმაში გამოიხატება, რომ კომპეტენციის ზღვარს რამენაირად არ გასცდეს. მასწავლებელმა მოსწავლეებს საკუთარი პოზიცია თავს არ უნდა მოახვიოს. ის არ შეიძლება ბელადი იყოს, მაგრამ მას უფრო მეტი შეუძლია — ფორმალური რაციონალურობის მოქმედების სფეროში ყოფნით მოსწავლეებს არჩევის გაკეთებაში დაეხმაროს, ანუ თვითონაც პასუხისმგებლობის უნარის მქონე უნდა იყოს და თავის მოსწავლეებსაც მისკენ მოუწოდებდეს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ევბერს ცალკე ნაშრომი განათლების სოციოლოგიაში არ დაუწერია, მაგრამ განათლების შესახებ მისმა ფრაგმენტულმა განაზრებებმა თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაში წარუშლელი

კვალი დატოვა. იგი ბიძგის მიმცემი გახდა ამ მეცნიერების საბოლოო ჩამოყალიბებაში.

ლიტერატურა:

1. ა. ბერძენიშვილი, კლასიკური სოციოლოგიური თეორიები, თბ., 2013;
2. კ. ქეცბაია, სოციოლოგიის შესავალი, თბ., 2013;
3. კ. ქეცბაია, რელიგიის სოციოლოგია, თბ., 2013;
4. მ. ვებერი, რჩეული ნაწერები რელიგიის სოციოლოგიაში, თბ., 2004;
5. Вебер М. Избранные произведения: пер. с нем./сост., общ. ред. и послесл. Давыдова Ю. предисл. Гайденок П. М., 1990;
6. Brubaker R. The Limits of Rationality: An Essay on the Social and Moral Thought of Max Weber. London: Allen & Unwin, 1984.

§4. განათლების სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური თეორიები

საკგანბო სიტყვები და გამოთქმები:

ადმინისტრაციული ძალაუფლება და სკოლა; განათლება და სა-
მუშაო; კულტურის რეპროდუქცია და გენდერული სტერეოტიპი;
განათლება და მამაკაცურობის ჩამოყალიბება; სრული დასაქმე-
ბის საზოგადოება; ენობრივი კოდები; განსაზღვრული კოდი;
გართულებული კოდი; სოციოეკონომიკური გარემო და აკადე-
მიური მოსწრება; სოციალური სტრატეფიკაცია და განათლება;
განათლება და სოციალური ფაქტორები; განათლება და კლასი,
განათლება და რასა, განათლება და გენდერი, განათლება და
პოლიტიკა.

განათლების სტრუქტურალისტური თეორია შემდეგ
ამოსაველ პრინციპებს ემყარება: საზოგადოების სტრუქ-
ტურის, მისი ელემენტების შესწავლის აუცილებლობა; სა-
ზოგადოების სტრუქტურულ ელემენტებს შორის (ეკონომი-
კური პროცესები, სოციალური სტრატეფიკაცია, პოლიტი-
კა, კულტურა და სხვ.) ურთიერთდამოკიდებულების გარ-
კევეა; სოციალური სისტემის ელემენტებს შორის არსებუ-
ლი კონფლიქტის აღიარება, რომლის საფუძველი სოცია-
ლური უთანასწორობაა (მაგალითად, კონფლიქტი თაო-
ბებს, სასკოლო კლასებს, მოსწავლეებსა და მასწავლე-
ლებს შორის და სხვ.).

განათლების სტრუქტურალისტური თეორია ფუნქცი-
ონალისტურ და კონფლიქტოლოგიურ თეორიებთანაა და-
კავშირებული. მაგალითად, მარქსისტული შეფერილობის
მქონე სტრუქტურალისტის წარმომადგენლებს მიაჩნდათ,
რომ განათლების სისტემა მძლავრი იდეოლოგიური იარა-
ღია სახელმწიფოს ხელში. მისი უმთავრესი ფუნქცია სა-
ხელმწიფოსადმი, არსებული სოციალური, პოლიტიკური
და სხვა სახის სისტემებისადმი ლოიალურად განწყობილი
ადამიანების ჩამოყალიბება და ამით სოციალური სტრუქ-
ტურის განახლება, კელაეწარმოებაა. ამის ნათელ მაგა-
ლითს იძლევა თანამედროვე სკოლა, რომელიც აქტიურად
და ეფექტურად არის ჩართული კაპიტალისტური საზოგა-
დოებისათვის აუცილებელი პირობების კელაეწარმოებაში,

რომელშიც უთანასწორობა და ექსპლუატაცია მუდმივად არსებობს.

სტრუქტურალისტური თეორიის ფარგლებში განათლების იდეოლოგიური ასპექტები და სახელმწიფოსა და განათლების ურთიერთმიმართების პრობლემა განხილულია ლ. ალტიუსერის საყოველთაოდ ცნობილ ნაშრომში „იდეოლოგია და სახელმწიფო იდეოლოგიური აპარატი“, რომელიც მარქსისტულ ყაიდაზეა დაწერილი. თუმცა, მიუხედავად ამისა, მასში კარგად არის გამოხატული განათლებისადმი სოციოლოგიური მიდგომის თავისებურებები. ალტიუსერის აზრით, გარდა იმისა რომ იდეოლოგია რეალობის ილუზორულ სურათს წარმოადგენს, იგი ადამიანის არსებობის აუცილებელი პირობაა. იდეოლოგია შეიძლება იყოს რელიგიური, სამართლებრივი, პოლიტიკური და სხვ. მას შეიძლება მატერიალური გამოვლინებებიც ჰქონდეს (მაგალითად, სქესიზმი არა მარტო იდეების ერთობლიობაა, არამედ სხვადასხვა რიტუალების მეშვეობით ამ იდეების პრაქტიკაში განხორციელებაცა). განათლება ალტიუსერის მიერ სწორედ ამ კონტექსტშია განხილული. მის მიხედვით, განათლებას „რეპროდუქციული“ ფუნქცია აქვს, რითაც კაპიტალისტური ურთიერთობების გამყარება ხდება. ამ შემთხვევაში განათლება კაპიტალისტური სახელმწიფო აპარატის ნაწილია. მარქსისგან განსხვავებით, ალტიუსერი მიიჩნევს, რომ საზოგადოების ზედნაშენის ყოველი ელემენტი სახელმწიფო აპარატის ნაწილია, რომელიც ორი – რეპრესიული და იდეოლოგიური ელემენტისგან შედგება. რეპრესიული სახელმწიფო აპარატი გულისხმობს პოლიციას, ჯარს, საკანონმდებლო სისტემას, მთავრობას და ადმინისტრაციას. მისი მთავარი ფუნქცია მმართველი ელიტის ინტერესების დაცვაა, თუმცა ძალაუფლების ძალადობის გზით შენარჩუნება არც ერთ მმართველ ელიტას არ ძალუძს, ამიტომ საქმეში იდეოლოგიური ელემენტი ერთვება. იდეოლოგიური ელემენტი ისეთი სოციალური ინსტიტუტებისაგან შედგება, როგორებიცაა განათლება, რელიგია, ოჯახი, პოლიტიკა, კულტურა, მედია. მარქსისგან განსხვავებით, ალტიუსერი საუბრობს კა-

პიტაღორის საზოგადოებისათვის საჭირო ცოდნისა და უნარების წარმოებაზე, გამომუშავებაზე, რომელიც სკოლიდან იწყება. სკოლაში გამოიმუშავენს მოსწავლე შრომის სოციალური და ტექნიკური დანაწილებისადმი პატივისცემას და მმართველი ელიტისადმი მორჩილებას, ანუ სკოლაში ხდება სოციალური როლების კელავწარმოება. მისი აზრით, სისტემა ოჯახი-სკოლა კაპიტალიზმის პირობებში ცვლის სისტემას ოჯახი – ეკლესია და რელიგიურ საგანმანათლებლო იდეოლოგიას სახელმწიფო საგანმანათლებლო იდეოლოგია ენაცვლება. მდენად, თანამედროვე საზოგადოებაში განათლების როლი ძალზე დიდია. იგი მთელი რიგი სოციალური ფუნქციების მატარებელი ხდება. ალტიუსერის მიხედვით, ამ ტიპის განათლების უმთავრესი ნიშნებია:

- განათლების მეშვეობით მომავალი პროფესიული საქმიანობისათვის აუცილებელი უნარების მიღება ხდება;
- განათლება აყალიბებს განწყობებს, რომლებიც მომავალ სოციალურ როლებს შეესაბამება;
- განათლება საზოგადოებაში ნერგავს კაპიტალისტურ იდეოლოგიას;
- საზოგადოებაში არსებული სოციალური უთანასწორობა სახელმწიფო საგანმანათლებლო სისტემის მიერ შეგნებულად ინიღბება;
- მასწავლებლები მმართველი ელიტის გაფლენის გამო იძულებულნი ხდებიან იდეოლოგიური ფუნქციები შესარულონ.

ალტიუსერს მიაჩნია, რომ ამ ტიპის განათლება ექსპლუატაციის მომავალი აგენტების ფორმირებას ახდენს. განათლების მეშვეობით იქმნება ექსპლუატატორთა და ექსპლუატირებულთა სოციალური როლები.

ალტიუსერის მოსაზრებებთან ახლოს არის რ. მილიბანდის კონცეფცია. თავის წიგნში „სახელმწიფო კაპიტალისტურ საზოგადოებაში“ იგი ინგლისში, საფრანგეთსა და აშშ-ში ჩატარებული გამოკვლევების საფუძველზე კლასობრივი უთანასწორობის კელავწარმოების იდეამდე

მივიდა. მილიბანდის მიხედვით, მედიისაგან განსხვავებით საგანმანათლებლო დაწესებულებები საზოგადოებაში არსებული პოლიტიკური ურთიერთობების კოპირებას ახდენენ. ამასთან ისინი პოლიტიკური სოციალიზაციის უფრო ფართო სფეროში არიან ჩართულნი. შესაბამისად, სკოლები და მთელი საგანმანათლებლო სისტემა არსებული სოციალური წესრიგის გამართლებას ახდენენ, რაც სამი ძირითადი მიმართულებით ხდება:

- განათლების სისტემა, ძირითადად სასკოლო განათლება, საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის შესაბამისი სოციალური როლებისათვის აუცილებელ განწყობებს აყალიბებს, რაც დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა ბავშვებში არასრულფასოვნების კომპლექსს აჩენს. ეს ბავშვები სწავლის პროცესში განცდილ მარცხს თავიანთ სოციალურ წარმომავლობას აბრალებენ;
- განათლება საშუალო კლასის ღირებულებათა ტრანსლირებას ახდენს, რაც მუშა-მოსამსახურეთა ბავშვებისათვის უცხო კულტურას წარმოადგენს;
- ამ პროცესში უნივერსიტეტებიც არიან ჩართულნი. ისინი ქცევის კონფორმისტული მოდელების ფორმირებას ახდენენ, რაც მათზე სახელმწიფო სტრუქტურების გავლენის შედეგია. ამიტომ უნივერსიტეტები კონსერვატიულები არიან და ნეგატიურად არიან განწყობილი არაორთოდოქსული სწავლებისადმი. მაგალითად, მარქსისტული ყაიღის პედაგოგისათვის ძნელია რაიმე თანამდებობის დაკავება იმ უნივერსიტეტში, სადაც მიაჩნიათ, რომ მარქსისტებისგან არანაირ სიკეთეს არ უნდა მოელოდე.

მილიბანდის თეორია მარქსისტული პოზიციებიდან ნ. პულანტასმა გააკრიტიკა. მისი აზრით, აღამიანთა მიზნები და ინტერესები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ის კონკრეტული პოზიციები, რომლებსაც ისინი საზოგადოებაში იკაებენ. განათლების სოციოლოგიის კონტექსტში ეს

იმას ნიშნავს, რომ მასწავლებელთა მოტივაცია და განწყობები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე მათი მასწავლებლობის ფაქტი. მარქსი ამტკიცებდა, რომ წარმოების პროცესში ადამიანი ისეთ ურთიერთობებში ერთეება, რომლებიც მასზე თავს მოხვეუელია და მის ნება-სურვილზე არ არის დამოკიდებული. მარქსის დარად, პულანტასიც ამტკიცებს, რომ საზოგადოებაში ინდივიდთა განწყობები და მოქმედებები შესაბამისი სოციალური პოზიციებითაა დეტერმინირებული. ალტიუსერის მსგავსად, მასაც მიაჩნია, რომ ეკონომიკა საზოგადოების საფუძველია, ხოლო სხვა სოციალური ინსტიტუტები ნაწილობრივ ავტონომიას ფლობენ და ეკონომიკით არიან დეტერმინირებულნი. განათლების კონტექსტში ეს ვითარება შემდეგნაირად იკითხება: განათლების პროცესის აქტორები (მასწავლებლები) თავიანთი განწყობებისაგან ან მიზნებისაგან დამოუკიდებლად მოქმედებენ ისე, რომ სისტემაში, რომელშიც ისინი არიან ჩართულნი, კელაწარმოების ან სოციალურ ურთიერთობათა ლეგიტიმაციის ფუნქცია შეასრულოს. განათლების აქტორები ამ შემთხვევაში სისტემის ფუნქციონერები არიან: უნდა დაექმედებარონ მკაცრ განრიგს და მთელ რიგ რუტინულ მოთხოვნებს. აქედან იღებს სათავეს ინდივიდსა და საგანმანათლებლო გარემოს შორის კონფლიქტის იდეა, რომელიც საზოგადოების მარქსისტული ანალიზის საფუძველია.

ანალოგიური მემარცხენე შეხედულებები აქვთ სოციოლოგებს ს. ბოულსსა და გ. ჰინტისს, რომელიც გადმოცემულია წიგნში „სასკოლო განათლება კაპიტალისტურ ამერიკაში“ (1976). წიგნის ძირითადი იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ განათლების გაგება იმ საზოგადოების გარეშე, რომელშიც ის არსებობს, შეუძლებელია. განათლება განუყოფელ კავშირშია მოცემული საზოგადოების ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინსტიტუტებთან, თანაც ეს კავშირი საზოგადოების ამა თუ იმ ტიპზე (კაპიტალისტური და სხვ.) არ არის დამოკიდებული. შესაბამისად, განათლების სოციალური კონტროლის მსგავსი მექანიზმები მოქმედებენ ამერიკაში, ევროპასა და აზიაში.

ს. ბოულსსა და გ. ჰინტის მიაჩნიათ, რომ აშშ-ში განათლება კაპიტალისტური სისტემის სამარადქამო დამკვიდრებას ემსახურება. განათლება ერთი იმ სოციალურ ინსტიტუტებია, რომლებიც არსებულ ეკონომიკურ წესრიგს ამაგრებენ. ამის გამო განათლება სოციალური სამართლიანობის ფაქტორი ვერ იქნება. ამაში ის სახელმწიფო და სამთავრობო ინსტიტუტებს ემსგავსება. განათლება ისევე, როგორც სახელმწიფო პოლიტიკა, კაპიტალისტური სისტემის ფარგლებში უძღვრია სოციალური პრობლემების გადაწყვეტაში. აშშ-ის ეკონომიკის დახასიათებიდან გამომდინარე, სოციოლოგები ასკენიან, რომ მას ტოტალიტარული ხასიათი აქვს, რაც იმაში ვლინდება, რომ მუშა-მოსამსახურეთა დიდი უმრავლესობა მესაკუთრეთა და მენეჯერთა უმცირესობის მიერ კონტროლირდება, ხოლო რაც შეეხება პოლიტიკურ სისტემას, იგი „ფორმალურადაა დემოკრატიული“. განათლების სისტემა არსებული კლასობრივი სტრუქტურის კელაეწარმოებას ახდენს და მმართველი ფენების ინტერესებს იცავს.

განათლების მეშვეობით საზოგადოების კლასობრივი სტრუქტურის კელაეწარმოება სამი გზით მიიღწევა:

- განათლება კლასობრივი სტრუქტურისა და სოციალური უთანასწორობის ლეგიტიმაციას ახდენს, ამკვიდრებს რა მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ეკონომიკური წარმატება პიროვნების სოციალურ პოზიციებზე, უნარებსა და განათლების დონეზეა დამოკიდებული. სინამდვილეში, ადამიანს ადგილს სოციუმში განაპირობებს არა მისი ცოდნა და უნარები, არამედ საზოგადოების იერარქიულ სისტემაში სოციალურ-კლასობრივი კუთვნილება;
- განათლება ახალგაზრდა თაობას კაპიტალისტური გაუცხოებული ეკონომიკური ურთიერთობების შესაბამის ცოდნასა და უნარებს აძლევს.

განათლება ინდივიდს კლასობრივი იდენტიფიკაციის შესაბამის შეხედულებებს უყალიბებს.

სკოლებში მისაღები და სასურველი ქცევაა უსიტყვო მორჩილება, პასიურობა და ყოველი იმგვარი მოქმედება,

რომელიც აქტიურობასა და შემოქმედებითობას ეწინააღმდეგება.

ს. ბოულსისა და გ. ჰინტიის აზრით, ხელისუფლებისა და კონტროლის ურთიერთმიმართება ადმინისტრაციასა და მასწავლებლებთან, მასწავლებლებსა და მოსწავლეებთან, ასევე მოსწავლეებს შორის არსებული ურთიერთობები კაპიტალისტურ საზოგადოებაში არსებული შრომის იერარქიული დანაწილების კოპირებას ახდენენ, რაც შემდეგნაირად ვლინდება:

- მოსწავლეები, მუშების მსგავსად, განსაზღვრულ ძალაუფლებას ფლობენ. აქ არსებული კონტროლის მექანიზმი საწარმოებში არსებული კონტროლის მექანიზმის იდენტურია;
- განათლება, როგორც სამუშაო, მიზნის მიღწევის საშუალებაა და არა თვითმიზანი. არც ერთ მათგანს არ მოაქვს კმაყოფილება, მაგრამ კვალიფიკაციის მისაღებად ორივე აუცილებელია;
- ეკონომიკურ სფეროში შრომის დანაწილება ცოდნის სპეციალიზაციაში მოსწავლეებს შორის უსარგებლო კონკურენციაში მეორდება;
- განათლების სხვადასხვა დონეები ადამიანებს სხვადასხვა პოზიციებისათვის ამზადებენ, რომელთაც ისინი სოციალურ სტრუქტურაში დაიკავენ;
- ეკონომიკასა და განათლებაში ადამიანთა გარკვეული მოქმედებების წახალისება ხდება. შემოქმედებითობა და დამოუკიდებლობა სამსახურში და სკოლაში ისჯება, ხოლო ორგანიზაციასთან იდენტობა და კონფორმიზმი წახალისებულია.

ბოულსი და ჰინტიის მიიჩნევენ, რომ ზრდასრული ადამიანის ინტელექტი მის მემკვიდრეობასა და სოციალურ წარმომავლობაზე დამოკიდებული, რაც სწავლების ხანგრძლივობაზე ახდენს გავლენას, რომელიც, თავის მხრივ, ოჯახის სოციალურ სტატუსსა და შემოსავლებზე დამოკიდებული. ამ და მთელი რიგი პრობლემების მოსაგვარებლად ბოულსსა და ჰინტიის ძირითად საშუალებად

კაპიტალიზმის ტრანსფორმაცია მიაჩნიათ, რაც სოციალური უთანასწორობისაგან თავისუფალი განათლების სისტემის შექმნის საწინდარი უნდა იყოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ამერიკა დემოკრატიულ, ფართომასშტაბიან ეგალიტარულ რევოლუციას საჭიროებს.* ამ საქმის განხორციელებაში კი ძირითადი სიმძიმე განათლების სისტემაზე გადადის. ამით ბოულსი და პინტისი მეცნიერულ მსჯელობებთან და დასკვნებთან ერთად განათლების სოციოლოგიაში გარკვეულ იდეოლოგიურ და პოლიტიკურ პროგრამას გეთავაზობენ.

პულანტასისა და ალტიუსერის მოსაზრებას გარკვეულწილად იაზიარებს ს. ჰოლი. მას მიაჩნია, რომ შეუძლებელია საზოგადოება ან მისი ცალკეული სფერო – განათლება – სოციალური აქტორების მიზანმიმართული მოქმედებებით გაეიგოთ. ეს მოქმედებები საგანმანათლებლო პროცესის მიმართულებას არ განაპირობებენ. ინდივიდს საზოგადოება აყალიბებს, ამიტომ იმ მიზეზების ანალიზია საჭირო, რომლებიც ადამიანებზე ახდენენ გავლენას. მოცემულ შემთხვევაში განათლება განისაზღვრება, როგორც საშუალება, რომლის მეშვეობით ნარჩუნდება არსებული

კაპიტალისტური სისტემა. სტრუქტურალიზმის სხვა წარმომადგენლების მსგავსად ჰოლის ამ მოსაზრებაშიც ის თეორიულ-მეთოდოლოგიური პრინციპი იკვეთება, რომლის მიხედვით, სტრუქტურასთან შედარებით ადამიანი მეორეულია. ჩვენს შემთხვევაში განათლება, როგორც სოციალური სტრუქტურის ელემენტი ადამიანთან შედარებით პირველადია.

სკოლების ფარულ როლს ბავშვების სოციალიზაციაში ფარული სასწავლო პროგრამა (კურიკულუმი) ეწოდება. იგი სოციალური უნარ-ჩვევებისა და დამოკიდებულებების სწავლებას გულისხმობს.

გაცხადებულ, ფორმალურ პროგრამაში (კურიკულუმი) მოსწავლეებისათვის კონკრეტული საგნების სწავლება

* ფრ. Egalite – თანასწორობა; ეგალიტარული – გამათანასწორებელი.

იგულისხმება, მაგალითად, წერა-კითხვა, მათემატიკა და სხვა აკადემიური უნარ-ჩვევები.

საგანმანათლებლო სტრუქტურისა და ადამიანის მობრთების შესახებ ჰოლის კონცეფციის არსებითი კორექტირება მ. აპლმა მოახდინა, რომელმაც განათლების სოციოლოგიაში კლასობრივი კელაეწარმოების თეორია განავითარა. თავის წიგნებში: „განათლება და ხელისუფლება“ და „კულტურული და ეკონომიკური კელაეწარმოება განათლებაში“ საგანმანათლებლო პროცესის მოდიფიცირებული კონცეფცია შეიმუშავა. მის მიხედვით, ფარული პროგრამა მოსწავლეთა კლასობრივი კულტურის მეშვეობით ხორციელდება. როგორც მუშები წარმოებაში, ასევე მოსწავლეები მმართველი კლასის საპირისპირო კულტურულ ნორმებსა და ღირებულებებს ეუფლებიან, რაც არსებული საგანმანათლებლო სისტემის მართვისა და კონტროლის გარდაქმნის მძლავრი მექანიზმია.

სკოლებში, სადაც მუშათა კლასის შეილები სწავლობენ, მოქმედებს როგორც ფარული, ისე ფორმალური სასწავლო პროგრამა. ასეთ სკოლებში მოსწავლეებს და მასწავლებლებს შორის ოპოზიციური დამოკიდებულებაა, რომელსაც მოსდევს კონფლიქტი და ბუნტი. ამით აპლი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ სკოლა მოსწავლეებში არა მარტო თვინიერების უნარის გამომუშავებაზეა ორიენტირებული, არამედ მოსწავლეებში არსებული სოციალური უსამართლობისადმი შეურიგებელ განწყობასაც ქმნის. ამის მაგალითებად აპლს სკოლის რუტინის საპირისპირო ისეთი მოქმედებები მოჰყავს, როგორებიცაა სკოლის განაწესის დარღვევა, დაცინვა რუტინულობაზე, სხვადასხვა სასკოლო დისციპლინის იგნორირება, სასკოლო ცხოვრების არაფორმალური კონტროლი და მრავალი სხვა. აპლის კონცეფციის მიხედვით, კაპიტალისტური ეკონომიკა არაფერ შუაშია მოსწავლეებში კონფორმისტული უნარების ჩამოყალიბების პროცესში. მოსწავლეებს თავიანთი კულტურული ღირებულებები იმთავითვე გააჩნიათ და, შე-

საბამისად, საგანმანათლებლო სისტემა შესაძლებელია საზოგადოების ტრანსფორმაციის მძლავრი ბერკეტი იყოს.

ანალოგიურ მოსაზრებას გამოთქვამს გ. გიროკუსი. ნაშრომში „ეკლავარმოებისა და წინააღმდეგობის თეორიები განათლების ახალ სოციოლოგიაში: კრიტიკული ანალიზი“ იგი აღნიშნავს, რომ წმინდა სახით აღებული ეკლავარმოების თეორია საგანმანათლებლო პროცესში ადამიანის თავისუფლების მნიშვნელობას არ ითვალისწინებს. ამიტომაც, რომ სკოლა ფაბრიკასთან ან ციხესთანაა გაიგივებული, რომელშიც მასწავლებლები და მოსწავლეები კაპიტალისტური სისტემის მძევლები არიან, რითაც კინდდება პიროვნების როლი სოციალურ პროცესებში. – სინამდვილეში, – ამბობს გიროკუსი, – აქტორებს შეუძლიათ საზოგადოებაში სიტუაციის შეცვლა. მათ კულტურას არა მთლიანად საზოგადოება, არამედ სოციალური სიტუაცია აყალიბებს. ამის გათვალისწინებით მოსწავლეთა ქცევას განსაზღვრავს არა მხოლოდ ეკონომიკისა და სხვა სოციალური ინსტიტუტების გარეგანი ზემოქმედება, არამედ მათი კულტურით განპირობებული მოქმედება. შესაბამისად, სასწავლო დაწესებულებებში სასწავლო პროცესში ჩართულ აქტორთა მოქმედებები საზოგადოების ეკონომიკური ან პოლიტიკური სისტემებით წინასწარ განსაზღვრული არ არის. ის ავტონომიურობის გარკვეული ხარისხის მატარებელია. წიგნში „იდეოლოგია, კულტურა და სასკოლო განათლების პროცესი“ იგი წერს, რომ სკოლები საზოგადოების მოთხოვნებს ხშირად ვერ პასუხობენ. მაგალითად, საშუალო და მაღალი ფენის ზოგიერთ წარმომადგენელს სურს, რომ სკოლები მხოლოდ სწავლებებსა და ტექნიკოსებს ამზადებდნენ, მაშინ როდესაც სხვა ფენის წარმომადგენლები ინტეგრირებულ სასწავლო პროგრამას ემხრობიან. სასწავლო დაწესებულებებში წარმოქმნილი კონფლიქტების მიზეზები შესაძლებელია ეთნიკურ, რელიგიურ და სხვა ჯგუფებს შორის არსებული წინააღმდეგობებითაც იყოს განპირობებული.

განათლების სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური თეორიის სხვა წარმომადგენელი პოლ უილისი სასკოლო კულტურის კვლევით იყო დაკავებული.

კულტურის რეპროდუქციის (კვლავწარმოების) ბურ-დიკსეული პრობლემის ემპირიული ანალიზი მოცემულია უილისის მიერ ბირმინგემის სკოლებში ჩატარებული საველე გამოკვლევის შედეგებში. მიუხედავად იმისა, რომ კვლევა სამ ათეულზე მეტი წლის წინათ ჩატარდა, იგი ამ სფეროში (განათლების სოციოლოგიაში) დღემდე კლასიკურ გამოკვლევადაა მიჩნეული (1977).

საკითხი, რომლის კვლევითაც უილისი დაინტერესდა, იმას შეეხება, თუ როგორ ხორციელდება კულტურის რეპროდუქცია, ანუ უილისის ფორმულირებით, იმას, „თუ როგორ იღებენ დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენლები მათ შესაფერის სამუშაოს“. ჩვეულებრივ, ითვლება, რომ სასწავლო პროცესის მიმდინარეობისას დაბალი სოციალური ფენისა და ცალკეულ ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელთა ბავშვები იმის გაცნობიერებას იწყებენ, რომ ისინი „არასაკმარისად ჭკვიანები“ არიან და შესაბამისად, მომავალში მაღალანაზღაურებადი სამსახურის შოვნის ნაკლები შანსები აქვთ. სხვა სიტყვებით რომ ეთქვას, სწავლაში წარუმატებლობის გამოცდილება მათ ეუბნება, რომ მათი გონებრივი შესაძლებლობები მათივე სოციალური წარმომადგენლობითაა შეზღუდული; საკუთარი „არასრულფასოვნების“ აღიარებით ისინი შეგუებულნი არიან იმ სახის მეცადინეობებს, რომლებიც პროფესიული ზრდის თვალსაზრისით ნაკლებ პერსპექტივას იძლევიან.

უილისი მიუთითებს, რომ ანალოგიური ახსნა არანაირად არ შეესაბამება რეალურ სინამდვილეს და ადამიანთა ცხოვრებისეულ გამოცდილებას. იმათი „ქუჩური სიბრძნე“, ვინც ღარიბთა უბნებში იზრდებოდნენ, შესაძლებელია ოდნავ ანდა სულაც არ შეესაბამებოდეს სწავლაში წარმატების მიღწევას, მაგრამ ის ისეთი ღრმა და რთული ინტელექტის არსებობას გულისხმობს, როგორიც აქვთ აბსტრაქტული აზროვნების მქონეთ და იმათ, ვინც სკოლაში სწავლობენ; ძნელად თუ ვინმე ფიქრობს ასე: „მე

იმდენად ჩლუნგი ვარ, რომ სკოლის დამთავრების შემდეგ ქარხანაში ყუთების თრევა მომიწევს“. თუკი ნაკლებად უზრუნველყოფილი ოჯახის ბავშვები შეგუებულნი არიან იმას, რომ მომავალში შავი სამუშაოს შესრულება მოუწევთ და ამ შემთხვევაშიც წარუმატებლად არ აღიქვამენ თავიანთ თავს, მაშინ ეს ნიშნავს იმას, რომ აქ რაღაც სხვა ფაქტორები უნდა მოქმედებდნენ.

უილისმა სკოლაში ჩატარებული გამოკვლევისას ბიჭების ერთ-ერთ ჯგუფზე გაამახვილა ყურადღება და მათთან ერთად დიდი დრო გაატარა. ამ ჯგუფის წევრები თავიანთ თავს „კარგ ბიჭებს“ უწოდებდნენ. ისინი თეთრკანიანები იყვნენ. ამავე სკოლაში ბევრი აზიელი სწავლობდა. უილისმა შეამჩნია, რომ ბიჭები სკოლაში ძალაუფლების სისტემის შესახებ მკაფიო ცოდნას ფლობდნენ, მაგრამ ამ ცოდნას არსებულ სისტემასთან საბოლოოვლად და არა სათანამშრომლოდ იყენებდნენ. ისინი სკოლისადმი, როგორც უცხო სადმი, იყვნენ განწყობილნი და კმაყოფილებას სასკოლო სისტემასთან გამუდმებული კონფლიქტებით იღებდნენ, უმაღლეს აშინებდნენ პედაგოგების მხრიდან ძალაუფლების გამოვლინებას და მყისიერად რეაგირებდნენ მასზე.

მაგალითად, სკოლის განაწესში იგულისხმებოდა, რომ კლასში ბავშვები წყნარად უნდა მსხდარიყვნენ, არ ეხმაურათ და დაეალებები შეესრულებინათ, მაგრამ ბიჭები გამუდმებით მოძრაობდნენ, მაშინაც კი, როდესაც მასწავლებელი ცივად გადმოხედავდა მათ. ისინი სულ ეჩურჩულებდნენ ერთმანეთს, ხშირად კი საკუთარ აზრებს ხმამაღლა გამოთქვამდნენ, რაც დაუმორჩილებლობას ნიშნავდა.

ბიჭები ფიქრობდნენ, რომ სამუშაოც სკოლის მსგავსი იქნებოდა, მაგრამ ისინი მაინც ჯიქურ ესწრაფოდნენ მას. მათ არ ჰქონდათ იმის იმედი, რომ სამუშაო პირობებისა და გარემოსაგან სიამოვნებას მიიღებდნენ, მაგრამ მხოლოდმოდ ელოდნენ ხელფასს. ისინი ამა თუ იმ სამუშაოს ასრულებდნენ, თანაც ამასთან სრულებით არ ჰქონდათ არასრულფასოვნების განცდა. სამუშაოსადმი მათ

დასაქმებულის უპირატესობის განცდა ჰქონდათ და გახარებული იყვნენ ზრდასრული ადამიანის სტატუსით სარგებლობით. ამასთან მათ სრულებით არ აინტერესებდათ მომავალი კარიერა. უილისმა თავისი დაკვირვებით აჩვენა, რომ ფიზიკური შრომა ხშირად კულტურულ მოვლენებს გულისხმობს, რომლებიც იმ კულტურის იდენტურია, რომელიც ბიჭებმა შექმნეს და სასკოლო სისტემას დაუბრისპირეს, რაც იმის ცოდნას გულისხმობს, რომ საჭიროების შემთხვევაში უარი თქვა ძალაუფლების მქონე პირების მოთხოვნებზე. ამ ბავშვებმა ზრდასრულ ასაკში შეიძლება გააცნობიერონ, რომ ისინი არაკეთილსინდისიერი შრომის ტყვეობაში აღმოჩნდნენ, ხოლო როდესაც დაოჯახდებიან, უკან მოიხედავენ და განათლებას რეტროსპექტულად შეხედავენ, მიხედებიან, რომ ეს მათ ცხოვრებაში ხსნის ერთადერთი შანსი იყო. ხოლო თუკი ისინი შეეცდებიან ამ მოსაზრების თავიანთი შეილებსათვის გადაცემას, მაშინ შეილებსაც იგივე ბედი ეწევათ, რაც თვითონ გადახდათ თავს. აქედან შეიძლება კულტურის რეპროდუქციაში განათლების პოზიტიური როლის შესახებ დასკვნის გაკეთება. მის მიხედვით, სასკოლო კონტრკულტურა საზოგადოების დაბალი ფენების, მუშათა კლასის ინტერესების გამომხატველია. ამით ის საზოგადოების ახალ ფორმას მოითხოვს, რითაც კაპიტალისტური სოციალური და ეკონომიკური სისტემის კვლავწარმოება ხდება. ამ შემთხვევაში კვლავწარმოება გულისხმობს, რომ სოციალური აგენტები იდეოლოგიისა და კულტურული ღირებულებების პასიური მატარებლები კი არ არიან, არამედ თავიანთი აქტიური მოქმედებებითა და შეურიგებლობით მკვიდრებიან არსებულ სოციალურ სტრუქტურაში და მის გარდაქმნას ახდენენ.

უილისის დასკვნებსა და კვლევის შედეგებს ეხმიანება ბეზილ ბერნსტეინის მიერ შემუშავებული ენობრივი კოდების თეორია, რომელიც სხვადასხვა კლასების წარმომადგენელთა ცხოვრების წესის შესწავლის საფუძველზეა შექმნილი. ეს თეორია განათლებისა და სასწავლო პროცესის სოციოლოგიურ ახსნას იძლევა. ამასთან უნდა

ითქვას, რომ თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაში მრავალი თეორია არსებობს, რომლებიც თანამედროვე განათლებასა და სოციალურ უთანასწორობას შორის კავშირის ბუნებას შეეხება. ამ თეორიებს შორის ერთ-ერთი გამორჩეული ბ. ბერნსტეინის კონცეფციაა, რომლის მიხედვით, წინა პლანზე ე. წ. ენობრივი კოდებია წამოწეული.

1970 წელს ბეზილ ბერნსტეინმა გამოთქვა ვარაუდი იმის შესახებ, რომ სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელთა ოჯახის ბავშვებს ცხოვრების ადრეული ასაკის განმავლობაში განსხვავებული კოდები ანუ მეტყველების სხვადასხვა ფორმები უყალიბდებათ, რაც შემდგომში მათ სასწავლო გამოცდილებაზე ახდენს გავლენას. მეტიც, ამ საქმიანობაში მათი წარმატებები დიდწილად ამ კოდებით არის განსაზღვრული. ბერნსტეინს ამ შემთხვევაში არ აინტერესებდა განსხვავება სიტყვების დონეზე (მეტყველებისას), ანდა მეტყველების ფლობის ხელოვნება, როგორც ის ჩვეულებრივად არის გაგებული ხოლმე, არამედ მისი ინტერსის მთავარი საგანი ენის გამოყენებისას იყო სისტემური თავისებურება, რაც, პირველ რიგში, ღარიბი და შედარებით მდიდარი ოჯახის შვილებს ერთმანეთისაგან ასხვავებს.

ბერნსტეინის მტკიცებით, მუშათა კლასის წარმომადგენელთა ოჯახის შვილების მეტყველება განსაზღვრული კოდით პრეზენტირებს. ენის გამოყენების ამგვარი წესის შემთხვევაში მთელი რიგი დაშვებები, რომლებიც ისედაც გასაგებია სხვებისათვის, გამოუთქმელი რჩება. განსაზღვრული კოდი — ეს არის მეტყველების ტიპი, რომელიც საკუთარ კულტურულ გარემოსაა მიბმული. მუშათა ფენის მრავალი წარმომადგენელი ოჯახისა და მეზობლობის მწყობრი კულტურით გამოირჩევა, რომლის მიხედვით მთელი რიგი ნორმები და ღირებულებები თავისთავად იგულისხმება და ენის მეშვეობით არ გამოიხატება. ამგვარ ოჯახებში სოციალიზაციის პროცესი მშობლების მიერ შვილების დასჯითა და წახალისებით ხორციელდება. ენა განსაზღვრული კოდის სახით ჩვეულებრივ ყოფით ამბებს უფრო მიესადაგება, ვიდრე ზოგად, განყენებულ, აბსტრაქ-

ტულ ცნებებს, პროცესებსა და ურთიერთობებს. ამ ვითარების გათვალისწინებით განსაზღვრული ენობრივი კოდები შედარებით დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენელთა ბავშვებისა და მათი თანატოლებისთვისაა დამახასიათებელი. მეტყველება ამ სოციალური ჯგუფის, ფენის თუ წრის კულტურულ ნორმებზეა ორიენტირებული. ენობრივი კოდების თეორია ახსნის იმას, თუ რატომ არის ეს ასე და არა სხვანაირად.

საშუალო ფენის წარმომადგენელთა ბავშვების ენობრივი განვითარება, ბერნსტეინის აზრით, გართულებული კოდის ათვისებასთან არის დაკავშირებული, რაც მეტყველების ისეთი სტილია, როდესაც სიტყვათა მნიშვნელობა ინდივიდუალიზებულია, რათა მაქსიმალურად იყოს მორგებული კონკრეტულ სიტუაციას. ეს ენობრივი ფორმა, რომლის მეშვეობითაც საშუალო ფენის წარმომადგენელთა ბავშვები სწავლობენ იმას, თუ როგორ უნდა მოერგოს ენა კონკრეტულ კონტექსტებს. ამ შემთხვევაში ბავშვი განზოგადებასა და აბსტრაქტული ცნებების ხმარებას თავისუფლად ახერხებს. შესაბამისად, საშუალო ფენის წარმომადგენელთა ოჯახის დედები ხშირად უხსნიან თავიანთ შვილებს იმ მიზეზებსა და წესებს, რომლებიც განაპირობებენ მათ რეაქციებს ბავშვების ქცევებზე. მაგალითად, მუშათა ფენის წარმომადგენელი ოჯახის დედა აუცილებლად გაუწყრება ბავშვს, რომელსაც სურს, რომ ზედმეტი ტკბილეული მიირთვას. ის იტყვის: „არავითარი ზედმეტი კანფეტი!“ მაშინ როდესაც შეძლებული ოჯახის დედა აუხსნის ბავშვს, რომ ზედმეტი ტკბილეული მისი ჯანმრთელობისთვის მავნებელია და ა. შ.

ბერნსტეინის მიხედვით, ბავშვები, რომლებმაც გართულებული კოდები აითვისეს, უფრო ადვილად ძლევენ ფორმალურ სასკოლო განათლებას, ვიდრე ის ბავშვები, რომელთაც განსაზღვრული ენობრივი კოდები ახასიათებთ. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ დაბალი სოციალური წრის ბავშვების მეტყველება საზიანო არაა. საქმე ისაა, რომ მათ მიერ გამოყენებული სამეტყველო ენა წინააღმდეგობაშია სკოლის (სასწავლო დაწესებულებების)

ბის) აკადემიურ კულტურასთან. მის შესაბამისად, გართულებული ენობრივი კოდების მქონე ბავშვები სასწავლო გარემოს ადვილად ეგუებიან. შექმნილი ვითარებიდან გამოსავალი, ბერნსტეინის მიხედვით, სასოგადოების დაბალი ფენის წარმომადგენელთათვის კომპენსატორული განათლების კონცეფციის შემუშავებასა და განათლების მატერიალური და სოციალური პირობების გაუმჯობესებაში მდგომარეობს.

ბერნსტეინის ეს თეორია დღემდე ცხარე კამათის საგანია. მიუხედავად ამისა, არსებობს რამდენიმე მოწმობა, რომლებიც ბერნსტეინის პოზიციის სასარგებლოდ მეტყველებენ. ჯოან ტაფმა (თანამედროვე მეკლეუარი) საგანგებოდ შეისწავლა მუშათა ფენის ბავშვების მეტყველება და აღმოაჩინა, რომ დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენელთა ბავშვები ნაკლებად იღებენ პასუხს მათთვის საინტერესო კითხვებს. ანალოგიურ დასკვნამდე მივიდნენ უფრო გვიანდელი მეკლეურები ბარბარა ტიზარდი და მარტინ ჰიუზი (1984).

ბერნსტეინის იდეები გვეხმარება გავიგოთ, თუ რატომ არიან გარკვეული სოცოეკონომიკური ფენის წარმომადგენელთა ბავშვები სწავლაში სხვებთან შედარებით „ჩამორჩენილები“.

განსაზღვრული ენობრივი კოდის მქონეთა მახასიათებლები

სახლში ბავშვები ნაკლებად იღებენ პასუხებს მათ მიერ ხშირად დასმულ კითხვებზე და, შესაბამისად, გარე სამყაროზე ნაკლებად ინფორმირებული არიან. შესაბამისად, მათი ცნობისმოყვარეობა დაბალია, ვიდრე იმ ბავშვებისა რომლებიც გართულებულ ენობრივ კოდებს ფლობენ;

სასწავლო პროცესის მსვლელობისას აბსტრაქტული და არაემოციური მეტყველების შემთხვევაში ბავშვი სირთულეებს აწყდება. ასევე უძნელდება სასწავლო დისციპლინისთან შეგუება;

ბევრი რამ იქიდან, რასაც მასწავლებელი ამბობს, მოსწავლისათვის გაუგებარია, რადგანაც მასწავლებელი მოსწავლისათვის ურვეულო ენით მეტყველებს. მოსწავლე ცდილობს, რომ მასწავლებლის ნათქვამი საკუთარ ენაზე თარგმნოს, მაგრამ ამ შემთხვევაში იქმნება საფრთხე იმისა, რომ მოსწავლე ვერ შეძლებს იმ წესების ათვისებას, რომელსაც მასწავლებელი ასწავლის;

სავსებით შესაძლებელია, რომ მოსწავლე გაუგებლად იმ ამოცანებს, რომლებიც, უბრალოდ, გაზეპირებას მოითხოვს და მეტ არაფერს, ამასთან მას აბსტრაქტული ცნებებისა და განზოგადებული მსჯელობების გაგება გაუძნელდება;

გრამატიკული სიმარტივე, მოკლე ფრაზები, ღარიბი სინტაქსური ფორმები, სიტყვების განმეორება („ასე რომ“, „ესე იგი“, „იმიტომ“ და ა. შ.);

- აზრისა და დასკვნების აღრევა, ბუნდოვანი ფრაზები და გამოთქმები.

ბერნსტეინის მიხედვით, ეს ის მიზეზებია, რომლებიც სასწავლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა დაბალ აკადემიურ მოსწრებას განაპირობებენ. აქედან გამომდის, რომ ამ ყველაფრის სათავე ის სოციოეკონომიკური გარემო და სოციალური უთანასწორობაა, რომელშიც გარკვეული ოჯახის შვილები ხვდებიან. ამ თეორიამ განათლების სოციოლოგიაში აქტუალური გახდა საკითხი განათლებაზე სოციალური ფაქტორების ზემოქმედების შესახებ, რასაც განათლების მექანიზმების ისეთი საკითხებით დაინტერესება მოჰყვა, როგორიცაა განათლება და სოციალური კლასი; განათლება და რასა; განათლება და სქესი და მრავალი სხვა.

- განათლება და სოციალური კლასი:

როგორც ირკვევა, პედაგოგები ხშირად უკეთეს პოზიციაში აყენებენ ბავშვებს მაღალი სოციალური კლასიდან და ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ დაბალი კლასის წარმომადგენელთა ინტერესებს. ამგვარი დამოკიდებულება შეიძლება იმით აიხსნას, რომ მასწავლებლებმა კარგად

გაითავისეს საშუალო კლასის ღირებულებები და ცნობიერად თუ არაცნობიერად მათთვის მნიშვნელოვანი და მახლობელი ღირებულებების წახალისება ხდება. მასწავლებლებს უკეთ ესმით მათი, ვინც იმავე გარემოცვაში გაიზარდა, რომელშიც თავად ისინი გაიზარდნენ. შედეგად, ხდება დაბალი კლასის წარმომადგენელთა ირიბი დისკრიმინაცია. ცუდი ეკონომიკური პირობების გარდა, ამ ბავშვებს ეს დისკრიმინაციაც ხელს უშლის საშუალო სკოლაში წარმატების მიღწევაში. ისინი იმ შემთხვევაშიც ზარალდებიან, როდესაც შეძლებულ მშობლებს თავიანთი შვილები კერძო სკოლებში გადაჰყავთ. მეორე პრობლემა უფროსების განათლების დაბალი დონეა. მიუხედავად იმისა, რომ განათლება უკანასკნელი ორი საუკუნის განმავლობაში ძალზე ფართომასშტაბიანი

გახდა, მაინც ძალიან დიდია იმ ადამიანთა რაოდენობა, რომელთა განათლების დონე დაბალია. ხშირად განათლება გარკვეული ზოგადი ნიმუშების მიხედვით ფასდება, რაც მის შესახებ სრულყოფილ სურათს არ იძლევა. მაგალითად, 1971 წელს, პარისის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის საფუძველზე გამოვლინდა, რომ უფროსი თაობის წარმომადგენელთა 15% უმარტივეს კითხვებს დიდი სირთულით კითხულობს. შეიძლება განათლება გავლელი კლასების რაოდენობის მიხედვითაც შეფასდეს, მაგრამ მაინც შეიძლება ითქვას, რომ განათლების დაბალი დონის მქონე ადამიანები მრავლად არიან ღარიბი კლასის წარმომადგენელთა შორის, რაც შეეხება რასობრივ და ეთნიკურ წარმომავლობას, ამ კლასების სხვა კლასების წარმომადგენლებთან ინტეგრაციას, ის დადებით ეფექტს ატარებს. მართალია, მაგალითად, „შავი“ რასის წარმომადგენლები მაინც სუსტი უნარებითა და განათლების შედარებით დაბალი დონით გამოირჩევიან, მაგრამ ინტეგრაცია მათი განათლების დონის ამაღლებაზე დადებითად აისახება ხოლმე.

• **სქესობრივი როლების გავლენა განათლებაზე:**
განათლების პროცესზე სქესობრივი როლებიც ახდენენ ზეგავლენას. „უმცირესობის“ წარმომადგენელთა

მსგავსად, განათლების სისტემაში ქალიც დისკრიმინაციის ობიექტი იყო. წარსულში განათლება ქალებისთვის ძირითადად ხელმიუწვდომელი იყო. მხოლოდ მას შემდეგ გაიხსნა ეს სისტემა ქალებისთვის, როდესაც ეკონომიკის განვითარებისთვის „ქალების ცოდნაც“ აუცილებელი გახდა. დღეს სულ უფრო იზრდება ქალების რაოდენობა იმ სფეროებში, რომლებიც ადრე მამაკაცების მიერ იყო ათვისებული. მიუხედავად ამისა, მათი სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა განსხვავდება მამაკაცების ანალოგიური მდგომარეობისაგან. მაგალითად, ქალები, რომელთაც მამაკაცის მსგავსი განათლების ხარისხი აქვთ, იშვიათად თუ იკავენებენ იგივე პოსტებს ან აქვთ იგივე ხელფასი, რაც მამაკაცებს. ზოგიერთი სფეროდან კი ქალები საერთოდ გამორიცხეს. ამის ერთ-ერთ მიზეზად განათლების მეკლერებს მასწავლებლების მიერ მათემატიკისა და ზუსტი მეცნიერებების სწავლებისას ბიჭებისთვის განსაკუთრებული ყურადღების დათმობა მიაჩნიათ. შედეგად, გოგონები ჩამორჩებიან სასწავლო პროგრამებს. გარდა ამისა, ხშირად გოგონები თავს არაადეკვატური შესაძლებლობების მქონეებად მიიჩნევენ, მაგალითად, ბირთვული ფიზიკის ან ინჟინერიის სფეროში. მოქმედებს ასევე ბევრი სტერეოტიპიც. მაგალითად, გოგონები და ბიჭები ცალ-ცალკე დადიან სპორტზე. ამასთან მათ წარმოდგენებზე ზეგავლენას თავად მასწავლებლების სქესიც ახდენს. ადმინისტრაციულ თანამდებობებს, როგორც წესი, მამაკაცები იკავენებენ, ამიტომაც გოგონებს აქვთ ნაკლები მოტივაცია გააგრძელონ სწავლა კოლეჯში ან დოქტორანტურაში.

• პოლიტიკური გავლენა განათლებაზე:

განათლებაზე გავლენას პოლიტიკური მდგომარეობაც ახდენს. ადგილობრივ დონეზე დაწყებით და საშუალო სკოლებზე გავლენას ადგილობრივი პედსაბჭოები ახდენენ, თუმცა თავად პედაგოგიური საბჭოები ყოველთვის ერთი და იმავე ჯგუფის ინტერესებს არ გამოხატავენ. ადგილობრივ დონეზე პედსაბჭო ფინანსდება სამთავრობო ფონდების მიერ. კოლეჯებისა და უნივერსიტეტების მნიშ-

ენელოვანი ნაწილიც ფედერალური ხელისუფლების ფონდებიდან ფინანსდება. ამრიგად, ხელისუფლება, ასე თუ ისე, მაინც განსაზღვრავს, თუ ვინ მიიღება კონკრეტულ ფაქულტეტებზე (ნ. სმელსერი).

განათლებისა და სოციალური უთანასწორობის ურთიერთმიმართების პრობლემას შეეხება ამერიკელი სოციოლოგის ჯეიმზ კოულმანის მიერ ჩატარებული ემპირიული კვლევებიც.

XX საუკუნის 60-იან წლებში კოულმანმა ამერიკის საგანმანათლებლო სისტემის კვლევა ჩაატარა. მან 500 000-ზე მეტი მოსწავლე გამოკითხა. მას რესპონდენტთა სოციოდემოგრაფიული მონაცემები, ევრბალური და არა-ევრბალური უნარები, წერა-კითხვისა და მათემატიკის ცოდნა აინტერესებდა. გამოკითხვის ანკეტა 60 000-ზე მეტმა მოსწავლემ დაავსო. კვლევის შედეგად კოულმანმა ამერიკის საგანმანათლებლო სიტემაში არსებული მთელი რიგი უთანასწორობა აღმოაჩინა, რომელთაგან ერთ-ერთი რასობრივი უთანაბრობაა: სკოლების 80%-ში რომლებშიც თეთრკანიანთა ბავშვები სწავლობდნენ, მხოლოდ 10% იყო შავკანიანი ბავშვი. შავკანიანებთან შედარებით თეთრკანიანთა ბავშვებს უფრო მაღალი აკადემიური მოსწრება ჰქონდათ. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მიხედვით, სკოლებს შორის არანაირი განსხვავება არ გამოვლენილა. მთავარი მაინც ეს არ იყო; მთავარი სოციალური უთანასწორობა იყო: მდიდარი და ღარიბი ოჯახების ბავშვების აკადემიური მოსწრება რადიკალურად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. კვლევის შედეგად კოულმანმა დაასკვნა, რომ სოციალური უთანასწორობა სერიოზულ გავლენას ახდენს განათლებაზე.

ჯემალ კოულმანი

ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორი, მსოფლიოში ცნობილი სოციოლოგი ჯემალ კოულმანი 1926 წლის 12 მაისს დაიბადა. გარდაიცვალა 1995 წლის 25 მარტს. მან დიდი წვლილი შეიტანა განათლების სოციოლოგიის განვითარებაში. მისმა ადრეულმა კვლევებმა სასკოლო განათლების სფეროში დიდად შეუწყო ხელი აშშ-ის განათლების სამართლიანი პოლიტიკის ჩამოყალიბებას, განათლების სფეროში რა-

სობრივი ინტეგრაციის პრობლემის აქტუალიზებასა და გადაწყვეტას. მისი ნაშრომი „საგანმანათლებლო შესაძლებლობათა თანასწორობა“ მის მიერ ჩატარებულ ცნობილ ემპირიულ გამოკვლევაზე იყო დაფუძნებული. შემდგომში მისი კვლევები შეეხებოდა კერძო და საჯარო სკოლის პრობლემებს, რომლებიც განხილულია ტომას ჰეფერისა და სალი კილგორის თანაავტორობით დაწერილ ნაშრომში „საშუალო სკოლის მიღწევები: საჯარო, კათოლიკური და კერძო სკოლები“ (1982), ასევე ჰოფერთან ერთად დაწერილ წიგნში „საჯარო და კერძო სკოლები: ზემოქმედება საზოგადოებაზე“ (1987); კარიერის განმავლობაში კოულმანი არასოდეს არ იკავებდა თავს დისკუსიებისაგან. მას ჰყოფნიდა გამბედაობა შეეცვალა საკუთარი აზრი, თუკი ახალი ემპირიული მონაცემები ამის საფუძველს იძლეოდნენ. 1991 წელს იგი სოციოლოგიური საზოგადოების პრეზიდენტად აირჩიეს. კოულმანის სხვა კვლევები სოციალური მოქმედების შესწავლაზე იყო ორიენტირებული. ამ კვლევების შედეგები მოცემულია წიგნში „სოცია-

ლური თეორიის ფონდები“ (1991). 1989 წელს მან ინტერდისციპლინური ჟურნალი „რაციონალურობა და საზოგადოება“ დააარსა. მისი გამუდმებული ინტერესის სფერო სწავლების ეფექტურობის სოციოლოგიური ანალიზი იყო. იგი მრავალი აკადემიისა და მსოფლიოში აღიარებული სამეცნიერო ცენტრების წევრი იყო. მისი ჯილდოებია: პოლ ლაზარსფელდის მედალი, თავისუფლების ორდენი. კოულმანის კელევის შედეგები კარგად არის ცნობილი მათემატიკური სოციოლოგიის წარმომადგენელთათვის და სხვ.

ოჯახურ კონტექსტში ენობრივი განვითარების პრობლემაზე განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა პ. ნისბეტმა. მისი ჰიპოთეზის ერთ-ერთი ამოსავალი პრინციპია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ბავშვის გონებრივი განვითარება ოჯახის სიდიდეზეა დამოკიდებული. ამ მოსაზრებას ნისბეტი შემდეგნაირად ასაბუთებდა: ენა და სიტყვები სიმბოლოთა სისტემებს წარმოადგენენ, რომლებიც მნიშვნელოვნად ამაღლებენ აბსტრაქტული აზროვნების ეფექტურობას. მეტყველების განვითარების შეფერხება დეპრესიულ გავლენას ახდენს ბავშვის ინტელექტზე. ნისბეტის აზრით, უდემდამოთა სახლში გაზრდილ ბავშვებთან შედარებით ოჯახურ გარემოში გაზრდილი ბავშვის მეტყველება სრულყოფილია. ამ კონტექსტში ნისბეტმა შემოიტანა ტერმინი „ოჯახური გარემო“, რომლის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი ბავშვებსა და ზრდასრულ ადამიანებს შორის კონტაქტია, რაც, ნისბეტის მიხედვით, ბავშვის მეტყველების განვითარების აუცილებელი პირობაა. ნისბეტმა დაასკვნა, რომ მრავალრიცხოვანი ოჯახის ბავშვებთან შედარებით მცირერიცხოვანი ოჯახის ბავშვებს უკეთესი შესაძლებლობები აქვთ მეტყველების განვითარებისათვის. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა ოჯახის წევრებთან ხშირ კონტაქტს ენიჭება. ეს პრობლემა ნისბეტმა ნაწილობრივი კორელაციის მეთოდით ემპირიულად გამოკვლია (2 500 რესპონდენტი. 10-12 წლის ბავშვები). კელევის შედეგად დადასტურდა ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ

დიდი ოჯახის ზრდასრულ წევრებსა და ბავშვებს შორის კონტაქტი შეზღუდულია, რაც, შესაბამისად, ბავშვის მეტყველების განვითარებას აფერხებს. ნისბეტმა აგრეთვე აბერდინის რაიონში ჩატარებული მასობრივი გამოკვლევის შედეგებიც გამოიყენა, სადაც ფერმერული მეურნეობა განვითარებული და ცხოვრობენ ადამიანები, რომლებიც თეზჭერით, კომერციული საქმიანობითა და ინდუსტრიით არიან დაკავებულნი. გამოკვლევა ბავშვთა გონებრივი უნარების შესწავლაზე იყო ორიენტირებული და 70 000 რესპონდენტს მოიცავდა. გამოკვლევამ დაადგინა, რომ ბავშვთა გონებრივ შესაძლებლობებსა და ოჯახის ზომას შორის გარკვეული კორელაცია არსებობს. ბავშვის მეტყველების განვითარების შეზღუდულობა, თავის მხრივ, მისი ინტელექტუალური განვითარების დაბალ მაჩვენებელზე მიანიშნებს. ნისბეტის ეს თეორია ახლოსაა კოულმანის „სოციალური კაპიტალის“ თეორიასთან.

განათლების სფეროში უთანასწორობის იდეა პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თეორიის ფარგლებში განვითარა დენიელ ბელმა. ის მ. იუნგს ეკამათება, რომელმაც 1958 წელს დაწერა წიგნი „მერიტოკრატიის დადგომა“ ამ წიგნში იუნგი ამბობს, რომ ასწლეულების მანძილზე ელიტის ადგილი საზოგადოებაში არისტოკრატიული წარმომავლობითა და ბავშვის მემკვიდრეობითი უნარებით განისაზღვრებოდა, მაგრამ თანამედროვე საზოგადოებაში სოციალური პროგრესი ხელისუფლებასა და ინტელიგენციას შორის ურთიერთკავშირზეა დამოკიდებული. შეუძლებელია, რომ საზოგადოება მხოლოდ ტექნიკური უნარების მქონე ადამიანებზე იყოს დამოკიდებული, ამიტომ სასკოლო რეფორმების მეშვეობით ორიენტაცია თანაბარი შესაძლებლობების პრინციპის დამკვიდრებაზე უნდა იქნეა აღებული. პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ბუნებიდან გამომდინარე, დ. ბელი ამ იდეებს უტოპიურს უწოდებს საწყის ეტაპზე პოსტინდუსტრიული საზოგადოება მართლაც რომ მერიტოკრატიულია (მის წევრებს ტექნიკურ უნარებისა და უმაღლესი განათლება აქვს). ამის გარეშე არ არსებობს შრომის ახალი დანაწილება, რომლის დრ

საც არა მარტო სოციალურ ფენებს შორის დამოკიდებულება, არამედ სხვადასხვა პროფესიების შინაარსიც იცვლება. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში განათლება „ადამიანური კაპიტალის“ სტატუსს იძენს. ამ შემთხვევაში ბელი ჰ. ბეკერის თეორიას ემყარება, რომლის მიხედვით, კოლეჯის ოთხწლიანი განათლება, დიპლომირებული სპეციალისტის გარდა, დამატებით 13%-იან მოგებას იძლევა. ამ შემთხვევაში სელექცია ელიტარული და სახელმწიფო სკოლის კურსდამთავრებულებს შორის ხდება. ამიტომ მაღალი სოციალური სტატუსი დიდწილად ცოდნა-განათლებასეა დამოკიდებული. ბელს აინტერესებდა საკითხი იმის შესახებ, არსებობს თუ არა თანაბარი შესაძლებლობები და როგორია მისი გამოვლინება. ამ შემთხვევაში ბელმა სხვა სოციოლოგების კვლევებს მიმართა, მაგალითად, ლ. ტიურას, რომლის მიხედვით, ადამიანი მხოლოდ მაშინ შეძლებს საკუთარი რეპუტაციის დაცვას, თუკი განათლების დონეს გაიღრმავებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მის სტატუსს სხვები მიიღებენ და მას სოციალური იერარქიის კიბის დაბალ საფეხურზე ჩამოაქევეთებენ. ამგვარად, განათლება კარგი ინვესტიციაა, რადგანაც ის ზრდის შემოსავლებს და საზოგადოებაში სოციალური სტატუსის შენარჩუნებას ახდენს.

დასაქმების ამერიკული სისტემის შესწავლის შედეგად ჰ. ბლაუმ და ო. ღუნკანმა აჩვენეს, რომ ამერიკაში, ქალებისა და შავკანიანების გარდა, ყველა სხვა დანარჩენი ჯგუფის წარმომადგენლებს აქვთ მყარი სოციალური სტატუსი. ამ სოციოლოგების მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების ანალიზისას ბელმა შენიშნა, რომ საუბარი თანაბარ შესაძლებლობებზე შეუძლებელია. ამის გათვალისწინებით ბელმა დაასკვნა, რომ თანაბარი შესაძლებლობები მაშინ გვექნება, როდესაც საგანმანათლებლო დაწესებულებაში მიღება ღია და ხელმისაწვდომი იქნება ყველასათვის. 60-იანი წლების დასაწყისში აშშ-ში მთელი რიგი პროგრამები შემუშავდა უმცირესობის წარმომადგენელთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოსაფხვრელად. ამ პროგრამების ერთ-ერთი შემადგენელი იყო „კომპენსატორული გა-

ნათლების“ პროექტი, რომელიც ცალკეული ჯგუფების კულტურული ჩამორჩენილობის აღმოფხვრას ითვალისწინებდა. დ. ბელი დარწმუნებული იყო, რომ პოსტინდუსტრიული საზოგადოება განათლების ხელმისაწვდომობის ახალ კრიტერიუმებს შემოგვთავაზებდა. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში მთელი რიგი უთანასწორობები გვხვდება, ბელი მაინც მერიტოკრატიის მომხრედ რჩება, თუმცა ეს არ ნიშნავს მერიტოკრატიის მოწინააღმდეგეთა არგუმენტების სრულ უარყოფას. ეს არგუმენტები, ბელის მიხედვით, შემდეგი სახისაა:

- მაღალი სოციალური სტატუსი გენეტიკური გონებრივი უნარებითაა წინასწარგანსაზღვრული;
- სოციალური სტატუსი კლასობრივი კუთვნილებითაა განპირობებული.
- შანსების როლზე აქცენტირება. შემთხვევის როლი წარმატების მიღწევაში;
- მერიტოკრატია უარყოფითად მოქმედებს იმაზე, ვინც წარმატებას ვერ აღწევს. ამიტომ ის არაფრით არ ჯობია უწინდელ საზოგადოებას, რადგანაც მასში საკუთარი საგანმანათლებლო ხარვეზების ღია დემონსტრირებას არავის არ აიძულებდნენ;
- თანაბარ შესაძლებლობათა პრინციპი ახალი უთანასწორობის წყარო ხდება და საზოგადოების კონსერვატიულ ძალას წარმოადგენს. მის გამოყენებას ადამიანთა „თავისიანებად“ და „სხვებად“ დაყოფამდე მივყავართ.

ბელი კოულმანის გამოკვლევებს ემყარებოდა, რომელმაც თავის მოხსენებაში – „საგანმანათლებლო შესაძლებლობათა თანასწორობა“ – მის მიერ ჩატარებული გამოკვლევის (1966 წელს კოულმანმა 400 სკოლაში ჩაატარა გამოკითხვა) საფუძველზე დაასკვნა, რომ სოციალური და რასობრივი უთანასწორობანი ჯერ კიდევ სასკოლო განათლების დაწყებით საფეხურზე ჩნდება და თანდათანობით მატულობს. ბელის დასკვნები შემდეგი სახისაა:

ყოველი რასობრივი ჯგუფი მშობლების განათლებისა და ეკონომიკურ დონესა და მათი შეილებაზე სასკოლო აკადემიურ მოსწრებას შორის ურთიერთდამოკიდებულებით ხასიათდება;

- მოსწავლეთა აკადემიური დონე გარკვეულწილად სკოლის ტიპზეა დამოკიდებული.

კოულმანის დასკვნებმა სასკოლო ბიუროკრატის უკმაყოფილება გამოიწვიეს და ამერიკულ განათლების სოციოლოგიაში მწვავე დებატების საგანი გახდა. თავის შრომებში საგანმანათლებლო თანასწორობას კოულმანი განსაზღვრავს, როგორც მიღწევათა თანასწორობას, რომელიც სასკოლო რესურსებისადმი თანასწორი წვდომის შედეგია. ესეში „საზოგადოებრივი ინტერესი“ ის აღნიშნავს, რომ პრობლემა სკოლებს შორის უთანაბრობაშია, რომლის საფუძველი სოციალური უთანასწორობაა. ამასვე ადასტურებს კ. ჯენკისის მიერ ჩატარებული კვლევა, რომლის მიხედვით, სკოლებს შორის განსხვავებისა და უთანასწორობის აღმოფხვრა სოციალურ ფენებს შორის უთანასწორობის აღმოფხვრას საჭიროებს, რაც ურთულესი საკითხია.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თეორეტიკოსი დ. ბელი პრობლემის გადასაჭრელად მერიტოკრატიულ სოციალურ მოდელს გეთავაზობს, რომელიც კარიერის საწყის ეტაპზე ყველას თანაბარ შესაძლებლობათა წინაშე აყენებს, ანუ სასტარტო პოზიციები ყველას თანაბრი აქვს, რითაც გარკვეულწილად წაშლილია ზღვარი სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენლებს შორის. მერიტოკრატიის ბელისეული მოდელი, სოციალური გაგებით, სამართლიანობასაც გულისხმობს იმ აზრით, რომ კარიერის დასაწყისში სასტარტო პოზიციები ყველას ერთნაირი აქვს, ხოლო კარიერული წარმატებები კონკურენციაში ჩართულ აქტორთა ნიჭიერებასა და მთელი რიგი უნარების ქონაზეა დამოკიდებული. ამ შემთხვევაში საგანმანათლებლო სისტემა დიდ ყურადღებას უთმობს ნიჭიერებას მოკლებულთა განათლების დონეს. ბელის აზრით, თანას-

წორობის პრინციპის დამკვიდრება ამგვარად უნდა განხორციელდეს სკოლაში.

მერიტოკრატიული სოციალური პოლიტიკის მეორე მთავარი პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ ტალანტი მიღწევაში ელინდება, რაც ყველასათვის სასარგებლო უნდა იყოს, მათ შორის წარუმატებელთათვისაც. გამოჩენილი ამერიკელი სწავლული ამტკიცებს, რომ ნებისმიერ პიროვნებას შემოსავლებისა და მომსახურების სტრუქტურაში საკუთარი ადგილი, შემოსავალი, ცხოვრების პირობები, სამედიცინო მომსახურება და სხვა მასგავსი რამ უნდა ჰქონდეს. ნამდვილი მერიტოკრატია პიროვნების სოციალურ სტატუსს განსაზღვრავს, როგორც გამომუშავებულს ან დამსახურებულს. ამ შემთხვევაში განსხვავება იქმნება ძალაუფლებისა და ავტორიტეტის შედეგად. აქ ძალაუფლება სხვა არაფერია, თუ არა ფარული თუ აშკარა ძალების მეშვეობით ზემოდან ხელმძღვანელობის შესაძლებლობა, ხოლო ავტორიტეტი კომპეტენციაა, რომელიც პროფესიონალიზმსა და მასთან დაკავშირებული უნარ-ჩვევების ქონაზეა დაფუძნებული. ამ განსხვავებათა გაუთვალისწინებლობა მთელ რიგ გაუგებრობას იწვევს. უსამართლო მერიტოკრატიულ სისტემაში დაყოფა უმართებულოა, როდესაც ძალაუფლების მქონე ადამიანებს არავითარი ავტორიტეტი არ გააჩნიათ.

თანამედროვე პოპულიზმი თავისი ეგალიტარული წარმოდგენებით თავს გვახვევს სრული თანასწორობის იდეას. ამ შემთხვევაში იგი ელიტიზმის წინააღმდეგ გამოდის. ამგვარი პოპულისტური გაგებით, პროფესორის ავტორიტეტი კოლეჯის, ან უნივერსიტეტის საერთო კრების გადაწყვეტილებით შეიძლება შეიცვალოს, რომლის შემადგენლობაში მეკარეებიც შედიან. რასაც არაფერი საერთო არ აქვს ნამდვილ დემოკრატიასთან. ბელის აზრით, მერიტოკრატია გარკვეული ინდივიდუალური მიღწევაა, რომელსაც შესაბამისი სტატუსი გააჩნია, რაც სხვებთან შედარებით ერთ-ერთის გამორჩეულობაზე მეტყველებს.

განათლების სტრუქტურალისტური თეორიის ფარგლებში ძალზე სკრუპულოზურად განიხილეს განათლე-

ბის სისტემასა და სოციალურ უთანასწორობას შორის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი განათლების ფრანგული სოციოლოგიური სკოლის ბრწყინვალე წარმომადგენლებმა პ. ბურდიემ და ჟ. კ. პასერონმა.

„განათლების სისტემა უიმედოდ მოქმედდა. ჩვენი სკოლები წარსულზეა ორიენტირებული. ინდუსტრიული საზოგადოების საგანმანათლებლო სისტემა ადამიანთა დაშტამპვას ახდენს.“

ჟ. ტოფლერი

§5. განათლების სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური თეორიები

პიერ ბურდიე: „განათლება და კულტურის კელაეწარ-
მოება“, კლასი და კულტურული კაპიტალი

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

კულტურის კელაეწარმოება; კულტურული კაპიტალი; სოცია-
ლური კაპიტალი; სიმბოლური კაპიტალი; ეკონომიკური კაპიტა-
ლი; კაპიტალის შენახვა, ზრდა და რეპროდუქცია; კულტურის
რეპროდუქცია და ფარული პროგრამა; კულტურის რეპროდუქ-
ცია და სოციალური უთანასწორობა; საგანამანათლებლო ბაზა-
რი; უნიფერსიტეტის ველი; უმაღლესი განათლების სისტემა და
ძალაუფლების ველი.

თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაში მწეაეედ
დგას საკითხი თეორიული ხასიათის გამოკელეეების არა-
საკმარისობის შესახებ, რომელთა მიზანი განათლების
სისტემური ანალიზი და მის შესახებ განზოგადებული
სოციოლოგიური ცოდნის მიღებაა. ამ შემთხვევაში მთავა-
რი ყურადღება განათლებისადმი სოციოლოგიური მიდგო-
მის სპეციფიკურობაზე უნდა იყოს გადატანილი. ჯერ კი-
დეე აქტუალურია საკითხი განათლების სოციოლოგიის
საგნის შესახებ, რადგანაც ამ საკითხთან დაკაეშირებით
განათლების სფეროს მკელეერები ყველასათვის მისაღებ,
ერთიან და საბოლოო პოზიციაამდე ჯერ კიდეე არ მისუ-
ლან. განათლების სოციოლოგიის საგნობრივი სფეროს
დადგენასთან დაკაეშირებით ერთ-ერთი შესაძლო გზა გა-
ნათლების სოციოლოგიური კონცეფციების შესწავლა შე-
იძლება იყოს, იმ კონცეფციებისა, რომელთა ავტორები
მრავალი სხეადასხეა სოციალური რაკურსიდან იხილაეენ
განათლებას. ამ მხრივ ანგარიშგასაწეეია ფრანგი სოციო-
ლოგის პიერ ბურდიეს კონცეფცია.

ბურდიე განათლების სოციოლოგიის აღიარებული
კლასიკოსია. თავის გამოკელეეებში მან ძირითადი აქცენ-
ტი გააკეთა განათლებაზე, როგორც სოციალურ-ეკონომი-
კური და კულტურული კელაეწარმოების ცენტრალურ მე-
ქანიზმზე. ანალიზის მოცემული პერსპექტიეა ჯერ კიდეე

მარქსის მიერ თავის დროზე იყო მინიშნებული. შემდგომ მსგავსი მოსაზრებები ჰქონდათ ალტუსერს და ამერიკელ სოციოლოგებს ბოულსსა და პინტისს. მათგან განსხვავებით, ბურდიეს შრომებში ეს პრობლემა პრიორიტეტულად არის მიჩნეული. განათლების სოციოლოგიის საგნის შესახებ მოსაზრებებიც ბურდიეს კონცეფციაში არის საკმარისი.

სოციალურ-კულტურული კვლავწარმოების პრობლემა განხილულია განათლების სოციოლოგიის სფეროში ბურდიეს ერთ-ერთ უმთავრეს მონოგრაფიაში: „კვლავწარმოება: განათლების სისტემის თეორიის ელემენტები“ (1970წ. თანაავტორი ჟ.კ. პასერონი). მოგვიანებით ბურდიე კვლავ დაუბრუნდა ამ თემას 1990-იან წლებში გამოცემული სტატიების კრებულით. თავის გამოკვლევებში ბურდიე განათლების ტრადიციულ განსაზღვრებას იზიარებს, რომლის მიხედვით, განათლების სისტემა – ეს არის ერთობა ინსტიტუციონალური მექანიზმებისა, რომლებიც უზრუნველყოფენ მემკვიდრეობით მიღებული კულტურის თაობიდან თაობებზე გადაცემას. ბურდიე აღნიშნავს, რომ განათლების „კლასიკურ“ კონცეფციებში, მაგალითად, დიურკემთან, ხასგასმულია განათლების სისტემის როლი კულტურულ კვლავწარმოებაში, თუმცა განათლების სისტემის მნიშვნელობა სოციალური კვლავწარმოებისათვის ყურადღების გარეშეა დარჩენილი. ამასთან, სოციოლოგის აზრით, პრობლემა შესწავლას საჭიროებს, რამდენადაც თანამედროვე საზოგადოებაში სოციალური კვლავწარმოების ერთ-ერთ მექანიზმად განათლება გვევლინება. ამგვარი კვლევა, ბურდიეს თანახმად, განათლების სოციოლოგიის ძირითადი მიმართულება უნდა იყოს. აქედან იკვეთება განათლების სოციოლოგიის საგანიც, რომელიც სოციალურ და კულტურულ კვლავწარმოებას შორის კავშირის გამოვლენისას დგინდება. განათლების სოციოლოგიამ უნდა შეისწავლოს განათლების სისტემის როლი კლასებს შორის ძალაუფლებრივი და სიმბოლური სტრუქტურების კვლავწარმოებაში, რომელსაც ის კულტურული კვლავწარმოების შედეგად ასრულებს კლასებს შორის კულტურული კაპიტალის განაწილებაში.

განათლების, როგორც კულტურული და სოციალური კელაეწარმოების მექანიზმის, ანალიზს ბურდიე სოციალური კელაეწარმოების შედარებით რთულ სტრატეგიულ კონტექსტში ახორციელებს. უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ სწორედ სოციალური კელაეწარმოების დინამიკის შესწავლის ფარგლებში ხედავს ბურდიე საზოგადოების სიცოცხლისუნარიანობის ცალკეული სფეროს – განათლების სისტემის ისტორიულ ქორიზონტებს.

ამ კონტექსტში აუცილებელია იმის გარკვევა, თუ რას უწოდებს ბურდიე სოციალურ კელაეწარმოებას. ბურდიეს თანახმად, სოციალური კელაეწარმოება ნიშნავს სოციალურ კლასებს შორის ძალაუფლებრივ სტრუქტურათა კელაეწარმოებას. მის კონცეფციაში აგენტის პოზიცია იმ კაპიტალის სიდიდითა და სტრუქტურით განისაზღვრება, რომელიც მის ხელთაა. ბურდიე, ჩვეულებრივ, კაპიტალის ოთხ სახეს განიხილავს. ეს ცნება, რა თქმა უნდა, ნახევრებია ეკონომიკის სფეროდან (საკუთრება).

- კულტურული კაპიტალი გულისხმობს ლეგიტიმური ცოდნის სხვადასხვა სახეებს (განათლება);
- სოციალური კაპიტალი შედგება ადამიანებისათვის ღირებული ურთიერთობებისაგან (სოციალური კავშირები);
- სიმბოლური კაპიტალი წარმოებულია ღირსებისა და პრესტიჟისაგან (პრესტიჟი, რეპუტაცია).

კაპიტალის ეს სამი სახე ლეგიტიმურად მიიჩნევა სიმბოლური კაპიტალის სახით. კაპიტალის უმთავრესი თვისება მის კონვერტირებაში – ერთი ფორმიდან მეორე ფორმად ტრანსფორმირებაში მდგომარეობს. ბურდიეს მტკიცებით, კაპიტალის ყველა ფორმას საფუძვლად ეკონომიკური კაპიტალი უდევს. კაპიტალის სხვა ფორმები მისი ფარული ფორმებია და მეტი არაფერი.

კაპიტალის შენახვა, მისი ზრდა და კელაეწარმოება, ბურდიეს მიხედვით, აგენტის მიერ დაკავებული სოციალური პოზიციის შენარჩუნების პირობაა. აქტორები კაპიტალის კელაეწარმოების სხვადასხვა საშუალებებს გამოიყენებენ, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესია ერთი ფორმიდან

მეორე ფორმად კაპიტალის ტრანსფორმაცია. კაპიტალის ტრანსფორმაციის სტრატეგია, ბურდიეს მტკიცებით, თავის მნიშვნელობას იკენს, როდესაც კაპიტალის პირდაპირი, ხილული გადაცემა მკაცრად კონტროლირებადია და ცენზურის ხელშია.

ბურდიეს აზრით, თანამედროვე საზოგადოებაში თაობებს შორის ეკონომიკური

კაპიტალის გადაცემა გართულებულია. ამის გამო კაპიტალის კვლავწარმოების ძირითადი სტრატეგია და, შესაბამისად, სოციალური პოზიციის კვლავწარმოება არის კულტურული კაპიტალის კვლავწარმოება – კაპიტალის გადაცემის რამდენადმე შეგნებულად დაფარული (ზაუვალირებული) ფორმა კაპიტალის მემკვიდრეობითი გადაცემისა. ამგვარად სოციალური კვლავწარმოების სპეციფიკა თანამედროვე საზოგადოებაში მდგომარეობს იმაში, რომ სწორედ კულტურული კაპიტალის გადაცემა არის მთავარი მექანიზმი სოციალური პოზიციების კვლავწარმოებისა. ამგვარი სტრატეგიის შემთხვევაში დომინანტურ როლს განათლება ასრულებს. განათლების სისტემა კლასებს შორის კულტურული კაპიტალის გადანაწილების სტრუქტურით ახდენს კვლავწარმოებას და ამით დიდი წვლილი შეაქვს კლასებს შორის ძალაუფლებრივი და სიმბოლური სტრუქტურების ფორმირებაში. სოციალურ კლასებს შორის კულტურული კაპიტალის განაწილებას ბურდიე კვლავწარმოების საგანმანათლებლო პირობას უწოდებს და ის თანამედროვე კაპიტალისტური საზოგადოებისათვისაა დამახასიათებელი. კაპიტალიზმამდელ საზოგადოებაში ამგვარი რამ არ იყო, იმიტომ რომ არ ფუნქციონირებდა თანამედროვე გაგებით შრომისა და საგანმანათლებლო ბაზარი. ამ ტიპის საზოგადოებებში კვლავწარმოების ძირითად სტრუქტურას წარმოადგენდა ოჯახი, ხოლო კვლავწარმოების მთავარი სტრატეგია მატერიალური კვლავწარმოება იყო. ეკონომიკური სისტემის დიფერენციაცია იყო სოციალურ ურთიერთობათა დომინირებისა და, შესაბამისად, კვლავწარმოების სტრატეგიის მიმართულებით გადაღებული პირველი ნაბიჯი. ეკონომიკის ველის

ფორმირების შედეგად ინდივიდებზე ძალაუფლებას ჩაენაცვლა ინსტიტუციონალიზებული მექანიზმების ძალაუფლება, რომელსაც ეკონომიკური და კულტურული კაპიტალი უზრუნველყოფს; ოდონდ კელაეწარმოების სტრატეგიის რადიკალურ ცვლილებას – მატერიალურიდან საგანმანათლებლო სტრატეგიაზე გადასვლას – ბურდიე პოლიტიკის სისტემის დიფერენცირებასთან – ბიუროკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებასთან, აკავშირებს.

ბიუროკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბება ხდება ბიუროკრატიული კორპუსის ფორმირების პარალელურად, რომელთა სტატუსი და პრივილეგიები იყო „მიღწევადი“ და ემყარებოდა „დამსახურებას“. მოსამსახურეთა ამგვარი კორპუსის მომზადებას, რომელთაც სტანდარტიზებული ცოდნა გააჩნიათ, შეესაბამება განათლების გარკვეული სისტემა. ამდენად, განათლების სისტემის ფორმირება განპირობებულია ბიუროკრატიული სისტემის ჩამოყალიბებით და კელაეწარმოების საგანმანათლებლო საშუალებით. ეს კი, თავის მხრივ, განათლების ფუნქციებს განპირობებს. საქმე ისაა, რომ, ბურდიეს კონცეფციით, სახელმწიფო აქტიურად მონაწილეობს სამყაროს ლეგიტიმური კონსტრუირების თავს მოხვევისათვის გამართულ სიმბოლურ ბრძოლაში. დიფერენცირებულ საზოგადოებაში სახელმწიფო ახორციელებს სოციალური სინამდვილის კონსტრუირებისათვის საჭირო მექანიზმების – სოციალური იერარქიების – წარმოებასა და კელაეწარმოებას, ამის გამო სიმბოლურ ბრძოლაში წარმატებისათვის იმ ინსტიტუტებზე კონტროლს მოიპოვებს ერთ-ერთი. ასეთი ინსტიტუტი კი არის განათლება. განათლების სისტემა სიმბოლური ბრძოლის წარმართვის – წარმოებისა და სოციალური სამყაროს ლეგიტიმური ხედვის თავს მოხვევის ქმედითი ინსტრუმენტია.

განათლების სისტემის ფუნქციის ანალიზს ბურდიემის შემდგომი საფრანგეთის სასკოლო განათლების საფუძველზე ახდენს. იგი განათლების სისტემის არსებით და წარმოებულ ფუნქციებს გამოყოფს.

განათლების სისტემის არაისტორიულ, არსობრივ ფუნქციად ბურდიეს „კულტურული წარმოების დანერგვა“ – სოციალური სამყაროს იმგვარი ხედვის გამყარება მიაჩნია რომელიც დომინანტი ჯგუფის ინტერესებს პასუხობს. განათლების არსობრივი ფუნქციიდან წარმოებული ფუნქცია კულტურულ კელაეწარმოებაში, აგრეთვე არსებული სოციალური წესრიგის ლეგიტიმაციაში გამოიხატება. განათლების იდეოლოგიური ფუნქცია კი სოციალური წესრიგის შენარჩუნების ფუნქციის ფაქტის დაფარვაში მდგომარეობს.

პედაგოგიური მოქმედებების სპეციფიკა განათლების სისტემას სხვა ფუნქციების შესრულებასაც ავალდებულებს. ბურდიეს თანახმად, პედაგოგიურ მოქმედებათა მიზანი – გაბატონებული კულტურის გადაცემა – მაშინ მიიღწევა, როდესაც რეციპიენტი უკვე ფლობს მისთვის აუცილებელ დისპოზიციებს. ამგვარ აუცილებელ დისპოზიციებს მიეკუთვნება კულტურული, ლინგვისტური კაპიტალის ფლობა, რომელიც დაგროვილია არასაგანმანათლებლო სისტემის გარეთ ან სწავლების წინამორბედ სტადიაზე. იმ სოციალური ფენის წარმომადგენლები, რომელთაც კულტურული კაპიტალი ხელს არ უწყობს აითვისონ გაბატონებული კულტურა, საგანმანათლებლო სისტემის მიერ დაწუნებული ხდებიან. ამგვარად, განათლება, როგორც კომუნიკაციური სისტემა, აწარმოებს კლასებს შორის კულტურული კაპიტალის არსებულ სტრუქტურას. სწორედ ამას ეძახის ბურდიე სოციალურ კელაეწარმოებას, როგორც კულტურული კელაეწარმოების ფუნქცია.

განათლების სისტემა არა მხოლოდ აწარმოებს, არამედ კლასებს შორის კულტურული კაპიტალის არათანაბარი განაწილების ლეგიტიმაციასაც ახდენს. ამდენად, განათლებას არსებული სოციალური წესრიგის ლეგიტიმაციის ფუნქცია აქვს. განათლების სისტემას აქვს შესაძლებლობა აკადემიური კლასიფიკაციის მინიჭებისა. საგამოცდო პროცედურების ფუნქციის ანალიზისას ბურდიემ გაარკვია, რომ სოციალური სელექცია საგამოცდო პროცედურამდე ხორციელდება და გამოცდასთან არაფერი

აქვს საერთო. საგანმანათლებლო სისტემა სოციალურ უთანასწორობას წარმოადგენს, როგორც საკუთარი რეალობის ელემენტს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სოციალური სელექცია შენიღბულია განათლების სისტემაში შერჩევის ტექნიკური პროცედურებით. ამ გზით განათლების სისტემა არსებული კულტურული კაპიტალის განაწილების ლეგიტიმაციას აღწევს. თავის მხრივ, აკადემიური იერარქიის ლეგიტიმურობის აღიარება სოციალური იერარქიის ლეგიტიმურობის აღიარებად გარდაიქმნება, რაც არსებულ სოციალურ წესრიგს ამართლებს.

საგანმანათლებლო სისტემის ტექნიკური ფუნქციების შენიღბვის გზით სოციალური წესრიგის ლეგიტიმაციის ფუნქცია განათლების კიდევ ერთი გარეგანი ფუნქციის გამოვლენის საშუალებას იძლევა. ამ ფუნქციას ბურდიუ იდეოლოგიურ ფუნქციას უწოდებს. ის დაფარულია და სოციოლოგიური ანალიზისათვის ნაკლებად არის ხელმისაწვდომი. განათლების იდეოლოგიური ფუნქცია საგანმანათლებლო სისტემასა და კლასობრივი ურთიერთობების სტრუქტურას შორის მიმართების გამომხატველია.

თუ ზემოთ ნათქვამს შევაჯამებთ, შეიძლება ითქვას, რომ, ბურდიუს მიხედვით, განათლება განხილულია, როგორც სოციალური რეპროდუქციის ძირითადი მექანიზმი და საზოგადოების იდეოლოგიური კონსტრუირების ინსტრუმენტი, რომელიც დამახასიათებელია თანამედროვე დიფერენცირებული საზოგადოებისათვის. შესაბამისად, განათლების სოციოლოგიის საგანი, ბურდიუს მიხედვით, ირკვევა კულტურული და სოციალური რეპროდუქციების მექანიზმების ანალიზის პროცესში. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ განათლების სოციოლოგიის საგანი შეიძლება იყოს განათლების არა მხოლოდ დადგენილი ფუნქციები თანამედროვე საზოგადოებაში, არამედ ყოველი საზოგადოებისათვის სპეციფიკური სოციოკულტურული პირობების ანალიზი, როგორც განათლების სისტემის ფუნქციონალური დიფერენციაცია, რაც ასე აუცილებელია სოციალური სინამდვილის დამოუკიდებელი არსებობისათვის.

კულტურის კელაეწარმოება (რეპროდუქცია) ნიშნავს კულტურული ღირებულებებისა და ნორმების თაობიდან თაობაზე გადაცემას. კულტურის კელაეწარმოება იმ მექანიზმებს ეხება, რომელთა დახმარებითაც უზრუნველყოფილია კულტურული მემკვიდრეობის, უწყვეტობის შენარჩუნება საუკუნოობით. თანამედროვე საზოგადოებაში სასწავლო პროცესი კულტურის კელაეწარმოების ძირითად მექანიზმებსა და მოკიდებული. ამ მექანიზმებს შორის ერთ-ერთი არის ფარული პროგრამა, როდესაც სასწავლო პროცესი ქცევის ასპექტებზეა ორიენტირებული, რომელთაც ინდივიდი სწავლის პროცესში არაფორმალურად ითვისებს. ამდენად განათლება დიდ როლს ასრულებს კულტურის კელაეწარმოებაში. ამაში ხედავს ბურდიე განათლების სოციალურ როლსა და მნიშვნელობას.

„Homo Academikus“ – მეცნიერების სოციოლოგია

შრომაში „Homo Academikus“ ბურდიე (1984 წ.) სხვადასხვა მიზნებს ისახავს, მაგრამ ერთ-ერთის განხორციელებას იგი იმით ცდილობს, რომ თავის თეორიულ არსენალს იყენებს ფრანგული აკადემიური სამყაროს გასაანალიზებლად. ამ შრომაში თავისი ინტერესის სფეროს აღწერისას, ბურდიე გამოთქვამს ჩვენთვის ნაცნობ იდეებს: „უნივერსიტეტის ველი, როგორც ნებისმიერი სხვა, არის ბრძოლის ადგილი ლეგიტიმური წევრობისა და ლეგიტიმური იერარქიის პირობებისა და კრიტერიუმების განსაზღვრისათვის ანუ იმის დადგენისათვის, თუ როგორ თვისებებს შეუძლიათ ეფექტურად, მოხერხებულად და კანონიერად კაპიტალის ფუნქციების შესრულება, რომელ კაპიტალსაც ველის მიერ გარანტირებული განსაკუთრებული სარგებელი მოაქვს“.

კერძოდ, ბურდიეს ინტერესებს სხვადასხვა აკადემიური სფეროების ობიექტურ მდგომარეობასა (ადგილსა) და მათ შესატყვის ჰაბიტუსებს შორის ურთიერთკავშირი და მათი ბრძოლა ერთმანეთს შორის. გარდა ამისა, ბურდიე ისწრაფვის დააკავშიროს აკადემიური ველი და მასში მიმდინარე პროცესები ძალაუფლების უფრო ფართო ველს.

მოცემულ შემთხვევაში ასე აღწერს ამ ურთიერთკავშირს ბურდიე: უმაღლესი განათლების სისტემა „სპეციფიკური აკადემიური ლოგიკით კელავ აწარმოებს ძალაუფლების ველის სტრუქტურას, რომლისადმი მისადგომობა-ხელმის-წავდომობასაც იგი უზრუნველყოფს” და, დიალექტიკურად, აკადემიური ველის სტრუქტურა შერჩევისა და იდუოლოგიური შთაგონების მეშვეობით ხელს უწყობს ძალაუფლების ველის კელავწარმოებას.

ბურდიე ასკენის, რომ ფრანგული აკადემიური სამყარო განაწილებულია კანონისა და მედიცინის ყველაზე გაელენიან ველებსა და მეცნიერებისა და, ნაკლები ხარისხით, ხელოვნების ქვემდებარე ველებს შორის. ასეთი დაწვევება შეესატყვისება ძალაუფლების ველის დაყოფას, რომელშიც ის, ვინც ფლობს სოციალურ კომპეტენტურობას, გარკვეული დროის მონაკვეთში იკავებს გაბატონებულ და დომინირებულ მდგომარეობას, მეცნიერული კომპეტენტურობის მფლობელნი კი გვევლინებიან სოციალური პლანით დაქვემდებარებულ პირებად. მაგრამ საკითხი არსებითად რთულდება იმით, რომ აკადემიური სამყარო ერთდროულად წარმოადგენს როგორც სოციალურ იერარქიას (რომელიც ასახავს ძალაუფლების ველს, აგრეთვე სოციალური სტრატეფიკაციის სისტემას, სადაც ბატონობს პოლიტიკური და ეკონომიკური ძალაუფლება), ისე კულტურულს, რომელიც იმართება მეცნიერული ავტორიტეტისა და ინტელექტუალური გამოჩენილობისაგან წარმოებული თუ წარმოშობილი კულტურული კაპიტალით. კულტურულ სფეროში აკადემიური დისციპლინების იერარქიას საპირისპირო ხასიათი აქვს: მეცნიერება იმყოფება მწვერვალზე, მაღლა, კანონი და მედიცინა კი უფრო დაბალ ადგილებს იკავებენ. ამგვარად, ფრანგულ საუნივერსიტეტო სისტემაში შეიმჩნევა დაპირისპირება და ოპოზიცია ეკონომიკურ-პოლიტიკურ და კულტურულ ველებს შორის.

ეს ბრძოლა მიმდინარეობს არა მხოლოდ ცალკეულ სფეროებს, არამედ ჰუმანიტარული და ბუნებისმეცნიერების ფაკულტეტის წარწოებს შორისაც კი, რომლებიც სო-

ციალურსა და მეცნიერულს შორის მუდმივი განხეთქილება-დაძაბულობის ზეწოლას განიცდიან. ამგვარად, ხსენებული ფაკულტეტი იკავებს „პრივილეგირებულ პოზიციას საუნივერსიტეტო ძალაუფლების ორი ფორმის ბრძოლაზე დასაკვირვებლად“. ამ ფაკულტეტის წევრის სოციალური (ან აკადემიური) ძალაუფლება მომდინარეობს უნივერსიტეტში, როგორც ლეგიტიმური ცოდნის გადაცემის ადგილზე, მათ მიერ შესრულებული როლებისაგან. თავიანთ კაპიტალს ისინი უნივერსიტეტის ჩარჩოებში იძენენ საგანმანათლებლო პროცესზე კონტროლისა და აკადემიური მეცნიერების შემდეგი თაობების ფორმირება-აღზრდის წყალობით. ფაკულტეტის სხვა წევრები კი ფლობენ მეცნიერულ ძალაუფლებას, რომლის წყაროც მათ განსაკუთრებულ სფეროებში მათივე ინტელექტუალური რეიტინგისა თუ ცნობადობისაგან მომდინარეობს. აკადემიურ მეცნიერთა ეს ორი სახე ფრანგული საუნივერსიტეტო სისტემის ველში ჰუმანიტარული და ბუნებისმეცნიერების ფაკულტეტის ჩარჩოებში იბრძვის ძალაუფლებისათვის.

როგორი სახის კაპიტალსაც არ უნდა ფლობდეს მეცნიერი, მის შესაძენად საჭიროა დრო. დინამიკასთან მიუყვართ კაპიტალის მოპოვებისა თუ შეძენის პროცესს, ერთი მხრივ, ფაკულტეტის ავტორიტეტულ პროფესურასა და, მეორე მხრივ, დოქტორანტებსა და უმცროს თანამშრომლებს შორის, რომლებიც მათი ადგილების დაკავებას ესწრაფვიან. ძალაუფლების მქონენი ახორციელებენ დოქტორანტებზე კონტროლს, რომლებიც მორჩილნი და დამჯერნი უნდა იყვნენ. მაგრამ დოქტორანტებიც ასევე მონაწილეობენ ამ პროცესში. როგორც ბურდიე წერს, „ანკესზე ის წამოეგება, ვინც წყალშია“. წამყვანმა მასწავლებლებმა არ უნდა დაუშვან ახალგაზოგადი აკადემიური პერსონალის მიერ დამოუკიდებელი სტატუსის ძალიან სწრაფი მოპოვება, მაგრამ ამავე დროს არც ისე უნდა დათრგუნონ ისინი, რომ იმედგაცრუება გამოიწვიონ მათში და მათთან კონკურენციაში მყოფ პროფესორებთან წაყვანენ სამუშაოდ. პროფესორზე დაქვემდებარებულ პირობა (დოქტორანტთა, უმცროს მეცნიერთა) რაოდენობა და აუ-

ტორიტეტი ხელს უწყობს პროფესორის პრესტიჟის ამაღლებას. გარდა ამისა, სტუდენტების დიდი რაოდენობა ხელს უწყობს სხვა სტუდენტების მოზიდვას და სასწავლო თუ კელევიტ პროცესებში ჩაბმას. ასეთი და სხვა საშუალებებით „კაპიტალი ქმნის, ბადებს კაპიტალს“. პატივმოყვარე სტუდენტებს პატივმოყვარე მასწავლებლები იზიდავენ, რის შედეგადაც მათი დაახლოება გაცილებით დიდი ხარისხით ატარებს უფრო სოციალურ, ვიდრე ინტელექტუალურ ხასიათს.

ამ მაგალითს ბურდიე იყენებს საუნივერსიტეტო სისტემის ინტელექტუალური უსახურობის (საშუალოობის) კრიტიკისათვის. წარმატებას რომ მიაღწიოს, ადამიანი უფრო კონფორმისტი უნდა იყოს, ვიდრე ნოვატორი. პრაქტიკა გეაჩვენებს, რომ დრო, დახარჯული აკადემიური ძალაუფლების გაძლიერებაში (მაგალითად, კომისიებში მონაწილეობით), არის ინტელექტუალური საქმიანობებისათვის წარმეული დრო. აკადემიური ძალაუფლების დაგროვება და შენარჩუნება მოითხოვს დიდ დროს – დროს, რომელიც შეუძლებელია მიუძღვნათ უფრო ინტელექტუალურ საქმიანობასა თუ კელევა-ძიებებს. ბურდიეს აზრით, ასეთი ვითარება არ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც აკადემიურ მეცნიერთა შეგნებული არჩენის შედეგი, ყველაზე მეტად ეს წარმოიქმნება აკადემიურ გარემოში არსებული თანამდებობების ურთიერთქმედების დინამიკისაგან.

უფროს და უმცროს აკადემიურ მეცნიერთა ურთიერთდამოკიდებულებას ბურდიე ასევე იყენებს 1968 წელს საფრანგეთში მომხდარი აკადემიური რევოლუციის გასაანალიზებლად. აკადემიური სისტემის კომფორტულ პირობებში აღზრდილი უფროსი მასწავლებლები არ იყვნენ მზად გამკლავებოდნენ კარს მომდგარ მღელვარებებს. სოციალურმა ახალმა კი, თავის მხრივ, უარი თქვა ეცადა დიდხანს და მოთმინებით, როგორც მისი წინამორბედნი ელოდნენ. ამგვარად, როგორც ახალგაზრდა, ისე უფროსი მასწავლებლები შეეჯახნენ შენარჩუნებულ, დაცულ პაბიტუსსა და ველის ცვალებად ხასიათს შორის კონფლიქტს. უფროსი თაობის პროფესორები და მასწავლებლები მუშა-

ობას აგრძელებდნენ „ყოველგვარი შეგნებული განწყობის გარეშე, რათა დაეცვათ სოციალურად მუდმივ მასწავლებლთა შემადგენლობა“. მათ აღაშფოთებდათ ახალთა რაოდენობა, რომლებიც იკავებდნენ ადგილს აკადემიურ სფეროში მოსალოდნელი შენატანებისა თუ დანახარჯების გადახდის გარეშე. ისინი განიხილებოდნენ „დაბალი ფასების“ მეშვეობით მოსულებად. სწორედ პროფესორ-მასწავლებელთა შემადგენლობის ეს ახალი წევრები, მიუხედავად იმისა, რომ ეკავათ აკადემიური თანამდებობები, გაერთიანდნენ სტუდენტებთან, რათა მოეხდინათ რევოლუცია.

მაგრამ ბურდიე თვლის, რომ კონფლიქტი მოხდა არა პროფესორ-მასწავლებელთა ძველ და ახალ წევრებს შორის, არამედ ახალგაზრდა მასწავლებელთა ორ დაჯგუფებას შორის. ერთი მხრივ, არსებობდნენ პროფესორ-მასწავლებელთა შემადგენლობის ახალგაზრდა წევრები, რომლებმაც კარგად აითვისეს უფროსი თაობის ჰაბიტუსი და შესაბამისად აკადემიურ იერარქიაში წინ წაწევის შესაძლებლობაც ჰქონდათ. მათ წინააღმდეგ საბრძოლველად განეწყო იმ ახალგაზრდა მასწავლებელთა მეორე ჯგუფი, რომლებსაც სხვა ჰაბიტუსი ჰქონდათ, რაც იმის შედეგს წარმოადგენდა, რომ მათ თითქმის არ ჰქონდათ რაიმე ხელშესახები საფუძველი სამომავლო კარიერის გაკეთებისა (საესებით მისაღებია აზრი, რომ ისინი, ვინც თავიანთ შანსებს წარმატებისაგან ბლოკირებულად თვლიან, გამოვლენ და განაცხადებენ პროტესტს). სოციოლოგიამ კრიზისის დაწყებაში ძირითადი როლი ითამაშა, არა მხოლოდ ზემოჩამოთვლილი მიზეზების გამო, არამედ იმის გამოც, რომ მან გაბატონებული კლასებიდან ის სტუდენტები მიიზიდა, რომლებიც დაბალ აკადემიურ მოსწრებას ფლობდნენ“. ასეთი სტუდენტები იმ მასწავლებლებთან შევიდნენ კონტაქტში, რომელთა კარიერული გეგმები უმნიშვნელო იყო და სწორედ ამის შედეგად მიღებულმა ურთიერთქმედებამ ბუნტის გათამაშებაში ძირითადი როლი ითამაშა. როგორც ბურდიე წერს, „სტუდენტებსა და დაბალი აკადემიური მქონე მასწავლებლებს შორის სტრუქტურული სიახლოვე არსებობდა“. ისინი ერთად აღმოჩნდნენ არა შეგ-

ნებულად, არამედ შესაბამის სფეროებში (სტუდენტურსა და პროფესორ-მასწავლებელთა) მათი ჰაბიტუსებისა და პოზიციების მსგავსების გამო.

ამ ნაშრომით ბურდიემ აჩვენა, რომ მასწავლებლის, პროფესორის წარმატება და მის მიერ გარკვეული სტატუსის ქონა, მისი სოციალური პრესტიჟი შემდეგ სოციო-კულტურულ ფაქტორებზეა დამოკიდებული:

- ეკონომიკური კაპიტალი, რომელიც კულტურული და სოციალური კაპიტალის მემკვიდრეობას გულისხმობს, სოციალური წარმომავლობა, მშობლების პროფესია, რეგიონული წარმომავლობა, ოჯახის თავდაპირველი რელიგიური იდენტობა;
- საგანმანათლებლო კაპიტალი: სასკოლო განათლება (ლიცეუმი, კერძო სკოლა დედაქალაქში თუ პროვინციაში, სწავლა-განათლება უცხოეთში), მიღებული კვალიფიკაცია;
- აკადემიური ძალაუფლების მქონე კაპიტალი: ინსტიტუტის წევრობა, უნივერსიტეტის საკონსულტაციო კომიტეტის წევრობა, დეკანის ან ინსტიტუტის დირექტორის თანამდებობა და სხვა მსგავსი;
- სამეცნიერო ძალაუფლების მქონე კაპიტალი: კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელობა, ლექციების კითხვა ინსტიტუტში, უნივერსიტეტში ან კოლეჯში, სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულების საბჭოს წევრობა და სხვა.
- სამეცნიერო პრესტიჟიდან მომდინარე კაპიტალი: პრესტიჟული უნივერსიტეტის წევრობა, მეცნიერული გამორჩეულობა, უცხოურ ენაზე თარგმნილი ნაშრომები, საერთაშორისო კონგრესებში მონაწილეობა;
- ინტელექტუალური ცნობადობის კაპიტალი: აკადემიის წევრობა, საუკეთესო გამოცემებში მოხსენიება, ტელეგადაცემებში მონაწილეობა, საგაზე

თო პუბლიკაციების ქონა და სხვა მსგავსი აქტივობები;

პოლიტიკური და ეკონომიკური ბალანსების კაპიტალი: პოლიტიკურ პრესაში ხსენება, პუბლიკაციები პრესტიჟულ პოლიტიკურ ჟურნალებში, სხვადასხვა სახის ჯილდოები, სამინისტროებისა და დეპარტამენტების საბჭოების წევრობა და სხვა;

პოლიტიკური ჩართულობა: მონაწილეობა სხვადასხვა სახის აქციებში, პეტიციებზე ხელმოწერა და ა. შ.

კლასი და კულტურული კაპიტალი

სოციოლოგებმა დაადგინეს, რომ ბავშვების აკადემიური მოსწრება უფრო მაღალია, თუ მათი მშობლები ყურადღებას აქცევენ მათ სასწავლო პროცესს. კელევეებმა აჩვენეს, რომ მაღალი სოციალური ფენის წარმომადგენლები უფრო ხშირად ინტერესდებიან თავიანთი შვილების სასწავლო პროცესით. ეს და მსგავსი ფაქტები მოწმობენ, რომ ეკონომიკური და კულტურული კაპიტალი მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან. რაც უფრო დიდია ფინანსური რესურსები, მით უფრო დიდია კულტურული კაპიტალი (პ. ბურდიე, 1984 წ.). კულტურული კაპიტალი შედგება ისეთი უპირატესობებისაგან, როგორიცაა სტანდარტული ინგლისურის კარგად ცოდნა, მხატვრული ლიტერატურის გაცნობა, შემოქმედებითი ნიჭის განვითარების შესაძლებლობა. მდენად, კულტურული კაპიტალი კლასზეა დამოკიდებული. შეძლებული ფენის წარმომადგენელთა მშობლები მონდომებული არიან, რომ მათმა შვილებმა კარგ სკოლებში იარონ. ამ ფენის მშობელთა აქტიურობა შვილების განათლებაში მრავალი კელევიტაა დადგენილი (მაგალითად ბურდიე და პასერონი, 1991 წ.). ანეტ ლერუს კელევამ აჩვენა, რომ საშუალო და მაღალი ფენის წარმომადგენელი მშობლები უფრო ხშირად უკითხავენ თავიანთ შვილებს წიგნებს, ყიდულობენ შემეცნებით სათამაშოებს,

თვალყურს ადევნებენ დავალებების შესრულებას და ყურადღებით აკვირდებიან პროგრესს ამ საქმეში (1989 წ.).

კლასებთან დაკავშირებული განსხვავება არ არის გამოწვეული მხოლოდ დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა მხრიდან შეილებების განათლებით არასაკმარისი დაინტერესებით. არსებობენ აგრეთვე მთელი რიგი სოციალური ფაქტორები, რომლებიც მათ თავშეკავებას განაპირობებენ. ერთი ასეთი ფაქტორთაგანია აკადემიური არაკომპეტენტურობის გრძნობა. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ სოციალური ფენის წარმომადგენელთა უმრავლესობას საშუალო განათლება აქვს მხოლოდ, ხოლო ბევრ მათგანს სკოლაც არა აქვს დამთავრებული.

კიდევ ერთი ამგვარი ფაქტორია დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა დაბალი სოციალური სტატუსით გამოწვეული პასიურობა, მაშინ როდესაც მაღალი სოციალური ფენის წარმომადგენელი მშობლები საკუთარ თავს მასწავლებლების თანაფარდად მიიჩნევენ და ხშირად აკრიტიკებენ მათ. ამ ფენის წარმომადგენელ ოჯახებში არსებობს კავშირი სახლსა და სამსახურს შორის, რასაც დაბალი ფენის წარმომადგენლები მოკლებულნი არიან.

სოციალური ფენის, კლასის და, შესაბამისად, ოჯახის კულტურული კაპიტალის მნიშვნელობა აკადემიურ წარმატებაში მრავალი კვლეებითაა დადგენილი. მკვლევართა უმრავლესობა იზიარებს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ მშობლების მონაწილეობა განათლებაში აუცილებელია. ეს მათი შეილებების წარმატების საწინდარია (კოულმანი, ბეკერი, ჰოფერი, ეპშტეინი, რიჩი და სხვ.). თუმცა დაბალი სოციალური ფენის მშობლების აქტიურობის გაზრდაც კი, საეარუდოდ, ვერ აღმოფხვრის განსხვავებებს კულტურულ კაპიტალს შორის, რომელიც მაღალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა ბავშვებს შესამჩნევ უპირატესობას ანიჭებს.

პიერ ბურდიე დაიბადა 1930 წელს საფრანგეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთში, პატარა სოფელში. ბურდიე გაიზარდა ოჯახში, რომელიც მიეკუთვნებოდა დაბალ საშუალო კლასს (მისი მამა ფოსტის მოხელე იყო). 1950-იანი წლების დასაწყისში იგი პარიზის პრესტიჟულ პედაგოგიურ კოლეჟში – უმაღლეს პედაგოგიურ სკოლაში სწავლობდა, სადაც მიიღო დიპლომა, მაგრამ ბურდიემ უარი თქვა დისერტაციის დაცვაზე. ნაწილობრივ ეს მოხდა იმის გამო, რომ იგი აპროტესტებდა ამ სასწავლო დაწესებულებაში გამეფებულ ავტორიტარულ წყობას და სწავლების საშუალო-უსახურ დონეს. სკოლაში მიღებული მტკიცე კომუნიკური, განსაკუთრებით, სტალინისტური ორიენტაცია მის აღშფოთებას იწვევდა და ამიტომ აქტიურ ოპონირებას უწევდა ამ შეხედულებებს.

დროის მოკლე პერიოდში ბურდიე ასწავლიდა პროვინციულ სკოლაში, მაგრამ 1956 წელს არმიაში გაიწვიეს და ორი წელი ალჟირში, საფრანგეთის არმიის შემადგენლობაში დაჰყო, რის შემდეგაც მან იქ კიდევ ორი წელი გაატარა. ალჟირში თავისი ცხოვრების შესახებ ბურდიემ წიგნი დაწერა. 1960 წელს იგი დაბრუნდა საფრანგეთში და წლის განმავლობაში პარიზის უნივერსიტეტში ასისტენტად მუშაობდა. იგი ესწრებოდა ანთროპოლოგ ლევისტროსის ლექციებს „კოლეჟ დე ფრანსში“, ასევე მუშაობდა სოციოლოგ რაიმონ არონის ასისტენტად. სამი წლით ბურდიე გადავიდა ლილის უნივერსიტეტში, 1964 წელს კი პარიზში დაბრუნდა, რათა დაეკავებინა უმაღლეს პრაქტიკულ კვლევით სკოლაში დირექტორ-მკვლევარის გაელენიანი თანამდებობა.

მომდევნო წლებში ბურდიე პარიზის, საფრანგეთის და, ბოლოს, მსოფლიოს ინტელექტუალური წრეების დიდ

ფიგურად იქცა. მისმა შემოქმედებამ გავლენა იქონია მთელ რიგ სფეროებზე: პედაგოგიკაზე, ანთროპოლოგიასა და სოციოლოგიაზე. 1960-იან წლებში მან შემოიკრიბა თანამოაზრეთა და მომხრეთა ჯგუფი, რომლებიც მის გარდაცვალებამდე 2002 წლამდე თანამშრომლობდნენ მასთან და ამავე დროს აღწევდნენ საკუთარ ინტელექტუალურ წარმატებებს. 1968 წელს დააარსეს ევროპული სოციოლოგიის ცენტრი, რომლის ხელმძღვანელიც ბურდიე გახდა. ამ ცენტრთან დაკავშირებულია უნიკალური ჟურნალის „მეცნიერული შრომები სოციალურ მეცნიერებებში“ გამოცემა, რომელიც სერიოზული და მნიშვნელოვანი ტრიბუნა გახდა ბურდიესა და მისი მომხრეებისათვის.

1981 წელს რაიმონ არონის პენსიაზე გასვლასთან დაკავშირებით „კოლეჟ დე ფრანსში“ გათავისუფლდა სოციოლოგიის კათედრის გამგის თანამდებობა. წამყვანი ფრანგი სოციოლოგების უმრავლესობა (მაგალითად, რაიმონ ბუდონი და ალენ ტურენი) კანონიერად აცხადებდნენ პრეტენზიას ამ პოსტის დაკავებაზე, მაგრამ კათედრა ბურდიეს დაუთმეს. ამ მომენტიდან ბურდიე კიდევ უფრო ნაყოფიერი ავტორი გახდა, ვიდრე ადრე, ხოლო მისი დიდება აგრძელებდა ზრდას.

ბურდიეს შემოქმედების საინტერესო ასპექტია მისი შეხედულებების ჩამოყალიბება სხვა მოაზროვნეებთან მუდმივი, უწყვეტი, ზოგჯერ აშკარა, ზოგჯერ ფარული დიალოგის გავლენით. მაგალითად, მისი მრავალი ადრინდელი განაზრება ჩამოყალიბდა ორ გამოჩენილ მეცნიერთან დიალოგში, რომლებიც წამყვანი მეცნიერები იყვნენ მისი სწავლების პერიოდში: ჟან-პოლ სარტრთან და კლოდ ლევი-სტროსთან. სარტრისეული ეგზისტენციალიზმიდან ბურდიემ ისესხა აქტორების, როგორც სოციალური სამყაროს შემქმნელების ნათელი გაგება, მაგრამ ბურდიე თვლიდა, რომ სარტრმა ძალიან შორს შეტოვა, მიაწერა რა აქტორებს ძალიან დიდი შესაძლებლობები და ამავე დროს იგნორირება გაუკეთა სტრუქტურულ შეზღუდვებს, რომლებსაც ისინი ექვემდებარებიან. სტრუქტურებით დაინტერესებისას ბურდიემ, ბუნებრივია, მიმართა გამოჩენილი სტრუქ-

ტურალისტის ლევი-სტროსის შემოქმედებას. პირველ ხანებში ამ მიდგომამ ძალიან გაიტაცა; ფაქტობრივად, გარკვეული დროის მანძილზე იგი თავს მიიჩნევდა „ბედნიერ სტრუქტურალისტად“. ამასთანავე, ზოგიერთმა მისმა ადრინდელმა გამოკვლევებმა იგი მიიყვანეს დასკვნამდე, რომ სტრუქტურალიზმი ისეთივე შეზღუდული, თუმცა სხვა მიმართულებით, მიდგომაა, როგორიც ეგზისტენციალიზმი. მან ოპონირება დაუწყო სტრუქტურალისტების პოზიციას, რომლებიც თავიანთ თავს თვლიდნენ ადამიანებზე პრივილეგირებულ დამკვირვებლად, ადამიანები კი კონტროლირებად არსებებად მიაჩნდათ მათ მიერ გაუცნობიერებელი სტრუქტურების მხრიდან. ბურდიემ დაკარგა ინტერესი იმ მეცნიერული სფეროს მიმართ, რომელიც განსაკუთრებულ კონცენტრაციას ახდენს ასეთ სტრუქტურულ შეზღუდვებზე. იგი იწყებს იმის მტკიცებას, რომ სოციოლოგია უმცირესი ყურადღების ღირსიც კი არ იქნებოდა, თუ დაივიწყებდა იმას, რომ საქმე ადამიანებთან აქვს.

ბურდიემ თავისი ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი განსაზღვრა სტრუქტურალიზმის უკიდურესობებისადმი პასუხში: „მე ვისწრაფვი გავაცოცხლო ლევი-სტროსთან და სხვა სტრუქტურალისტებთან გამქრალი, მათ მიერ სტრუქტურების ეპიფენომენების სახით განხილული რეალური აქტორების ანალიზი“. სხვაგვარად, ბურდიეს სურდა სარტრის ეგზისტენციალიზმი ლევი-სტროსის სტრუქტურალიზმთან გაეერთიანებინა.

გარდა ამისა, ბურდიეს შეხედულებები ჩამოყალიბდა მარქსისტული თეორიისა და მარქსისტების ღრმა გავლენის შედეგად. როგორც ზემოთ დავინახეთ, სტუდენტობისას ბურდიე გამოდიოდა მარქსიზმის ზოგიერთი უკიდურესობის წინააღმდეგ, ხოლო მოგვიანებით მან უარყო სტრუქტურული მარქსიზმის იდეები. ბურდიე შეუძლებელია მარქსისტად ჩაითვალოს, მაგრამ მის შემოქმედებაში, უეჭველია, შეიმჩნევა მარქსისტული თეორიიდან ნასესხები იდეები. ყველაზე მნიშვნელოვანია მის მიერ გაკეთებული აქცენტი პრაქტიკაზე (პრაქსისზე) და სურვილი თავის სოციოლოგიაში შეაერთოს თეორია და კვლევითი პრაქტიკა.

(შეიძლება ითქვას, ექსტენციალიზმისა და სტრუქტურალიზმის ნაცვლად ბურდიე დაკავებულია „პრაქსიოლოგიით“). მის შემოქმედებაში ასევე შეიმჩნევა განმათავისუფლებელი მიმართულება, რომლის შესახებაც შეიძლება ვოლაპარაკოთ ბურდიეს მისწრაფებით გაათავისუფლოს ადამიანები პოლიტიკური და კლასობრივი ბატონობისაგან. მაგრამ, როგორც ეს იყო სარტრისა და ლევი-სტროსის შემთხვევაში, უმჯობესია ვთქვათ, რომ ბურდიე აყალიბებს თავის თვალსაზრისებს, იყენებს რა მარქსსა და მარქსისტებს ამოსავალი წერტილის სახით.

ბურდიეს შემოქმედებაში შეიმჩნევა სხვა თეორეტიკოსთა გავლენებიც, განსაკუთრებით მ. ვებერისა და ე. დიურკემისა. მაგრამ ბურდიე იმის წინააღმდეგია, რომ მას მარქსის, ვებერის, დიურკემის ან სხვათა მიმდევრებად თვლიდნენ. იგი ამგვარ იარღიეებს თავისი შემოქმედების შემზღუდავ, ძლიერ გამაუბრალოებელ და შეურაცხმყოფელ რამედ თვლიდა. გარკვეული აზრით, ბურდიემ თავისი იდეები შექმნა კრიტიკულ დიალოგში, რომელიც მაშინ დაიწყო, როდესაც იგი სტუდენტი იყო და გრძელდებოდა სიცოცხლის დასასრულამდე: „ჟველაფერი, რაც მე შევექმენი სოციოლოგიაში და ანთროპოლოგიაში, შევექმენი იმის საპირისპიროდ, რასაც მე მასწავლიდნენ, და მისივე წყალობით“.

ბურდიესა და პასერონის მიერ გაკეთებული დასკვნა შემდეგ ორ ძირითად დებულებაში შეიძლება გამოიხატოს:

- განათლება საზოგადოებას ეხმარება სოციალურ-სტრატეგიულობრივი სტრუქტურის გამყარებასა და ლეგიტიმაციაში;

- ცოდნისა და ღირებულებების გადაცემის ფუნქციის მეშვეობით განათლება საზოგადოების გარკვეული ფენის წარმომადგენელთა ღირებულებებით ორიენტაციას აყალიბებს.

ლიტერატურა:

1. პ. ბურდიე. განსხვავება, თბ., 2006. (გ. ბარამიძის თარგმანი); ცალკეული ადგილები, რომლებიც ეხება განათლებას;
2. პ. ბურდიე, „Homo Academicus“ (ინტერნეტ-ვერსია);
3. დ. ბელი, მომავალი პოსტინდუსტრიული საზოგადოება (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
4. გ. ღიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
5. ე. დიურკემი, განათლების სოციოლოგია, მ., 1996. (რუს. ენაზე);
6. Demaine J. Contemporary theories in the sociology of education. Paris. 1993;
7. Poulantzas N. Power and Social Classes. London: New Left Books, 1970;
8. Apple M. Education and power, Boston: Henley Routledge & Kegan Paul, 1985;
9. Willis P. Learning to Labour: How working class kids get working class jobs. Hampshire: Gower, 1977;
10. Bernstein B. Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research and critique. Bristol/London, 1996.

§6. განათლების ფუნქციონალისტური სოციოლოგიური თეორიები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:
ფუნქციონალიზმი; განათლება; განათლება და სოციალური კონტროლი; განათლება, როგორც მფილტრაჟი მოწყობილობა; ადამიანური კაპიტალის თეორია; განათლება და სოციალური სისტემა; დისფუნქცია; განათლება და შანსების თანასწორობა-უთანასწორობის პრობლემა; განათლება და სოციალური სტრუქტურაცია; განათლების მიკრო- და მაკროსოციოლოგიური თეორიები.

ზოგადსოციოლოგიური თვალსაზრისით, ფუნქციონალისტური პარადიგმის პოსტულატია საზოგადოების ფუნქციონალისტური ერთიანობის აღიარება, მისი განხილვა, როგორც გაწონასწორებული სისტემისა, რომელსაც ახასიათებს თვითრეგულაცია, თვითშენახვა, თვითრეპროდუცირება. მის ყოველ ელემენტს აშკარა და დაფარული ფუნქციები, ანუ დისფუნქციები, გააჩნია. ეს პარადიგმა დიურკემის, პარსონსისა და მერტონის სოციოლოგიური იდეებზეა დამყარებული.

განათლების ფუნქციონალისტური სოციოლოგიური თეორია

ამ თეორიის კლასიკოსის ე. დიურკემის მიხედვით, განათლება პოზიტიურ ფუნქციას ასრულებს საზოგადოებაში. დიურკემის აზრით, ეს იმაში გამოიხატება, რომ განათლების მეშვეობით, რომლის შინაარსი აღზრდაში მდგომარეობს, საზოგადოებაში გაბატონებული კულტურული ღირებულებები თაობიდან თაობებს გადაეცემა. ფაქტია, რომ კულტურული ღირებულებები სხვადასხვა საზოგადოებაში განსხვავებულია, ამის შესაბამისად, განათლების შინაარსიც განსხვავებულია (მაგალითად, შეადარეთ ერთმანეთს ძველი ათენის ანდა ძველი რომაული, ან შუა საუკუნეების დროინდელი საზოგადოებების საგანმანათლებლო სისტემები). დიურკემს მიაჩნია, რომ ბავშვების აღზრდა სოციუმში გაბატონებული კულტურის ღირებულებებისა და იდეალების მატარებლებად სოციალური

წესრიგის შენარჩუნებას უწყობს ხელს. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ განათლება შორს იმყოფება სოციალური ცვლილებებისაგან. მაგალითად, ბირთვული ენერგიის გამოყენების შესახებ ამერიკულ უნივერსიტეტებში ჩატარებული კვლევებმა ძირეულად შეცვალეს სიტყვა „ომის“ მნიშვნელობა თანამედროვე მსოფლიოში. ამგვარად, განათლება ხელს უწყობს არსებული სოციალური წესრიგის შენარჩუნებას და ამავდროულად არ ეწინააღმდეგება სოციალურ პროგრესს. ფუნქციონალისტების ამ მოსაზრებიდან გამომდინარეობს განათლების სხვა ფუნქციის აღიარება. კერძოდ:

განათლება, როგორც სოციალური კონტროლის მექანიზმი

განათლების სოციალური კონტროლის მექანიზმად განხილვას საფუძვლად უდევს განათლების სავალდებულობა, ის, რომ განათლების მიღება (იგულისხმება დაწყებითი და საშუალო) სავალდებულოა. ამას კანონი ადგენს. შესაბამისად ბავშვები დიდი ხნის განმავლობაში კონტროლის ქვეშ იმყოფებიან. ამ თავისი მაკონტროლებელი ფუნქციით განათლება, რელიგიის, ოჯახისა და საკანონმდებლო სისტემის მსგავსად, ერთ-ერთი სოციალური ინსტიტუტია, რომელიც ხელს უწყობს არსებული სოციალური სტაბილურობის შენარჩუნებას.

განათლება, როგორც მფილტრაჟი მოწყობილობა

დღევანდელ მსოფლიოში განათლება უდიდეს გავლენას ახდენს ადამიანური საქმიანობის თითქმის ყველა სფეროზე. როგორც წესი, საშუალო სკოლის შემდეგ მოსწავლეები კოლეჯების ან უნივერსიტეტების სტუდენტები ხდებიან. ბევრი მათგანი პროფესიას ირჩევს სამართლის, მედიცინის, ეაჭრობის და სხვა სფეროებში. მათ განათლებაზე დამოკიდებული სამსახური და ანაზღაურება მომავალში. ნაკლებ კვალიფიცირებული სპეციალისტები დაბალანაზღაურებად სამსახურს იღებენ, თუმცა ეს წესი ყოველთვის არ სრულდება და ხდება პირიქითაც. მაგალი-

თად, უნივერსიტეტდამთავრებული ტაქსისტად ან ბარმენად მუშაობს, მაშინ როდესაც უმაღლესი განათლების არმქონე პირები დიდებისა და წარმატების მწვერვალზე იმყოფებიან (მაგალითად, სპორტის ან ესტრადის წარმომადგენლები). ამასთან ადამიანთა უმრავლესობისათვის სკოლა და კოლეჯი ერთგვარ ფილტრს წარმოადგენს, რომელიც ეხმარება მათ იმის განსაზღვრაში თუ რა სპეციალობის ადამიანები იქნებიან მომავალში (კლარკი, პერნი და სხვ.). ამ თვალსაზრისით, განათლებას მფილტრავი ფუნქცია აქვს საზოგადოებაში. ის ერთგვარი მფილტრავი მოწყობილობაა. აქ იგულისხმება ფილტრი პროფესიული თვალსაზრისით.

„ადამიანური კაპიტალის“ თეორია

ფუნქციონალიზმის ერთ-ერთ ნაირსახეობას „ადამიანური კაპიტალის“ თეორია წარმოადგენს. ამ თეორიის მიხედვით, განათლება კაპიტალდაბანდება, რომელიც მომავალზეა ორიენტირებული. როგორც ყოველი კაპიტალდაბანდება, ისიც მოგებას ისახავს მიზნად. ჯასტერი ამ პროცესს შემდეგნაირად ხსნის: „ადამიანები ცხოვრებას გარკვეული პოტენციური კაპიტალით იწყებენ – იგულისხმება მათი ბუნებრივი შესაძლებლობები; ეს კაპიტალი მათთან ერთად ბავშვობიდან იზრდება. მაგრამ შესაძლებელია იგი (პროფესიონალიზმი, გამოცდილება, უნარ-ჩვევები) გაუფასურდეს, თუკი შესაბამისობაში არ იქნება თანამედროვე მოთხოვნებთან“. მოთხოვნებთან შესაბამისობა კი განათლებაზე ჩადებული და დახარჯული რესურსებით (ადამიანური და მატერიალური) განიზომება, ანუ წარსულში განათლების მისაღებად დახარჯული ძალისხმევის ჯილდო იქნება მომავალი წარმატება. მგევრად, კაპიტალდაბანდებასა და მომავალ წარმატებას შორის გარკვეული კავშირი არსებობს. ამგვარი მდგომარეობა ამართლებს ადამიანებს შორის უთანასწორობას.

ნებისმიერი სოციალური მოვლენა შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს ძირითადი ნიშნების მქონე სოციალური სისტემის სახით, რომელიც აღწერილი აქვს პარსონსს და

რომელსაც ახასიათებს ადაპტაცია, ინტეგრაცია, მიზნის მიღწევა და სისტემური მოღიანობის შენარჩუნება. ამ ნიშნებს პარსონსი განათლების ანალიზშიც იყენებს. კერძოდ, მან გააანალიზა სასკოლო კლასი, როგორც სოციალური სისტემა. ამ შემთხვევაში ამოსავალი იყო მისი სოციალური სისტემის თეორია.

განათლების სოციოლოგიის სფეროში პარსონსის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაშრომია „სასკოლო კლასი, როგორც სოციალური სისტემა: მისი რამდენიმე ფუნქცია ამერიკულ საზოგადოებაში“. მოახდინა რა სასკოლო კლასის, როგორც სოციალური სისტემის, კონცეპტუალიზება, პარსონსმა აბსტრაქტული სოციალური სისტემა, შექმნა, რომელშიც პიროვნება და კულტურული გარემო სოციალური მოქმედების სამ ელემენტს აყალიბებს აქტორებს, სოციალურ სიტუაციას და მოქმედების ორგანიზაციას. მოქმედების თეორია, მის მიხედვით, ცოცხალი ორგანიზმების ქცევის ანალიზის მეთოდოლოგიურ სქემას წარმოადგენს, რომელიც გვეხმარება გავიგოთ ნორმატიული რეგულირების სიტუაციებში მათ მიერ მიზნის მიღწევის ორიენტაციები. თავის მოქმედებაში სოციალურ აქტორთა ერთი ჯგუფი ორიენტირებულია სხვა აქტორებზე. სასკოლო საგანმანათლებლო სისტემაში ასეთ აქტორებს მასწავლებლები და მოსწავლეები წარმოადგენენ. პარსონსი სასკოლო კლასის ფუნქციებს მთელ საგანმანათლებლო სისტემასთან მიმართებაში აანალიზებს, ხოლო მთელ საგანმანათლებლო სისტემას – საზოგადოებასთან მიმართებაში. მისი აზრით, ინდივიდებს დაბადებით აქვთ მიწერილი სტატუსი. თავდაპირველად სკოლაში შესვლისას ისინი თანაბარი შესაძლებლობების პირობებში იმყოფებიან. სკოლაში თითოეული ბავშვი სწავლობს მოსაპოვებელ სტატუსზე ორიენტირებას.

საკითხავი მასალა

ტალკოტ პარსონსის სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური თეორიის ძირითადი პრინციპები

ტალკოტ პარსონსი (1902-1979) სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური სკოლის ფუძემდებელია. მისი სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური თეორია ემყარება ევბერის სოციალური მოქმედების, როგორც სოციალური პროცესების „უჯრედის“ იდეას, სტაბილურობისა და წონასწორობის, როგორც საზოგადოების არსებობისათვის აუცილებელი პირობის, შესახებ სპენსერისა და პარეტოს კონცეფციას და დიურკემის თეორიას სოციალური ქცევის ნორმატიულობის შესახებ. ამ თეორიებმა და იდეებმა სტრუქტურულ-ფუნქციონალიზმში ახალი ინტერპრეტაცია მიიღო.

პარსონსის აზრით, საზოგადოება ისეთი სისტემაა, რომელიც ყოველთვის „აბსოლუტური წონასწორობისკენ“ მიისწრაფვის, რაც მისი თვითშენახვის ძირითად პირობას წარმოადგენს. წონასწორობის დარღვევა, რომელიც კონფლიქტებისა და წინააღმდეგობების შედეგად ჩნდება, ისეთ სოციალურ დაავადებას წარმოადგენს, რომელმაც შეიძლება სოციალური სისტემა დესტაბილიზაციამდე და, ბოლოს, დაღუპვამდე მიიყვანოს.

ფუნქციის ცნება

პარსონსის სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტურ თეორიაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი ფუნქციის ცნებას უკავია. ფუნქციის ცნების დახმარებით პარსონსი სოციალური სისტემის ერთიანობისა და მთლიანობის პრობლემას ხსნის. ფუნქციონალური დამოკიდებულება არის ის, რაც სოციალური სისტემის მრავალფეროვან ელემენტებს მთლიანობას ანიჭებს, რასაც ისინი ცალ-ცალკე მოკლებული არიან. შესაბამისად ამისა, მოელენა მაშინ ხდება სისტემის სტრუქტურული ელემენტი, როდესაც იგი მთელი სისტემისათვის მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს.

პარსონსის მტკიცებით, ნებისმიერი სისტემა (საზოგადოება, დაწესებულება, ეკლესია და ა. შ.) გადარჩენის

მიზნით ოთხ – ადაპტაციის, მიზნის მიღწევის, ინტეგრაციის და ლატენტურ ფუნქციას ასრულებს. ამ ფუნქციების რეალიზაცია გარკვეულ სტრუქტურულ ელემენტებს საჭიროებს. საზოგადოებაში ასეთ ელემენტებს ეკონომიკური, პოლიტიკური და მსგავსი ქვესისტემები ქმნიან. ეკონომიკა ადაპტაციის ფუნქციას ასრულებს (გარემოდან აღებული რესურსების განაწილება). პოლიტიკა მიზნის მიღწევის ფუნქციას შეესაბამება (საერთო მიზნების ჩამოყალიბება და მათი მიღწევისთვის რესურსების მობილიზება). სამართალი და კულტურა ინტეგრაციის ფუნქციის მქონეა (სოციალური ერთიანობის გამყარება და საზოგადოების წევრთა მოქმედებების მოწესრიგება). მასოციალიზებული ინსტიტუტები – ოჯახი, სკოლა, ეკლესია – ლატენტურ ფუნქციას ასრულებენ (სოციალური ქცევის კელაფწარმოება და გაერცელება).

თავის მხრივ, ყოველი ქვესისტემა მის ელემენტებთან მიმართებაში, შესაბამისი ფუნქციებითა და ინსტიტუტებით, სისტემას წარმოადგენს. სისტემის დაბალი რანგის ცალკეული ელემენტებიც კი (დაწესებულება, ოჯახი, პარტია და ა. შ.) მიკროსისტემას წარმოადგენს და ა. შ.

სოციალური მოქმედების თეორია

ფუნქციონალური დამოკიდებულება სისტემის მთლიანობის შენარჩუნების გადამწყვეტი პირობაა, მაგრამ ადამიანები საზოგადოების მექანიკური ნაწილები კი არ არიან, არამედ მათ აქვთ ცნობიერება, ნება, შეუძლიათ გაჯიუტება და უნებლიე მოქმედება. ამასთან დაკავშირებით შეკითხვა შემდეგში მდგომარეობს: როგორ მიიღწევა მათ შორის თანხმობა? პარსონსის მიხედვით, ურთიერთგაგება და შეთანხმებული მოქმედებები ადამიანთა შორის საერთო ღირებულებების ქონითა და სოციალური მოქმედების ნორმათა დაცვით მიიღწევა. ეს არის ის „წებო“, რომლის საშუალებით სოციალურ „ატომთა“ – ადამიანთა ურთიკხვი რაოდენობა – სოციალური ირგანიზმის „უჯრედი“ ხდება.

პარსონსის სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური მიდგომა სოციალური მოქმედების თეორიის ბაზაზე სოცია-

ლური მოქმედების აბსტრაქტულ და „ყველა დროში სწორ“ მოდელს ქმნის. მისი ელემენტებია მოქმედი (ინდივიდი ან ჯგუფი), სიტუაცია (ბუნებრივი ან სოციალური) და მოქმედის ორიენტაცია სიტუაციაზე (მოიცავს მოქმედის მიერ გარემოს შეფასებას და მასზე მოქმედებისას საკუთარი შესაძლებლობების გათვლას).

პარსონსის მიხედვით, სოციალური მოქმედების სპეციფიკური ნიშნებია: 1) სიმბოლურობა (მოქმედებათა რეგულირება მეტყველებითა და სიმბოლოების სხვა სისტემებით); 2) ნორმატიულობა (მოქმედების დამოკიდებულება საზოგადოებაში მიღებულ ნორმებზე და ღირებულებებზე) და 3) ეოლუნტარისტულობა (სიტუაციის სუბიექტური აღქმიდან გამომდინარე უნებლიე მოქმედება).

სოციალური ევოლუცია და საზოგადოების სამი ტიპი

60-იანი წლების ნაშრომებში პარსონსი სოციალური განვითარების პრობლემებს მიუბრუნდა და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ განვითარება-ცვალებადობის უნარი სისტემის ადაპტაციის მაღალი დონის მაჩვენებელია. შესაბამისად სისტემა, რომელიც ამ უნარის მქონეა სხვა სისტემებთან შედარებით თვითკმარი და სიცოცხლისუნარიანია.

პარსონსის მიხედვით, საზოგადოების განვითარებას, როგორც ევოლუციურ პროცესს, ორი ურთიერთდაკავშირებული ნიშან-თვისება აქვს: დიფერენციაცია (სოციალური სისტემის განსაკუთრებული ელემენტების გამოვლინება) და ინტეგრაცია (ახალი ელემენტების კავშირის შედგენა სისტემის მთლიანობის დონის ამაღლებად). სწორედ ამ კონტექსტით გამოყოფს პარსონსი საზოგადოების სამ ტიპს. ესენია: პრიმიტიული (დიფერენციაცია თითქმის უმნიშვნელოა და ადამიანები ერთდროულად მრავალ (როლს) ფუნქციას ასრულებენ), გარდამავალი (ჩნდება დამწერლობა, სოციალური უთანასწორობა და ფუნქციურ-როლური დიფერენციაცია) და თანამედროვე (ახასიათებს ადმინისტრაციული ბიუროკრატია, სამართლის რელიგიისაგან გამოყოფა, საბაზრო ეკონომიკა და დემოკრატიული

საარჩევნო სისტემა).

დიფერენციაციის მომენტში გარდამტეხია რევოლუცია. ასე მაგალითად, სამრეწველო რევოლუცია ერთმანეთისაგან ყოფს ეკონომიკასა და პოლიტიკას. დემოკრატიული რევოლუცია კი სამოქალაქო საზოგადოებას პოლიტიკის სფეროს აცილებს; საგანმანათლებლო რევოლუცია სოციალური ერთობიდან აღზრდისა და განათლების ინსტიტუტებს გამოყოფს (განათლების მთავარი ფუნქცია მოქმედების „კულტურული სახეების“ კვლავწარმოება და მხარდაჭერა);

პარსონსისგან განსხვავებით მერტონმა სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტურ სოციოლოგიურ თეორიას დისფუნქციის ცნება დაუმატა, რაც სისტემის შიგნით ისეთ გადახრას აღნიშნავს, რომლის წყალობით ის ახალ პირობებთან ადაპტირებას ახდენს.

განათლების სისტემაში, აღნიშნავს პარსონსი, არსებობენ კონფლიქტები. მაგალითად, ეს ეხებათ მაღალი ინტელექტუალური შესაძლებლობების მქონე ბავშვებს და სოციოეკონომიკურ სტატუსს. ამ ბავშვებს თავიანთი მაღალი შედეგების შეზღუდვა უწევთ, რათა სხვა მოსწავლეებთან კონფლიქტი აიცილონ თავიდან. ამგვარად საზოგადოებაში სოციალიზაციის პროცესში გარკვეული სახის სელექცია ხდება.

სასკოლო კლასი, პარსონსის მიხედვით, სკოლის, როგორც ორგანიზაციის, ნორმალურ ნაწილს წარმოადგენს, ამიტომ სკოლასთან შედარებით ანალიზის ერთეულად კლასი გვევლინება. შკოლა, ეს არის ადგილი, სადაც ფორმალური განათლება ხორციელდება. დაწყებით კლასებში მოსწავლეს ურთიერთობა აქვს ერთ მასწავლებელთან, მომდევნო კლასებში კი – მრავალთან. მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის ამ კავშირში პარსონსი ორ პრობლემას ხედავს: პირველი, თუ როგორ მოქმედებს კლასის ფუნქცია ბავშვის შინაგან სამყაროზე, მის მიერ შესაძლო სამომავლო როლის წარმატებულ შესრულებაზე

და, მეორე, თუ როგორ ახდენენ ეს ფუნქციები საზოგადოების სოციალური სისტემის კელაეწარმოებას.

ფუნქციონალური თვალსაზრისით, სასკოლო კლასი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც სოციალიზაციის აგენტი. პარსონსს მიაჩნია, რომ ეს ის აგენტი, რომლის მეშეებით ცალკეულ პიროვნებებს ზრდასრულთა როლების შესრულებასთან მოტივაციურად და ტექნიკურად უწევთ შეხება. ამასთან, სასკოლო კლასი არ არის ერთადერთი აგენტი. ოჯახი, თანატოლთა წრე და ეკლესია იმავე როლს ასრულებენ. სკოლაში ხდება საზოგადოებაში გაბატონებული ნორმებისა და ღირებულებების მიღება-გათავისება, რაც სოციალური როლების გათავისებასაც ნიშნავს. გარდა ამისა, პირი, რომელსაც შედარებით მოკრძალებული შესაძლებლობები აქვს, შეიძლება მაღალი სტატუსის მოქალაქე იყოს და პატიოსან საქმიანობას ეწეოდეს, არა აქვს მნიშვნელობა, რა შინაარსის იქნება ეს საქმიანობა, ან, პირიქით, ვინმე შეიძლება გახდეს ქალთა დისკრიმინაციის ობიექტი ქორწინებისა თუ ბავშვის დაბადების გამო, რაც ასევე გავლენას ახდენს საზოგადოებაში ნიჭის განაწილებაზე.

შესაძლებლობები ასევე შეიძლება შედგებოდეს სხვადასხვა კომპონენტისაგან. პირველი, ეს არის კომპეტენცია მოთხოვნილი როლის შეაბამისი ამოცანების შესრულებისა; მეორე, "როლური პასუხისმგებლობა" – ცოდნა სხვა სუბიექტის მოლოდინის შესაბამისად ცხოვრებისა, რომელიც დამახასიათებელია ამ როლებისათვის. შესაბამისად, მექანიკოსი, ასევე ექიმი, უნდა ფლობდეს არა მხოლოდ საკუთარ შრომით უნარებს, არამედ ამასთან ერთად უნდა იყოს პასუხისმგებელი სხვა ადამიანების წინაშე, იმ სოციალური სუბიექტების წინაშე, რომელთანაც მას ურთიერთობა აქვს თავისი საქმიანობიდან გამომდინარე. თუკი, ერთი მხრივ, სასკოლო კლასი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც მთავარი აგენტი სხვადასხვა შესაძლებლობების განვითარებაში, მეორე მხრივ, საზოგადოებრივი თვალსაზრისით, ის არის სამუშაო ძალის განაწილების ადგილი. კარგად არის ცნობილი, რომ ამერიკულ საზოგა-

დოებაში მაღალია კორელაცია გარკვეულ სტატუსურ დონესა და საგანმანათლებლო მიღწევებს შორის. იმავედროულად, სოციალური სტატუსი და განათლების დონე აშკარად არის დაკავშირებული პიროვნების პროფესიონალურ სტატუსთან.

შემდეგ პარსონსი აღნიშნავს, რომ სოციალური სელექცია უკვე აშკარად ელინდება სწავლების პირველ ეტაპზე. მოსწავლეების მიღწევა ფასდება მასწავლებლები და სკოლის ხელმძღვანელობის მიერ, და ნაკლებად სავარაუდოა კოლეჯში სწავლის გაგრძელება მათი რჩევების გარეშე. ამ პროცესში ასევე მნიშვნელოვანია ოჯახის სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსი. სკოლის უმაღლესი დონის 3348 ბიჭის შესწავლამ, ეინც კოლეჯში ჩაბარებას გეგმავდა, აჩვენა, რომ 12% ბავშვებისა იყო ნახევრადკვალიფიციურ ან არაკვალიფიციურ მუშათა ოჯახებიდან, 19% - კვალიფიციურ მუშათა ოჯახებიდან, 26% - თეთრსაყელოიანთა ქვედა ფენის წარმომადგენელთა ოჯახებიდან, 52% - თეთრსაყელოიანთა საშუალო ფენის წარმომადგენელთა ოჯახებიდან და 80% - თეთრსაყელოიანთა ზედა ფენის წარმომადგენელთა ოჯახებიდან (მხედველობაშია მიღებული მამის დასაქმება). კოლეჯში ჩაბარების ასეთი განზრახვა იცვლება ბავშვის შესაძლებლობების მიხედვით, რომელიც იზომება «IQ» ტესტირების მიხედვით: 11% - ეს ის ბავშვებია, რომელთაც უნარები დაბალი აქვთ, 17% - ოდნავ მაღალი უნარების მქონეა, 24%-ს უნარების საშუალო დონე აქვს, 30%-ს ოდნავ მაღალი და 52%-ის მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია. იმათ შორის, ვისაც საშუალო მაჩვენებელი აქვს, კოლეჯში ჩაბარების განზრახვის მქონეთა მაჩვენებელი მუშათა ოჯახის ბავშვებისათვის არის 29%, ხოლო თეთრსაყელოიანთა ბავშვებისათვის - 89%. პარსონსი ასკვნის, რომ სოციალური სტატუსი საშუალებას აძლევს ბავშვს, რომ სწავლა კოლეჯში გააგრძელოს, მაშინ როდესაც დაბალი სოციალური სტატუსი ამგვარ შესაძლებლობას არ იძლევა. თუმცა ეს ორი ფაქტორი, როგორც წესი, ერთმანეთს არ ემთხვევა. ფორმალური განათლების სისტემაში შესვლა ბავშვის

მიერ ოჯახის გარეთ გადადგმული პირველი ნაბიჯია. ოჯახში, ზოგიერთი ფაქტორები საშუალებას არ აძლევენ ბავშვის ადეკვატურ განვითარებას. ერთ-ერთ ასეთ ფსიქოლოგიურ ფაქტორს გენდერული როლები წარმოადგენს. ოჯახი არის კოლექტივი, რომელშიც ბავშვისური სტრუქტურა ბიოლოგიური პოზიციით განისაზღვრება: სქესი, ასაკი, თაობა. სკოლა არის სოციალიზაციის პირველი აგენტი, რომელიც სტატუსების დიფერენციაციის ინსტიტუციონალიზაციას ახდენს არაბიოლოგიურ დონეზე. გარდა ამისა, აქ მოიპოვება მიღწეული სტატუსი, რაც განსაზღვრულია მასწავლებლებით – სასკოლო სისტემის აგენტებით.

თავისი პოზიციების არგუმენტირებისას პარსონსი სასკოლო კლასის სტრუქტურას იხილავს. ის აღნიშნავს, რომ არსებობს სხვადასხვა მნიშვნელოვანი სასკოლო სიტუაცია, მაგრამ ამავე დროს ეს არის ერთი გამართულად მომუშავე სისტემა, განსაკუთრებით დწყებით კლასებში, მაგალითად, დაწყებით სამ კლასში, სადაც მხოლოდ ერთი მასწავლებელი ასწავლის, რომელიც პასუხისმგებელია მთელ კლასზე. ამავე დროს ცალკეული საგნის პედაგოგები, რომლებიც ისეთ კონკრეტულ საგნებს ასწავლიან, როგორიცაა მუსიკა, სპორტი, ხელოვნება, არ ცვლიან ცენტრალური მასწავლებლის ფუნქციას. ისინი, როგორც წესი, ქალები არიან. კლასი შედგება ორივე სქესის თანატოლებისაგან, რომლებიც დაკავშირებული არიან განსაზღვრული გეოგრაფიული არეალით – სამეზობლოთი. დიფერენციაციის საფუძველი ხდება მიღწევა. მოსწავლეების თვალსაზრისით შეფასება, რომელიც ნიშნებითაა გამოხატული, არის ჯილდო ან სასჯელი მიღწევებისათვის. სასკოლო განათლების სისტემიდან გამომდინარე, შეფასება საზოგადოებაში სტატუსური სელექციის ბავშვის წარმოადგენს.

პარსონსმა აგრეთვე გააანალიზა სკოლების ტიპოლოგია და მათი გავლენა მოსწავლეთა მოსწრებაზე. ამ მხრივ მან ხაზი გაუსვა განსხვავებას შედარებით ტრადიციულ და პროგრესულ სკოლებს შორის. ტრადიციული სკოლები, როგორც წესი, კლასიკურ განათლებასა და

კლასიკურ სასწავლო აქტივობებზე აკეთებენ აქცენტს. პროგრესულ სკოლებში სწავლების სუბიექტები ჯგუფურად მომუშავე ბავშვები – მოსწავლეები არიან, ანუ პროგრესული სწავლება მოსწავლეების ურთიერთთანამშრომლობაზეა ორიენტირებული. ბევრი თავისუფლება აქ უპირისპირდება მკაცრ დისციპლინას და შეფასების ფორმალურ სისტემას.

რაც უფრო მეტი ბავშვი იმყოფება ერთდროულად ერთსა და იმავე კლასში, მასწავლებელს ნაკლებად ეძლევა საშუალება ვინმეს მიმართ განსაკუთრებული ყურადღების გამოვლენისა. პროგრესული მასწავლებელი ითვალისწინებს კლასის მიზნებსა და ღირებულებებს და ცდილობს შეაფასოს ისინი ოფიციალურად და არაოფიციალურად. სასკოლო მოსწრების ანალიზისას პარსონსი სვამს კითხვას, თუ რას წარმოადგენს ის თავისთავად. ეს, უპირველეს ყოვლისა, კოგნიტური შემეცნებაა ინფორმაციისა და უნარებისა, რომელიც ასოცირდება ემპირიულ ცოდნასთან და ტექნოლოგიურ უნარებთან. წერა-კითხვა და ადრეულ ფაზაში მათემატიკური აზროვნება მნიშვნელოვანია შემდგომი წარმატებისათვის: ისინი ასოცირდება შემეცნებით, კოგნიტურ შესაძლებლობებთან და აბსტრაქციის ახალ დონეს წარმოადგენს სკოლამდელი ასაკის ბავშვებან შედარებით. აღნიშნულ საბაზისო ცნებებს ერთვის დიდი ფაქტობრივი ინფორმაცია სამყაროს შესახებ. მეორე ფაქტორი მორალურია. სკოლაში იგი მოაზრებულია, როგორც ქცევა, საქციელი და, ზოგადად, შეიძლება ჩაითვალოს პასუხისმგებელ მოქალაქეობად სკოლის საზოგადოებაში. ურთიერთთანამშრომლობა თანაკლასელებთან, კარგი შრომითი ჩვევები აქ ფუნდამენტური მომენტებია. დაწყებით კლასებში ორივე ეს ფაქტორი დიფერენცირებულია. კარგი მოსწავლე კოგნიტური და მორალური კომპონენტების შერწყმით ფასდება, სადაც შეიძლება ერთი მათგანი აჭარბებდეს მეორეს.

წარმატებისა და წარუმატებლობის არსებობა დაწყებით სკოლაში მოსწავლეთა დიფერენციაციას იწვევს. ზოგიერთი მათგანი კარგი მოსწრების მქონე მოსწავლის

სტატუსს იძენს, რომლებიც ადვილად უმკვლავდებიან მთელი რიგი ინტელექტუალური ამოცანების გადაწყვეტას, აქვთ უფრო მეტი პასუხისმგებლობა, კარგადაც იქცევიან, შესაბამისად, მასწავლებლებს შეუძლიათ დაეყრდნონ მათ კლასის მართვის პროცესში. სხვები შეიძლება ჩამორჩებიან მათ ამ პარამეტრებით.

დაწყებით სკოლას სოციალიზაციის ფუნქციაც აქვს საზოგადოებაში. ის არის აგენტი, რომელიც სასკოლო კლასის დიფერენცირებას ახდენს აკადემიური მოსწრების, ქცევის დადგენილი ნორმებისადმი ერთგულების მიხედვით და სხვ. მსგავსი პროცესი საზოგადოებაში ხდება სასკოლო განათლების გარეთაც.

სასკოლო კლასის მიღმა აშკარად ჩანს ორი პირველადი სოციალური სტრუქტურა, რომლებშიც ბავშვი მონაწილეობს. ესენია ოჯახი და თანატოლთა წრე. სასკოლო ასაკის ბავშვები ფსიქოლოგიურად მჭიდროდ არიან დამოკიდებული ოჯახზე, თუმცა ოჯახს გარეთ, თანატოლთა წრეში ისინი გამოდიან ოჯახის წევრებისა და მასწავლებელთა მეთვალყურეობიდან და კონტროლიდან და დამოუკიდებლად იღებენ მთელ რიგ გადაწყვეტილებებს. ისინი ამ შემთხვევაში ითვისებენ საკუთარი ფულის შოვნისა და ხარჯვისათვის აუცილებელ უნარ-ჩვევებს. ამგვარი რამ დიდხანს გაჰყვებათ ხოლმე ბავშვებს და საბოლოოდ დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვაში ვლინდება. სხვა პრობლემაა ბავშვის ჩართვა თანატოლთა წრეში, რაც თავისთავად დაკავშირებულია სახლთან, ეზოსთან, ქუჩასთან და ა. შ.

ორგანიზაცია, რომლის წევრობა უფროსების მხრიდან ნაკლებად არის კონტროლს დაქვემდებარებული, პარსონსის მიხედვით, მთელი რიგი ნიშან-თვისებებით ხასიათდება. ეს ნიშნებია: ა) მისი წევრობა ნებაყოფლობითია; ბ) გენდერული სეგრეგაციის მაღალი დონე. ხშირად ამ ტიპის ორგანიზაციის წევრობა უფროსებისადმი უპატიევმულობითაც არის გამორჩეული. რაც შეეხება გენდერულ სეგრეგაციას, იგი, პარსონსის მიხედვით, თანატოლთა წრეში სქესობრივი როლის გაძლიერებასთან არის დაკავ

შირებული. ამდენად, სასკოლო კლასს დიდი წვლილი მიუძღვის სოციალიზაციის პროცესში.

პარსონსი აქვე ერთ მეტად საყურადღებო საკითხსაც გამოყოფს. მისი აზრით, მოსწავლეთა მოსწრების შესასწავლად დიდი მნიშვნელობა აქვს მასწავლებელთან იდენტიფიკაციის პროცესის გაგებას, რომელიც ხორციელდება სკოლაში და მოსწავლის მიერ მასწავლებლის მოწონების დამსახურებაში ელინდება. ოჯახში ბავშვი მშობელთან აიგივებს საკუთარ თავს, სკოლაში – მასწავლებელთან. როგორც წესი, სკოლაში ქალია მასწავლებელი, მაგრამ, დედისგან განსხვავებით, იგი უნივერსალური ნორმების დაცვას მკაცრად მეთვალყურეობს. ამასთანავე ის არის სასკოლო კლასის წარმატების ლეგიტიმაციისა და დიფერენციაციის აგენტი, რაც იმით არის განპირობებული, რომ ამერიკულ საზოგადოებაში ქალის როლი მხოლოდ ოჯახური საქმიანობით არ შემოიფარგლება. ქალის როლი ბევრად აღემატება დედის ან ცოლის როლს. მათთან შედარებით იგი უფრო რთული რეალობაა. ამ თავისი მსჯელობების დასრულებისას პარსონსი შემდეგ დასკვნას აკეთებს:

- დაწყებითი კლასები ბავშვს ოჯახისადმი ემოციონალური მიბმულობისაგან ათავისუფლებს და მის მიერ სოციალური ნორმებისა და ღირებულებების შეთვისების პირობას წარმოადგენს;
- დაწყებითი კლასები მოზარდს პირობითი სოციალური სისტემებისადმი ადაპტაციის პირობას უქმნის;
- დაწყებით კლასებში მიმდინარეობს მოსწავლეთა სტატუსური დიფერენციაცია მიღწევების მიხედვით, რაც გარკვეული დაძაბულობის წყარო ხდება.

პარსონსმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია დაწყებით კლასში ე. წ. სელექციური პროცესების შესწავლას. ამ შემთხვევაში მას მხედველობაში აქვს ისეთი მდგომარეობა, როდესაც ბავშვის მაღალი ნიჭიერება შეუსაბამობაშია დაბალ ოჯახურ სტატუსთან. პარსონსის აზ-

რით, ამერიკული განათლების სისტემა ამ ხარეზის აღმოფხვრაზეა ორიენტირებული.

სასკოლო და საკლასო გარემოსთან ერთად, პარსონსის აზრით, მოსწავლეთა საგანმანათლებლო აქტივობა და შესაბამისი მიღწევები დიდად არის დამოკიდებული მოზარდი თაობის სუბკულტურაზე. ამ შემთხვევაში თაობათა ურთიერთობების მთელი ნიუანსებია გასათვალისწინებელი.

განათლების პრობლემები პარსონსმა გენდერული ნიშნითაც იკვლია და აღნიშნა, რომ სქესთა შორის ურთიერთობის ფორმები სკოლიდან მომდინარეობს. ნიშანდობლივია, რომ ამერიკულ საზოგადოებაში თანდათან ყალიბდება განათლებული ქალის სახე, რომელიც ქალი-დედის როლს ანაცვლებს. ასეა თუ ისე, პარსონსის მიხედვით, ქალი ამ აზრით სოციალიზაციის აგენტად გვევლინება.

განათლების სისტემისა და მისი სოციალური ფუნქციების, საზოგადოებაში მისი ადგილისა და როლის შესახებ პარსონსის მოსაზრებების შეჯამებას თუ მოვახდენთ, შემდეგი სახის დებულებებს მივიღებთ:

- თანამედროვე სოციოკულტურულ პროცესებში განათლება მზარდ როლს ასრულებს;
- განათლების სისტემა საზოგადოების სტრუქტურულ დიფერენცირებას ახდენს;
- სკოლის ძირითადი სოციალური ფუნქციებია სოციალიზაცია და სელექცია;
- სკოლა სოციალიზაციის ძირითადი აგენტია. ის მოსწავლეებს ამზადებს მომავალი სოციალური როლების მისაღებად.

პარსონსის მიხედვით, განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, ფუნქციებია:

- აკადემიური, რაც ცოდნის გადაცემას გულისხმობს;
- სოციალური, რაც სოციალური როლების მისაღებად ადამიანთა მომზადებას გულისხმობს;

- ეკონომიკური, რაც საზოგადოების ეკონომიკური სტრუქტურის კელაეწარმოებას და სპეციალიზაციას გულისხმობს;
- დისტრიბუციული, რაც კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ფორმალური განათლების სისტემის სელექციურ მოქმედებას გულისხმობს.

ამგვარად, პარსონსის აზრით, სოციალური სისტემა საკუთარი თავის კელაეწარმოებითა და თვითრეგულაციით გამოირჩევა, ხოლო განათლება, როგორც ამ სისტემის ერთ-ერთი ელემენტი, ისეთ ფუნქციებს ასრულებს, რომლებიც ამ სისტემის სტაბილურობას უწყობენ ხელს.

პარსონსისაგან განსხვავებით, განათლების სოციალური ფუნქციების ანალიზისას რ. მერტონმა მნიშვნელოვანი ყურადღება არა სისტემის წონასწორობის შენარჩუნებაზე გაამახვილა, არამედ წინა პლანზე მისი ცვლილებები წამოსწია, ხოლო განათლების ფუნქციებს შორის ფარულ (მორჩილების მეშვეობით ცნობისმოყვარეობის უნარის დათრგუნვა) და გაცხადებულ (სწავლება, ცოდნის მიღება) ფუნქციებს მიანიჭა დიდი მნიშვნელობა.

ცნობილმა ფრანგმა სოციოლოგმა რ. ბუდონმა წიგნში „შანსების უთანასწორობა: სოციალური მობილობა ინდუსტრიულ საზოგადოებაში“ განათლება საზოგადოების სოციალური კელაეწარმოების რაკურსში განიხილა. მის მიხედვით, თუ რა სახის განათლება უნდა მიიღონ დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა შვილებმა, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ საგანმანათლებლო პროცესის ხანგრძლივობას და არსებულ და მოსალოდნელ ეკონომიკურ სიტუაციას. მსგავსი ფაქტორები, ბუდონის აზრით, საზოგადოებაში სოციალური უთანასწორობის კელაეწარმოებას ახდენენ. განათლების არჩევასა და სოციალურ პოზიციას შორის არსებული კორელაცია მის მიერ შექმნილი თეორიული სქემის მიხედვით შემდეგნაირად გამოიყურება:

- საგანმანათლებლო სისტემაში ინდივიდი ან მისი ოჯახი იძულებული არიან მიიღონ გადაწყვეტი-

ლება იმის თაობაზე, თუ განათლების რამდენი საფეხურის გაგებაა მათთვის აუცილებელი;

- ყოველი ალტერნატიული გადაწყვეტილება მომავალ სოციალურ პოზიციასთან ასოცირდება, რომელიც გარკვეულ ღირებულებასა და მოგებას გულისხმობს;
 - ყოველ ალტერნატივას, რომელიც ამა თუ იმ სოციალურ პოზიციას შეესაბამება, დიდი რისკები ახლავს;
 - აუცილებელია რისკის ხარისხის, ღირებულებისა და მოგების გათვლა;
 - ალტერნატივის სარგებლიანობა მის შესაბამის რისკის ხარისხზე, ღირებულებასა და მოგებაზე დამოკიდებულია;
 - რისკების კომბინაციის, ღირებულებებისა და მოგების დათვლა შეიძლება, რაც გარკვეულწილად ალტერნატივებს მოწესრიგებულ სახეს აძლევს;
 - განათლების ამა თუ იმ დონის შესაბამისი მოსალოდნელი მოგება იმ ინდივიდებშია უფრო მაღალი, რომლებიც სოციალური იერარქიის ზედა საფეხურზე იმყოფებიან;
- განათლების ამა თუ იმ დონის ღირებულება იმ ინდივიდთათვისაა უფრო მაღალი, რომლებიც სოციალური იერარქიის დაბალ საფეხურზე იმყოფებიან;
- რისკების განსაზღვრება ისეთ ელემენტებს მოიცავს, როგორიცაა ასაკი ან მოსწრება;
 - რომელიმე ალტერნატივის სასარგებლოდ მიღებული გადაწყვეტილება მით უფრო სწორია, რაც უფრო მეტია მისი სარგებლიანობა.

ბუდონმა სტატისტიკურ მასალებზე დაყრდნობით აჩვენა, თუ როგორ ერცედიდა უთანასწორობა განათლების სფეროში სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელთა შორის. ამ მაჩვენებლის მიხედვით ბუდონმა მრავალ ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა შეადარა ერთმა-

ნეთს. აღმოჩნდა, რომ კონტინენტალური ევროპის ქვეყნები უთანასწორობის მაჩვენებლით თითქმის თანაბარ მდგომარეობაში იმყოფებიან. უთანაბრობის მაჩვენებელი მაღალია პორტუგალიასა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ამ მხრივ ზოგადი ტენდენცია იმაში მდგომარეობს, რომ მთელ რიგ ინდუსტრიულ ქვეყნებში განათლების მიღებაში არსებული უთანასწორო მდგომარეობა ძალზე ნელა მცირდება. აქედან გამომდინარე, ბუდონი აკეთებს დასკვნას, რომ უთანასწორობას ფუნქციონალური ხასიათი აქვს და იგი საზოგადოების, როგორც სისტემის, წონასწორობის შენარჩუნებას უწყობს ხელს.

ფრანგმა სოციოლოგებმა ს. კოსტერმა და ფ. ოტიამ წიგნში „განათლების სოციოლოგია“ ფუნქციონალისტური თეალსაზრისით განათლების მეტად საინტერესო თეორია შეიმუშავეს. განათლების სისტემას, მიაჩნიათ მათ, დამოუკიდებელი ადამიანის ჩამოყალიბება არ შეუძლია. ის ყოველთვის ისეთ პიროვნებას აყალიბებს, რომელიც მოცემულ სოციალურ სისტემაშია ადაპტირებული იმისათვის, რომ საზოგადოებამ არასებობა გააგრძელოს. ნებისმიერ საზოგადოებაში ინდივიდებს განსაზღვრული როლები აქვთ, რომლებიც მათი სოციალური და კულტურული სტატუსითაა განპირობებული. ის სოციალური სისტემები, რომლებიც თანამედროვე მსოფლიოში არსებობენ და სოციალიზაციაზე ახდენენ გავლენას, შემდეგი ნიშნებით ხასიათდება: მემკვიდრეობითობა, ტრანსფორმაცია და კელაეწარმოება. სოციალური სისტემების მემკვიდრეობითობა და ტრანსფორმაცია სოციალურ სტრატეგიკაციასთან და მობილობასთანაა დაკავშირებული. საზოგადოებები, რომლებშიც ეს ორი ფენომენი ვლინდება, ავტორთა მიერ სამ ტიპად არის დაყოფილი:

- მონოლითური სოციალური სისტემები, რომლებშიც ანტაგონისტური კლასების ორი ტიპი არსებობს. პირველი პრივილეგირებული ფენაა, რომელსაც მაღალი სოციალური პრესტიჟი, მდგომარეობა, კულტურა, განათლება და ძალაუფლება აქვს. მეორე ფენის წარმომადგენლები ამ ყველა-

ფერს მოკლებული არიან და, შესაბამისად, მათთვის სოციალური მობილობის საკითხი დახურულია. ამ ტიპის სოციაუმებში განათლების სისტემა მაღალი ფენის წარმომადგენელთათვის (დიქტატორები, ოლიგარქები და სხვ.) მისაღები ღირებულებების დაკანონებაზეა ორიენტირებული;

თანამედროვე ფედერალისტურ სისტემებში, სადაც ცენტრსა და რეგიონებს შორის ურთიერთმართების პრობლემაა უმთავრესი, საგანმანათლებლო პრობლემებს შორის ძირითადი ორენოვნებისა და მრავალენოვნების გადაწყვეტაა;

- დემოკრატიულ სისტემებში, რომლებიც ღია სოციალური მობილობით გამოირჩევა, განათლების სისტემა პლურალისტურ იდეოლოგიაზეა ორიენტირებული.

ამ შემთხვევაში ძირითადად ორ საგანმანათლებლო ტექნოლოგიაზეა საუბარი, რომელთა შორის ერთი სისტემის შენარჩუნებასა და კოლექტიური ცნობიერების ფორმირებაზეა მიმართული, ხოლო მეორე პიროვნული უნარებისა და შესაძლებლობების განვითარებაზეა ორიენტირებული. ამ ორი ძირითადი ტექნოლოგიის გარდა შესაძლებელია მათი სინთეზური ვარიანტის არსებობა. გასათვალისწინებელია, რომ ნებისმიერი ინდივიდი იდეოლოგიის არაცნობიერი გათავისების მეშვეობით იმ სოციალური ფენის ღირებულებებს ანიჭებს უპირატესობას, რომელსაც თავად მიეკუთვნება. ამით ის არსებული სოციალური სიტუაციის (როგორიც არ უნდა იყოს) კონსერვაციას ახდენს.

განათლების სოციალოგიის სხვა წარმომადგენელთა მსგავსად, კოსტერი და ოტია მიიჩნევენ, რომ პირველდაწყებითი განათლება ოჯახის საქმეა. აქედან იწყება მორალური და რელიგიური ღირებულებებისა და ტრადიციების გადაცემა. ოჯახი მოზარდს ასწავლის, თუ როგორ უნდა მოერგოს სოციალურ სივრცეს და შეეგუოს არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ პირობებს. ასე რომ,

ოჯახის როლი პიროვნების ფორმირებასა და განათლების მიღებაში ძალზე დიდია.

კოსტერისა და ოტიას მოსაზრებები განათლების შესახებ ემთხვევა ფუნქციონალისტების თეალსაზრისს, რომლის მიხედვით, განათლება სოციალური სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. ის სხვა სისტემებთან ორგანულ კავშირშია, ამიტომ ფუნქციონალისტური სოციოლოგიური თეორიის წარმომადგენლებს მთავარი ყურადღება სოციალური სისტემისა და მისი შემადგენელი ნაწილების ფუნქციონირებაზე გადააქეთ. ამ შემთხვევაში სათანადო ყურადღების გარეშე რჩება ინტერესთა მრავალგვარობა, იდეოლოგიები და მთელი რიგი კონფლიქტები. ფუნქციონალისტური თეორია არ ითვალისწინებს, თუ ვინ როგორ ერთეობა საგანმანათლებლო პროცესში, იმდენად, რამდენადაც ინდივიდები არა მხოლოდ გარკვეულ როლს ასრულებენ მოცემული სოციალური სისტემის შიგნით, არამედ თვითონვე ქმნიან ამ როლებს და შემდგომ მის მოდიფიცირებას ახდენენ.

ფუნქციონალისტურ სოციოლოგიურ თეორიასთან თანხმობაშია სტრუქტურალისტური სოციოლოგიური პარადიგმა, რომლის დიდი წარმომადგენლის კლოდ ლევი-სტროსის მიხედვით, გლობალური სოციალური სისტემის ელემენტებს შორის ისეთი მჭიდრო კავშირი არსებობს, რომ ისინი არც კი განიხილებიან, როგორც ერთიანი მთელის ცალკეული ელემენტები.

ფუნქციონალიზმის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელია უთანასწორობის აუცილებლობისა და სოციალურ სტრატეფიკაციაში განათლების დიდი როლის აღიარება. ღვეისისა და მურის არგუმენტაციით, ეს პროცესი შემდეგ ნიუანსებს მოიცავს:

- სოციალურ ურთიერთობებში ადამიანთა აქტიური ჩართვის მოტივაციას ამ ურთიერთობათა შედეგი (ფული, პრესტიჟი) წარმოადგენს;
- კვალიფიკური პირების უკმარისობა პრესტიჟის დეტერმინანტულ როლს განსაზღვრავს, რომელიც პოზიციებით ლაგდება. მაგალითად, დამლაგებ-

ლებთან შედარებით ექიმები საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან პირებად ითვლებიან, შესაბამისად, მათი პრესტიჟი საზოგადოებაში უფრო მაღალია;

- შედარებით მნიშვნელოვანი პოზიციები უფრო მეტ ტალანტსა და მომზადებას საჭიროებს, შესაბამისად, განათლების როლი იზრდება. ასეთ პირობებში განათლება აუცილებლად გულისხმობს სულექციას. ამ შემთხვევაში ფუნქციონალისტები ამტკიცებენ, რომ საგანმანათლებლო პროცესში ჩართული ადამიანების დიფერენცირება ინდივიდუალური შესაძლებლობებით ხდება, ეიდრე სქესით ან რასობრივი ნიშნით.

ფუნქციონალისტურ სოციოლოგიურ თეორიას ეხმიანება მარტინ მაკ ან გეილის მიერ ჩატარებული ემპირიული კვლევის შედეგები, რომლებიც სოციალურ უთანასწორობაზე აკეთებენ აქცენტს. პოლ უილისის მიერ „ბიჭებზე“ ჩატარებული გამოკვლევიდან არც თუ ისე დიდი ხანი იყო გასული, რომ ბირმინგემში სხვა სოციოლოგმა მარტინ მაკ ან გეილმა პარნელის სკოლაში მუშათა ოჯახის ახალგაზრდა წარმომადგენლებზე ჩატარა გამოკვლევა. მას აინტერესებდა, თუ როგორ მიმდინარეობს სკოლებში გარდამავალი ასაკის ბიჭ-მოსწავლეებში მამაკაცური უნარების ჩამოყალიბების პროცესი (1990). გეილს აგრეთვე სურდა გაეგო, თუ როგორ განიხილავენ მუშათა კლასის წარმომადგენელთა შვილები გარდამავალ ასაკში თავიანთ სამომავლო პერსპექტივებს. გეილის პარნელის სკოლის მოსწავლეები უმუშევრობის ატმოსფეროში იზრდებოდნენ, სადაც ახალგაზრდებისადმი სახელმწიფო დახმარება კატასტროფულად მცირე იყო.

გეილმა შეამჩნია, რომ აღნიშნული სკოლის ახალგაზრდების მოწიფულობის ასაკში გადასვლას არაპირდაპირი და წყვეტილი ხასიათი აქვს უილისის მიერ გამოკვლეულ „ბიჭებთან“ შედარებით. აქ უკვე არ იყო ნათელი

ტრექტორია სკოლიდან ანაზღაურებად სამუშაომდე. ამ ახალგაზრდების წარმოდგენით, სკოლის შემდგომი წლები ხასიათდებოდა უშედეგო დამოკიდებულებით განათლების სახელმწიფო საქმეებსა და არასტაბილურ შრომის ბაზარს შორის, რაც ფიზიკური შრომით დაკავებული ახალგაზრდებისათვის მიუღებელი იყო. რაც შეეხება განათლების მნიშვნელობას მათი მომავლისათვის, ბევრ მათგანს ამის შესახებ ნათელი წარმოდგენა არ ჰქონდა, რაც სასწავლო პროცესის მსვლელობაში სხვადასხვა რეაქციებში გამოიხატებოდა. ზოგი მაინც ცდილობდა წინ წაწევას, ზოგი კი მტრულად იყო განწყობილი განათლების არსებული სისტემის მიმართ.

ამ კატეგორიის წარმომადგენლები – თინეიჯერთა ჯგუფის წევრები – ყველაზე მტრულად იყვნენ განწყობილი განათლების მიმართ, რასაც ისინი ღიად აფიქსირებდნენ. მათი აზრით, სკოლა ავტორიტარული სისტემის ნაწილია, რომელიც უაზრო მოთხოვნებს უყენებს მოსწავლეებს.

სკოლის ადმინისტრაცია ამ კატეგორიის მოსწავლეებს ყველაზე „საშიშად“ მიიჩნევდა, ამიტომ მასწავლებლებს ეძლეოდათ რეკომენდაცია, რომ მათთან მიმართებაში უფრო ავტორიტეტული ყოფილიყვნენ. სკოლა კრძალავდა მუშათა კლასის წარმომადგენელთა მამაკაცურობის სიმბოლოების ტარებას: შესაბამისი ტანსაცმლის, თმის ვარცხნილობის, წვერ-ულვაშისა და ა. შ. მასწავლებლები ასეთი სიტყვებით ესაუბრებოდნენ მათ: „მიყურე მე, როდესაც გელაპარაკები“; „დერეფანში ისე იარე, როგორც ეს მოსწავლეს შეეფერება“. ამ ტიპის მოსწავლეებისათვის სკოლა იყო ის ადგილი, სადაც ისინი სწავლობდნენ სისასტიკეს. სკოლაში ისინი წერა-კითხვას და სხვადასხვა საგნებს კი არ ითვისებდნენ, არამედ ჩხუბობდნენ და ათასი ამდაგვარი საქმეებით იყვნენ გართულნი. ამ ტიპების ანუ „ყოჩების“ მთავარი ღირებულება იყო არ ეღალატათ ამხანაგისათვის და ყოფილიყვნენ ერთად. სკოლა, ქუჩის მსგავსად, სადავო ტერიტორიად გადაიქცა. „ყოჩები“ მასწავლებლებს ისე ექცეოდნენ, როგორც კანონის დამ-

ცველებს, და მიაჩნდათ, რომ კონფლიქტების ძირითადი წყარო სკოლაში მასწავლებლები არიან. ისინი არ აღიარებდნენ მასწავლებელთა ძალაუფლებას.

„ყოჩები“ სწავლასა და აკადემიურ წარმატებას მამაკაცისათვის შეუფერებელ საქმიანობად მიიჩნევდნენ. ამ სფეროში წარმატებულ თანატოლებს ისინი გონებასუსტ ფრიადოსნებად თვლიდნენ. მასწავლებლობა და სასკოლო საქმიანობა არამამაკაცურ სფეროდ იყო აღიარებული. ამ ჯგუფის ერთ-ერთი წარმომადგენლის თქმით, საქმიანობა, რომელსაც მათ სკოლაში სთავაზობენ, ქალებს შეეფერებათ მხოლოდ, ამიტომ ის არ არის ნამდვილი. მასწავლებლებს ძაღლებს ადარებდნენ და ა. შ. (გეილი. 1994).

გეილის კვლევამ აჩვენა, რომ „ყოჩების“ ტიპის ბიჭები მამაკაცურობის კრიზისის მსხვერპლნი არიან. ეს მოხდა იმიტომ, რომ ისინი აქტიური მიმდევრები იყვნენ მუშათა კლასის მიერ აღიარებული მამაკაცურობის მოძველებული სტერეოტიპისა, რომელიც ანაზღაურებად ფიზიკურ შრომასთან იყო დაკავშირებული, მაშინ როდესაც ამ ტიპის შრომას დიდი მომავალი არ ჰქონდა. გეილის მიხედვით, ამ კატეგორიის ბიჭები აგრძელებდნენ „სრული და საქმების საზოგადოების“ ილუზიაში ყოფნას, რომელშიც იმყოფებოდნენ მათი მამები და ოჯახის სხვა მამაკაცი წევრები. მდენად, გეილის კვლევა აჩვენებს, რომ სოციალური უთანასწორობა დგას კულტურის რეპროდუქციის უკან, განათლების სისტემის მეშვეობით ხორციელდება.

გარდა ამისა, გეილის კვლევამ განათლებას, მამაკაცურობასა და სექსუალობას შორის კავშირებიც დაადგინა. კერძოდ, მან ბრიტანეთის ერთ-ერთ სახელმწიფო სკოლაში ეთნოგრაფიული კვლევა ჩაატარა, რათა მისი „გენდერული რეჟიმი“ გამოეყლინა, ანუ ის, თუ როგორ ელინდება გენდერული ურთიერთობები სკოლის შიგნით. მას ამავე დროს აინტერესებდა პეტეროსექსუალური მამაკაცურობის ფორმირება. მან ასევე გამოიკვლია ჰომოსექსუალური მოსწავლეები. კვლევის შედეგები მან გამოაქვეყნა წიგნში „მამაკაცის შექმნა“ (1994). კვლევამ აჩვენა, რომ სკოლა არის ისეთი ინსტიტუტი, რომლისთვისაც დამახასიათებ-

ლია პეტეროსექსუალური (პეტეროსექსუალი – პიროვნება, რომელსაც იზიდავს მხოლოდ საწინააღმდეგო სქესის წარმომადგენლები) სტრუქტურები. სკოლის რეჟიმი არის პირობა იმისა, რომ შეიქმნას ისეთი გენდერული ურთიერთობები, რომლებიც ფართოდ გავრცელებულ გენდერულ წესრიგს ემთხვევა, ანუ სკოლაში შესამჩნევია მამაკაცურობისა და ქალურობის ურთიერთდამოკიდებულების იერარქიული წესრიგი, მაგალითად, მასწავლებელი – მოსწავლე და მოსწავლე – მასწავლებელი. ასევე, სკოლაში არსებული კონტროლის სისტემა ხელს უწყობს პეტეროსექსუალური მამაკაცურობის ფორმირებას.

გეილმა სკოლაში მამაკაცურობის ოთხი ტიპი აღმოაჩინა.

– „ყორი“ ბიჭები: მუშათა კლასის წარმომადგენელთა თეთრკანიანი ახალგაზრდები, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან საგანმანათლებლო სისტემას. ისინი „მამაკაცურობის კრიზისს“ განიცდიან;

– ფრიაღოსნები: ისინი თავიანთ თავს მომავალში პროფესიონალებად მიიჩნევენ. „ყორების“ მათდამი დამოკიდებულება განსხვავებულია მასწავლებლების დამოკიდებულებისაგან. მათში მასკულიზური საწყისები შეიმჩნევა;

– ახალი მეწარმეები: ბიჭები, რომელთაც სასწავლო პროგრამაში ახალი საგნები იზიდავთ, მაგალითად, ინფორმატიკა და ბიზნესი;

– ნამდვილი ინგლისელები: ისინი ორიენტირებულნი არიან კარიერულ ზრდაზე.

გეილის მიხედვით, სკოლებში აშკარად პეტეროსექსუალური ნორმებია დომინანტური, რაც სექსუალობის ტრადიციულ კულტურაზე დამყარებული.

ზოგადი ფუნქციონალისტური სოციოლოგიური თეორიის ფარგლებში ცალკე გამოიყოფა განათლების ტექნიკურ-ფუნქციონალისტური კონცეფცია, რომლის ამოსავალი პრინციპები შემდეგში მდგომარეობს:

- პროფესიული ოსტატობის მოთხოვნები მუდმივად იზრდება საზოგადოების ტექნოლოგიური ცვლილებების შესაბამისად. ამასთან შესამჩნევია ტენდენ-

ცია: დაბალკვალიფიციურ სპეციალისტებზე მოთხოვნა სულ უფრო მცირდება;

იმ ტიპის სამუშაო ადგილების ზრდა, რომელთათვისაც სპეციალური მომზადებაა აუცილებელი;

- ზოგადი განათლება უნდა აკმაყოფილებდეს გაზრდილ სოციალურ მოთხოვნებს და მათ შესაბამისი უნდა იყოს.

ამ ტიპის თვალსაზრისის მქონე მეკლერები (ბ. კლარკი, მ. კერი და სხვ.) დევისისა და მურის თეორიაზე დაყრდნობით ამტკიცებენ, რომ განათლების სფეროში წარმატების მიღწევა ადამიანის სოციალური წარმომადგენლობითაა განპირობებული. ამ მიმართულებით ჩატარებულმა კროს-კულტურულმა, ბიოგრაფიულმა და სხვა სახის დაკვირვებებმა აჩვენეს, რომ იმ ამერიკელების დაახლოებით 60-70%, რომლებიც ბიზნეს-ელიტას წარმოადგენენ, მაღალი სოციალური ფენის წარმომადგენელთა ოჯახებიდან არიან. მათ შორის მხოლოდ 15%-ია დაბალი სოციალური წრიდან. სხვათა შორის, ამერიკულ ბიზნეს-ელიტას უმეტესად თეთრკანიანი პროტესტანტები, კათოლიკეები და ებრაელები მიეკუთვნებიან. ასე რომ, კარიერულ წარმატებაში ეთნიკური და სხვა იდენტობა მთლად დავიწყებული არ არის. აგრეთვე გასათვალისწინებელია ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის სტატუსი, რომელიც იდენტობასთან არის დაკავშირებული.

განათლების ფუნქციონალისტურ სოციოლოგიურ თეორიას არა მხოლოდ მომხრეები, მოწინააღმდეგეებიც ჰყავს, რომელთა კრიტიკა შემდეგ დებულებებშია გამოხატული:

- განათლება ხელს უწყობს არსებული სოციალური უთანასწორობის შენარჩუნებას. ამ ასპექტით ეს თეორია კონსერვატიული ხასიათის მქონეა; საზოგადოების ფართო მასების ჩართვა სოციალურ საჭიროებათა დაკმაყოფილების პროცესში, რომელსაც ფუნქციონალისტები გვთავაზობენ, ძალზე დამაბნეველი და ბუნდოვანია;
- სასწავლო პროცესში ჩართული ადამიანის სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსი კარიერული წარმა-

ტების მიღწევის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან დეტერმინანტს წარმოადგენს;

- იმის მტკიცება, რომ სიმდიდრე და პრესტიჟი ინდივიდის საგანმანათლებლო აქტივობის უპირველესი პირობაა, მთლად მართებული არ უნდა იყოს. ინდივიდებს სხვა მოტივაციებიც შეიძლება ჰქონდეთ.

ფუნქციონალისტები განსაკუთრებულ ყურადღებას საზოგადოებაში განათლების როლსა და ფუნქციებს უთმობენ. ყოველდღიური საგანმანათლებლო მოქმედება ან საზოგადოების (დიურკემი), ან სოციალური მოთხოვნებით (პარსონსი) არის განსაზღვრული, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში სოციალური პროცესები მაკროდონეზე განიხილება. არადა, განათლების სისტემის ფუნქციონირება გარკვეულწილად საგანმანათლებლო სფეროს აქტორებს შორის ურთიერთმიმართებაზეა დამოკიდებული, ამიტომ დღის წესრიგში იმ ტიპის სოციოლოგიური თეორიების განხილვის აუცილებლობა დგება, რომლებიც ამ მეტად მნიშვნელოვან ნიუანსებზე ამახვილებენ ყურადღებას. ამ ტიპის თეორიებს კი მიკროსოციოლოგიური თეორიები მიეკუთვნება (ინტერაქციონიზმი, სოციალური ფენომენოლოგია, ეთნომეთოდოლოგია და სხვა მიკროინტერპრეტაციული კონცეფციები), რომლებიც ძირითადად XX საუკუნის მეორე ნახევარში გაჩნდნენ (ამ თეორიებს მომდევნო თავში ცალკე განვიხილავთ).

ლიტერატურა:

1. ა. ბერძენიშვილი, ემილ დიურკემის სოციოლოგია, წიგნში: „კლასიკური სოციოლოგიური თეორიები“, თბ., 2013;
2. რ. ბუდონი, არათანაბარი სოციალური მობილობა ინდუსტრიულ საზოგადოებაში, მ., 1973. (რუს. ენაზე);
3. ე. გიდენსი, განათლება, წიგნში: „სოციოლოგია“, თავი 15. თბ., 2011;
4. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამპერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
5. ე. დიურკემი, განათლების სოციოლოგია, მ., 1996. (რუს. ენაზე);
6. ი. კაჭკაჭიშვილი, სოციალური მოქმედების თეორიები, თბ., 2001;
7. ს. კოსტერი, ფ. ოტია, განათლების სოციოლოგია, მ. (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
8. ტ. პარსონსი, „სასკოლო კლასი, როგორც სოციალური სისტემა: მისი ზოგიერთი ფუნქცია ამერიკულ საზოგადოებაში“ (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
9. Prichard K. Buxton T. Concept and Teories in Sociology of Education. N.Y. 1988.

§7. განათლების ინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

ინტერაქციონიზმი; ეთნომეთოდოლოგია; სოციალური ფენომენოლოგია; ინტერაქციონისტული საგანმანათლებლო სტარატეგიები; მე-კონცეფცია; ყოველდღიური ინტერაქციონისტული საგანმანათლებლო სივრცე; განათლება და ინტერპერსონალური ურთიერთობები; დევიაცია სკოლაში.

განათლების მაკროსოციოლოგიური თეორიების მიხედვით, სოციალური ფაქტები ობიექტური წესრიგის სახითაა კონცეპტუალიზებული, მაშინ როდესაც ინტერპრეტაციული თეორიებისათვის ეს ფაქტები აქტორზეა (მის სუბიექტურობაზე) დამოკიდებული. ამ ტიპის კონცეფციის მიხედვით, განათლება აქტორზე (მის ქცევაზე, მოქმედებაზე, სხვა აქტორებთან ურთიერთობაზე და ა. შ.) დამოკიდებული სოციალური ფაქტია, რაც, თავის მხრივ, განათლების მიკროდონეზე შესწავლას ნიშნავს. მიკროდონეზე განათლების შესწავლა კი მოსწავლესა და მასწავლებელს, ლექტორსა და სტუდენტს, საგანმანათლებლო დაწესებულების ადმინისტრაციასა და საგანმანათლებლო პროცესში ჩართულ სხვა აქტორებს შორის არსებული სოციალური ურთიერთობების ანალიზს მოიცავს. ყოველივე ეს განათლების, როგორც ცოცხალი ყოველდღიური პროცესისა და სიტუაციის, სოციოლოგიური კვლევაა.

განათლების ინტერპრეტაციული თეორიების საფუძვლები ჯ. ჰ. მიდისა და ჩ. ჰ. კულის სახელებს უკავშირდება, რომლებმაც ინდივიდის სოციალიზაცია განიხილეს, როგორც ინტერაქციის შედეგი. ამგვარმა თეორიებმა ფუნქციონალიზმი და სხვა სახის მაკროსოციოლოგიური თეორიები გააკრიტიკეს იმაში, რომ ისინი სათანადო ყურადღების გარეშე ტოვებენ ყოველდღიურ სასწავლო პროცესს, რომლის გარეშე ამ პროცესის ადრეტსატა ცნობიერების ფორმირება თითქმის წარმოუდგენელია.

განათლების სოციოლოგიისათვის ეს მიდგომა სავსებით მისაღებია, რადგანაც ამ შემთხვევაში ყურადღების გარეშე არ რჩება საგანმანათლებლო პროცესის წერილმა-

ნი ფაქტები და მოვლენები. ინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიების დახმარებით მოსწავლეთა მოსალოდნელი მიღწევების მიმართ მასწავლებელთა მოლოდინების შესწავლა დაიწყო, მოხდა სასკოლო ცხოვრების მნიშვნელოვანი ნიუანსების გამოვლენა, სკოლის, როგორც ტოტალიტარული ორგანიზაციის, შესახებ სხვადასხვა კონცეფციების ჩამოყალიბება და ა. შ.

განათლების შესახებ ინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიების ამოსავალი პრინციპებია:

- **ყოველდღიური საქმიანობის ანალიზი.** იგულისხმება, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების ყოველი ასპექტი ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაზე აისახება. მაგალითად, შეისწავლება, თუ რა გავლენას ახდენს მასწავლებელთა ქცევა, მათი მსოფლმხედველობა, სოციალური სტატუსი და წარმომავლობა სასწავლო პროცესზე, სხვებთან შედარებით რატომ სწავლობენ ერთნი უკეთესად, ხოლო მეორენი უარესად და სხვა;
- **პიროვნული თავისუფლება.** იგულისხმება, რომ ყოველდღიური საქმიანობა სოციალური ინსტიტუტების მიერ ინდივიდებისათვის ზემოდან თავს მოხვეული არ არის. ის ყოველთვის შედარებითი თავისუფლების ელემენტების შემცველია. ეს შედარებითობა იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანები, ერთი მხრივ, მთლიანად თავისუფალი არ არიან თავიანი მემკვიდრეობითობისაგან და საზოგადოებისაგან, მაგრამ, მეორე მხრივ, მათი ყოველდღიური ცხოვრება შემოქმედებითობასაც გულისხმობს, რაც თავისუფლების გარეშე შეუძლებელია.

საზრისი. იმისათვის, რომ აქტორთა ყოველდღიური მოქმედება გავიგოთ, საჭიროა იმ საზრისების გაგება, რომლებსაც ისინი თავიანთ მოქმედებებში დებენ, რაც გარკვეულ მიზნებსა და განზრახვებს გულისხმობს (მაგალითად, რა მიზნებს ისახავს მასწავლებელი გაკვეთილზე და როგორია მოს-

წავლეთა განზრახვა). აგრეთვე მთავარია მნიშვნელობის იდეა (მაგალითად, რაა მნიშვნელოვანი მასწავლებლისა და მოსწავლისათვის). საზრისი მიზეზობრიობის ცნებასაც გულისხმობს (მაგალითად, რატომ იქცევა მასწავლებელი გაკვეთილზე ასე და არა სხვაგვარად, და რატომ არ სურთ მოსწავლეებს მის მიერ დასმულ კითხვებზე პასუხების გაცემა და ა. შ.);

- **ურთიერთზემოქმედება (ინტერაქცია).** ყოველდღიური ცხოვრება აქტორთა ურთიერთზემოქმედებისაგან კონსტრუირდება. ყოველი მათგანი არა მარტო საკუთარ, არამედ სხვის მოქმედებასაც ასახურისიანებს, შესაბამისად, ყოველივე ამის ინტერპრეტირებას ახდენს. მაგალითად, მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთა ქცევის მრავალგვარი ინტერპრეტაცია შეიძლება არსებობდეს და პირიქით. ამ შემთხვევაში ეს ინტერპრეტაციები იქიდან მომდინარეობს, რომ აქტორებმა იციან ერთმანეთი. ცოდნა გულისხმობს ისეთ მახასიათებლებს, როგორიცაა ასაკი, სქესი, რასობრივი კუთვნილება, ინტელექტი, მოტივაცია და სხვა, ანუ „ცოდნა“ ქცევის ინტერპრეტაციაზე ახდენს გავლენას;
მოლაპარაკებები. აქტორთა ქცევისა და მოქმედების ანალიზი საზრისებისა და ინტერპრეტაციების შესწავლას გულისხმობს, რომლებიც ინტერაქციის პროცესში იცვლება. აქტორთა მიერ ერთმანეთის „ცოდნა“ ინტერაქციის დროს „მოლაპარაკებათა“ პროცესში ჩნდება. ეს მოლაპარაკებები განიხილება, როგორც ხანგრძლივი პროცესი და არა ერთჯერადი ფაქტი;
სუბიექტიუიზმი. ინტერპრეტაციული მიდგომა სუბიექტიუიზმის მეთოდს ემყარება, რაც მკვლევარის მიერ აქტორის „ცნობიერებაში ჩახედვას“ და იმის გარკვევას ნიშნავს, თუ როგორ განსაზღვრავს იგი სიტუაციას. ამ შემთხვევაში მკვლევარმა ერთმანეთში არ უნდა აურიოს საკუთარი და აქტო-

რისეული ინტერპრეტაციები. ამისათვის მან დროებით უნდა უკუაგდოს საკუთარი განსაზღვრებანი. კვლევის ძირითადი მეთოდი ამ შემთხვევაში არის დაკვირვება და გადრმავებული ინტერვიუ, რომელიც თითქმის მთელი წლის მანძილზე გრძელდება.

განათლების ინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიები ძირითადად სამი მიმართულებითაა წარმოდგენილი. ესენია:

- **სიმბოლური ინტერაქციონიზმი.** იგი შემდეგ ძირითად პოსტულატებზეა დამყარებული: აქტორები გავლენას ახდენენ სიტუაციებსა და მოვლენებზე იმ მნიშვნელობისგან დამოუკიდებლად, რომელსაც ისინი მათ ანიჭებენ; მნიშვნელობა სოციალური ინტერაქციის პროდუქტია და იგი სოციალურ გარემოსთან ერთად იცვლება. ინტერაქციონისტები მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის ურთიერთობას კონფლიქტური სიტუაციის სახით განიხილავენ, რომელშიც თითოეული მათგანი ქცევის სხვადასხვა ინტერაქციონისტულ მოდელს მიმართავს. ქცევის სტრატეგიები აქტორებს შორის იმის მიუხედავად ვითარდება, თუ როგორ განსაზღვრვენ ისინი სიტუაციას. მაგალითად, ამ შემთხვევაში ჩნდება მტკიცებულება იმის შესახებ, რომ მასწავლებელს მოსწავლესთან შედარებით მეტი ძალაუფლება გააჩნია, მაგრამ ეს ძალაუფლება არასოდეს არ არის ტოტალური. ინტერაქციონისტებს ურჩევნიათ, რომ სასწავლო პროცესი კონკრეტული სიტუაციების მიხედვით განიხილონ, მაგალითად, საკლასო ოთახში და ა.შ.
- **ეთნომეთოდოლოგია.** ეთნომეთოდოლოგები მთავარ ყურადღებას იმ პროცედურებზე ამახვილებენ, რომლებსაც აქტორები ყოველდღიურობაში იყენებენ. ადამიანები სოციალური სამყაროს იმგვარ ინტერპრეტაციას ამჯობინებენ, რომ ის მათთვის გასაგები იყოს. ეთნომეთოდოლოგია ცდილობს

ახსნას, თუ როგორ ხდება აქტორთა მიერ თავიანთი ყოველდღიური სოციალური რეალობის კონსტრუირება.

ეთნომეთოდოლოგები ინტერპრეტაციული თეორიის სხვა წარმომადგენელთა ზოგიერთ არგუმენტებს ეთანხმებიან; მაგალითად, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ „სუბიექტივისტურ“ მეთოდს და საზრისების გაგებას. ეთნომეთოდოლოგიური მიდგომის შიგნით ხდება „საგნის“ და „რესურსის“ ცნებების განსხვავება. სოციალურ სამყაროში საგანი ურთიერთზემოქმედებათა სამყაროა, ხოლო რესურსი არის ის, რასაც აქტორები ურთიერთზემოქმედებებისათვის საზრისის მისანიჭებლად იყენებენ. აუცილებელია, რომ კვლევის პროცესში სოციოლოგმა ერთმანეთში არ აურიოს საკუთარი და აქტორთა რესურსები. ეთნომეთოდოლოგი სოციოლოგები ინტერესდებიან იმით, თუ როგორ ასაზრისიანებენ და აყალიბებენ მათთვის გასაგებ ფორმად ყოველ ურთიერთზემოქმედებას. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ენას და, შესაბამისად, ეთნომეთოდოლოგია საუბრის ანალიზითაც ინტერესდება. ყოველ სიტყვას რამდენიმე მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს, ამიტომ ორაზროვნების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელი ხდება კონტექსტის გათვალისწინება. კლასში არსებული ურთიერთზემოქმედების ეთნომეთოდოლოგიური ანალიზის ნიმუშია მასწავლებლის მიერ წარმოთქმული სიტყვების შესწავლა, რომელთა დახმარებით გაკვეთილი ყალიბდება. მაგალითად, მასწავლებლის გამონათქვამი: – „ყველანი მოემზადეთ. არავინ არ დაჯდეს, სანამ ყველანი მზად არ იქნებიან...“ – მოსწავლეებს ინტერაქციონისტულ სიტუაციაში რთავს. ეთნომეთოდოლოგები თავიანთი კვლევებით სასწავლო პროცესის მთელი რიგი შემადგენელი ნაწილების ძალზე საინტერესო დისკურსს გვთავაზობენ, რითაც ცდილობენ ახსნან, თუ რატომ აძლევს სიტუაციას ასე ბევრი ადამიანი ერთსა და იმავე მნიშვნელობას, მაშინ როდესაც ყოველივე კონტექსტზეა დამოკიდებული.

- **ფენომენოლოგია.** ფენომენოლოგები ყურადღებას ამახვილებენ სიტუაციების შესახებ აქტორთა ცოდნის გამოვლენაზე, კერძოდ, ინტერაქციის სხვა წევრების შესახებ ცოდნაზე კეთდება აქცენტი. სხვათა შეცნობისა და გაგების პროცესში აქტორები მთელ რიგ ცნებებსა და კატეგორიებს იყენებენ მათი ქცევის ინტერპრეტაციისათვის. მაგალითად, მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეთა ქცევის ინტერპრეტირებაში გამოიყენოს „ჭკიანი“ ან „სულელის“ კატეგორიები. ინტერპრეტაციულ თეორიებში დომინირებული მდგომარეობა ფენომენოლოგებს უკავიათ, შესაბამისად, უფრო მეტად მასზე გავამახვილებთ ყურადღებას.

საკითხავი მასალა

ფენომენოლოგიური სოციოლოგიური თეორიის ძირითადი პრინციპები

ფენომენოლოგიური სოციოლოგიის წარმომადგენლები: ა. შუტცი, პ. ბერგერი და თ. ლუკმანი თავიანთ შრომებში დიდ მნიშვნელობას ადამიანს და მის შინაგან სამყაროს ანიჭებენ. თითოეული მათგანის ნააზრვეი XX საუკუნის გერმანელი ფილოსოფოსის ედმუნდ ჰუსერლის (რომელიც „ცნობიერების ნაკადის სტრუქტურას“ სწავლობდა) და მაქს ვებერის „გაგებითი სოციოლოგიის“ გავლენას განიცდის.

ფენომენოლოგიური სოციოლოგიის ფუძემდებლად აესტრიელი ფილოსოფოსი და სოციოლოგი ალფრედ შუტცი (1899-1959) მიიჩნევა. მას მიაჩნდა, რომ სოციოლოგია ადამიანთა სუბიექტურ გამოცდილებაზე უნდა იყოს ორიენტირებული. იგი იმ ფენომენალურ სამყაროს უნდა სწავლობდეს, რომელშიც, ჩვეულებრივ, ყოველი ინდივიდი ცხოვრობს.

შუტცის აზრით, ცხოვრებისეული სამყარო – ყოველდღიურობას წარმოადგენს, რომელიც ათასგვარი განცდუ-

ბით, ფსიქიკური მდგომარეობებითა და ცნობიერი აქტებითაა სავსე. უმეტესწილად, ეს აქტები სტიქიურად მოქმედებენ. ოღონდ ისინი ერთი ადამიანის პიროვნული სამყაროს კუთვნილება როდია. მათ ინტერსუბიექტური ხასიათი გააჩნია.

ადამიანებს შორის ურთიერთობისას ცნობიერების ნაკადების გადაკეთა ხდება, რომლის საფუძველზე იქმნება ერთობა – „ჩვენ“. შესაბამისად, ცალკეული ინდივიდის ცხოვრებისეული სამყარო სოციალ-ფსიქოლოგიურ რეალობას წარმოადგენს, რომელიც „მე“ და „სხვებს“ შორის კომუნიკაციის შედეგად იქმნება.

სხვა მაკროსოციოლოგიური თეორიებისგან განსხვავებით და სიმბოლური ინტერაქციონიზმის მსგავსად ფენომენოლოგიური სოციოლოგია ამტკიცებს, რომ სოციალური რეალობა ობიექტურად არსებული მყარი სოციალური სტრუქტურა და დაკვირვებადი სოციალური მოქმედებების ერთობლიობა კი არ არის, არამედ მრავალ ინდივიდთა ცნობიერების ერთობლიობაა. ამ შემთხვევაში ერთობას ინტერსუბიექტურობა უსრუნველყოფს.

ინტერსუბიექტურობა ძალზე დინამიური მოვლენაა რომელიც, შუტცის აზრით, მეცნიერული შემეცნების ჩვეულებრივი მეთოდებით არ შეიმეცნება. ინტერსუბიექტურობის შესწავლა „გაგებითი სოციოლოგიის“ ამოცანაა, რომელიც სოციალური მოქმედების შინაგან საზრისს უნდა წედეს და აგვიხსნას, თუ რა წარმართავს მას. თუმცა ყოველი ინდივიდი უნიკალური ბიოგრაფიის მქონეა და რეალობას თავისებურად აღიქვამს, ყოველი მათგანის ცხოვრებისეული სამყარო განუმეორებელია. ამ შემთხვევაში საინტერესოა ადამიანებს შორის ურთიერთგაგებისა და ზოგადმნიშვნელოვანი წარმოდგენების შესაძლებლობის საკითხი.

გაგება, – წერს შუტცი, ყოველთვის ხდომილებათა ადამიანის პიროვნული გამოცდილების მიხედვით ინტერპრეტაციაა, რომელიც მისი ცხოვრების პირობებზე, სოციალიზაციასა და ღირებულებათა სისტემაზეა დამოკიდებული. სხვა ინდივიდის გაგება საკუთარი თავის შესახებ არ-

სებული ცოდნის საფუძველზე მისი ცნობიერების კონსტრუირებას, მწველი სურვილების ინტერპრეტაციას ნიშნავს. ინტერპრეტაცია ყოველთვის ადეკვატური არ არის, ამიტომ ადამიანები ერთმანეთს დაახლოებით უგებენ. ადეკვატურობის დონე მაშინ შეიძლება ამაღლდეს, როდესაც ინდივიდი შეგნებულად ესწრაფვის ცხოვრებისეული სამყაროს, სხვა ადამიანების აზროვნებისა და ღირებულებების თავისებურებათა წედომას.

ადამიანი გარესამყაროს ტიპიზებულად აღიქვამს. შუტცის მიხედვით, სამყაროს შემეცნების ორი ძირითადი ფორმა არსებობს. ესენია: ყოველდღიური და მეცნიერული. ყოველდღიური შემეცნება „სად აზრზეა“ დამყარებული და კოლექტიური სოციალური გამოცდილებით მიიღება. მეცნიერული შემეცნება „იდეალური ტიპების“ კონსტრუირებას ახდენს და ყოველდღიური შემეცნების განსოგადებულ სახეს წარმოადგენს. შემდგომში შუტცის ამ იდეების საფუძველზე პ. ბერგერმა და თ. ლუკმანმა ცოდნის ფენომენოლოგიურ სოციოლოგიას ჩაუყარეს საფუძველი.

შუტცის ფენომენოლოგიური სოციოლოგიის ძირითადი ცნებებია:

სოციალური რეალობა – კულტურული სამყაროს საგნებისა და მოვლენების ერთობლიობაა. ასე ვთქვათ, კულტურული ობიექტებისა და სოციალური ინსტიტუტების სამყარო, რომელშიც ვიმყოფებით ჩვენ. მასში ჩვენი სოციალური ყოველდღიურობა იგულისხმება.

ცხოვრებისეული სამყარო – ადამიანი მუდმივად არის ჩართული რეალობაში მოქმედებისა და ურთიერთობების გარდაუვალი და შაბლონური ფორმების სახით. ცხოვრებისეულ სამყაროში შუტცი ადამიანის ყოველდღიურ ცხოვრებას გულისხმობს, რომელიც დიდწილად დამოკიდებულია ჩვენს წარმოდგენებზე ამ ყოველდღიურობის შესახებ.

ბიოგრაფიული სიტუაცია – შუტცმა ცხოვრების განმაპირობებელი ორი ელემენტი გამოყო: 1) ის

რაც მართვადია, ან შესაძლებელია რომ მართვადი იყოს. 2) ის რაც მართვადობას არ ექვემდებარება და მის გარეთაა. მოქმედი ინდივიდი ცდილობს შეცვალოს მის ირგვლივ არსებული რეალობა. ბიოგრაფიული სიტუაცია განაპირობებს სოციალური მოქმედების ადგილს, შესაძლებლობათა ინტერპრეტაციას და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესს.

განათლების ფენომენოლოგიურ სოციოლოგიურ თეორიას, ფენომენოლოგიური სოციოლოგიის მსგავსად, ალფრედ შუტცმა დაუდო სათავე. ნაშრომში „პოლიტიკა და განათლება“ მოსწავლეებზე პოლიტიკური ზემოქმედების მექანიზმები მან ფენომენოლოგიური რაკურსით განიხილა. მოცემულ შემთხვევაში საგანმანათლებლო პოლიტიკის აგენტებს წარმოადგენდნენ ადგილობრივი მთავრობები, სამინისტრო, მასწავლებლები, დირექტორები, სკოლის სამეთვალყურეო საბჭოები და ა. შ. თითოეული ამ აგენტის მოქმედება შუტცმა განიხილა, როგორც ინტერსუბიექტური რეალობა, რომლის კონსტრუირებასაც ადამიანები მათ გარემოცვაში მყოფი აგენტების მეშვეობით ახდენენ. ესენია მასწავლებლები, მშობლები და პოლიტიკოსები, რომლებიც სოციოლოგიური კვლევის ობიექტს წარმოადგენენ. შუტცის მიხედვით, ცოდნა წარსულისა და მომავლის ექსპერიმენტული ურთიერთზემოქმედების პროდუქტია, რომლის დროსაც ცნობიერების ჩამოყალიბება ხდება. ამ ასპექტით ცოდნა იდეალურ-ტიპური კონსტრუქციაა, რომელიც სოციოლოგიური ანალიზის ობიექტი ხდება. ამ რაკურსით მოსწავლეები, რომლებიც სასწავლო პროცესში არიან ჩართულნი, იდეალურ ტიპს წარმოადგენენ.

ფენომენოლოგიური თეორიის წარმომადგენლების რჩევით, სოციოლოგებმა უნდა გაითვალისწინონ საგანმანათლებლო პროცესის სუბიექტებისა და ამ პროცესებზე გავლენის მქონე აგენტების ურთიერთზემოქმედების ფაქტი. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების პოლიტიკური ხასიათის გამოვლენას. აქ ფენომენო-

ლოგიური თეორია განათლებისა და საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის კავშირს გვერდს ვერ აუვლის, რასაც, საბოლოო ჯამში, იმის მტკიცებამდე მიყავართ, რომ განათლება საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის კელაეწარმოებას ახდენს.

ფენომენოლოგიური მიმართულების წარმომადგენელია პ. ვუდსი, რომელმაც ნაშრომში „სოციოლოგია და სკოლა“ ყურადღება სასკოლო ადაპტაციაზე გადაიტანა, თუმცა ყველაზე უკეთ ამ მიმართულების თავისებურებები დ. ჰარგრივსის კონცეფციაში ჩანს.

დ. ჰარგრივსმა თავის ნაშრომში „პიროვნებათშორისი ურთიერთობები და განათლება“ მასწავლებელთა და მოსწავლეთა მოქმედებები და შემდგომ „საკლასო ოთახში“ მათ შორის ურთიერთზემოქმედების სიტუაციები გააანალიზა, რის შედეგად შემდეგ დასკვნებამდე მივიდა:

მასწავლებლები ძალაუფლების მატარებელნი არიან და სიტუაციის თავისებურ გაგებას თავს ახევენ მოსწავლეებს. ისინი მოსწავლეთა და თავიანთი ქცევის ინტერპრეტირებას ახდენენ. ამგვარად ყალიბდება მასწავლებელთა „მეკონცეფცია“. ჰარგრივსმა მასწავლებელთა სამი ტიპი გამოყო: „ლომების მომთვინიერებელი“, „გამართობი“ და „რომანტიკოსი“.

„ლომების მომთვინიერებელთათვის“ განათლება მოსწავლეთა დაგეშვას წარმოადგენს, რომლებიც „ველურებად“ და „მოუშინაურებულებად“ არიან მიჩნეულნი. ამ შემთხვევაში მოსწავლეებმა მხოლოდ უნდა უსმინონ მასწავლებელს და ყველაფერი ისე გააკეთონ, როგორც ის ამბობს. მასწავლებელი განიხილება საგნის მკოდნედ, რომელიც საგანმანათლებლო სტანდარტების საფუძველზე მოსწავლეებს გარკვეულ ცოდნას აძლევს. მოსწავლეთა როლი მათთვის მიწოდებული ცოდნის მიღებაა. ამ სიტუაციაში დისციპლინა მკაცრია, ხოლო კონტროლი – მუდმივი.

„გამართობის“ ტიპის მასწავლებლებსაც არ სჯერათ, რომ მოსწავლეებს სწავლა სურთ, მაგრამ გრძნობენ, რომ სასწავლო პროცესში მოსწავლეთა ჩასართავად აუცილებელი მოთხოვნაა სასწავლო მასალა საინტერესო იყოს.

ამის შესაბამისად ისინი სწავლების ახალ მეთოდებსა და სხვადასხვაგვარ აუდიტორულ ტექნოლოგიებს მიმართავენ. ბევრი მათგანი საკლასო ოთახში დადის და ამოწმებს მოსწავლეთა ჩართულობას, რომლებთანაც მეგობრული და არაფორმალური ურთიერთობა აქვს.

„რომანტიკოსი“ მასწავლებლები მიიჩნევენ, რომ მოსწავლეებს სწავლა სურთ; რომ სწავლა ადამიანური ბუნების ნაწილია, მასწავლებლის როლი კი იმაში მდგომარეობს, რომ გააძლიეროს ეს სურვილი. თავის მხრივ, მოსწავლეები თავისუფალნი უნდა იყვნენ საგნის არჩევაში. სასწავლო გეგმა მასწავლებლებისა და მოსწავლეების მიერ ერთობლივად უნდა იყოს შედგენილი, რომელთა ურთიერთობა უნდა იყოს უბრალო და ურთიერთნდობაზე დამყარებული. ნიშნები აუცილებელი არ არის, მთავარია მოსწავლეებს „ვასწავლოთ ის, თუ როგორ ისწავლონ“.

პარგრიესი აღნიშნავდა, რომ მასწავლებელთა ეს კატეგორიები ლოგიკური კონსტრუქციებია, რომლებიც რეალურ მასწავლებლებზე დაყრდნობითაა მიღებული და წმინდა სახით რეალურად არ არსებობენ. მასწავლებლის „მეკონცეფიას“ კიდევ ორი სუბროლი გააჩნია, ესენია დისციპლინარის და ინსტრუქტორის როლები. დისციპლინარის როლი კლასში მასწავლებლის პასუხისმგებლობას გულისხმობს, ხოლო ინსტრუქტორის როლი იმას, თუ რა უნდა იქნეს შესწავლილი და რა მეთოდებით. პრაქტიკაში ამ როლების შერევა ხდება. ამასთან, მათი ვარიაციების დიდი რაოდენობა არსებობს, რადგანაც მასწავლებლები ამ სუბროლებს სიტუაციების მიხედვით ყოველთვის სხვადასხვაგვარად ასრულებენ. პარგრიესი იმასაც აღნიშნავს, რომ მასწავლებლები სიტუაციის მათი გაგებიდან გამომდინარე ახდენენ მოსწავლეთა კატეგორიზებას. როდესაც მოსწავლის მოქმედება ემთხვევა იდეალურ როლს, მასწავლებელი მისი, როგორც „კარგის“, კონსტრუირებას ახდენს.

თავის მხრივ, მოსწავლეებსაც აქვთ წარმოდგენა იდეალურ მასწავლებელზე, რომელიც უნდა იყოს მკაცრი (დისციპლინარული როლი), ჭკვიანი და საინტერესო (ინსტრუქტორული როლი), ის უნდა მოსწონდეთ და მისი უნ-

და ესმოდეთ მოსწავლეებს. ჰარგრივსი გულისხმობს, რომ მოსწავლის მთავარი მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ „მასწავლებელს მოსწონდეს“, რაც საკუთარი როლის შესახებ წარმოდგენას მოიცავს. შესაბამისად, მოსწავლე ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ მასწავლებელს თავი მოაწონოს. თავისი ამგვარი ქცევით ის „ლაქიას“ იარლიყს იღებს. მასწავლებლებს სურთ, რომ მოსწავლეებმა ენთუზიაზმი გამოავლინონ, მაგრამ შედეგად იღებენ პრობლემას, რომლის დროსაც მოსწავლეები „მოჩვენებითობით“ არიან დაკავებული. ეს მასწავლებლის მიერ მოწყენილობის ან ფრუსტრაციის გამოხატვისას ელინდება და, მაგალითად, შენიშვნის სახით – „მიაქციეთ ყურადღება“ ან „ნუ ლპარაკობთ“ – ჩნდება. სხვა ინტერაქციული სტრატეგიებიც არსებობს. მაგალითად, მოხულიგნო მოსწავლე ფიქრობს, რომ მასწავლებლის მხრიდან მისი მოწონება სულაც არ არის მისი საქმე და მიზნად ისახავს, როგორმე თავი მოაძულოს მას. სხვა სიტუაციაში ის ემხრობა სტრატეგიას „მისაღები შეთანხმება“. მომდევნო სტრატეგიაა „სულერთია“, როდესაც მოსწავლეები თავს არ აწონებენ მასწავლებელს, მაგრამ უსიამოვნებებს ერიდებიან.

მასწავლებელთა და მოსწავლეთა როლებისა და ქცევითი სტრატეგიების ანალიზისას ჰარგრივსს მათი ურთიერთზემოქმედების სიტუაციებიც არ გამოჰპარვია. როდესაც ამ ჯგუფების ქცევა ანალოგიურია, „თანხმობის“ სიტუაცია იქმნება, ხოლო შეუთავსებლობისას – „უთანხმოების“. ურთიერთზემოქმედების მრავალი სიტუაციაა „ფსევდოთანხმობას“ წარმოადგენს, რომლის დროსაც, ჩვეულებრივ, შემდეგი ტაქტიკები გვხვდება: მასწავლებლები მიმართავენ დაპირებებს, მსუბუქ მოთხოვნებს, აპელაციას ზემდგომ ორგანოებში, მაგალითად, „რას იყვის დირექტორი“; მოსწავლეთა მხრიდან სამართლიანობაზე აპელირება, აპელირება ზემდგომი ორგანოებით და სხვ. ყოველივე ამის შედეგია საკლასო ოთახი, სადაც მოქმედება მიმდინარეობს და სადაც ფარული თუ ლატენტური კონფლიქტები ხდება, რომელთა მიმართაც სხვადასხვა ქცევითი სტრატეგიები გამოიყენება.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ა. პოლარდის მიერ ჩამოყალიბებული მოსწავლეთა კლასიფიკაციის კონცეფცია. ჩატარებული გამოკვლევის შედეგად პოლარდი მოსწავლეთა სამი ჯგუფის არსებობის შესახებ დასკვნამდე მივიდა. ესენია: „სათნო“, „ხუმარა“ და „განგსტერი“. პირველ ჯგუფს საშუალო მონაცემების მქონე მოსწავლეები ქმნიან, რომლებიც თავს მცირე მეგობრული კლუბის წევრებად აღიქვამენ. ისინი გამოირჩევიან სიმშვიდით, ცდილობენ კარგად ისწავლონ და უკმაყოფილება არ დაიმსახურონ მასწავლებელთა მხრიდან, ამიტომ ისინი მოსაწყენ გაკვეთილებს ეგუებიან და უპირატესობას წესისამებრ ჩატარებულ გაკვეთილებს ანიჭებენ. „ხუმარები“ მოსწავლეთა დიდ ჯგუფს წარმოადგენს. მათ მაღალი აკადემიური მონაცემები აქვთ და დაინტერესებულნი არიან კარგი ბანათლების მიღებით. კლასში მათი ქცევა თავისუფალია, თუმცა მასწავლებლებთან სერიოზულ პრობლემებს ერიდებიან, მაგრამ ცუდი ხასიათის მქონე მასწავლებლებთან სადმი კრიტიკულად არიან განწყობილნი. „განგსტერთა“ ჯგუფს შედარებით სუსტი და უხეში მოსწავლეები ქმნიან. ისინი დიდ ღროს უქმად ატარებენ და მასწავლებელთა ოპოზიციის შექმნას ცდილობენ. მათთვის მიუღებელია შენიშვნები. ისინი ძირითადად სხვა „განგსტერებთან“ ბრძოლით არიან დაკავებულნი და სხვა ჯგუფის წარმომადგენლებს ზემოდან უყურებენ.

პოლარდს მიაჩნია, რომ სკოლის მოსწავლეთა ქცევის გასაგებად მათი ინტერესების შესწავლა აუცილებელია. ეს ინტერესები შემდეგ სახეებად შეიძლება დაიყოს:

- საკუთარი მე-იმიჯის გამყარება;
- დაკავებულობა, ანუ „სხვა ადამიანებთან ურთიერთზემოქმედებაში ჩართულობის შინაგანი განცდის ხარისხი“;
- ზეწოლის კონტროლი;
- ღირსების შენარჩუნება.

მოსწავლეთა ყოველ ჯგუფს აქვს მე-იმიჯი, რომელიც გაძლიერებული და მხარდაჭერილია ჯგუფის მიერ. „განგსტერებისათვის“ სხვა ინტერესებთან შედარებით ამ

იმიჯის გაძლიერებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ჯგუფის თვალში, რაც პრაქტიკაში მათი დევიანტური ქცევის დადასტურებაა. საინტერესო გაკვეთილი ნებისმიერ მოსწავლეს მოსწონს, მაგრამ „განგსტერებისათვის“ სიამოვნების მთავარი წყარო მასწავლებლის მიმართ ოპოზიციია. „ხუმარებს“ ფარული დარღვევები სიამოვნებთ. ისინი მასწავლებლის დაცინვას მასწავლებელთან ერთად სიცილს ამჯობინებენ. „სათნოთა“ ჯგუფის წევრებისათვის მთავარი სიამოვნება მშვიდი ცხოვრებაა. თავისი მნიშვნელობით ძალზე საყურადღებოა ზეწოლაზე კონტროლის ინტერესი. ამ შემთხვევაში „სათნონი“ მასწავლებლის უკმაყოფილებისადმი თავის არიდების ტაქტიკას მიმართავენ, „განგსტერები“ კი თავიანთი სიუხემის საჩვენებლად ზეწოლას საჭიროებენ. „ხუმარები“ ზეწოლის ქვეშ ყოფნის რისკს ერიდებიან. ღირსების შენარჩუნება ნებისმიერი ჯგუფის წევრისათვის მნიშვნელოვანია. დაუმსახურებელი დასჯა („განგსტერებისათვის“), გაჯავრება („ხუმარებისათვის“), ანდა უხეში მიმართვა ღირსების შელახვად მიიჩნევა ხოლმე.

პოლარდის ამ კონცეფიამ ს. გუდსს სკოლის მოსწავლეებში დევიანტობის კელევისაკენ უბიძგა. მერტონის დევიანტური ქცევის ტიპოლოგიაზე დაყრდნობით გუდსმა ადაპტაციის 8 მოდელი გამოყო: თვალთმაქცობა, რიტუალიზმი, ოპორტუნიზმი, განმარტოება, კოლონიზაცია, შეუგუებლობა, თანხმობა და ბუნტი.

გუდსი მიიჩნევს, რომ სკოლაში მოხვედრის პირველ წლებში მოსწავლეები ცდილობენ ადაპტირება მოახდინონ ახალი რეალობის მიერ შემოთავაზებულ როგორც მიზნებთან, ასევე ამ მიზნების მიღწევის საშუალებებთან. ოპორტუნიზმი ადაპტაციის სხვა აფორმაა, რომელიც სწავლების მეორე წელს ყალიბდება. სწავლების მეოთხე და მეხუთე წელს მოსწავლეები ქცევის ან კონფორმულ, ან დისონანსურ მოდელებს მიმართავენ. კონფორმულობას მაშინ მიმართავენ, როდესაც ცოდნის მიღებაში დარწმუნებულინი არიან. რიტუალიზმი მაშინ იჩენს თავს, როდესაც მოსწავლეები საშუალებებს იღებენ, ხოლო მიზნებისადმი

გულგრილნი არიან. დისონანსის შემთხვევაში მოსწავლეები „განმარტოებისაკენ“ არიან მიდრეკილნი და მათთვის სულერთია როგორც მიზნები, ასევე საშუალებები. ამ შემთხვევაში იქმნება პრობლემა, თუ „როგორ გაატარონ დღე“ და, შესაბამისად, თავს იჩენს უსაქმურობა და მეოცნებეობა. იწყება სუბკულტურული სტილის მიღება, მაგალითად, „თაეგადახოტრილთა“ სტილისა და სხვ. ბუნტი როგორც მიზნების, ასევე საშუალებების უარყოფას გულისხმობს, მაგრამ ამ შემთხვევაში ბუნტისთავეები მოსწავლეებს საკუთარ ახალ მიზნებსა და საშუალებებს სთავაზობენ. ეუდსს მოჰყავს იმ გოგონების მაგალითი, რომლებიც სკოლაში საპირისპირო სქესის წარმომადგენლებსა და სამომავლო გათხოვებაზე საუბრით არიან დაკავებულნი. ისინი სასწავლო გეგმაში მათთვის ხელსაყრელ და მისაღებ ადგილებს პოულობენ, მაგალითად, როგორ მოუარონ ბავშვებს და სხვა მსგავსი რამ. ისინი ბუნტისთავეებთან შედარებით სკოლისათვის დიდ საფრთხეს არ წარმოადგენენ. კოლონიზაცია მიზნებისადმი ინდიფერენტიზმსა და საშუალებებისადმი გაორებულ დამოკიდებულებას გულისხმობს. კოლონიზატორი სისტემაში მუშაობისას ერთ სამუშაოს ირჩევს და სხვაზე უარს ამბობს და ამას გაუთავებელი ბოდიშების მოხდით აკეთებს.

ეუდსმა მოსწავლეთა და მასწავლებელთა ყოველდღიური ქცევითი სტრატეგიების განსაზღვრება მოახდინა. აღმოჩნდა, რომ ისინი სხვადასხვაგვარად შეიძლება დაეყუთ. მაგალითად, შესაძლებელია საუბარი მოტივაციურ, კონტროლის, იდენტობის გამაძლიერებელ, პედაგოგიურ და სხვა სტრატეგიებზე. შეიძლება მოსწავლეები შემდეგ სტრატეგიებს იყენებდნენ:

- მასწავლებლისადმი მამებლური სტრატეგია;
- საკუთარი ღირსების შენარჩუნების სტრატეგია;
- ჯგუფური იდენტობის გამყარების სტრატეგია.

ეუდსმა მასწავლებელთა „გაძლების“ სტრატეგიებზეც გაამახვილა ყურადღება. მისი ვარაუდით, მასწავლებლები თავიანთი პროფესიის ერთგულნი არიან, რაც პროფესიულ საქმიანობაში დროისა და ძალების ინვესტირების, ანუ

სხვა სამსახურზე გადასვლის სურვილის უქონლობის შედეგია. ეს სტრატეგიები შემდეგი სახისაა:

- „დომინირება“ ფიზიკურ ან ეერბალურ აგრესიაზე (ოფიციალური ან არაოფიციალური);
- „მოლაპარაკებები“, ანუ დათმობებზე წასვლა;
- „ძმობა“ გაკვეთილებზე ხუმრობის, ფილმებზე საუბრის, თამაშის ან ე. წ. მსუბუქი ფლირტის გამოყენებით;
- „მორალური აღზრდა“ გულისხმობს ანეკდოტებისა და რიტორიკის გამოყენებას. რიტორიკა „გაძლუბის“ სტრატეგიას მისაღებ სახეს აძლევს. ამ სტრატეგიას სხვა სახელიც აქვს: „ბავშვების, როგორც ადამიანების, განხილვა“. პრაქტიკაში ეს სტრატეგიები ერთმანეთს ავსებენ.

თავის კონცეფციაში ეუდსი იყენებდა მარქსის იდეას იმის შესახებ, რომ სკოლები სოციალური უთანასწორობის ლეგიტიმაცია და კელაეწარმოებას ახდენენ. შესაბამისად, ის ქცევითი სტრატეგიები, რომლებსაც მასწავლებლები თავიანთი ყოველდღიური პროფესიული საქმიანობის დროს მიმართავენ, უთანასწორობის კელაეწარმოებას ემსახურება. ამასთანავე, მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის არსებული ურთიერთზემოქმედება მთელ საზოგადოებაზე აისახება.

ფენომენოლოგიური სოციოლოგიური თეორიის შიგნით გაჩნდნენ მკვლევრები, რომლებიც ცალკე იკვლევენ სასწავლო პროცესის დროს ისეთი სტერეოტიპების წარმოქმნას, როგორებიცაა „კარგი“ და „ცუდი“ მოსწავლე. ამ ასპექტით რ. სტებნისმა ერთმანეთისაგან განასხეავა კულტურული, პიროვნული და ერთეული პიროვნული ქცევის დეფინიციები, რომლებიც გარკვეული ჯგუფის ცოდნით არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და სუბიექტური აღქმის კულტურულ გამოცდილებაზე დამოკიდებული. ამ პროცესზე გავლენას შემდეგი ფაქტორები ახდენენ:

- სხვების აღქმა. გულისხმობს სხვებთან იდენტიფიცირებას, მათი ქცევისა და მოტივაციის შეფასებას;

- ასახვა. მოსწავლეებზე წარმოდგენის შექმნა;
- რეაქცია. სხვებთან მიმართება, სხვებზე ორიენტირება და მათ ქცევაზე რეაქციები.

სტებნისმა კულტურული და პიროვნული დეფინიციის ორი ძირითადი ფაზა დაადგინა. პირველი ფაზა იდენტიფიკაციასთან, ხოლო მეორე რეაქციასთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, მასწავლებლის ნეგატიური რეაქციის მიზეზებს შემდეგი ფაქტორები წარმოადგენენ:

- სოციალური გარემოცვა, რომელიც ხელს უწყობს მოსწავლეთა დევიანტურ ქცევას ან სხვა სახის უწყესრიგობას;
- მსგავსი ქცევის ევოლუცია;
- მოსწავლეთა პირადი წარმოდგენა სიტუაციაზე;
- უწყესრიგო ქცევაზე ორიენტირებული იდენტობა;
- მასწავლებლის ქცევის ძირითადი სტარატეგიები.

ჩამოთვლილ ფაქტორებს სხვა ფაქტორებთან ერთად კულტურული და პიროვნული სიტუაციების ხასიათი ემატება, რომელიც მასწავლებლის მიერ ქცევის ვარიანტებად ინტერპრეტირდება. საბოლოო ჯამში, ყველაფერს მასწავლებელი წყვეტს. მაგალითად, დაგვიანებულ მოსწავლეს მასწავლებელმა შეიძლება ან „მშვიდობის დილა“ უსურვოს, ან გააკიცხოს. ეს მისი არჩევის საქმეა. სტებნისმა დიდი ყურადღება კლასს დაუთმო, რადგანაც ურთიერთობები ძირითადად აქ მიმდინარეობს.

მოსწავლეთა ქცევა როგორც მასწავლებელთა მოქმედებაზე, ასევე მათ პიროვნულ ფაქტორებზე დამოკიდებული (მაგალითად, ცხოვრებისეულ შანსებზე). სტებნისმა მოსწავლეთა ისეთი ქცევები შეისწავლა, როგორებიცაა თანატოლებთან ურთიერთობა, მოწვევა სკოლაში, გართობა, გამოცდებზე დამოკიდებულება და მრავალი სხვა. მისმა კოლეგამ პ. კორიგანმა სკოლაში მოსწავლეთა დევიანტური ქცევის მიზეზები გამოიკვლია. მისი აზრით, ამის ერთ-ერთი მიზეზი ძალაუფლებრივი ურთიერთობებია. თავისთავად ძალაუფლების სიტუაცია არა მხოლოდ სოციალურ და ფიზიკურ ფაქტორებზეა დამოკიდებული, არამედ

მასზე გაველენას ახდენს საკლასო სივრცის ზომა და განათლების პროცესის შინაგანი შინაარსი. ამის მიხედვით, ბრიტანელ მეკლევეართა დიდი ნაწილი განათლების სისტემის ბიუროკრატიულ და მადეპერსონალიზებულ ხასიათს ავლენს.

განათლების ინტერპრეტაციული თეორიების ჩამოყალიბებაში თავისი კვლევებით განსაკუთრებული წვლილი ცნობილმა სოციოლოგმა ი. გოფმანმაც შეიტანა. მან ე. წ. დახურული ზონები გამოიკვლია, სადაც მოსწავლეები ეწევიან, ლაზღანდარობენ, თამაშობენ აზარტულ თამაშებს და ფლირტობენ. ამ ზონებს მიეკუთვნება საპირფარეშოები, დახურული და მოფარებული მოედნები, სკოლის ეზო და ა. შ. ანუ მოსწავლეთა ყოველდღიურობის არაოფიციალური არეალი. აქ ისეთ ფაქტებს ვხვდებით, როგორიცაა სპექულაცია, ვანდალიზმი და სხვ. მრავალი მოსწავლისათვის მსგავს ადგილებში ურთიერთობა სოლიდურობის გამოვლინებადაა მიჩნეული. ამასთანავე, ამ ადგილებში ბევრი ნაგავია, მარელაქსირებელი ეიფორიული ატმოსფეროა გამეფებული. ძალიან დიდია პიროვნების სოციალიზაციაზე მსგავსი ადგილების გავლენა, ამიტომ მათ სათანადო ყურადღება სჭირდება.

ამერიკულ საზოგადოებაში სკოლის დეტალური სოციოლოგიური ანალიზით იყო დაკავებული მ. მიდი. მისი აზრით, ამერიკის სკოლები შემდეგი თავისებურებებით გამოირჩევა: მასწავლებელთა რაოდენობის განსაზღვრა მშობლებსაც შეუძლიათ; როგორც წესი, ჯგუფები მცირეა და მასწავლებლები და მშობლები ახლოს არიან ერთმანეთთან; სასკოლო და საოჯახო განათლების სტანდარტები ერთმანეთისაგან დიდად არ განსხვავდება; ოჯახში დასჯა სკოლაში დასჯის ტოლფასია; სხვადასხვა საფეხურის სკოლები ერთსა და იმავე შენობაშია განთავსებული და ასაკით უფროსი ბავშვები უმცროსებს ეხმარებიან, ხოლო შედარებით პატარები იმას უსმენენ, რასაც უფროსები ამბობენ. მსგავს სკოლებში იმიგრანტთა შვილები ამერიკელად ყოფნას სწავლობენ. ეს ტიპური სოფლის ამერიკული სკოლაა. მის გვერდით კიდევ ორი სკოლაა: აკადემია,

სადაც პრივილეგირებული ოჯახის შვილები ტრადიციულ ევროპულ განათლებას ეწაფებიან (ლათინური და ბერძნული ენები, მუსიკა და სხვ.). ამ ტიპის განათლების მიღების აუცილებლობა მშობელთა მემკვიდრეობითი გამოცდილებიდან იღებს სათავეს. ამ შემთხვევაში მოქმედებს შემდეგი სახის სტრატეგია: „ის რაც კარგი იყო ჩემთვის, ჩემი შვილისთვისაც კარგი იქნება“, რაც, შვილების მშობლებითათვის დამსგავსებით კი არა, მათთვის ხარისხიანი და მაღალკვალიფიციური ცოდნა-განათლების მიღებითაა განპირობებული. ასეთ სკოლებში მასწავლებლები მამაკაცები არიან და არა ქალები. მამაკაცები ამ შემთხვევაში ევროპულ განათლებასთან კავშირის სიმბოლიზებას ახდენენ. შემდეგი ტიპი სკოლისა, რომელიც მიდმა აღწერა, ქალაქის სკოლაა, თავისი ტიპური არქიტექტურით, ქალაქის ქუჩებისა და ტროტუარების სიფიწროვეში მომწყვდეული, მოსწავლეთა დიდი რაოდენობით გამორჩეული. ამ ტიპის სკოლის მოსწავლეთა უმრავლესობა იმიგრანტთა შვილებია, რომელთა შორის ბევრი ღარიბია, ამიტომ აქ პრობლემები უთვალავია. მათი სწავლება დამყარებული არ არის მათი მშობლების წარსულ გამოცდილებაზე, როგორც ეს სოფლის სკოლაში ხდება და არც ძველ კლასიკაზე, როგორც ეს აკადემიაში ხდება, ისინი სწავლობენ იმას, რაც მათთვის, როგორც ამერიკის მოქალაქეებისათვის, არის აუცილებელი. ამ შემთხვევაში მათ ცნობიერებაში წარსულსა და მომავალს შორის კავშირი ირღვევა, რაც ამერიკული განათლების სისტემის ერთ-ერთი მთავარი ნაკლია.

მარგარეტ მიდი (1901-1978)

კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი, ცნობილი ანთროპოლოგი და სოციოლოგი მარგარეტ მიდი ტრაიბალურ (პაპუასები, სამოას ტომი და სხვა) და თანამედროვე საზოგადოებაში სხვადასხვა ჯგუფებს შორის ურთიერთობებს იკვლევდა. მის მიხედვით, დიდებსა და მოზარდებს შორის ცოდნის გაცვლისა და გადაცემის სამი ძირითადი ტიპი არსებობს:

• **პოსტფიგურალური**

რი – უფროსების მიერ ბავშვებისათვის ცოდნის გადაცემა;

- **კონფიგურალური** – ბავშვები და უფროსები ცოდნას თანატოლებისაგან იღებენ;
- **პრეფიგურალური** – დიდები ცოდნას ბავშვებისაგან იღებენ.

ამერიკული განათლების განხილვისას მიდი აღნიშნავს, რომ აშკარაა შეუთავსებლობა განათლების თეორიისა და პრაქტიკას შორის, ასევე შეინიშნება იმ სკოლებს შორის კონფლიქტი, რომლებიც წარსულსა და მომავალზე არიან ორიენტირებულნი. მომავალზე ორიენტირებული სკოლების ოცნებაა ასწავლონ მთელს მსოფლიოს. ამის გამოვლინებად მიდს მიაჩნია საკითხი იმის შესახებ, თუ რომელი ენა უნდა იყოს პრიორიტეტული: კლასიკური თუ თანამედროვე? ანდა, ეასწავლოთ თუ არა რომელიმე უცხოური ენა ან საერთოდ არ ეასწავლოთ? აგრეთვე ხდება

კონფლიქტი აკადემიურ განათლებასა და თავისუფალ, ან რჩეულთა განათლებას შორის; ასევე სადავოა საკითხი არჩევითი და სავალდებულო კურსების შესახებ, რომელშიც საერთო წარსულს გაურკვეველი მომავალი უპირისპირდება.

განათლების სისტემის ანალიზში მიდმა მის მიერ ტრაიბალურ საზოგადოებაში ჩატარებული გამოკვლევა გამოიყენა. ტრაიბალური, პრიმიტიული საზოგადოებები ნელა ცვალებად ჰომოგენურ სოციალურ წარმოდგენენ. ბავშვთა ყოველდღიური ცხოვრება უფროსების მოქმედებათა და ქესტიკულაციათა კოპირებით მიმდინარეობს. მიდის აზრით, სოციალურ ცვლილებათა ნელი ტემპი საშუალებას იძლევა სოციალურ ურთიერთობათა სხვადასხვა ფორმებს კარგად დაეკვირდეთ, სადაც გარკვეულ ჯგუფს ბავშვები მოზრდილთა საზოგადოებაში შეჰყავს. ბავშვები დროის დიდ ნაწილს ან მშობლებთან, ან და-ძმებთან, ან ბებია-ბაბუებთან ატარებენ. თუკი თითოეულ ამ სოციალურ ჯგუფთან ბავშვების ურთიერთობას გავაანალიზებთ, – ამბობს მიდი, – სოციალიზაციის სამ განსხვავებულ მოდელს მივიღებთ.

ამერიკელ ინდიელთა ის ერთობები, სადაც ბავშვები დიდ დროს ბებია-ბაბუებთან ატარებენ, კონსერვატიზმის მაღალი დონით გამოირჩევიან. ამ ტიპის კულტურულ ტრადიციებს გაქრობა ემუქრება. ეს ტომები თეთრკანიანთა ექსპანსიის შედეგად თავიანთ მიწებს კარგავენ. მეტყველების მათი სტილი და აზროვნებისა და ცნობიერების სახე წარსულთან არის დაკავშირებული. სამყაროს ისინი ბებია-ბაბუების მონაყოლით ხედავენ, რომელთა მიხედვით, ბუნების საგნები და მოვლენები მათი და-ძმებია; მათი წარმოდგენით, სწორედ ისინი დაეხმარებიან ცხოვრების ტრაგიკულ მომენტებში. ეს არის კულტურა, რომელშიც მოზარდის მომავალი მისივე ბავშვობით არის დეტერმინირებული. მსგავს მდგომარეობაშია სოფლად გაზრდილი ბავშვი. სოფლელი ძიძა ბავშვში პიროვნულობის აღქმის შენარჩუნებას ახდენს, რაც ამავედროულად მკაცრ ეტიკეტთან შეგუებასთან, სერიოზული მოთხოვნების დაცვასა და

ღირსების შესახებ წარმოდგენასთან არის დაკავშირებული.

სოციალიზაციის შემდეგი მოდელი სოფლის სკოლას და ძიძასთან ურთიერთობას უკავშირდება, რაც საშუალო ფენის ტიპურ პოზიციას წარმოადგენს. ამ სამყაროში ბაბუები და ბებიები თამაშიდან გამორთულნი არიან. ბავშვის ნამდვილი აღმზრდელები მშობლები და ძიძები არიან, რომლებსაც გარკვეული მოვალეობები აკისრიათ. მათი აღზრდის მეთოდები დროის მოთხოვნებს შეესაბამება. ამ შემთხვევაში სოციალიზაციის ძირითადი აგენტები მშობლებია, ოღონდ გასათვალისწინებელია, რომ ეს მშობლები სოფლის მცხოვრებნი არიან.

სოციალიზაციის მესამე მოდელიც მშობლებს უკავშირდება, ოღონდ ამ შემთხვევაში ისინი დიდი ქალაქის მკვიდრნი არიან და მაღალი კარიერული მიღწევებით გამოირჩევიან, რაც ამერიკული საზოგადოების სპეციფიკური ნიშანია. მიდის მიხედვით, ასეთი საზოგადოება ბავშვის გვიან დაბადების დრამატიზებას ახდენს. ამ შემთხვევაში საქმე მის აღზრდას შეეხება. მშობლებმა ეს საქმე დაქორავებულ აღმზრდელებს გადააბარეს, თუმცა ესეც პრობლემატურია იმის გამო, რომ სწრაფად ცვალებად საზოგადოებაში როლების შეცვლა მოხდა. ამიტომ აუცილებელია იმის ცოდნა, თუ რა სტრატეგიას უნდა მიმართოს მასწავლებელმა:

ყოველივე ამის შედეგად გვაქვს სოციალიზაციის სამი შესაძლო ვარიანტი: I. ბებია-ბაბუების ხელში გაზრდილი ბავშვი, რომლებიც სამყაროს მის მთლიანობაში ხედავენ; II. მშობლების მიერ სოფლად გაზრდილი ბავშვი, რომელიც ერთი დღის ცხოვრებით ცხოვრობს და III. დაქორავებული აღმზრდელის მიერ ქალაქში გაზრდილი ბავშვი, რომლის გადია ბავშვის მომავალზე მეტად ახლო წარსულს სდარაჯობს.

მიდი თავისი კვლევით გვეუბნება, რომ სკოლაში მოსწავლეთა წარმატებები დიდწილად სოციალიზაციის ამ მოდელების გათვალისწინებაზეა დამოკიდებული. სოციალიზაციის თითოეულ ტიპს მასწავლებლის გარკვეული

ტიპი შეესაბამება, თუმცა ახალი ტიპის მასწავლებელმა იცის, თუ რა ტიპის მოსწავლესთან აქვს საქმე. ამ შემთხვევაში ახალი ტიპის მასწავლებელი სოციალიზაციის სამივე მოდელს ითვალისწინებს. ეს არის პედაგოგი, რომელიც წინაპართა და მშობელთა ტრადიციებს ითვალისწინებს და არც ნოვაციებისადმი გულგრილად განწყობილი. ნელაცვალებად საზოგადოებაში კარგი მასწავლებელი ინდოელი გურუს მსგავსად ძველი ბრძენკაცია, რომელიც მოწიფული ახალგაზრდების მიმართ კეთილად არის განწყობილი. მაგრამ რეალობა, რომელთანაც მასწავლებელს ყოველწლიურად შეხება უწევს, მუდმივად იცვლება. მისი მეთოდები ძველდება და მოზარდის ქცევის წინასწარმეტყველება შეუძლებელი ხდება. მასწავლებლის უკმაყოფილება ნელ-ნელა მატულობს და ბოლოს იგი მოთმინებიდან გამოდის. ახალი თაობის ბავშვები არ ჰგავნან წინა თაობის ბავშვებს. თაობათა შორის არსებული კულტურული განსხვავება განათლების სისტემაზე აისახება და ინტერაქციის დროს სხვადასხვა ქცევითი სტრატეგიების გამოყენებას უწყობს ხელს.

სკოლის ყოველდღიური ცხოვრების ანალიზი მოგვცეს ა. ბარერმა და ნ. სემბელმა თავიანთ ერთობლივ ნაშრომში „განათლების სოციოლოგია“. მათ მიერ საფრანგეთის სკოლებში ჩტარებული კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნების მიხედვით:

- პეტეროგენულ კლასებში სწავლების საშუალო დონე თანდათან მატულობს. დაბალი დონის კლასები „მოსწავლეებს გალიაში ამწყვდევენ“;
- სწავლაში წარუმატებლობა მოსწავლეებსა და მასწავლებლებს შორის ცუდი დამოკიდებულების შედეგი შეიძლება იყოს:

ბავშვები, რომელთა შესახებ მასწავლებლები წინასწარ ფიქრობენ, რომ მათ ძლიერი ინტელექტუალური მონაცემები აქვთ, უფრო მეტად ვითარდებიან, ვიდრე ის მოსწავლეები, რომელთაც მსგავსი უნარები რეალურად აქვთ, მაგრამ მათ მიმართ

მასწავლებელს განსხვავებული დამოკიდებულება აქვს;

- უკეთესი შედეგებით გოგონები გამოირჩევიან, ვიდრე ეაუები. 1971 წელს ბაკალავრის დიპლომის მქონე გოგონთა რაოდენობა დიდად აჭარბებდა დიპლომირებული ეაუების რაოდენობას საფრანგეთში. იგივე ტენდენცია შენარჩუნდა 1985, 1995 და მომდევნო წლებში;
- მასწავლებელთა დამოკიდებულების მიხედვით გოგონები არიან გამორჩეულნი. ეაუები მათ მიერ განიხილებიან, როგორც ზარმაცები და უქნარები.

ავტორებმა აგრეთვე ყურადღება გაამახვილეს უცხოელთა დისკრიმინაციაზე. განათლების სოციოლოგიაში ამ მიმართულებით კვლევები 1980-იანი წლებიდან დაიწყო. კვლევამ აჩვენა, რომ უცხოელ მოსწავლეთა მიმართ მასწავლებელთა დამოკიდებულება დისკრიმინაციულია, რაც ხშირად მათდამი უნდობლობაში, დაბალ შეფასებასა და დევიანტებად მათ განხილვაში გამოიხატება. ამ ბავშვებს ხშირად სჯიან. ამგვარი მიდგომა მათ დიდობაშიც, სამსახურში მიღებისას არ ასცდებათ ხოლმე. ასე რომ, გენდერული და ეთნიკური წარმომადგენლობა დიდ როლს ასრულებს მათი სწავლა-განათლებისა და სოციალიზაციის პროცესში.

გარკვეული დოზით განათლების ინტერპრეტაციულ სოციოლოგიაში საყურადღებო ადგილს ე. წ. „განათლების ახალი სოციოლოგია იკავებს“, რომელიც სტრუქტურალიზმის ტრადიციებს იოვალისწინებს. უფრო სწორად, იგი სტრუქტურალისტურ და ფენომენოლოგიურ თეორიებს ემყარება.

„განათლების ახალი სოციოლოგია“ ტრადიციულ და დომინანტურ ფუნქციონალისტურ თეორიაზე საპასუხო რეაქციის სახით ჩამოყალიბდა. მისი წარმომადგენლები არიან მ. იუნგი, დ. ისლანდი, ნ. კედი და სხვები. მათ შორის გამორჩეული მ. იუნგია, რომელმაც განათლების სტრუქტურალისტური კონცეფციის განვითარებაზე დიდი გავლენა მოახდინა.

იუნგის აზრით, სასკოლო განათლება იმ სოციალური ჯგუფების კულტურულ ინტერესებს შეესაბამება, რომლებსაც თავიანთი ღირებულებების საგანმანათლებლო ინსტიტუტების მეშვეობით ლეგიტიმაციისა და გაერცელების ძალაუფლება აქვთ. ამიტომ „განათლების ახალი სოციოლოგია“ განათლებისა და საგანმანათლებლო პროცესის შინაარსს ანიჭებს დიდ მნიშვნელობას და არა მის ორგანიზაციულ მხარეს. ამ შემთხვევაში ყურადღების ცენტრში საგანმანათლებლო პროგრამა და ის ცოდნა ექცევა, რომელიც მოსწავლემ სკოლაში უნდა მიიღოს. სასკოლო კონცეფცია „რა უნდა ვასწავლოთ“ სოციალურად კონსტრუირებულია. ცოდნის ნებისმიერი ფორმები, იუნგის მიხედვით, კონკრეტული დროის სოციალურ-ისტორიული კონსტრუქციებია. მას მიაჩნია, რომ რაციონალურობის თანამედროვე კონცეფციები დოგმატური გახდა. შედეგად, საგანმანათლებლო მიღწევები მასწავლებელთა დამსახურებად გამოცხადდა, რომლებიც დაბალი ფენის წარმომადგენელთა ოჯახის ბავშვების საწინააღმდეგოდ მუშაობენ. აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად მაკროსოციოლოგიური თეორიების კრიტიკისა, განათლებისა და სოციალური სტრატეფიკაციის ურთიერთმიმართების საკითხს იუნგიც ვერ აღწევს თავს. ამ თვალსაზრისს ნ. კედიც თანმიმდევრულად ავითარებს. შექმნილი ვითარებიდან გამოსავალს „განათლების ახალი სოციოლოგია“ მასწავლებელთა ცნობიერების შეცვლაში ხედავს. შედეგად, მთელი საზოგადოების შეცვლა და არსებული უთანასწორობის აღმოფხვრაა შესაძლებელი. ამისათვის ხალხის ფართო ფენები უნდა ჩაერთოს საგანმანათლებლო დისკუსიებში და მთლიანი საგანმანათლებლო პოლიტიკის კონტროლი თავის თავზე უნდა აიღოს. განათლების სისტემის შეცვლისათვის კი რეალური სამასწავლებლო პრაქტიკებისაქენ დაბრუნებაა აუცილებელი. ამისათვის განათლების „სკოლირებისაგან“ გამოყოფა უნდა მოხდეს, რადგანაც ეს უკანასკნელი მოსწავლეთა დიკრიმინაციას უწყობს ხელს.

სოციოლოგები ორ ურთიერთსაწინააღმდეგო მიდგომას გამოყოფენ, რომლებიც სწავლების ტრადიციულ და

პროგრესულ მეთოდებს შეესაბამება. ესენი ფსიქოლოგიური და ფენომენოლოგიური მიდგომებია, რომლებიც რეალობისადმი, ცოდნისადმი და მოსწავლე-მასწავლებელს შორის ურთიერთობების სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას გამოხატავენ.

ფსიქოლოგიური მიდგომა იმის მტკიცებას ემყარება, რომ ცოდნა ობიექტურია და ბავშვის შესაძლებლობები შეზღუდულია, ამიტომ მასწავლებლის ამოცანა მოსწავლეს ცოდნა „ჩაუნერგოს“ (ბერნსი, შემილტი, პალეტი, პამილტონი, ლისტერი). ამ მიდგომაში დიდი მნიშვნელობა დისციპლინას, მკაცრ კონტროლს, შეფასებას და ტესტირებას ენიჭება.

ფენომენოლოგიური ხედვა ყოველივე ზემოაღნიშნულის საპირისპირო პრინციპებს ემყარება. მისთვის სწავლება უწყვეტი პროცესია, რომლის დროსაც მოსწავლე განუსაზღვრელ შესაძლებლობებს ავლენს და ხდება ცოდნის კონსტრუირება. მასწავლებლის ამოცანა მოსწავლისათვის თავისი შესაძლებლობების გამოვლენაში დახმარების გაწევაა. ამასთან, სწავლის პროცესის ცენტრალური ფიგურა მოსწავლე ხდება.

პროგრესული ინგლისური სკოლების შესწავლის შედეგად კელი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ მასწავლებელთა სკოლაში ქცევა ძირითადად ამ ორი სტრატეგიის მიხედვით წარმართება. თავის კვლევებში შარპმა და გრინმა აღნიშნეს, რომ სკოლაში ტრადიციული და პროგრესული საგანმანათლებლო სტრატეგიების დიდი კონტრასტი არსებობს. ასევე შესამჩნევია ინდივიდუალიზებულ და ორგანიზაციულ განათლებას შორის წინააღმდეგობა. ყოველივე ეს საბოლოო ჯამში განათლების, როგორც პროცესის, ფორმალიზებას ახდენს და რუტინულ აქტიურობას ქმნის.

ძნელ მოსწავლეებთან მუშაობის შედეგად მასწავლებელთა შორის სტრესის ფორმირების პრობლემა განიხილა კ. სტესენსმა, რომლის მიხედვით, სტრესის გამომწვევი რეაქციების უმრავლესობა ინტუიციური და ჰარმონიულია. დევიანტობის თეორიაზე დაყრდნობით, მოსწავლეთა ამგვარი ქცევის მიზეზად სტესენსს მათი პიროვნული ან

ოჯახური პათოლოგია მიაჩნია. მასწავლებლის ორიენტაცია ამ შემთხვევაში სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყოს. მასწავლებელთა ერთ ჯგუფს პესიმისტები ქმნიან, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ ამ ტიპის ბავშვებთან მუშაობა შეუძლებელია. ოპტიმისტები კი ამბობენ, რომ მათი პროფესიული მოვალეობაა ამ ტიპის მოსწავლეების გამოსწორება და გზაზე დაყენება. პესიმისტები მორალურ პრინციპებს ემყარებიან, ოპტიმისტები კი პრაგმატულები არიან. სტესენსმა თავის კონცეფციაში „ინკორპორაციული“ სკოლები გამოყო, რომლებშიც სწავლება მოსწავლეთა და მასწავლებელთა ერთობლივი მოქმედებაა. ასეთ სკოლებში მაღალია ტოლერანტობის ხარისხი, სხვა სახის სკოლებში კი ყველაფერი პირიქითაა. კავშირი სკოლასა და მშობლებს შორის სუსტია, ინსტიტუციური კონტროლის ხარისხი კი – მაღალი, ტოლერანტობის მაჩვენებელი დაბალია. პირველი ტიპის სკოლებში დევიანტი ბავშვების რაოდენობა 10%-ს არ აღემატება, ხოლო სხვა ტიპის სკოლებში ეს მაჩვენებელი 70%-საც აღწევს.

მოსწავლე-მასწავლებლის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემატიკით დღეს ბევრი დასავლელი სოციოლოგია დაკავებული. მათ მიაჩნიათ, რომ მოსწავლეებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მასწავლებელთან დამოკიდებულებას. მასწავლებლის მხრიდან მოსწავლეებისადმი უთანხმოების გამოვლინება სწავლა-განათლების საქმეს ამუხრუჭებს. ამ შემთხვევაში, როგორც ფ. დიუბე აღნიშნავს, დროის დიდი ნაწილი ურთიერთობათა დალაგებაში იკარგება და მთავარი განზე რჩება. მოსწავლეებთან ურთიერთობაში მასწავლებელი აქცენტს კოგნიტურ უნარებსა და შრომისმოყვარეობაზე აკეთებს, მოსწავლეები კი მასწავლებლებში ყველაზე მეტად ყურადღებიანობას და სამართლიანობას აფასებენ. შედარებით ზრდასრული მოსწავლეების სიმპათიები, მ. ჟილის მიხედვით, იმ მასწავლებლებისაკენ არის მიმართული, რომლებიც ტოლერანტობითა და იუმორით არიან გამორჩეულნი.

დღეს მასწავლებლები ახალ ინტერაქციონისტულ მოდელებს იყენებენ. ამით ისინი ტრადიციულ პედაგოგი-

ურ ურთიერთობებს პიროვნული, ნდობასა და აუთენტურობაზე დამყარებული ურთიერთობებით ცვლიან, თუმცა ძნელია იმის თქმა, რომ ტრადიციული პედაგოგიკა შორს იყო ამ ტიპის ურთიერთობებისაგან. ახალი ინტერაქციონისტული მოდელების დასანერგად „ორგანიზაციული მოდერნიზაცია“ და კომპიუტერული ტექნოლოგიები გამოიყენება. გარდა ამისა, ამ ურთიერთობებში ემოციურობის დონეს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რომლის მიხედვით გამოიყოფა მასწავლებელი ექსპერტი და მასწავლებელი, რომლის საქმიანობა მხოლოდ ურთიერთობებზეა დამოკიდებული (მ. პირჰორნი).

მთლიანობაში მიკროინტერპრეტაციული სოციოლოგიური თეორიები ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ იმ შინაგან ფაქტორებს, რომლებიც ინტერაქციულ სიტუაციებზე ახდენენ გავლენას. ის კონცენტრირებულია სოციალური ინტერაქციის ფორმებით საკლასო ოთახში, სამასწავლებლოში, აუდიტორიაში, რომლის დროსაც განზე რჩება სოციალური და კულტურული კონტექსტები, რომელთა გარეშეც სოციალური სიტუაციების ადეკვატური ახსნა ძალზე ძნელია. მიუხედავად ამისა, ამ თეორიების წყალობით შესაძლებელი ხდება ყოველდღიურ სასწავლო-საგანმანათლებლო ცხოვრების დეტალებში შედწევა და მათი საზრისის წვდომა. შესაბამისად, მიკროინტერპრეტაციული თეორიები ამდიდრებენ განათლების სოციოლოგიურ ხედვას. ისინი მთლიანად მოწყვეტილნი არ არიან მაკროსოციოლოგიური თეორიებისაგან (ეუდსი და ჰარგრივსი).

ლიტერატურა:

1. ა. ბარერი, ნ. სემბელი, განათლების სოციოლოგია (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
2. პ. გარფინკელი, წიგნში: „სოციოლოგიის კლასიკოსები“, დ. ზაქარაია, კ. ქეცბაია, თბ., 2012;
3. ი. გოფმანი, წიგნში: „სოციოლოგიის კლასიკოსები“, დ. ზაქარაია, კ. ქეცბაია, თბ., 2012;
4. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
5. პ. ეუდსი, „სოციოლოგია და სკოლა“ (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
6. ჯ. პ. მიდი, წიგნში: „სოციოლოგიის კლასიკოსები“, დ. ზაქარაია, კ. ქეცბაია, თბ., 2012;
7. ა. შუტცი, წიგნში: „სოციოლოგიის კლასიკოსები“, დ. ზაქარაია, კ. ქეცბაია, თბ., 2012;
8. დ. ჰარგრივსი, „პიროვნებათშორისი ურთიერთობები და განათლება“ (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
9. Ритцер Д. Современные социологические теории, (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
10. Demaine J. Contemporary theories in the sociology of education. Paris: Presses universitaires de France, 1993;
11. Young M. Society, State and Schooling. Ringmer: The Falmer Press, 1977.

§8. განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

განათლება და მასების ჩაგვრა; კულტურული რევოლუცია; ჰუმანისტურ-განმათავისუფლებელი პედაგოგიკა; ფარული პროგრამა; ჯარი მასობრივ განათლებას; განათლების რეპრესიულობა; იატროგენია.

განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები, როგორც, საერთოდ, რადიკალური განწყობის მატარებელი სხვა თეორიები, მაინცდამაინც დიდი პოპულარობით არ სარგებლობენ, თუმცა არცთუ შორეულ წარსულში ამ თეორიის ფუძემდებლური პრინციპები საკმაოდ პოპულარული იყო. ამ თეორიის ძირები ფილოსოფიურ და სოციალურ-პოლიტიკურ მოძღვრებებშია საძებნი.

განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები გამოირჩევა ნომინალიზმით, ვოლუნტარიზმით და მთელი რიგი საკითხებისადმი რადიკალური დამოკიდებულებით. განათლება, ამ თეორიების მიხედვით, განიხილება, როგორც ჩაგვრის სისტემა. შესაბამისად, მათი მომხრეები განათლების სისტემის რადიკალურ რეფორმირებას და ჩაგვრიდან ჰუმანურ მიდგომებზე გადასვლას მოითხოვენ, თუნდაც ეს გადასვლა განათლების არსებული სისტემის განადგურების ხარჯზე განხორციელდეს. ამ შემთხვევაში განათლების სისტემის ამგვარი ხედვის საფუძვლად მარქსისტული შეფერილობის სტრუქტურალიზმი და სოციალური ფენომენოლოგია გვევლინება. განათლების შესახებ არსებული რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები კონფლიქტური და მემარცხენე პოლიტიკური და რევოლუციური მიდგომის მატარებელია.

ამ თეორიის ცნობილი წარმომადგენელი პ. ფრეირეა, რომელმაც თავის წიგნში „ჩაგვრის პედაგოგიკა“, განათლების პრობლემების ანალიზის გარდა, დემოკრატიის კრიტიკული თეორია განავითარა. თანამედროვე საზოგადოებას ფრეირე ახასიათებს, როგორც ჩაგვრის საზოგადოებას, რომელშიც განათლება მთავარ როლს ასრულებს. ჩაგრულები განწირულნი არიან უსამართლო მოპ-

ყრობისათვის, თუმცა არიან ადამიანები, რომლებიც ხმას იმაღლებენ ამ უმსგავსოების წინააღმდეგ. ფრეირეს აზრით, კაცობრიობის (განსაკუთრებით ევროპული საზოგადოების) უდიდესი ჰუმანისტური და ისტორიული ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოება მოძალადეებისაგან გაათავისუფლოს.

განათლების მანიველირებელი სისტემის მაგივრად ფრეირე „განათლების საბანკო კონცეფციას“ გვთავაზობს. ამ შემთხვევაში განათლება დეპოზიტორების პროცესადაა წარმომადგენელი. მოსწავლეები დეპოზიტორები არიან, მასწავლებლები – დეპოზიტის მფლობელები, ხოლო განათლება დეპოზიტორების პროცესია. მოსწავლე-მასწავლებელს შორის არსებულ ურთიერთობას ფრეირე „კულტურული ზეწოლის“ მოქმედებად მიიჩნევს. ამ შემთხვევაში მასწავლებელი გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად ჩაგვრის პროცესის აგენტად გვევლინება. ფრეირე ამტკიცებს, რომ კულტურული ქმედების მსგავსი ფორმები ცნობიერების ისეთი ფორმების არსებობას უწყობენ ხელს, როდესაც ძალადობრივი რეალობა ნთქავს ადამიანებს. მხაგრელებსა და ჩაგრულებს შორის არსებული ურთიერთობები კულტურულ-ისტორიული კონფიგურაციების მეშვეობით ხორციელდება, რომელიც დეფინიცირდება, როგორც „დუმილის კულტურა“. ფრეირეს აზრით, გამოსავალი ადამიანის ცნობიერების შეცვლაა, რომელიც არათავისუფალი მდგომარეობის პირობებთან მისი დამოკიდებულების შეცვლით უნდა მოხდეს. ამ კონტექსტში ფრეირე კულტურული რევოლუციის თეორიას ქმნის, რომელშიც გადამწყვეტ როლს განათლება ასრულებს. ამ რევოლუციაში ანტიდიალოგური ურთიერთობები დიალოგური კულტურული მოქმედებებით იცვლება. ამ ტიპის გარდაქმნების მომავალი „კულტურული ბრძოლის“ გზაზე დევს, ანუ ის მაშინ ხდება რეალური, როდესაც „დუმილის კულტურა“ დაიძლევა. ამიტომ ამ საქმეში დიდია ლიდერის როლი, რომელიც მოქმედებათა გენერატორია და მოწოდებულია ყველაფერი გაკეთოს იმისათვის, რომ გაბატონებული კულტურა შეცვალოს. ეს რევოლუციონერი ლიდერები თა-

ვისუფლებისათვის იბრძვიან და მათი პედაგოგიური პრაქტიკა „დუმილის კულტურას“ ცვლის, რომლის შედეგად ახალი, დიალოგური პედაგოგიკა ჩნდება.

რევოლუციამდელ პერიოდში ხალხი გაუგონარ სიღარიბესა და ჩაგვრაში იმყოფება. კულტურული რევოლუციის ამოცანა, პირველ რიგში, ადამიანთა ცნობიერების ტრანსფორმირებაა. მათ თავიანთი საშინელი მდგომარეობა უნდა გააცნობიერონ. ფრეიერესათვის პოლიტიკური მოქმედება კულტურული მოქმედების ფორმაა. უნდა აღინიშნოს, რომ ფრეიერეს ეს კონცეფცია ისეთი ქვეყნების განვითარების სოციალურ პირობებს ითვალისწინებს, როგორიცაა, მაგალითად, ბრაზილია (ფრეიერე წარმოშობით ბრაზილიელია).

განათლების არსებული სისტემა, ფრეიერეს მიხედვით, უთანასწორობასა და ჩაგვრაზეა დამყარებული. ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში პედაგოგიკა, მჩაგვრელთა ეგოისტური ინტერესების დაცვას ემსახურება (ხშირად იღებს პატერნალიზმის მანიკერ ფორმას) და კიდევ უფრო ამძიმებს ჩაგვრას. შესაბამისად, პედაგოგიკა, რომელიც ამ ყველაფრის წინააღმდეგია, ჰუმანისტურ-განმათავისუფლებელია. მისი განვითარება ორ ეტაპს მოიცავს: პირველ ეტაპზე ჩაგრულთა ცნობიერების შეცვლა და მის საფუძველზე რეალობისადმი ახლებური დამოკიდებულების წარმოქმნა ხდება, ხოლო მეორე ეტაპზე ძველი მითების განადგურების შედეგად ახალი სტრუქტურების მრავალრიცხოვანი სპექტრი წარმოიშობა, რაც კულტურული რევოლუციის მაუწყებელი ნიშნებია.

განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიის მეორე ცნობილი წარმომადგენელი აიფან ილიჩია.

1971 წელს ა. ილიჩმა სკანდალური სახელწოდების წიგნი დაწერა: „საზოგადოება, რომელმაც უარი თქვა განათლებაზე“. წიგნის გამოცემა განათლების სოციოლოგებმა და პედაგოგიური მეცნიერების წარმომადგენლებმა ბომბის აფეთქებას შეადარეს. ილიჩი სავალდებულო განათლების უარყოფის ინიციატორი იყო და ამტკიცებდა,

რომ დამსაქმებლებმა თავი უნდა დაანებონ სამსახურში აყვანისას პოტენციური დასაქმებულის განათლებაზე აქცენტის გაკეთებას, ანუ სამსახურში აყვანისას ძირითადი კრიტერიუმი არ უნდა იყოს განათლება! ამგვარად ილიჩი წყვეტდა კავშირს სწავლა-განათლებას, სამსახურსა და შემოსავალს შორის, რომელსაც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ფუნქციონალისტური და „ადამიანური კაპიტალის“ თეორიის მიმდევრები. ისმის კითხვა: რით იყო გამოწვეული ილიჩის მტრული დამოკიდებულება განათლებისადმი? ამ კითხვაზე პასუხი ილიჩის ფარული პროგრამის თეორიაშია საძებნი.

განათლების შესახებ ერთ-ერთი ყველაზე წინააღმდეგობრივი თეორიის ავტორი ა. ილიჩი, აგრეთვე ცნობილია, როგორც თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების კრიტიკოსი. ფარული პროგრამის შემთხვევაში საქმე სკოლის ფუნქციებს შეეხება. ცნობილია, რომ სკოლას ორი ძირითადი ფუნქცია აქვს: გაცხადებული და ფარული (ამ აზრს მერტონიც იზიარებდა).

გაცხადებული ფუნქციაა ასწავლოს მოსწავლეებს კონკრეტული საგნები, მაგალითად, წერა-კითხვა, მათემატიკა და სხვა აკადემიური უნარ-ჩვევები.

ფარული ფუნქცია სოციალური უნარ-ჩვევებისა და დამოკიდებულებების სწავლებაა. იგი გულისხმობს თვითღისციპლინას, სხვებთან თანამშრომლობას, ადეკვატურ ქცევებს საზოგადოებაში, არსებული სოციალური ნორმებისადმი მორჩილებას და თავდაუზოგავი შრომის მნიშვნელობის გათვალისწინებას წარმატების მიღწევაში.

საზოგადოებებიც ერთმანეთისაგან იმის მიხედვით შეიძლება განეასხვაოთ, თუ განათლების რომელი ფუნქციაა პრიორიტეტული. მაგალითად, აზიური საგანმანათლებლო სისტემა განათლების მეორე ფუნქციაზე აკეთებს აქცენტს. სკოლების ფარულ როლს ბავშვების სოციალიზაციაში ფარული სასწავლო პროგრამა ეწოდება. ის ქცევების დაუწერელი ერთობლიობაა, რომელიც ბავშვებს ცხოვრებისათვის ამზადებს. დღეს ყველა იზიარებს აზრს იმის შესახებ, რომ ფარული პროგრამა აუცილებელი და

სასურველია. ილიჩის აზრით, ეს პროგრამა ასწავლის ბავშვებს, რა არის მათი როლი ცხოვრებაში. თანამედროვე განათლებამ, რომელმაც მასობრივი ხასიათი მიიღო, ფარულ პროგრამას იგნორირება გაუკეთა. ამას ხელს უწყობს სტანდარტიზებული სასწავლო პროგრამები, ერთგვარი სასწავლო ინვენტარი და მრავალი სხვა.

რა არის გამოსავალი შექმნილი სიტუაციიდან?

ილიჩი სხვადასხვა სახის საგანმანათლებლო სისტემის შექმნას გეთავაზობს. ფორმალური განათლებისათვის აუცილებელი მატერიალური რესურსები თავმოყრილი უნდა იყოს ბიბლიოთეკებში, ლაბორატორიებსა და საინფორმაციო ბანკებში, რომლებიც სასწავლო პროცესში ჩართული ნებისმიერი ადამიანისათვის იქნება ხელმისაწვდომი. უნდა გაფართოვდეს „კომუნიკაციური ქსელები“, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი იქნება საჭირო ცნობების მიღება ამა თუ იმ პროფესიული კვალიფიკაციის შესახებ; მოსწავლეებს უნდა მიეცეთ ვაუჩერები, რომელთა გამოყენებასაც ისინი მაშინ შეძლებენ, როდესაც მოესურვებათ.

ნეილ სმერზერი აყენებს საკითხს იმის შესახებ, არის თუ არა ეს მოსაზრება უტოპიური? იგი ამბობს, რომ ამას ბევრი იტყოდა კიდევ, მაგრამ თუკი მომავალში მნიშვნელოვნად შემცირდება ანაზღაურებადი შრომის მოცულობა და მისი სტრუქტურა ქმედითად შეიცვლება, ილიჩის წინადადებები კიდევ უფრო რეალისტური გახდება. თუკი ანაზღაურებადი დაქირავებული შრომა საზოგადოებაში თავის ცენტრალურ ადგილს დაკარგავს, მაშინ ადამიანებს არჩევის ფართო შესაძლებლობა მიეცემათ ამ მხრივ და განათლებაც პროფესიულ-ტექნიკური სწავლების უბრალო ფორმა კი არ იქნება, არამედ სოციალური სიკეთე, რომლითაც ნებისმიერ მსურველს შეეძლება სარგებლობა.

განათლების სისტემას, ილიჩის მიხედვით, სამი ძირითადი მიზანი უნდა ჰქონდეს:

- **ხელმისაწვდომობა.** ნებისმიერი მსურველისათვის განათლება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ცხოვრების ნებისმიერ დროს;
- **თავისუფლება.** ყველას უნდა მიეცეს იმის საშუალება, რომ თავისუფლად გადასცეს ცოდნა იმათ, ვისაც ეს სურთ;
- **საჯაროობა.** ნებისმიერ მსურველს უნდა ჰქონდეს საზოგადოების წინაშე საკამათო საკითხების გამოტანისა და საკუთარი არგუმენტების გასაჯაროების საშუალება;

ეფექტური სწავლებისათვის, ილიჩის აზრით, შემდეგი პრინციპების დაცვაა აუცილებელი:

- **„სწავლის ობიექტებზე მიმთითებელი სამსახურის“ არსებობა,** რომლის მიზანია ფორმალური განათლების ფარგლებში გამოყენებად რესურსებზე მაქსიმალური ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა. ამ ტიპის სამსახურებს მიეკუთვნება ბიბლიოთეკა, მუზეუმი, თეატრი და ყველა ის სივრცე, რომლებიც შეიძლება მოსწავლეებისათვის შეთავაზებულ იქნეს;

გამოცდილებათა გაზიარება, რაც საკუთარი ცოდნის სხვებისათვის შეთავაზების შესაძლებლობას გულისხმობს;

პარტნიორობა. საერთო ინტერესების მქონე პარტნიორთა პოვნის შესაძლებლობა;

„მასწავლებელთა ფართო წრის პოვნაზე მიმთითებელი სამსახურის“ არსებობა, რაც გულისხმობს ცნობარებს, რომლებშიც პედაგოგთა მისამართები და მსგავსი სერვისის მისაღებად აუცილებელი სხვა ინფორმაციაა მოცემული.

ილიჩის მიერ მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში გამოთქმული მოსაზრებები მეოცე საუკუნის ბოლოს კელაე მოდური გახდა. ამას ხელი შეუწყო თანამედროვე კომუნიკაციური ტექნოლოგიების განვითარებამ, რომელმაც რე-

ვოლუცია მოახდინა განათლების სფეროში და შეამცირა უთანასწორობა.

განათლების ილიჩისეული სოციალოგიური თეორიის ერთ-ერთი საინტერესო დეტალი იატროგენიის ანალიზია.

იატროგენია სამედიცინო ტერმინია. იატროგენიურ დაავადებებში ისეთი დაავადებანი იგულისხმება (ჩვეულებრივ, ნევროზები), რომლებიც გამოწვეულია არასწორი მკურნალობით, მედპერსონალის უვიცობით, საექიმო ეთიკის დარღვევით და სხვ. ეს ტერინი ილიჩთანაც გვხვდება, კერძოდ, იატროგენიის მიზეზი შეიძლება გახდეს უვიცი მასწავლებელი, ლექტორი და ყველა ის პირი, ვინც სასწავლო პროცესშია ჩართული და საქმისაგან შორს იმყოფება. ამგვარი ადამიანები იატროგენიის მიზეზები ხდებიან. ამ ფაქტის დაფიქსირება ხელს უწყობს ალტერნატიული განათლების ძიებას. ამით კიდევ ერთხელ მართლდება ძველი გამოთქმა, რომ მასწავლებლობა ყველას როდი ხელეწიფება.

ხორვატული წარმომავლობის ავსტრიელი მოაზროვნე (დაიბადა 1926 წლის 4 სექტემბერს. გარდაიცვალა 2002 წლის 2 დეკემბერს), ცნობილი სოციალური კრიტიკოსი, ამავე დროს იყო რომაულ-კათოლიკური ეკლესიის სასულიერი პირი. იგი ცნობილია თავისი სკანდალური მემარცხენე დამოკიდებულებით თანამედროვე ეკონომიკური განვითარებისადმი. მის მიხედვით, თანამედროვე ეკონომიკა ხალხურ წეს-ჩვეულებებს ანგრევს, რომელთაც ეყრდნობოდნენ არათანამედროვე საზოგადოებები. თანამედროვე ეკონომიკამ ადამიანი დაკაბალა და ბევრ ვინმეზე დამოკიდებული გახადა. ამის გამოვლინებაა თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა, რომელიც ილიჩის

აიგან ილიჩი

მზაფრი კრიტიკის ობიექტი გახდა. თავისი იდეების პოლემიკურობის მიუხედავად ილინი განათლების სოციოლოგიის საინტერესო ავტორთა რიცხვს მიეკუთვნება. ილინის მთავარი შრომებია: „საზოგადოება, რომელმაც უარი თქვა განათლებაზე“ (1971); „ალტერნატიული განათლების საზოგადოება“ (1972); „არსებობის ინსტრუმენტალური საშუალებები“ (1973); „სამედიცინო ნემეზიდა: ჯანმრთელობის კონფისკაცია“ (1975); „გამჭვირვალე შრომა“ (1981).

ბუნებრივია, ილინის ფარული პროგრამის თეორიას თავისი კრიტიკოსები ჰყავს.

ისინი მიიჩნევენ, რომ იგი ბავშვებს ასწავლის მორჩილებას, საკუთარი თავის კონტროლს და მსგავს უნარებს, რაც აუცილებელია ოფისებში ან სხვადასხვა თანამედროვე დაწესებულებებში მუშაობისათვის. ამით ფარული პროგრამა მოსწავლეებისაგან თანამედროვე საზოგადოებისათვის აუცილებელი მანქანის ჭანჭიკებს აყალიბებს და მეტი არაფერი.

უნდა ითქვას, რომ განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიები თანამედროვე მემარცხენე პოლიტიკური დისკურსის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. თანამედროვე განათლება მართლაც შეიცავს რეპრესიულობის, სოციალური და ეკონომიკური უთანასწორობის, მოსწავლეთა ცნობიერებაზე მანიპულირების, ღირებულებათა თავს მოხვევის და სხვა მსგავს ელემენტებს, ამიტომ განათლების რადიკალურ-ჰუმანისტური სოციოლოგიური თეორიების კრიტიკა არც, თუ ისე ადვილია. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ თეორიასთან ახლოსაა სოციალური დეკონსტრუქციის რადიკალური პოსტმოდერნისტული თეორიაც, რომელსაც ცალკე განვიხილავთ.

ლიტერატურა:

1. ე. გიდენსი, სოციოლოგია, თბ., 2011;
2. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
3. ა. ილიჩი, საზოგადოება სკოლის გარეშე (ინტერნეტ-ვერსია);
4. ა. ილიჩი, „სამედიცინო ნემუზიდა: ჯანმრთელობის კონფისკაცია“, (ინტერნეტ-ვერსია);
5. ა. ილიჩი, „ალტერნატიული განათლების საზოგადოება“ (ინტერნეტ-ვერსია);
6. Freire P. Education of the oppressed. Middlesex: Penguin Books, 1970 (ინტერნეტ-ვერსია).

„მომავლის შოკის თავიდან ასაცილებლად ჩვენ სასწრაფოდ უნდა მოვახდინოთ განათლების სუპერინდუსტრიული სისტემის ჩამოყალიბება. ამისათვის საკუთარი მიზნები წარსულში კი არა მომავალში უნდა ვეძებოთ.“

ე. ტოფლერი

§9. განათლების პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური თეორიები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

მოდერნიზმი; პოსტმოდერნიზმი; სასკოლო დისკურსი; პოსტმოდერნისტული საგანმანათლებლო სტრატეგიები; თვისებრივი კვლევა განათლების პოსტმოდერნისტულ სოციოლოგიაში; პოსტმოდერნული ეპოქის სტუდენტი; NEXST თაობა; პოსტმოდერნული ეპოქის პროფესურა; პოსტგანათლება; ტრანსგანათლება.

XX საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან განათლების სოციოლოგიაში ცენტრალურ ადგილს პოსტმოდერნისტული კონცეფციები იკავებენ, რაც მოდერნისტული პროექტების წარუმატებლობით იყო გამოწვეული. განათლების სოციოლოგიურ თეორიებს საფუძვლად, ძირითადად, ჟ. დერიდას, ჟ. ბოდრიარის და ჟ.ფ. ლიოტარის იდეები უდევს. ისინი კრიტიკულად აანალიზებენ „მოდერნის“ და „მოდერნულობის“ ცნებას და მიაჩნიათ, რომ აზროვნების კლასიკური რაციონალისტური სოციოლოგიური პარადიგმა რეალობას არ შეესაბამება.

„მოდერნულობა“, როგორც ცნობილია, ინგლისის ინდუსტრიულ რევოლუციას, 1789 წლის საფრანგეთის პოლიტიკურ რევოლუციას და განმანათლებლობის ეპოქის პრინციპების შესაბამის მეცნიერულ-რაციონალისტურ მსოფლმხედველობას გულისხმობს. „მოდერნიზმი“ XX საუკუნის დასაწყისის არტისტულ-ლიტერატურულ და ესთეტიკურ მოძრაობას მოიცავს. პოსტმოდერნისტული კრიტიკა ორივე მათგანს: მოდერნს და მოდერნულობას შეეხება. განათლების შესახებ პოსტმოდერნისტული თეორიის ავტორები არანოვიჩი, ჟირუ, ჯენკსი, მაკლარენი, ვეკსლერი და ლიოტარი არიან.

განათლების მოდერნისტული ფილოსოფიური და სოციოლოგიური თეორიები განმანათლებლობის ინტელექტუალურ მემკვიდრეობას ემყარება. ეს იდეები განვითარებულია მარქსის, ვებერის, დიურკემისა და ზომელის კონცეფციებში, დევეილის პრაგმატიზმსა და ჰაბერმასის სოციალურ თეორიაში. ყოველი მათგანი ერთმანეთთან კავშირ-

შია. მათი პირველი შემაკავშირებელი მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებაა, მეორე — განმანათლებლობიდან მომდინარე გონების პრიმატი და მისი შესაბამისი რაციონალური მოქმედებაა, ხოლო მესამე შემაკავშირებელი ფაქტორი თავისუფლების, თანასწორობისა და სამართლიანობის იდეაა.

პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური თეორია ყალიბდება, როგორც მოდერნისტული მეთოდოლოგიური, აქსიოლოგიური და სხვა სახის დისკურსის კრიტიკა.

ლიოტარის აზრით, პოსტმოდერნიზმი ყველა სახის მეტანარაციას უარყოფს და ამ ტოტალობის ადგილს ცალკეულ თეორიებს უთმობს. ამ შემთხვევაში ის დიდ ყურადღებას სოციალურ ტრანსფორმაციებზე ამახვილებს. პერსპექტივაში პოსტმოდერნიზმი მარქსის, ვებერის და სხვა დეტერმინისტული მოდერნისტული თეორიების ანტიპოდს წარმოადგენს. ის ვერ ეგუება ისტორიის სწორხაზობრივ პროცესად განხილვას და განმანათლებლობის იდეას იმის შესახებ, რომ მეცნიერება და ტექნოლოგიები ადამიანური პრობლემების ერთადერთ სწორ გადაწყვეტას იძლევა.

თავის ნაშრომში „პოსტმოდერნული მდგომარეობა“ ლიოტარმა აჩვენა, რომ ცოდნის, ენისა და დისკურსის რეორგანიზაცია მეცნიერული და ჰუმანიტარული მეტანარაციების გადახედვასთანაა დაკავშირებული, რომლებიც, განმანათლებლობის დროიდან მოყოლებული, „ტოტალური რეალობის“ ამხსნელ საშუალებებად გამოიყენებოდა. ლიოტარი აკრიტიკებდა პეგელისა და მარქსის მაკრომეცნიერულ სოციალურ თეორიას და „მცირე ნარაციებზე“ ყურადღების გამახვილების მომხრე იყო. მისთვის მიუღებელი იყო პოზიტივიზმის უნივერსალური „კანონიერება“, რომელიც პროგრესის ინდუსტრიულ ნარაციასთან და ბუნებაზე ბატონობის იდეასთანაა კავშირში. ფუკოს მსგავსად, ლიოტარიც ცოდნის ტრანსფორმაციის სხვადასხვა ასპექტებზე და სოციალურ ძალაუფლებასა და სამოქალაქო ადმინისტრაციაზე მათ გავლენაზე ამახვილებდა ყურადღებას.

პოსტმოდერნიზმის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანი თეორიისა და პრაქტიკის ერთიანობის მოდერნისტული ხედვის უარყოფაა. პოსტმოდერნისტები მძაფრად აკრიტიკებენ მოდერნისტული თეორიის ისეთ ბინარულ ოპოზიციას, როგორიცაა რაციონალური და ირაციონალური, იდეალიზმი და მატერიალიზმი, ტრადიციული და თანამედროვე, შინაგანი და გარეგანი, კაპიტალიზმი და სოციალიზმი. ამ სახის ნებისმიერი დაყოფა მათთვის კატეგორიულად მიუღებელია.

პოსტმოდერნისტებისათვის მისაღებია ანტიტოტალისტური დემოკრატიული აზროვნების წესი. მათ მიხედვით, იდეაში საგანმანათლებლო დაწესებულებები დემოკრატიულ ცვლილებებზე ორიენტირებული ადგილებია. დემოკრატიისადმი სიმპათიებით პოსტმოდერნიზმი ბოლომდე ვერ იცილებს მოდერნისტულ დისკურსს.

პოსტმოდერნისტების მიხედვით, მოდერნისტული აზროვნება ევროპოცენტრისტული და პატრიარქალურია. მისი თეორეტიკოსები აკრიტიკებენ რასიზმსა და სექსიზმს და დიდ ყურადღებას უთმობენ ქალთა ინტერსებს.

პოსტმოდერნისტები ამტკიცებენ, რომ სოციალური და პოლიტიკური დისკურსი ძალაუფლებისა და ბატონობის ცნებებთანაა დაკავშირებული. ეს იდეა არაახალია. მას თავისი ძირები კლასიკურ სოციოლოგიურ თეორიასა და განათლების სოციოლოგიაში აქვს. მარქსი მსჯელობდა განათლებაზე იდეოლოგიის როლზე, დიურკემი – განათლებაზე სოციალური პირობების გავლენაზე, მანჰეიმი – იდეოლოგიასა და უტოპიაზე, ბერგერს და ლუკმანს მიაჩნდათ, რომ ცნობიერება სოციალური კონსტრუქციაა, რომელიც ძალაუფლებასთან და ბატონობასთანაა დაკავშირებული. ლიოტარმა და ბოდრიარმა პოსტმოდერნისტულ თეორიაში საგანმანათლებლო დისკურსის გადახედვა მოახდინეს. ისინი აქცენტს პოსტმოდერნული სიტუაციის შესაბამის კულტურაზე აკეთებდნენ, რომელიც ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და სამოქალაქო ადმინისტრაციის პოზიციების გამყარებას ემსახურება.

ცოდნის ზოგადი და კერძო ბუნების გახსნით პოსტმოდერნიზმი ამტკიცებს, რომ საერთო შრომა თავისუფალი აზროვნებით ხორციელდება. მასწავლებლები და მოსწავლეები სხვადასხვა პრაქტიკებს თავისუფლად იყენებენ. თავიანთ ბოლოდროინდელ ნაშრომებში ლიოტარი და ბოდრიარი შრომის ანალიზის მარქსისტულ და ნეომარქსისტულ ნარატივებს აკრიტიკებენ რომლებიც პოსტმოდერნულ საზოგადოებაში გამოუსადეგარია.

პოსტმოდერნიზმის ამ და სხვა ძირითადი ამოსავალი პრინციპების გათვალისწინებით განვიხილოთ, თუ როგორია განათლების პოსტმოდერნისტული ხედვა. მთლიანობაში პოსტმოდერნისტული თეორია განათლების ინსტიტუტის შესაძლებლობისა და ნაკლოვანებების შესწავლით გამოირჩევა. თავის წიგნში „პოსტმოდერნისტული განათლება“ არანოვიჩი და ჟირუ აღნიშნავენ, რომ ეს თეორია მკვლევრებს კრიტიკული პედაგოგიკის შექმნის ათასგვარ შესაძლებლობებს სთავაზობს. მაგალითად, ელსვორტმა და ლატერმა მოდერნიზმის ფემინისტური კრიტიკა მოგვცეს და განათლებაც ამ კონტექსტით განიხილეს, ხოლო მილერმა ამ რაკურსით პედაგოგის ძალაუფლების პრობლემა შეისწავლა.

ნაშრომში „პოსტმოდერნიზმი, ფემინიზმი და კულტურული პოლიტიკები“ ჟირუმ სკოლის პრობლემები გააანალიზა. მას მიაჩნია, რომ სკოლა გარკვეულწილად რასისტული და სექსისტური ხასიათი მატარებელია. იგი კრიტიკული პედაგოგიკის მომხრეა, რომლისთვისაც სხვების ნააზრევის გათვალისწინებაა მნიშვნელოვანი. სკოლა სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული სამართლიანობისათვის უნდა იბრძოდეს. ამისთვის კრიტიკული პედაგოგიკაა აუცილებელი, რომლის პრინციპები ჟირუმ მოდერნიზმზე, ფემინიზმსა და პოსტმოდერნიზმზე დაყრდნობით შეიმუშავა. მისი ძირითადი პოსტულატები ასეთია:

- განათლება განხილულ უნდა იქნეს არა როგორც ცოდნის მწარმოებელი, არამედ როგორც პოლიტიკური სუბიექტი. ამასთან, პედაგოგები ინტელექტუალები უნდა იყვნენ. სკოლა დემოკრატიულ

განათლებას საზოგადოების დემოკრატიულ ცხოვრებასთან უნდა აკავშირებდეს. განათლება არსებულ სოციალურ გარემოსთან კი არ უნდა აგუებდეს მოსწავლეს, არამედ მისი რადიკალური შეცვლისაკენ უნდა მოუწოდებდეს. ამისთვის მან სამოქალაქო გაეჟაცობის უნარები უნდა განუვითაროს ახალგაზრდობას. მთავარი კითხვები, რომელთაც განათლების სისტემამ უნდა უპასუხოს, ასეთია: „რა სახის მოქალაქე უნდა მოამზადოს განათლების სისტემამ?“ „რა სახის საზოგადოება უნდა შეექმნათ კულტურის თანამედროვე ტრანსფორმაციების კონტექსტით?“ „როგორ უნდა შევუთავსოთ ერთმანეთს განსხვავებისა და თანასწორობის იდეები თავისუფლებისა და სამართლიანობის მოთხოვნის პირობებში?“

- განათლების პოსტმოდერნისტულ თეორიაში ცენტრალური ადგილი ეთიკას უკავია. გონების, სოციალური სამართლიანობის, უთანასწორობის ლიკვიდაციის და სხვა მოდერნისტულ კონცეფციებს პოსტმოდერნიზმი გარკვეული შეზღუდვებით მიმართავს. ამასთან, ეთიკური დისკუსია აბსტრაქტული ფილოსოფიის დონეზე წარმოებს. კრიტიკული პედაგოგიკა ადამიანებს შორის ურთიერთობის საფუძვლად ეთიკას განიხილავს. უსამართლობასთან ბრძოლაში ეთიკა ბაზისური ადამიანური უფლებების გაფართოების დისკურსის როლს ასრულებს;
- კრიტიკული პედაგოგიკა პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული დისკურსების განსხვავებაზე აიგება, რომელშიც მოსწავლეებმა დემოკრატიულ საზოგადოებაში განსხვავებულ სოციალურ და ისტორიულ ძალთა თანაარსებობა უნდა დაინახონ;

განსხვავებულობის კონცეფცია და საგანმანათლებლო სივრცის ნარატივიზმის უარყოფა შედარებითი დისკურსების წყაროა. კრიტიკული პედა-

გოგია სოციალურად კონსტრუირდება და მისი მთავარი ნიშანი იდეების თავისუფალი გაცვლა, ღია დიალოგი და ნებისმიერი ინდივიდის სოციალური თავისუფლების აღიარებაა;

კრიტიკული პედაგოგია ცოდნის ახალ ფორმებს ქმნის, რაც არა მხოლოდ ნარაციასთან, გადმოცემასთან არამედ, ანალიზთან და განსჯასთანაა დაკავშირებული;

განმანათლებლობის კონცეფცია რაციოს შესახებ, რომელიც მოდერნისტული თეორიის სული და გულია, პოსტმოდერნისტულ პედაგოგიაში რეკონსტრუირებულ უნდა იქნეს. ჟირუსთვის გონება სოციალურად კონსტრუირდება;

- კრიტიკული პედაგოგია თავისუფლების დინამიზმის და მის საფუძველზე რეალობის შეცვლის პრინციპზე დგას;
- პედაგოგების მხრიდან კრიტიკული პედაგოგია შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ინტელექტუალური შემოქმედება;
პოსტმოდერნისტული პედაგოგია სხვადასხვა კონცეფციებს აერთებს. მაგალითად, ბატონობისა და სუბორდინაციის, პოლიტიკური ძალაუფლების გამოყენების და იერარქიის თეორიების კომბინაციით აანალიზებს ჟირუ სასკოლო შესაძლებლობებს;
- კრიტიკული პედაგოგია ეწინააღმდეგება რასიზმს, სექსიზმს და მთელ რიგ კლასობრივ პრინციპებს;
- ცოდნა, რომელიც სასწავლო გეგმით არის გათვალისწინებული, არ უნდა იყოს წარმოდგენილი, როგორც წმინდა ტექსტი. ის მუდმივად ცვალებადი და შესწორებული უნდა იყოს. პედაგოგიური პრაქტიკები მიწყივ სრულყოფადი და ინდივიდუალური და სოციალური თავისუფლების გამოხატულება უნდა იყოს.

მსგავსი იდეების პოვნა შეგვიძლია მილსის „სოციოლოგიურ წარმოსახვაში“, სადაც ის ემპირიზმისა და აბსტრაქტულ თეორიებს აკრიტიკებს. მილსის აზრით, რომელიც პოსტმოდერნისტი არ არის, სოციოლოგია უნდა განთავისუფლდეს ამგვარი მანკიერებისაგან. ამ ასპექტით, სოციოლოგია ბატონაკცური ურთიერთობის დემისტიფიკაციით ახალი საზოგადოების მშენებლობის საშუალებას წარმოადგენს. მილსის დარად, განათლების ყოველი პოსტმოდერნისტული თეორია უარყოფს არსებულ საგანმანათლებლო წესრიგს. იმ სიძნელეებს შორის, რომელსაც პოსტმოდერნისტული თეორიები აწყდებიან, პირველი ლინგვისტური გამოხატულების პრობლემაა, ხოლო მეორე მათ ფილოსოფიურ ბუნებაშია საძებნი, რადგანაც ეს თეორიები წმინდა სოციოლოგიურ ბუნებას მოკლებულია. გარდა ამისა, ბევრი მათგანი არასკმარისი ემპირიულობით ხასიათდება. ერთ-ერთი გამონაკლისი ლარეოს მიერ ჩატარებული გამოკვლევაა, რომელიც სოციალური კლასის, ოჯახისა და სწავლების ურთიერთდამოკიდებულების თვისებრივ ანალიზს იძლევა. საბოლოო ჯამში, ყოველი პოსტმოდერნისტული თეორია თეორიული და ემპირიული დისკურსების სინთეზირებას ცდილობს.

პოსტმოდერნისტებს მიაჩნიათ, რომ სასკოლო დისკურსი, რომლის ანალიზს ისინი განათლების თავიანთ ხედვაში დიდ ყურადღებას უთმობენ, კოდებისა და სიმბოლოების კონცენტრირებულ კოდექციას წარმოადგენს. იგი თეორიული და ლექსიკური სურათია, რომლის წაკითხვა ორი – ტექსტოლოგიური და მორფოლოგიური – განზომილებით შეიძლება, ანუ ნიშნები და განწყობები შეიძლება წაკითხულ იქნეს ტექსტებისა და მასალების (კვლევის სტატიები, პოლიტიკური დოკუმენტები, სასკოლო ტექსტები და შიდასაკლასო დისკურსი) მეშვეობით. თეორიული ნარაციები ადამიანური სუბიექტისა და ინსტიტუტების (სკოლა, კლასი) სურათს იძლევა, რომელიც პოლიტიკურ და სხვა სახის დოკუმენტებში რეალიზდება. დისკურსის თითოეულ ჟანრს ცალკეული ისტორიული კონტექსტი შეესაბამება.

ბოდრიარი ნიშნისა და გამოსახულების ოთხ ისტორიულ ფაზას გამოყოფს: პირველ ფაზაში „კურთხევის“

ჟან ბოდრიარი
(1929-2007)

წესრიგი არსებობს, რაც თეოლოგიისა და საიდუმლოების აუცილებლობას იწვევს. ეს არის წინაკლასიკური ერა, რომელზედაც საუბრობს ფუკო ნაშრომში „აზროვნების წესი“. ამ ფაზაში ცოდნის ხილული კონფიგურაციები იმ ნიშნების ერთობლიობას წარმოადგენენ, რომლებიც თავის თავში ბუნებრივისა და უზენაესი არსების ცნებას მოიცავენ. ბიბლია, როგორც მოცემული ნიშნობრივი წარმოდგენის ძირითადი ტექსტი, XVI საუკუნეში ტრანსფორმირდება საწაველო ტექსტად.

განმანათლებლობის ეპოქის ყველა წარმოდგენა ბუნებრივისა და ღვთაებრივის ცნებებშია მოცემული. ამასთან ჭეშმარიტებას ფუნდამენტური და ბაზისური რეალობა გააჩნია. ბოდრიარის მიხედვით, რეალობის კონსტრუირებაში უკვე არა მხოლოდ ღვთაებრივი ძალა არამედ ადამიანიც მონაწილეობს. ამ შემთხვევაში ძნელია ჭეშმარიტებისა და სიყალბის, რეალობისა და ხელოვნური გამოსახულების ერთმანეთისაგან გარჩევა. ეს მეორე, კლასიკური პერიოდია.

XVII-XVIII საუკუნეებში ცოდნა და ჭეშმარიტება იმ კოდებად ტრანსფორმირდა რომელთა წერილობით გამოხატულებას ყოველი ცალკეული მეცნიერება მოიცავდა. მესამე – მოდერნიზმის – ფაზაში შესვლა, ბოდრიარის აზრით, დაკავშირებული იყო ინდუსტრიალიზაციასთან, შრომის მექანიკურ ორგანიზაციასთან და სოციალური სფეროს მასობრივ ბიუროკრატიზაციასთან, პროგრესის რაოდენობრივ გაზომვასთან. საგანმანათლებლო დისკურ-

სი ამ შემთხვევაში წარმოდგენილია სინქრონულად განლაგებულ ნიშანთა სისტემით, რომელიც აკადემიური ტექსტებით იწყება და პოლიტიკური დოკუმენტებით სრულდება. ეს ტექსტები საგაყვითილო მასალებსაც გულისხმობს.

მოდერნულობის სტადიაზე საზოგადოება ტექნიკური რაციონალურობის ობიექტი და კეთილდღეობის წარმოების ადგილი იყო. ამასთან, მეცნიერების ჩარევა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ადამიანის შესახებ დისკურსის განვითარებით ხასიათდება, მეცნიერული აღწერებისა და კვლევების ცენტრში სწორედ ადამიანი დგას. მოდერნულობის პერიოდს ფუკო ახასიათებს საკუთარ თავზე, როგორც ცოდნის სუბიექტსა და ობიექტზე, ზრუნვად. ამ შემთხვევაში ადამიანი თავისი ამბიციური პოზიციებით ცოდნის სუბიექტად და ობიექტადაა წარმოდგენილი, რომელიც კლასიკური ეპოქის შინაარსს იმეცნებს. მოდერნიზმის ამ ფაზის შინაარსი მარქსის, ფროიდის, ეუნდტის შრომებშია ასახული. ნიშნის განვითარების მეოთხე ფაზა XX საუკუნის შუა ხანებს უკავშირდება. ეს მასობრივი წარმოდგენების დროა, რომელიც რადიოს, ჟურნალ-გაზეთებისა და მასმედიის სხვა სახეობათა მეშვეობით იკვლევს გზას. ისინი შუამავლის როლს ასრულებენ რეალობის ასახვაში. საზოგადოებრივი აზრი კონსტრუირდება კომიქსების, რადიოგადაცემების და სახელმძღვანელოების მიერ. IQ-ტესტები და კონკურსები „გენიალურობას“ და „მორალურ კეთილდღეობას“ ადასტურებენ. რადიო და ჟურნალები მოხმარებას, მომხმარებელურ არჩევანს და განწყობას აყალიბებენ. ბოდრიარი აღნიშნავს, რომ უკვე მესამე სტადიაზე იქმნება მითები, როგორც რეალობის ნიშნები, და ჭეშმარიტება განზე რჩება. ამგვარი მდგომარეობით ხასიათდება XX საუკუნის დასაწყისის მოდერნიზებული საგანმანათლებლო დისკურსი. ამასთან საგრძნობია ბაზისური კულტურისა და საგანმანათლებლო რეალობის არარსებობა. მეოთხე სტადიაზე საგანმანათლებლო დისკურსი ინდუსტრიული კულტურის ლოგიკას სწყდება. ამ ეტაპზე ისეთი სასკოლო ცოდნის თავისებურება, როგორიც სატელევიზიო გამოსახულებაა, იმაში მდგომარეობს,

რომ იგი მოლიანად რეალობას მოწყვეტილია. ამ შემთხვევაში ხდება რეალობის სიმულაცია, რომლის ნაირსახეობას ვირტუალური კომპიუტერული რეალობა წარმოადგენს და რომელმაც სწავლების თანამედროვე პრაქტიკაში უკვე ძალუმაღ შეაღწია. ბოდრიარს მიაჩნია, რომ ქცევის ტრადიციული საზღვრები მოიშალა. დღეს მრავალი სასაკოლო პრაქტიკა იმ ნიშნების მეშვეობით გამოისახება, რომლებიც სასწავლო პროცესის გარეთ მდებარეობს. მაგალითად, „განათლება“, „ინფორმაცია“ სატელევიზიო დისკურსების, დოკუმენტური პროგრამებისა და სიახლეების მეშვეობით აიხსნება, რაც მოსწავლე-მასწავლებლის ურთიერთობაზე ახდენს გავლენას. სახელმძღვანელოების სამყარო ტელევიზიის სამყაროს ეჯახება; ტელევიზია, მუსიკა და ვიდეო ხდება პოსტმოდერნული არტფორმა. ამიერიდან მილიონობით ადამიანისათვის სკოლის ადგილი ტელევიზიამ დაიკავა, ხოლო ნამდვილი სკოლა წინააღმდეგობებში გაიხლართა.

მ. იუნგის ნაშრომის – „სკოლა და კონტროლი“ – შემდეგ განათლების სოციოლოგია სასკოლო ცოდნის ორგანიზაციული სტატუსის კრიტიკით დაკავდა. ამიერიდან სასკოლო ცოდნა ტექსტუალური ფორმის, ცოდნის შინაარსისა და სასკოლო კლასში მისი გავრცელების დონეზე სოციალურად კონსტრუირებულად გამოცხადდა. სასკოლო ცოდნა, პოსტმოდერნისტების მიხედვით, ისეთი ცოდნა და დისკურსიული პრაქტიკაა, რომელიც კლასობრივ ინტერესებზეა აგებული. სასკოლო ცოდნა მხოლოდ სასკოლო ტექსტებით არ შემოიფარგლება, რადგანაც ისინი შიდა კლასობრივი დისკურსის ელემენტებსაც მოიცავენ და მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის ძალაუფლებრივი დამოკიდებულების საფუძველს წარმოადგენენ. პოსტმოდერნისტი სოციოლოგები მიიჩნევენ, რომ სასკოლო განათლება სტანდარტიზაციით და მასობრიობით ხასიათდება, რაც რეალობისადმი ინდუსტრიული მიდგომით აიხსნება. ამ ყველაფრის შედეგად ცოდნის ტოტალიზება ხდება.

პოსტმოდერნისტულ სიტუაციაში მყოფ საზოგადოებაში ცოდნის ეფექტი სხვაგვარია. საგანმანათლებლო სიე-

რცის პროდუქტები რეალობის სიმულაცია და გამრუდებას ახდენენ. ისმის კითხვა: როგორ ხდება საგანმანათლებლო დისკურსის სუბიექტური ფორმირება? ნეომარქსიზმი და კრიტიკული სოციალური თეორიები ამტკიცებენ, რომ მსგავსი კონსტრუქციები სოციალური კონტროლის არქექტიპებს ასახავენ. გარდა ამისა, განათლების ანალიზის დროს პოსტმოდერნისტები პოსტსტრუქტურალისტურ და ფემინისტურ მიდგომებზე ამახვილებენ ყურადღებას. ამ შემთხვევაში საქმე იდენტობის ფორმირებას და შიდა კლასობრივ დისკურსს შეეხება. იდენტობა ოჯახის, სკოლის, ტელევიზიის და ერთობის დახმარებით ბავშვის ყოველდღიური პრაქტიკით ყალიბდება. საგანმანათლებლო დისკურსი სუბიექტს სხვადასხვა ინსტიტუციონალურ ურთიერთობებში რთავს. კლასში მასწავლებელთა მდგომარეობა და გამოცდილება გავლენას ახდენს იდენტობაზე.

იდენტობის ჩამოყალიბების სხვადასხვა გაგებაზე მსჯელობს ჯეფრი ალექსანდერი ერთ-ერთი ავსტრალიური სასკოლო კლასის მაგალითზე, რომელშიც თეთრკანიან მოსწავლეებთან ერთად აბორიგენებიც სწავლობენ. ამ შემთხვევაში იდენტობა წარმოდგენილია, როგორც ფორმალური და არაფორმალური სასკოლო და არასასკოლო დისკურსების კომპლექსური ნაერთი. გაკვეთილების დასრულების შემდეგ მოსწავლე სასწავლო დისკურსიდან, რომელიც განიხილება, როგორც ინსტიტუციონალური, ქუჩისა და ოჯახის დისკურსებისაკენ გადაინაცვლებს. სასკოლო დისკურსში მრავალი იდენტობა იჩენს თავს, მაგალითად, ანგლოამერიკელი, ევროპელი, ესპანელი, თეთრკანიანი, მამრობითი და ა. შ. ამიტომ ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხი მოსწავლეთა ცნობიერების ჩამოყალიბებაში კლასის როლს შეეხება.

მოსწავლეთა დაჯგუფება მათი შესაძლებლობების მიხედვით დღეს მსოფლიოში მიღებული პრაქტიკაა. ამასთან, შენარჩუნებულია განათლების მიღებასა და მოზარდთა სუბკულტურებს შორის არსებული წინააღმდეგობა. ეს პრობლემა „ნიჭიერ მოსწავლეთათვის“ სპეციალური

პროგრამების შექმნით შეიძლება მოგვარდეს, თუმცა ფაქტია, რომ პრობლემა მაინც გადაუჭრელია.

არანოვინისა და ჟირუს მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად მოსწავლეთა ძირითადი ორიენტაციები იქნა გამოვლენილი. მოსწავლე ვაჟების 40% კარგი სპორტსმენის კარიერაზე ოცნებობს, ხოლო კარგ მოსწავლედ ყოფნა მხოლოდ 30%-ს სურს. ირკვევა, რომ მოსწავლეთა ინტერესები არა იმდენად სწავლებაზეა მიმართული, რამდენადაც გართობაზე. წარმატებული სწავლის პრიორიტეტი ამ კვლევაში მეშვიდე ადგილზე აღმოჩნდა. მოწინავე ადგილი დაიკავა კარგმა გარეგნობამ, სპორტმა, გართობამ და ა. შ. საგანმანათლებლო წარმატებები არ განსაზღვრებენ მოსწავლის სტატუსს თანატოლთა შორის, თანაც მიჩნეულია, რომ მსგავსი რამის მიღწევას დიდი ძალისხმევა არ სჭირდება. კვლევა მაღალი სტატუსის მქონე სკოლებსაც შეეხო (10-ზე მეტ ასეთ სკოლაში ჩატარდა გამოკითხვა). აქაც იგივე მდგომარეობა დაფიქსირდა. წარმატებული მოსწავლის იმიჯი თანატოლებს შორის ძალიან დაბალია, რაც მასზე ჯგუფის ზეწოლის შედეგია. კვლევამ აჩვენა, რომ კლასში, ერთი მხრივ, ფორმალური და, მეორე მხრივ, ჯგუფური ნორმები არსებობენ, რომლებიც მოსწავლეებს გარკვეული მოთხოვნების წინაშე აყენებენ. ჯგუფური ნორმების წყარო მინიმალური დანახარჯების ფასად მაქსიმალური მიღწევების მოპოვებისაკენ მისწრაფებაა. ფორმალური ნორმების შესრულება ყველაზეა გათვლილი და ის არავის გაკვირვებას არ იწვევს. ფორმალური და ჯგუფური ნორმები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, ამიტომ ისეთი სისტემაა მოსაფიქრებელი, რომელშიც ეს პრობლემა მოგვარებული იქნება.

პოსტმოდერნისტი სოციოლოგები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ რაოდენობრივ კვლევებს განათლების სოციოლოგიაში. იმათ შორის, ვინც მსგავს მეთოდოლოგიას მიმართავს, ერთ-ერთი პირველი ლ. გეისია. მისი აზრით, 70-იან წლებში წამყვანი პოზიციები გამოკითხვის რაოდენობრივი ტექნიკით სტრუქტურულ-ფუნქციონალიზმს ეკავა. ამ შემთხვევაში განათლების პრობლემა მთელი საზოგადოების

პრობლემასთან კავშირში განიხილებოდა, რაც შემთხვევითი არ ყოფილა. ამ ყველაფერს ზურგს კომპიუტერული ტექნოლოგიები უმაგრებდნენ. განათლების სოციოლოგიის სფეროში კვლევები ფაქტორული ანალიზის საფუძველზე სწავლის შედეგების შესწავლაზე იყო ფოკუსირებული. ამ პერიოდში დომინირებული კვლევითი მოდელის მიხედვით ცენტრალური საკითხი სასკოლო განათლების შედეგები იყო. ამ კონტექსტში ახდენდნენ თავიანთ კვლევებს კო-ულმანი და ჯენკსი, თუმცა სერიოზული რაოდენობრივი კვლევები საგანმანათლებლო პროცესის შედეგების უთანასწორობის მიზეზების შესწავლას ზღუდავდა. ამიტომ განათლების სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური კონცეფცია კრიტიკის საგანი გახდა. შედეგად, თვისებრივ კვლევებზე ორიენტირება დაიწყო, რაც ჩიკაგოს სკოლის ანთროპოლოგებმა გააკეთეს. ამ მიმართულების ძირითადი პრინციპები ჟურნალ „განათლების სოციოლოგიაში“ გამოქვეყნდა. მსგავს კვლევებზე გადასვლა ბაზრის კონიუნქტურითაც იყო განპირობებული, რომელიც დიდ მოგებასა და მაღალხარისხოვან პროდუქტზე ორიენტირებული გახდა. მოგვიანებით, ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, პოსტმოდერნისტების ინტერესის სფეროდ იქცა სკოლისა და კულტურის ურთიერთმიმართება და ამ კონტექსტით იმის გარკვევა, თუ როგორ აისახება კულტურა სოციალურ იდენტობაზე.

განათლების სოციოლოგიის პოსტმოდერნისტი წარმომადგენლები დიდ ყურადღებას უთმობენ აგრეთვე სექსუალური საგანმანათლებლო სივრცის ანალიზს, რასაც ისინი „სექსუალურ განათლებას“ უწოდებენ. ამ შემთხვევაში უმთავრესი პრობლემა კვლევის აკადემიურ ენასა და საქმის რეალურ ვითარებას შორის არსებული დიქტომიაა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური თეორიები უმეტესწილად განათლების ცალკეული ელემენტების თვისებრივ კვლევაზე აკეთებენ აქცენტს. პოსტმოდერნისტებს მიაჩნიათ, რომ ტრადიციული განათლება ვერ პასუხობს პოსტანამედროვე საზოგადოების

მოთხოვნებს. პოსტმოდერნულ მდგომარეობას კარგად ასახავს ე. ჰაველის გამონათქვამი: „ჩვენ პოსტმოდერნისტულ მსოფლიოში ეცხოვრობთ, რომელშიც ყველაფერი შესაძლებელია და არავითარი დეტერმინებულობა არ არის...“ რეალობამ დეკონსტრუქცია განიცადა, რაც, ბუნებრივია, განათლებას და ცოდნასაც შეეხო. შესაბამისად, გაჩნდა ახალი თაობა, რომელსაც **NEXST** თაობას უწოდებენ. მისთვის განათლების ტრადიციული სისტემა მიუღებელია, რადგანაც პოსტთანამედროვე რეალობასთან არანაირი კავშირი არ გააჩნია.

ე. წ. პოსტთანამედროვე თაობას მიეკუთვნებიან 1980 წლის შემდეგ დაბადებულნი, რომელნიც ახალ ათასწლეულს ახალგაზრდა ასაკში შეხვდნენ. ეს ახალი ციფრული ტექნოლოგიების, თაობაა, მას სოცოლოგიები ქსელურ თაობასაც უწოდებენ. ეს ის ადამიანები არიან, რომელთაც იციან პოსტმოდერნის გემო. ისინი სიმულირებული და ვირტუალიზებული არიან. წინა თაობისაგან განსხვავებით, გმირების ნაცვლად მათ კერპები ჰყაუთ. ახლა ენახოთ, თუ როგორია პოსტთანამედროვე ეპოქის სტუდენტი.

NEXST თაობა ყველა ასპექტით არაერთგვაროვანი და ჭრელია. მისი მოთხოვნილებები აბსოლუტურად განსხვავდება წინა X თაობის, მოთხოვნილებებისა და მისწრაფებებისაგან. ამ თაობამ აუდიტორიაში მთელი რიგი პიროვნული და სოციალური თავისებურებები შემოიტანა. მისთვის დამახასიათებელია ქცევის პოსტმოდერნული ტიპი და განათლებისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულება, პრაგმატული ინტერესები, რომლებიც შორს დგანან რომანტიზმისა და სენტიმენტალიზმისაგან. შესაბამისად, იქმნება წინააღმდეგობა **NEXST** თაობის სტუდენტობასა და მოდერნისტული ეპოქის პროფესურას შორის, რაც მოდერნისტულ და პოსტმოდერნისტულ საგანმანათლებლო სისტემებს შორის წინააღმდეგობასაც გულისხმობს. მოდერნისტული საგანმანათლებლო სისტემა მოდერნული ეპოქის ღირებულებებსა და განმანათლებლობაზეა ორიენტირებული. იგი ისეთი ცნებებით ოპერირებს, როგორებიცაა ოპტიმიზმი, პროგრესი, ჭეშმარიტების მიღწევა, მეცნი-

ერება და გონება, რაც წინააღმდეგობაში მოდის პოსტმოდერნის ეპოქის მოთხოვნებთან. ამიტომ იმ პროფესურას, რომელიც პოსტმოდერნისტულ ტრანსფორმაციას ვერ შეძლებს, წასვლა მოუწევს, რადგანაც თამაშგარე მდგომარეობაში აღმოჩნდება. ლიოტარის აზრით, პოსტმოდერნმა ისინი დაასამარა.

NEXST თაობას საკუთარი, განსაკუთრებული ნიშნები აქვს. ესენია:

- **ცხოვრებისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულება**
პოსტთანამედროვე საზოგადოებაში დიდი მნიშვნელობა შეიძინა მომხმარებლობამ და პიროვნული არჩევის თავისუფლებამ. სტუდენტთა ქცევა გამოიხატება ფორმულით: „მე გადავიხადე და ახლა კეთილი ინებეთ და მომეცით შესაფერისი ცოდნა“. ისინი საკუთარი მიზნებისა და სურვილების მყისიერ დაკმაყოფილებაზე არიან ორიენტირებული.

- **გართობაზე ორიენტირება**

სწავლება უნდა იყოს სახალისო, ადვილი და სიამოვნების მომგვრელი. მოდერნულ ეპოქაში ნასწავლი პროფესორებისათვისაც კი ძნელია პოსტმოდერნის ეპოქის სტუდენტების დაინტერესება. პოსტმოდერნი სპექტაკლის საზოგადოებაზე აკეთებს ძირითად ფსონს, შესაბამისად, სწავლაც თეატრალიზებული შოუს, სპექტაკლის სახეს ატარებს.

- **მომხმარებლის უფლება**

სწავლას NEXST თაობის სტუდენტი უყურებს, როგორც მისთვის „საჭირო საგნის“ ყიდვას. შესაბამისად, იგი პროფესორებისაგან მოითხოვს თავისი, როგორც მომხმარებლის, უფლებების მაქსიმალურ დაცვას. ცოდნა მისთვის საქონელია, რომელიც მან მისთვის სასურველი ნებისმიერი გზით უნდა მიიღოს.

- **ვაჭრობა**

ვაჭრობისაკენ მიდრეკილება. თუკი საზოგადოებაში აბსოლუტური ღირებულება არ არსებობს, ყველაფერი ვაჭრობის საგანი ხდება. უმაღლესი სასწავლებლის შერჩევით დაწყებული, სასწავლო პროგრამებით დამთავრებული, ყველაფერი კომერციალიზებულია. შესაბამისად, სტუდენ-

ტებსა და პროფესურას შორის ურთიერთობასაც კომერციული საქმიანობის სახე აქვს.

- **ტრადიციული ღირებულებებისადმი უნდობლობა**
„აკეთე რაც გსურს“ – ამ თაობის დევიზია. იგი ყველას და ყველაფერს იტანს, რაც არ არის დაკავშირებული პრემოდერნთან და მოდერნთან. ის თავისუფალია მორალისა და რელიგიის ტრადიციული ნორმებისაგან, ამიტომ მათი დარღვევა არანაირ სინანულს არ იწვევს.

- **სურვილებისა და მისწრაფებების შეუკავებლობა**
პოსტმოდერნისტული კულტურა უკიდურესი წესირებით ეპყრობა პიროვნულ სურვილებსა და მისწრაფებებს. თუკი თქვენ რაიმე სურვილი გაგიჩნდათ, ის უმაღლესი უნდა დაკმაყოფილდეს და ამისთვის ყველა გარემო პირობა უნდა არსებობდეს. სურვილების მოთოკვის ტრადიციულმა მოთხოვნამ პოსტმოდერნის ეპოქაში აქტუალობა დაკარგა.

- **აწმყოზე ორიენტირება**
არც წარსული და არც მომავალი, მხოლოდ აწმყოთი ცხოვრება.

**NEXST თაობის საკვები
პროდუქტები.**

- **პრაგმატიზმი**
ცხოვრების, ქცევის, მოქმედების, მეტყველების და ა. შ. სხვადასხვა სტილის მიღება იმ მიზნით, რომ ის სარგებ-

ლიანობას მოუტონს, ამიტომ ამ თაობის სტუდენტთათვის მიუღებელია ყოველგვარი არაპრაგმატული დისკურსი.

• **თვითშეფასების მაღალი დონე**

ამ თაობის სტუდენტები მყარად თავდაჯერებულნი არიან თავიანთ უნიკალურობაში; ორიენტირებულნი არიან წარმატებაზე და ათასგვარ კონკურსებში იღებენ მონაწილეობას.

• **მათ კარგად იციან, რა უნდათ**

ისინი ნებისმიერი გზით იბრძვიან დასახული მიზნის მიზღწევად.

• **სკეპტიციზმი**

ავტორიტეტებისა და ცოდნის ტრადიციული წყაროებისადმი უნდობლობა. შესაბამისად, სტუდენტები ეჭვით უყურებენ იმ ცოდნას, რომელსაც მათ ტრადიციულად აძლევენ და პიროვნულ გამოცდილებაზე აკეთებენ აქცენტს. ამიტომ დიდაქტიკაზე ორიენტირებულ სწავლა-განათლებას ისინი ზიზღითა უყურებენ და სკეპტიკურად არიან განწყობილი მის მიმართ.

• **ცინიზმი**

ირონიული და ცინიკური დამოკიდებულება ყველა ტრადიციული ინსტიტუტების: პოლიტიკის, ხელისუფლების, ბიზნესმენებისა და ა. შ. მიმართ. სიკეთისა და ბოროტების პრობლემა უკანა პლანზეა გადაწეული და მთავარია იმის ცოდნა, თუ როგორ აცეკვო ადამიანები შენს დაკრულზე. ყველა საქმეს სერიოზულობის ნიშანი დაკარგული აქვს.

• **სტრესი**

სტრესი ამ თაობის მუდმივი თანამდევია, ტრადიციული ინსტიტუტები კი ამ სტრესის მოსახსნელად არაფერს არ აკეთებენ.

• **ურთიერთობათა ვირტუალიზაცია**

ამ თაობის სტუდენტებს შორის ურთიერთობები ვირტუალიზებულია. ისინი რეალობასთან შედარებით ვირტუალურ სივრცეში უფრო უკეთ გრძნობენ თავს.

• **აღზრდის დეფიციტი**

ამ თაობის ადამიანები არასაკმარისი აღზრდით გამოირჩევიან. ხშირ შემთხვევაში დელიკატურობის ნაცვლად ისინი

უხეშობას იჩენენ. მათ ახასიათებენ, როგორც აგრესიულ, უსულგულო ადამიანებს.

• **ინტელექტუალური ინდიფერენტიზმი**

ტრადიციული გაგებით სწავლა-განათლება მათ არ სურთ. შესაბამისად, მწვავედ რეაგირებენ აუდიტორიაში მათი მხრიდან დისციპლინის დაცვაზე. მათ უჭირთ სასწავლო მასალიდან მთავრისა და მეორეხარისხოვნის გარჩევა. ისინი მხოლოდ იმ საკითხებით ინტერესდებიან, რომლებიც საგამოცდო ბილეთებში შევა და რაც აუცილებელია სასურველი ნიშნის მისაღებად.

• **რეზინიაცია**

მათი სამყარო იმდენად რთული, ინფორმაციით გაჯერებული და მკაცრია, რომ ბევრი მათგანი ცხოვრებისეულ პოზიციად ინფანტილობას ირჩევს, რადგანაც მიაჩნია, მთელ ცოდნას ვერ აითვისებს; ამიტომ, მათი აზრით, ბედი ან შემთხვევა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე საფუძვლიანი განათლება.

• **არჩევითი მიდრეკილება რისკებისადმი**

ექსცენტრიკული ქცევები საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში, სპორტით დაწყებული, სექსით დამთავრებული. ტრადიციული შინაგანი და გარეგანი მორალური შეზღუდვების უქონლობა, რაც, ყალბი აკრობატიკით დაწყებული და სახის უაზრო ტატუირებით დასრულებული, სარისკო ექსპერიმენტებს ხელსაყრელ გარემოს უქმნის. ამ თაობის ბევრი წარმომადგენლისათვის შიში მოახლოებული უბედურების ნიშანი კი არ არის, არამედ დაწყებული ბოლომდე მიყვანის მოტივატორია. რაოდენ გასაკვირიც უნდა იყოს, მსგავს ავანტიურიზმს ისინი სწავლაში არ აუღწევენ.

• **პირადი ურთიერთობები**

რამდენადაც ამ თაობის წარმომადგენლები პიროვნების ჩამოყალიბების პროცესს ტრადიციული პიროვნული ურთიერთობების მოშლაში ხედავენ, არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ ადამიანებთან ურთიერთობას ისინი ექსპერიმენტად მიიჩნევენ. რადგანაც არსებული რეალობა მათთვის მიუღებელია, ისინი უპირატესობას ვირტუალურ ონლაინ ინტერაქ-

ციას ანიჭებენ. შედეგად, ურთიერთობები, რომლებიც მათ ერთმანეთთან აქვთ, ცივი და ანგარებიანია.

• მშობლები

ამ თაობის ადამიანები მშობლებსაც თავიანთი მიზნებისათვის იყენებენ, ამიტომ ხშირად მათ გასაკეთებელს მშობლები აკეთებენ.

• ეთნოკულტურული სხვადასხვაობა

ისინი უფრო ტოლერანტულნი არიან სხვადასხვა სახის ეთნოკულტურების მიმართ. ამაგვარ პრობლემებს ისინი უფრო თავისუფლად უყურებენ, ვიდრე მოდერნის საზოგადოების ადამიანები. მათთვის სულერთია ნებისმიერი კულტურა, რელიგია, ეთნოსი და სექსუალური ორიენტაცია.

• ცდუნება ტექნიკით

NEXST თაობის სტუდენტი ადამიანზე მეტად ტექნიკას ენდობა, რა თქმა უნდა, – თანამედროვე კომპიუტერულ ტექნოლოგიებს. ამიტომ ისინი ვერ იტანენ ტექნიკურ არაკომპეტენტურობას. შესაბამისად, მათთვის მიუღებელია ის სასწავლო დაწესებულება, რომელიც ტექნიკური აღჭურვილობის თვალსაზრისით ჩამორჩენილია.

ყოველივე ამის შემდეგ განვიხილოთ, თუ როგორია NEXST თაობის შესაფერისი პოსტმოდერნისტული განათლება.

სასწავლო პროცესის ეფექტური ორგანიზაციისა და NEXST თაობის სტუდენტთა მომსახურებისთვის აუცილებელია, რომ მასწავლებელმა პროფესიული მომზადების ფარგლებს გარეთ არსებული მთელი რიგი სპეციფიკური ცოდნა და უნარები გამოიყენოს. დღევანდელი უმაღლესი სასწავლებლების პროფესურა უმეტესწილად მოდერნისტულ კულტურაზეა ორიენტირებული და ამისთვის მზად არ არის. სტუდენტთა მიერ მეცნიერული ჭეშმარიტებებისა და ავტორიტეტის პოსტმოდერნისტული უარყოფა მოდერნისტული კულტურის პროფესურას დისკომფორტს უქმნის. შესაბამისად, სტუდენტებიც უპატივცემულოდ ექცევიან მათ. აუდიტორიაში ნაკლებპროდუქტიული გარემო იქმნება. შექმნილი მდგომარეობის გამოსასწორებლად პოსტმოდერნისტები შემდეგი სახის რჩევებს გეთავაზობენ:

- თავიდანვე ნათელი და გასაგები მოთხოვნების დაყენება და აუდიტორიისათვის მათი ხშირი შესენება

თანამედროვე ახალგაზრდა ადამიანებს ყველა შესაძლო გარემოსთან „და პირობებთან ადაპტირებას გამუდმებით აიძულებდნენ, მიუხედავად იმისა, ეს მათთვის გასაგები იყო თუ გაუგებარი. რეალობისადმი ადაპტირება და მორგებულობა NEXST თაობის ერთ-ერთი უპირატესობაა. ლექტორმა ეს უნდა გამოიყენოს და აუდიტორიის წინაშე ყველასათვის მისაღები მოთხოვნები უნდა დააყენოს.

- თანმიმდევრულობის პრინციპის დაცვა

უმაღლეს სასწავლებლებში დაშვებული ქცევის წესი ნათლად და გარკვევით უნდა იყოს ჩამოყალიბებული. თანმიმდევრულობის პრინციპის დაცვა იმაში გამოიხატება, რომ ლექტორმა სტუდენტებთან ურთიერთობაში გამონაკლისები არ უნდა დაუშვას, რადგანაც შემდგომში ეს „სავაჭრო“ საკითხი შეიძლება გახდეს.

- სწავლა-განათლების მიზნების განსაზღვრა

დიპლომის მიღებასთან ერთად მკაფიოდ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული განათლების ყველა შესაძლო მიზანი. ორიენტაცია სტუდენტის კომპეტენტურობასა და პიროვნულ ზრდაზე უნდა გაკეთდეს. სტუდენტი უნდა გრძნობდეს, რომ უმაღლეს სასწავლებელში ცოდნის გარდა მისთვის აუცილებელ უნარებსაც ითვისებს.

- სტუდენტთა პიროვნული და სამოქალაქო თვისებების ჩამოყალიბებისათვის აუცილებელი მიზნებისა და ღონისძიებების გააზრება

დღეს მოქმედი უმაღლესი სასწავლებლების უმრავლესობა პიროვნული და სამოქალაქო თვისებების ფორმირებაზე აქცენტს არ აკეთებს. ეს იმით აიხსნება, რომ პოსტმოდერნისტული კულტურის პირობებში, რომელიც არაეთიკური ქცევების წახალისებას ახდენს, ძნელია მორალის უნივერსალური სისტემის პოვნა. ლექტორმა ეს ყოველივე უნდა გაითვალისწინოს და დაეხმაროს სტუდენტს თუნდაც პოსტთანამედროვე ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაში.

- სწავლის პროცესში მეცნიერების თუნდაც შეზღუდული როლის ხაზგასმა

სწავლება უნდა გულისხმობდეს იმას, რომ მეცნიერული ცოდნა ზღვარდადებულია. სუბიექტურად განწყობილ აუდიტორიაში სხვადასხვა მეთოდებისა და სტრატეგიების გამოყენებაა მთავარი.

- შემეცნებაზე ორიენტირებულ საგანმანათლებლო პარადიგმაზე გადასვლა

ბევრი უმაღლესი სასწავლებელი ცოდნის გადაცემას მუდმივ, ხოლო შემეცნებას ცვალებად სიდიდედ მიიჩნევს. რასაც არ უნდა ასწავლიდნენ სტუდენტს, ცოდნის გადაცემა თვითმისანი არ უნდა იყოს. მთავარი კონკრეტული შედეგია, რომელიც შემეცნებაზე დაყრდნობით მიიღება. ქონაზე ორიენტირებული კულტურის პირობებში ეს ძნელად განსახორციელებელია, ამიტომ NEXST თაობის სტუდენტებთან სწავლების განსაკუთრებული მეთოდები უნდა იყოს გამოყენებული.

- სწავლების აქტიური და შემოქმედებითი მეთოდების გამოყენება

NEXST თაობა სწავლების მოძველებული მეთოდებისადმი უარყოფითადაა განწყობილი, როგორიცაა მონოტონური ლექცია მდუმარე აუდიტორიის წინაშე, კარნახი და სხვა მისთანა. ამიტომ აუცილებელია სწავლების აქტიური და შემოქმედებითი მეთოდების გამოყენება.

- ცოდნის გადაცემის დონის ამაღლება

NEXST თაობის სტუდენტობა კონკრეტული ფაქტების ანალიზზე აკეთებს აქცენტს. მისთვის მიუღებელია გაუგებარი თეორიები და ლოგიკური კონსტრუქციები. მათი დაინტერესება ლექტორის მიერ ცოდნის გადაცემის მაღალ დონეს საჭიროებს. თუ ეს უნარი არ აქვს პროფესორს, მას ნაკლებად ან საერთოდ არაეინ მოუსმენს.

- საგნის სწავლების აუცილებლობა მისი პრაქტიკული გამოყენებიდან გამომდინარე

NEXST თაობის სტუდენტი ყოველდღიურობაზეა ორიენტირებული, ამიტომ საგნის სწავლება ამ მოთხოვნას უნდა

ითვალისწინებდეს. ისეთი გამონათქვამები, როგორიცაა „თქვენ ეს უნდა იცოდეთ, რადგან გამოცდაზე შეიძლება შეგხვდეთ“, „თქვენ ამ საგანს უნდა დაესწროთ, რადგან ის საავსებლო კურსს წარმოადგენს“ – საგნისა და მის მასწავლებლის დისკრედიტებას ახდენს.

- პროფესორის ავტორიტეტისადმი ბრმა მორჩილების უარყოფა

NEXST თაობის სტუდენტები სუბიექტურ გამოცდილებას მაღალ შეფასებას აძლევენ, ამიტომ, რაზეც უნდა იყოს მსჯელობა, აუცილებელია მათთან მეგობრული ურთიერთობების ქონა. მათთვის პროფესორის ავტორიტეტი უმნიშვნელოა.

- არასაადგილო დავალებათა ფართო დიაპაზონი და შესასრულებელ სამუშაოთა არატრადიციული კონტროლის მექანიზმები

NEXST თაობის სტუდენტთა მაღალი ტექნიკური კომპეტენტურობის პირობებში დავალებები ბევრად უნდა სცდებოდეს სააუდიტორიო სივრცეს. გარდა ამისა, საჭიროა მათი კონტროლის სხვადასხვა არატრადიციული მექანიზმების (მაგალითად, ონლაინ ტესტი და სხვ.) გამოყენება.

- ინტერაქციის შესაძლებლობათა გაფართოება

NEXST თაობის სტუდენტობა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს არაფორმალურ ურთიერთობებს, ამიტომ ის პროფესორა იქნება წარმატებული, რომელიც აქტიურად იქნება ჩართული ამ არაფორმალურ ურთიერთობათა ჩამოყალიბების პროცესში. სასურველია აგრეთვე ამ ურთიერთობების მოწესრიგება, მაგალითად, კლუბების ან სხვადასხვა სახის სტუდენტური ორგანიზაციების სახით.

- განსხვავებული აზრის პატივისცემა

პოლიტიკური არაკორექტულობის აკრძალვა ხშირად ცუდი შედეგებით მთავრდება. NEXST თაობის პირობებში წარმატებული პედაგოგიური პრაქტიკა გულისხმობს დისკუსიას, დებატების კულტურას და სხვისი აზრის პატივისცემას, ყოველი განსხვავებულსადმი ტოლერანტობას და ა.შ.

- შინაგანაწესის, სემინარების ხანგრძლივობის, უმაღლეს სასწავლებელში მიღებისა და გამოშვების ვადების მოქნილობა

შინაგანაწესის, სემინარების ხანგრძლივობის, უმაღლესში მიღებისა და გამოშვების ვადები და მრავალი სხვა იმ მოდელის მიხედვით იყო შემუშავებული, როგორიც დაწესებულების ადმინისტრაციას ხელს აძლევდა. NEXST თაობის შემთხვევაში ვითარება რადიკალურად სტუდენტის სასარგებლოდ უნდა შეიცვალოს.

- სწავლების კლიენტურული მოდელი აბსურდამდე არ უნდა დავიდეს

სწავლების ამ მოდელის აბსურდამდე დაყვანა იმის გათვალისწინებას გულისხმობს, რომ კლიენტი ყოველთვის მართალია. უნდა ვიცოდეთ, რომ ეს ყოველთვის ასე არ არის.

- საწავლო პროგრამები სტუდენტთა მოთხოვნებისა და უმაღლესი სასწავლებლის პროფილის მიხედვით უნდა შემუშავდეს

სასწავლო პროგრამების შექმნაში აუცილებლად უნდა იყოს ჩართული NEXST თაობის სტუდენტობა, რადგან მათ უკეთ იციან თავიანთი მოთხოვნები და ის, რაც უნდათ. ამასთანავე, სასურველია საჭიროების შემთხვევაში ნიჭიერი სტუდენტებისათვის მიზნობრივი პროგრამების შექმნა, დაეიწყებული არ უნდა იყოს სასწავლებლის პროფილი.

- კეთილგანწყობა

დღევანდელი სტუდენტის ცხოვრება ძალზე რთული და ძნელია. ის ათასგვარი საზრუნავებითა და სტრესებითაა აღსავსე, ამიტომ პროფესორი გაგებით უნდა მოეკიდოს ამ ყველაფერს. მას უნდა ახსოვდეს, რომ სტუდენტისათვის განათლება ყოველთვის არ არის პრიორიტეტული. ის კეთილად უნდა იყოს განწყობილი ნებისმიერი სტუდენტის მიმართ.

- ნდობა და რწმენა

NEXST თაობის ახალგაზრდობა რამდენადაც მორგებულია გარემოს, იმდენად მოკლებულია განათლებას და სოცია-

ლურ ორიენტაციას . ამიტომ უმაღლესი სკოლის მუშაკებს იმის პასუხისმგებლობა აკისრიათ, რომ მათ შესაფერისი მიდგომა მოუძებნონ და დაეხმარონ ღრრის სულისკვეთების შესაბამისი სწავლა-განათლების მიღებაში. ყოველივე ეს ძნელი განსახორციელებელია თუკი პროფესორი სტუდენტებს არ ენდობა და მათი რწმენა არ გააჩნია.

საბოლოოდ უნდა აღენიშნოთ, რომ პოსტმოდერნისტული ეპოქის სპეციფიკურ პირობებში გაზრდილ NEXST თაობას უმაღლეს (და არა მარტო უმაღლეს) სასწავლებლებში თავისი მოთხოვნები მოაქვს. იმისათვის, რომ ამ ახალგაზრდობამ იმ ინტელექტუალური და სოციალური უნარების მიღება შეძლოს, რომლებსაც დღეს შრომის ბაზარი ითხოვს, საჭიროა მათთან შედარებით უფროსი თაობის ადამიანებმა გააცნობიერონ მათთვის დამახასიათებელი მთელი რიგი თავისებურებანი და განათლების შინაარსისა და სწავლების მეთოდების შესახებ გადაწყვეტილებები მხოლოდ ამის შემდეგ მიიღონ. აქვე უნდა ითქვას, რომ საბოლოო ჯამში განათლების პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური დისკურსი ბოლომდე თავისუფალი არ არის მთელი რიგი მოდერნისტული მოდელისაგან.

ლიტერატურა:

1. ჟ. ბოდრიარი, ომის პორნოგრაფია, კრ. „სოციოლოგიური ეტიუდები“, თბ., 2011;
2. ჟ. ბოდრიარი, ცალკეული სტატიები ქართულ ენაზე (იხ. ინტერნეტ-ვერსია lib.ge-ზე);
3. გ. დიმიტრიადისი, ჯ. კამბერელისი, თეორია განათლებისათვის, თბ., 2010;
4. ი. კაკაბაძე, დღევანდელი ქართული საზოგადოება ფუკოს თვალით (ინტერნეტ-ვერსია);
5. კ. ქეცბაია, მოდერნისტული სოციოლოგია პოსტმოდერნულ გადმოწვევებთან (საზოგადოებრივი პოსტსაზოგადოებისაკენ), კრ. „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. 16. თბ., 2012;
6. მ. ფუკო. სიტყვები და საგნები, თბ., 2004;
7. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. М, 2000;
8. Бодрийяр Ж. Америка. Санкт-Петербург, 2000;
9. Бодрийяр Ж. Система вещей. М, 2001;
10. Гейзенберг В. Шаги за горизонт. М. 1987;
11. Маркова К. Постмодернизм в науке, религии и философии (ინტერნეტ-ვერსია);
12. Деррида Ж. Голось и феномен и другие работы по теории знака Гуссерля. Санкт-Петербург, 1999;
13. Постмодернизм, Энциклопедия, Мн, 2001;
14. Эпштейн М. Информационный взрыв и травма постмодерна (ინტერნეტ-ვერსია);
15. Тоффлер Э. Шок будущего. М, 2002;
16. Фуко М. «Нужно защищать общество», Санкт-Петербург, 2005.

საკითხავი მასალა

კახა ქეცბაია

ჟან ბოდრიარი: „სოციალურის სიკვდილი“
და ტრანსსოციოლოგიის მოდელი

ცნობილმა ფრანგმა მოაზროვნემ ჟან-ფრანსუა ლიოტარმა, რომელმაც კაცობრიობას პოსტმოდერნული მდგომარეობის დადგომა ამცნო (იხ. ლიოტარის „პოსტმოდერნული მდგომარეობა“), პოსტთანამედროვე საზოგადოებაში ადამიანთა ერთფეროვანი ყოველდღიური ცხოვრების წესი შემდეგნაირად დაახასიათა: რადიოში რეგის უსმენენ და კინოში ვესტერნს უყურებენ. ლანჩზე მაკდონალდსში მიდიან, ხოლო სადილს ადგილობრივი სამზარეულოს რესტორნებში მიირთმევენ; ტოკიოში ფრანგულ სუნამოს ხმარობენ და რეტროს სტილის ტანსაცმელი აცვიათ ჰონკონგში. ასე ხდება ყველგან, მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში“. ლიოტარის თქმით, ეს ყოველივე პოსტთანამედროვე საზოგადოების ეფემერული სოციალური ყოფის ცალკეული ფრაგმენტებია, რომლებიც ცხოვრების ახალი სტილისა და სტრატეგიის წარმოშობაზე მიუთითებენ.

დღეს უკვე არაფერია არ დავობს იმაზე, რომ კაცობრიობა პოსტკლასიკურ, პოსტთანამედროვე ეპოქაში იმყოფება, რომელიც მთელი რიგი „უცნაური სიურპრიზებით“ გამოირჩევა. ამ პროცესის ერთ-ერთი პირველი მაცნე ფრიდრიხ ნიცშე იყო, რომელმაც თამამად განაცხადა „ღმერთის სიკვდილის“ შესახებ. „ღმერთის სიკვდილი“ „ადამიანის სიკვდილსაც“ ნიშნავდა, მაგრამ „დამცრობილსა და დამდაბლებულს“, ფუფუნებას, კომფორტსა და ყოველდღიურ ცხოვრებისეულ წვრილმანებს გამოადევნებულ კაცობრიობას ნიცშეს ამ ნათქვამისათვის სათანადო ყურადღება არ მიუქცევია. საბოლოოდ კი ყოველივე იმით დამთავრდა, რომ „ღმერთის მკვლელმა“ კაცობრიობამ „ადამიანიც მოკლა“ (ბოდრიარი). თუკი XX საუკუნე „ღმერთის სიკვდილით“ არის გამორჩეული, XXI საუკუნისათვის ამგვარი გამორჩეულობის ნიშანი „ადამიანის სიკვდილი“ იქნება. შექმნილ რეალობას კარგად ესადაგება ნიცშეს მიერ აზ-

როვნების სისტემური წესის უარიყოფა და მის ნაცვლად ფრაგმენტაციული დისკურსი, აფორისტული მაქსიმებითა და სენტენციებით ოპერირება; ღირებულებათა რადიკალური გადაფასება და ონტოლოგიური ნიჰილიზმი; აბსოლუტური ჭეშმარიტების უარყოფა და რაციონალური აზროვნების („კანონმდებელი გონების“) ინტერპრეტაციით („ინტერპრეტაციული გონებით“) ჩანაცვლება; ნიცშეს ამგვარი მსოფლმხედველობიდან არც ისე შორი მანძილია დერიდას დეკონსტრუქციამდე.

ნიცშეს შემდეგ ჰაიდეგერიას ის, ვინც ხელსაყრელ ინტელექტუალურ სივრცეს ქმნის პოსტანამედროვე აზროვნებისათვის. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ჰაიდეგერის მიერ გონების კრიტიკა, რომლის მიხედვითაც, იგი ინსტრუმენტული და პრაგმატული გახდა. ჰაიდეგერის თქმით, ამგვარი გონების უმაღლესი ფორმა ტექნიკაა, რომელიც ჰუმანიზმისათვის ადგილს არ ტოვებს. „ჰუმანიზმის პორიზონტზე ბარბაროსობა ჩნდება.“ ამ შემთხვევაში ჰაიდეგერს ბევრი რამ დაეჯერება, რადგანაც პოსტანამედროვე საზოგადოებაში დეჰუმანიზაცია რეალური ფაქტია.

სოციალური თვალსაზრისით, პოსტანამედროვე საზოგადოება იგივე მომხმარებლური საზოგადოებაა. მისი ძირითადი ნიშნები პრაგმატიზმი, მერკანტილიზმი და ცინიზმია. „წმინდა გონების კრიტიკის“ ავტორისაგან განსხვავებით, სლოტერდაიკმა „ცინიკური გონების კრიტიკით“ (1983 წ.) მიაჩნია, რომ ამჟამინდელი ცინიზმი განმანათლებლობის იდეალების გაუფასურებითაა გამოწვეული. პოსტმოდერნმა ადამიანთა ცნობიერებაში კულტურული პარადიგმების ცვლილებები და ტრანსფორმირება გამოიწვია. პოსტანამედროვე ადამიანმა არა მხოლოდ უარი თქვა ჭეშმარიტებაზე, არამედ ბუნდოვანი და გაუგებარი გახდა მისი სტატუსი; მან დიადი და ამალღებული, მორალური და რელიგიური, ეგზისტენციალური მიზნებისადმი ინტერესი დაკარგა. კულტურა – მასკულტურად, შინაარსიანი და საზრისიანი ცხოვრება ცარიელ, ეფემერულ და ვირტუალურ რელობად გადაიქცა, რომელმაც ადამიანი სინამდვილეს მოსწყვეტა. საზოგადოება „სპექტაკლის სა-

„ზოგადობა“ გახდა, რომელიც რეკლამისა და მედიის ტრადიციულ ძალაუფლებაზეა დამყარებული. რეალური პოლიტიკა – პოლიტექნოლოგიებმა, ხოლო საზოგადოების ისტორიული განვითარება „შოუ-ხელისუფლებამ“ შეცვალა; ამ ტიპის საზოგადოებაში ყველაფერი – სექსუალური ცხოვრებით დაწყებული და ფეხბურთითა და პოლიტიკით დამთავრებული, თეატრალიზებულია. ამიერიდან პოლიტიკა აღარ არის ადამიანის სერიოზული საქმიანობა. იგი ძალზე ხმაურიანი სანახაობა და ემოციური განტვირთვის ადგილია, ხოლო ნამდვილი პოლიტიკოსი ის არის, რომელიც კარგ შოუსა და სანახაობას მოიფიქრებს და დადგამს. ამიტომაც თანამედროვე პოლიტიკური ბატალიები რევოლუციებით არ სრულდება. გართობაზე ორიენტირებული კარნავალური პოლიტიკა რევოლუციური გარდაქმნებისაგან შორს დგას. ასეთ ვითარებაში პოლიტიკა ტრანსპოლიტიკად, საზოგადოება კი ტრანსსაზოგადოებად გადაიქცევა.

პოსტმოდერნი ინტელექტუალთა სასაფლაოა (ლიოტარი), რადგანაც ის ცვლის ინტელექტუალთა მდგომარეობას საზოგადოებაში. ტრადიციული საზოგადოების ინტელექტუალთა ფენა პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში გამოუსადეგარი ხდება („ჩარეცხილები“). პოსტმოდერნმა მათ ყველაფერი წაართვა და ისტორიის სანაგვეზე მოისროლა. შემოქმედისა და მოაზროვნის ადგილი ე. წ. ექსპერტმა დაიკავა, პიროვნება კი ზომბით იქნა ჩანაცვლებული, რომელიც ყოველგვარ პიროვნულ ღირსებასა და დამოუკიდებელ აზროვნებას მოკლებულია და მხოლოდ სიტუაციების შესაბამისი უნარ-ჩვევების ამარაა დარჩენილი, განათლების სისტემა კი მსგავსი უნარ-ჩვევების ფორმირებაზეა ორიენტირებული. მოდერნისტულ საზოგადოებაში ინტელექტუალებს წამყვანი პოზიციები ეკავათ კულტურის, ხელოვნების, განათლების, პოლიტიკისა და იდეოლოგიის სფეროში. პოსტთანამედროვე საზოგადოებამ მთლიანად წაართვა მათ ეს ადრინდელი პრივილეგიები. თუკი მათ ადრე ადამიანები „ბასტილიის ასაღებად“ მიჰყავდათ, ახლა უკვე ამისათვის აღარ სცაღლიათ, რადგან

საკუთარი კარიერისათვის ზრუნვით არიან დაკავებული და ამისათვის ათასგვარ კონკურსებში უწყვეტ მონაწილეობის მიღება. ამიერიდან ისინი მმართველი და კანონმდებელი ელიტარული გონების პრეტენდენტები კი არ არიან, არამედ კონკრეტული ფუნქციის შესრულებაზე აკეთებენ ორიენტაციას. ლიოტარის თქმით, სარტრი იყო უკანასკნელი ინტელექტუალი, რომელსაც „მართებული საქმის“ სჯეროდა. დღეს ასეთი რამ ილუზიაა, რომლისთვისაც ადგილი არ რჩება. ლიოტარის მიხედვით, შემოქმედის ადგილი უნიჭო და დამოუკიდებელი აზროვნების უნარს მოკლებულმა ადამიანებმა დაიკავეს. მოდერნისტული ეპოქის ინტელექტუალები პოსტმოდერნისტულმა რეალობამ კარგა ხანია საფლავს მიაბარა (იხ. ლიოტარის „ინტელექტუალის საფლავი“).

პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში ტიპური გაერცელებული ფიგურაა „იაპი“ – ცალკეული კონკრეტული ფუნქციების შესრულებაზე ორიენტირებული „ახალგაზრდა პროფესიონალი მოქალაქე.“ იგი საშუალო ფენის წარმომადგენელია, რომელიც, კლასიკური გაგებით, „ინტელექტუალურ კომპლექსებს“ აბსოლუტურად მოკლებულია და მხოლოდ მისი თანამედროვე განათლებისა და ცივილიზაციის სიკეთეებით ცხოვრობს. მან ზედმიწევნით იცის ცხოვრებით ტკობა და, რაც ყველაზე მთავარია, როგორ იშოვოს ფული. მისი ცოდნის არსენალი ბიზნეს-გეგმის დაწერით, კომპიუტერის (ბოდრიარის მიხედვით, „ადამიანური გონების ხელოვნური პროთეზის“) ცოდნითა და პირადი კარიერული წარმატების მიღწევისათვის საჭირო უნარ-ჩვევებით ამოიწურება. ერთი სიტყვით, ის ქალაქის ცივილიზაციის კაცია, რომელსაც სოფლის ბუნებრივი გარემო ცუდად ხდის. ნიცშეს სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი კაცი კი არ არის, არამედ „კაცუნაა.“ მისთვის სამშობლო და მსგავსი მოღალი იდეალები არაფრისმთქმელი სიტყვებია.

„იაპი“ – სლენგი (ტერმინი გაჩნდა ამერიკაში რეიგანის დროს) – წარმატებაზე ორიენტირებული ახალგაზრდა, კარიერისტი. მოვლილი, დახვეწილი მანერებით. თანამედროვე სოციალოგთა აზრით, „სიმპსონებზე, კომპიუტერულ თამაშებსა და „ჩათებზე“ გაზრდილი თა-

ობა“ – მასკულტურის პროდუქტი.

პოსტთანამედროვე საზოგადოებაში კიდევ უფრო გაერცელებული ფიგურაა ზომბი – დაპროგრამებული არსება („მანქურთი“), რომელიც ყოველგვარ პიროვნულ ღირსებას და დამოუკიდებელ აზროვნებას მოკლებულია. ეს არის მასის კაცი. იგი იმ მაგნიტოფონს ჰგავს, რომელიც ტელევიზორზეა მიერთებული და მის გარეშე მოქმედება და ფუნქციონირება არ შეუძლია.

ზომბი – თანამედროვე მასკულტურის არქეტიპული პერსონაჟი, რომელიც საკუთარ თავს ვერ აკონტროლებს და მთლიანად სხვას ემორჩილება. დამოუკიდებლად ვერ იღებს გადაწყვეტილებებს და მოკლებულია აზროვნებას. მისი წინასახეა ნიცშეს „აქლემი“. აქედანაა ნაწარმოები სიტყვები „ზომბირებული“ და „ზომბირება“ – ტვინის გამორეცხვის პროცესი, რომელიც აზროვნების, ცნობიერების შეცვლას გულისხმობს. მას შეესაბამება მანქურთი.

პოსტთანამედროვე საზოგადოების ადამიანი მოკლედ ბუღია ყოველგვარ ასპექტის. ის მხოლოდ ერთი დღისთვის ცხოვრობს. იგი, ფაქტობრივად არ ფიქრობს ხეაღმდეგ დღეზე, ხოლო შორეული მომავლის ცნება მისთვის სრულიად უცხოა. მისი ცხოვრების მთავარი სტიმული პროფესიული და ფინანსური წარმატებაა, რომელსაც უნდა მიაღწიოს არა ცხოვრების ბოლოს, არამედ ამწუთას, ახლა და აქ, რაც შეიძლება მალე. ამ ამოცანის შესასრულებლად კი ცხოვრების ნებისმიერი წესი, სტილი და სტრატეგიაა მისაღები, თუნდაც ყველაზე ამორალურიც კი. თუკი მოდერნიზებული საზოგადოების ადამიანი იტყოდა: „აქა ვდგავარ და სხეავარად არ ძაღმძის“, პოსტმოდერნიზებული საზოგადოების ადამიანი იტყვის: „ვდგავარ იქ, სადაც მინდა და როგორც მინდა.“ ამიტომ მას, კლასიკური გაგებით, მყარი, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული საყრდენი არა აქვს. მისთვის არ არსებობს ისეთი ცნებები, როგორებიცაა მემარჯვენე, მემარცხენე ან ცენტრისტ, შესაბამისად, არც მსგავსი იდეოლოგიები. იგი ე. წ. „სოფტ-იდეოლოგიის“ მომხრეა, რომელშიც მშვიდობიანად თანაარსებობენ ისეთი ფაქტები და მოვლენები, რაც ადრე ერთმანეთთან შეუთავსებელი და წინააღმდეგობრივი იყო. ასეთი ვითარება რაღაც ნეოფატალიზმის მსგავს მითოსს ქმნის, რომელშიც ადამიანი უმწეოდ გამოიყურება. იაპი, ერთი შეხედვით, თითქოს აქტიური, მოქმედი და თვითდაჯერებულია, მაგრამ მას მაინც არ მიესადაგება აღორძინებისდროინდელი ფორმულა: „ადამიანი, რომელმაც საკუთარი თავი თვითონ შექმნა“, რადგანაც შექმნილ ახალ სოციალურ სინამდვილეში ბევრი რამ შემთხვევითობასა და თამაშზეა დამოკიდებული. იგი ვერ იტყვის, რომ ყველაფერი ნულიდან დაიწყო და ყოველივეს თვითონ მიაღწია. ამიტომაც არის ამგვარ საზოგადოებაში ფართოდ გავრცელებული ათასგვარი ლატარეა და სათამაშო ბიზნესი.

პოსტთანამედროვე საზოგადოებაში დაკარგულია ინტერესი ყოველგვარი მიზნებისადმი. აქ არ არსებობენ დიდი მიზნები, იმიტომ რომ, ზოგადად, მიზანი არ წარმოადგენს არანაირ ღირებულებას. პოლ რიკიორის თქმით,

დღეს შესამჩნევია „მიზნების ატროფია და საშუალებების პიპერტროფია“, რაც ამ მიზნებითა და იდეალებით იმედგაცრუებამ გამოიწვია. მათ ვერ შესარულეს თავიანთი პირობა. ვერც ერთმა მოდერნისტულმა იდეამ სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო, ამიტომ ადამიანებს მომავლის იმედი გაუქრათ. იგი თითქოს ვიღაცამ მოიპარა.

მოდერნისტული საზოგადოება და ადამიანი ისტორიულობით ხასიათდება. ის ისტორიულ დროში არსებობს. დროის ამგვარი აღქმა პოსტანამედროვეობაში უარყოფილია. მან ამოწურა თავისი თავი. ამიერიდან ადამიანი სივრცით აზროვნებაზეა ორიენტირებული, რადგანაც რეალობა, რომელშიც ის აღმოჩნდა, პიპერტროფიას წარმოადგენს, რომელშიც დროის ტრადიციული გაგება გამოუსადეგარია.

საზოგადოების პოსტმოდერნისტული ტრანსფორმაცია ყველაზე მტკივნეულად აისახება კულტურაზე. ამ შემთხვევაში კულტურული მეინსტრიმის რადიკალურ ცვლილებასთან გვაქვს საქმე.

პოსტანამედროვე საზოგადოებაში თითქმის ყველაფერი თეატრალიზებულია. ნებისმიერი სახის მოვლენა, პრაქტიკულად, ეფემერული სპექტაკლისა და შოუს ნაწილებია მხოლოდ.

პოსტანამედროვე საზოგადოებაში გაბატონებულ მდგომარეობას იკაეებს მასკულტურა, ხოლო მასში – მოდა და რეკლამა. შექმნილ ახალ რეალობაში მოდა იმ როლსა და ფუნქციას ასრულებს, რასაც მოდერნისტულ საზოგადოებაში მითოსი, რელიგია, ფილოსოფია და მეცნიერება ასრულებდნენ. ის მოიცავს ყოველივეს და აკანონებს, რადგანაც ყოველივე, რასაც მოდა არ შეხება, მიუღებლად ითვლება, არსებობის უფლება არა აქვს და კულტურის ელემენტად არ აღიქმება. ეს მეცნიერულ თეორიებსაც შეეხება. დღეს ყურადსადები მხოლოდ მოდური მეცნიერული თეორიებია, რომელთა ღირებულება არა შინაგანი ღირსება და ჭეშმარიტების წვდომაა, არამედ გარეგნული ეფექტები და მიმზიდველობა. მოდაზე საუბრისას უნდა გვახსოვდეს, რომ ის ძალზე ჭირვეული ფენომე-

ნია, რომლის წინასწარგანჭერეა თითქმის შეუძლებელია. მისი ამგვარი ბუნება გარკვეულწილად მთელი პოსტთანამედროვე საზოგადოების არამყარი ბუნების განმსაზღვრელი ხდება. მისი არამყარი, ეფემერული და მოუხელთებელი ბუნების შედეგად პოსტთანამედროვე საზოგადოების წინასწარგანჭერეა შეუძლებელი ხდება. ფრანგი სოციოლოგის **ჟ. ლიოვეცის** თქმით, ამგვარი საზოგადოება სიცარიელისა და ეფემერულობის იმპერიას წარმოადგენს.

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ პოსტმოდერნისტულ ტრანსფორმაციას განიცდიან ისეთი მყარი და ტრადიციული სოციალური ინსტიტუტები, როგორებიცაა ოჯახი და რელიგია. ამის მაგალითებია ე. წ. „ერთჯერადი ოჯახების გაჩენა“, „თავისუფალი სექსუალური ცხოვრების“ პროპაგანდა, რელიგიის სფეროში ადამიანისა და საზოგადოების დესაკრალიზაცია, რელიგიური ცხოვრების ვირტუალიზაცია, პროფანაცია და ა. შ.

პოსტთანამედროვე საზოგადოებისა და ადამიანის ეს ფრაგმენტული დახასიათება იმისთვის დაგეგმირდა, რომ გვეჩვენებინა, თუ რა გამოწვევებს უნდა უპასუხო მოდერნისტულმა სოციოლოგიამ, რომელიც, რადიკალური პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიის წარმომადგენლის **ჟან ბოდრიარის** მიხედვით, უძლურია მათ წინაშე. ამიტომ დღის წერიგში დგება ალტერნატიული სოციოლოგიის შექმნის აუცილებლობა. პოსტმოდერნისტული დისკურსი ეჭვქვეშ აყენებს მოდერნისტული სოციოლოგიის, არა როგორც ეპისტემოლოგიის, არამედ, ზოგადად, როგორც საზოგადოების შესახებ თეორიის, არსებობას. ბოდრიარის თქმით, მოდერნისტულმა სოციოლოგიამ ამოწურა თავისი თავი. უფრო მეტიც, დღეს მისი კელევის საგანი, როგორც ასეთი, არ არსებობს. მოდერნისტული სოციოლოგია სოციუმის ტოტალურობაზე იყო ორიენტირებული, რაც პოსტთანამედროვე სოციოლოგიაში მიუღებელია. ტოტალურმა სოციუმმა ტოტალური დეკონსტრუქცია განიცადა. გარდა ამისა, კლასიკურ სოციოლოგიაში საზოგადოების ტიპოლოგიის განმსაზღვრელი ფაქტორი ეკონომიკა იყო, რაც პოსტთანამედროვე სოციოლოგიამ უარყო. მის მიხედვით,

ტრადიციული გაგებით ეკონომიკა ტრანს და ვირტუალურ-მა ეკონომიკამ შეცვალა. თუკი მოდერნისტული სოციოლოგიის საგანი მოდერნისტული საზოგადოება იყო და, თანამედროვე გაგებით, სოციოლოგია, ამ ტიპის საზოგადოების ანალიზის შედეგად გაჩნდა. დღეს სახეზეა მოდერნისტული საზოგადოების ტრანსსაზოგადოებად გადაქცევა, რომლის შესწავლაში მოდერნისტული სოციოლოგია უძლურია. პოსტსაზოგადოება პოსტსოციოლოგიამ უნდა გააანალიზოს, რომელიც ახალი განზომილების სოციოლოგია იქნება. ამას ბევრი თანამედროვე მკვლევარი სოციოლოგიის სიკვდილად მიიჩნევს, მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის. ამ შემთხვევაში სოციოლოგიის ახალ, არამოდერნისტულ მოდელზეა საუბარი, რომელსაც კვლევის მოდერნისტული საგან განსხვავებული საგანი გააჩნია. ბოდრიარის მიხედვით, ეს მართლაც კლასიკური სოციოლოგიის სიკვდილია, რადგანაც კლასიკური გაგებით სოციალური სინამდვილე უკვე აღარ არსებობს. ამას ბოდრიარის ენაზე „სოციალურის სიკვდილი“ ჰქვია.

ამიერიდან პოსტსოციოლოგიის საგანია პოსტსაზოგადოება, ე. წ. ჰიპერსაზოგადოება (ამგვარი საზოგადოება ბოდრიარმა აღწერა თავის მხატვრულ-ფილოსოფიურ ესეიში „ამერიკა“). მოდერნისტული სოციოლოგია სოციალურის მარადიულობის შესახებ შეხედულებას ამკვიდრებდა. თუმცა ამგვარი შეხედულების მართებულობა დღეს საეჭვოა, რამდენადაც ამიერიდან სოციალური სიმუღირებულია. ის მასა, რომელიც პოსტთანამედროვე საზოგადოებას ქმნის, სოციალურობას, სოციალურ ბუნებას მოკლებულია, ანუ რაიმე სახის სოციოლოგიურ რეალობას არ წარმოადგენს. სოციალურ რეალობას ვირტუალური ჰიპერსაზოგადოება ჩაენაცვლა, რომელიც სოციალურის ახალი განზომილებაა. ბოდრიარის აზრით, მას რაიმე სახის კონკრეტული განსაზღვრულობა არ გააჩნია. გარკვეულობის უქონლობა მისი გარკვეულობა. საზოგადოების ამ ახალი ტიპის – პოსტსაზოგადოების – ანალიზმა ბოდრიარი უნებლეთ სოციოლოგიის ახალი ტიპის – პოსტსოციოლოგიის – იდეამდე მიიყვანა. ბოდრიარის სამიზნედ იქცა

მომხმარებლური საზოგადოება თავისი რეკლამით, ყოველდღიურობით, ტოტალური თავისუფლებითა და სიმულაციებით. დიდ ნარაციებზე უარის თქმამ სოციოლოგიაში ახალი მოდელის – პოსტსოციოლოგიის – აუცილებლობა გამოიწვია. ამ კონტექსტში განათლების ადგილს ტრანსგანათლება ან პოსტგანათლება იკაებებს. შესაბამისად, განათლების ტრადიციული სოციოლოგია პოსტგანათლების შესახებ ახალი დისციპლინით – პოსტსოციოლოგიით – შეიძლება შიცვალოს. სოციოლოგიის ამგვარი მოდელის ავ-არგიანობაზე დღეს საუბარი ძალზე ძნელია. თუ როგორი იქნება მისი მომავალი, ამას დრო გვაჩვენებს.

§10. პოსტმოდერნისტული ეთნოკულტურული დისკურსი განათლების სოციოლოგიაში

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

მრავალეთნიკური და გლობალური განათლება; ასიმილაცია; პლურალიზაცია; ინტერნაციონალიზაცია; გლობალიზაცია; რასობრივი დიკრიმინაცია; განათლება და იდენტობა; ენა და საგანმანათლებლო პოლიტიკა; პოლიკულტურული მიდგომა.

განათლების პოსტმოდერნისტულ სოციოლოგიაში განსაკუთრებულ თემას განათლების ეთნიკური პრობლემები წარმოადგენენ, რაც, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ არის. დასაუვლელი სოციოლოგების აზრით, XXI საუკუნე რეგიონალური ნაციონალიზმის ზრდითა და ათასგვარი უმცირესობების უფლებადაცვითი მოძრაობებით ხასიათდება. ფაქტია, რომ მსოფლიოში სხვადასხვა სოციალურ მოძრაობათა რიცხვი მატულობს, მაგალითად, შავკანიანთა, პანკების, ფემინისტების, ეკოლოგების, ჰომოსექსუალების, ანტიგლობალისტების. ყოველი მათგანი საზოგადოების „მომხმარებელურ კულტურას“ უპირისპირდება, რომელიც პიროვნების ანომირებასა და დეინდივიდუალიზებას ახდენს. გაჩნდა პოლიკულტურალიზმის საგანმანათლებლო ფენომენი, რომელიც გლობალური მოძრაობის ნაწილია.

1970-იანი წლების დასაწყისში ამერიკული საგანმანათლებლო სიერცე თითქოს დაემშვიდობა რასობრივ, კულტურულ და ლინგვისტურ განსხვავებათა პრობლემას, მოახდინა რა მათი ასიმილაცია ვრცელ „ამერიკულ ქვაბში“. იმდროინდელი სოციოლოგიური გამოკვლევები აჩვენებდნენ, რომ სწავლება რასობრივ განსხვავებას ამცირებს, ხოლო სკოლაში ხდება ასიმილაციის იდეის დისკრედიტაცია. შემდგომში კულტურულ განსხვავებათა და იმ ეთნოსების შესწავლის იდეა გაჩნდა, რომლებიც ზოგადნაციონალურ სიერცეში თავიანთ თავს კი არ კარგავენ, არამედ კულტურულ ტრადიციებს კიდევ უფრო სრულყოფენ. შესაბამისად, მოსწავლეთა კულტურული თავისებურებების მხარდაჭერის საჭიროება შეიქმნა. ძირითადად ამ პროცესებს დაუკავშირდა აშშ-ში 1960-1970-იანი წლების კულტურული მოძრაობები: სამოქალაქო უფლებე-

ბისათვის ბრძოლა, ქალთა მოძრაობები, პაციფისტური კამპანიები და მრავალი სხვა.

1990-იანი წლებიდან აშშ-ის სკოლებში პოლიკულტურალიზმი გახდა პოპულარული. გამოკვლევებმა აჩვენეს, რომ მსოფლიო მოსწავლეთა შორის ამერიკელი მოსწავლეები გამოირჩევიან დაბალი აკადემიური მოსწრებით მათემატიკა-სა და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში. სკოლა ბევრად ჩამორჩება ნაციის მოთხოვნებს, იმიტომ რომ მცირერიცხოვან კულტურულ ერთობებს უთმობს დიდ ყურადღებას და ნაკლებად ინტერესდება მოსწავლეთათვის ევროპული ღირებულებების ჩამოყალიბებით. სუსტია მათთვის სერიოზული დისციპლინების სწავლება, არასაკმარისია ელემენტარული წერა-კითხვისათვის აუცილებელი უნარები, იგივე ითქმის უცხოენებზე და ა. შ. კვლევამ აჩვენა, რომ ეს ყოველივე მულტიკულტურული პედაგოგიკის შედეგები შეიძლება იყოს. საქმის ამგვარი ვითარება ბიზნესის სფეროს წარმომადგენელთა სერიოზულ შეშფოთებას იწვევს, საგანმანათლებლო კრიზისი მსოფლიო ბაზარზე არსებულ კონკურენციაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს. შედეგად, კიდევ უფრო იზრდება ტრადიციული, კლასიკური პედაგოგიკის როლი და მნიშვნელობა, თუმცა მულტიკულტურალიზმი, რომელიც თავის ძველ პრივილეგიებს მოკლებულია, ამერიკული საგანმანათლებლო დისკურსის ცენტრში მაინც რჩება. მისი მთავარი ნიშნებია მემკვიდრეობითობისა და კულტურული ღირებულებების პატივისცემა და ევროპოცენტრიზმის კრიტიკა.

მულტიკულტურალიზმი ამერიკაში შემუშავებული საციალური საგანმანათლებლო პროგრამაა, რომელიც ამერიკის კულტურულ მრავალფეროვნებას აღიარებს, მაგრამ სხვადასხვა კულტურული ტრადიციების ერთმანეთთან გათანაბრებასაც ითვალისწინებს. ამ საქმეში პრობლემას ქმნის ენისა და უმცირესობების საკითხები, თუმცა მულტიკულტურალიზმი ამერიკაში დღემდე პრობლემატურია.

მულტიკულტურალიზმი ტოტალიტარიზმის პრაქტიკას უპირისპირდება. კ. კამილერის ნაშრომში „კულტურული ანთროპოლოგია და განათლება“ ეთნიკურ უმცირესობათა საგანმანათლებლო პრობლემებია გაანალიზებული. ავტორის აზრით, იმიგრანტები დასავლეთში გადასახლებისას სუბკულტურას აწყდებიან, რომელიც დასავლეთში პრივილეგირებულ კლასებს უკავშირდება, რომელთა შემადგენლობაში იმიგრანტები ვერ ხვდებიან. შედეგად რამდენიმე სპეციფიკური პრობლემა და წინააღმდეგობა ჩნდება. ამ წინააღმდეგობებზე პირველად ყურადღება ამერიკაში გაამახვილეს, რაც იმიგრანტთა დიდი ჯგუფების ცხოვრების სტილისა და ღირებულებითი ორიენტაციის კვლევაში გამოიხატა. ამასთანავე გათვალისწინებულ იქნა სხვა ეთნოსების წარმომადგენელთა თავისებურებანი: ფიზიკური, ინტელექტუალური, ფსიქოლოგიური და სხვ. მაგალითად, სასწავლო ამოცანები, რომლებიც სმენით, მხედველობით და მოძრაობით აქტივობას აერთიანებენ აფროამერიკელი სტუდენტებისათვის იქნება სასურველი, მაშინ როდესაც მათემატიკურ პრობლემებზე მსჯელობა, რომელიც მოძრაობით აქტივობას არ საჭიროებს, ევროამერიკელი სტუდენტებისათვის შეიძლება იყოს ნიშანდობლივი. ყურადღების გარეშე ესპანურენოვან უმცირესობათა წარმომადგენლებიც არ დარჩენილან. მასწავლებლები მექსიკელების ისეთი თავისებურებების შესწავლით იყვნენ დაკავებულნი, როგორიცაა ოჯახთან, ეთნიკურ ერთობებთან, გარკვეულ როლებთან და სტატუსებთან, კათოლიკურ იდეოლოგიასთან იდენტიფიცირება და პიროვნებათშორის ურთიერთობათა პერსონალიზება.

განათლებისა და კულტურულ ცვლილებათა ურთიერთკავშირთან დაკავშირებულ პრობლემებს უმეტესწილად „მესამე“ სამყაროს ქვეყნების უმრავლესობა აწყდება, მაგალითად, ლათინური ამერიკის ის ქვეყნები, რომლებსაც განვითარებად ქვეყნებად მიიჩნევენ და რომლებიც დასავლური ცივილიზაციისადმი ლოიალური დამოკიდებულებით გამოირჩევა. ადგილობრივი ინდიელები ამ საქმეში ჯერ კიდევ მარგინალებად რჩებიან. კულტურა და გაბა-

ტონებული საგანმანათლებლო სისტემა ლათინურ ამერიკაში ზემოქმედების ორმაგ სერიასაა დაქვემდებარებული: 1) დასავლური და ადგილობრივი კულტურები აქ თანაბარმნიშვნელოვნებით ხასიათდება და 2) სოციალურ სინამდვილეში ადგილობრივი კულტურის მატარებელ ეთნიკურ ერთობათა სტატუსი ძალიან დაბალია და ამას ხელს განათლების არსებული სისტემა უწყობს (მაგალითად, კმეიერის კვლევები ბრაზილიის სამხრეთით მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების ინტერკულტურულ საგანმანათლებლო დისკურსში ჩართვისაკენ იყო მიმართული).

ევროამერიკული გლობალური და ადგილობრივი ეთნიკური კულტურების დიალოგის პრობლემა დღეს მრავალი ქვეყნის საგანმანათლებლო პოლიტიკის წინაშე გადაუჭრელია. პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიური თეორიები შიგნით არსებობს მოსაზრება, რომ სასკოლო განათლება ეთნიკური უთანასწორობის გამრუდებას უწყობს ხელს. პრობლემის მოგვარებას ამ მიმართულების წარმომადგენლები განათლების სისტემის ღიაობასა და გახსნაობაში ხედავენ. ამ მხრივ განათლების სამაგალითო სისტემა იაპონიას აქვს. განათლების იაპონური კონცეფცია მთავარ აქცენტს უმაღლეს პროფესიულ (ტექნიკურ) განათლებაზე აკეთებს, რომელიც ტრადიციულ ნაციონალურ და რელიგიურ მსოფლმხედველობასთან ორგანულადაა შერწყმული. განათლების სფეროში მაღალი ეფექტის მისაღებად იაპონიას დიდი ძალისხმევა დასჭირდა, რაც, პირველ რიგში, სოციალური მობილობის კლანურ სისტემაზე უარის თქმით იყო განპირობებული.

განათლების ეთნოკულტურული პრობლემების კონტექსტით პ. ერნიმ აფრიკაში ჩატარებული ექსპერიმენტები გააანალიზა, თუმცა ეს ექსპერიმენტები სასურველი შედეგებიდან შორს იყო. ამ შემთხვევაში იგულისხმება განათლების რეფორმები გვინეაში 1959 წელს, მალიში 1962 წელს; სპეციალური საგანმანათლებლო და შემეცნებითი ტელევიზიები შემოღება კენიასა და ტანზანიაში. მთელი რიგი დოკუმენტური მასალების ანალიზის საფუძველზე შეკვლევარმა გააკეთა დასკვნა იმის შესახებ, რომ განათ-

ლების ინსტიტუტი და სოციოეკონომიკური ფაქტორები არ შეესაბამება ერთმანეთს, გარდა ამისა, ადგილობრივი აფრიკული ტომების ეთნოკულტურულ თავისებურებას რეფორმა არ ითვალისწინებდა. ერნის კვლევამ აჩვენა, რომ აფრიკული სკოლები სეგრეგაციის ხელშემწყობ მექანიზმებს წარმოადგენენ. გამოსავალს მეკვლევარი განათლების ეროპულ მოდელზე უარის თქმაში ხედავს. ამ ხალხებს ეროპული განათლება კი არა, თავიანთი კულტურისა და ტრადიციების, მათი ყოველდღიური ცხოვრების მოთხოვნების შესაბამისი საგანმანათლებლო სისტემა სჭირდებათ. ეროპულ განათლებაზე ფიქრი და ზრუნვა მხოლოდ ამის შემდეგ არის შესაძლებელი.

დ. გილბორნმა თავის წიგნში – „რასა, ეთნიკურობა და სასწავლო პროგრამა. სწავლა-განათლება პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში“ – დიდი ყურადღება მრავალეროვნული ინგლისური სკოლების განათლების პრობლემებზე გაამახვილა. იგი აღნიშნავს, რომ 80-იანი წლების ბოლოს და 90-იანის დასაწყისში მძაფრი დისკუსიის საგანი სასწავლო პროგრამა ხდება, კერძოდ, საკამათო იყო საკითხი ე. წ. უნივერსალური სასწავლო პროგრამის შესახებ, რომელიც პოლიეთნიკური კულტურის თავისებურებებს უნდა ითვალისწინებდეს.

70-იან წლებში ზოგიერთ სკოლაში შემოღებულ იქნა „შავკანიანთა შემსწავლელი“ კურსი, რომელიც აფროკარიბელთა დაბალი თვითშეფასების პრობლემის მოსაგვარებლად იყო განკუთვნილი, რაც, თავის მხრივ, შავკანიან მოსწავლეთა დაბალი აკადემიური მოსწრების მიზეზად იყო მიჩნეული; თანაც ამ კურსებს ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი პედაგოგები ასწავლიდნენ. მიუხედავად ამ ყველაფრისა, საქმე მაინც ვერ მოგვარდა. მსგავსმა მცდელობებმა მწვავედ დასვა საკითხი მულტიკულტურული განათლების არსისა და, საერთოდ, შესაძლებლობის შესახებ.

განათლების მეშვეობით სხვადასხვა ეთნიკურ უმცირესობათა ასიმილაციის პოლიტიკას რ. ჯენკსი დადებითად აფასებს, რადგანაც მიაჩნია, რომ ეს, უბრალოდ, ასი-

მიღაცია კი არ არის, არამედ ამ შემთხვევაში ეთნიკურ უმცირესობათა ნებისმიერ წარმომადგენელს განათლების მიღებისა და კარიერული ზრდის თანაბარი შესაძლებლობები ეძლევა.

ანტირასისტული საგანმანათლებლო პროგრამების მიმართ გულგრილი არც კ. მულარდია. ამ შემთხვევაში მას მხედველობაში უმცირესობათა კულტურის შენარჩუნებაზე ორიენტირებული სასწავლო პროგრამა აქვს, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ყველასათვის მისაღები სასწავლო პროგრამის შექმნა დღემდე მწვავე პრობლემაა. ასრთა სხვადასხვაობა, რომელიც ამ საკითხის შესახებ დისკუსიას ახლავს, ნათლად აისახა მანჩესტერის სკოლაში მომხდარ ფაქტში, როდესაც შაეკანიანი მოსწავლე სიკვდილამდე იქნა მიყვანილი მისი თეთრკანიანი თანატოლის მიერ.

მსგავსი დისკუსიების სისტემატიზების მცდელობა ჰქონდა დ. უილიამსს. მან სამი ურთიერთსაწინააღმდეგო მდგომარეობის გათვალისწინებით შემდეგი სახის ტიპოლოგია შექმნა:

- **ტექნიცისტური**, რომელიც კომპენსაციის იდეაზეა დამყარებული და აისახება პროგრამაში, რომელიც „გამასწორებელი სამუშაოს“ და ინგლისურის, როგორც მეორე ენის, ცოდნის აუცილებლობას მოიცავს;
- **მორალური**, რომელიც პიროვნებაზე ორიენტირებული პედაგოგიკის იდეას ემყარება და საკამათო საკითხებზე მსჯელობას ანტიდისკრიმინაციული შეხედულებების გაბათილების საშუალებად განიხილავს;
- **სოციალურ-პოლიტიკური**, რომელიც პლურალისტური საზოგადოების მოდელირებაზეა დამყარებული და სადაც სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფები ყველა მიმართებით თანაბარ მდგომარეობაში იმყოფებიან.

კოხენმა და მანონმა ე. წ. „იდეალური სასწავლო პროგრამა“ შეიმუშავეს. მის შინაარსში ეგზოტიკურ, ჩამორ-

ჩენილ მოსწავლეთა სტერეოტიპები არ აისახება. ასევე მასში ასახული არ არის სხვა კულტურების, ამ შემთხვევაში ბრიტანულის, დასავლური შეფასებები. ანტირასისტულ პრინციპებზე აგებულ სასწავლო პროგრამაზე ამახვილებს ყურადღებას განათლების კიდევ ერთი მკვლევარი ბრანდტი. ამ შემთხვევაში იგი დიდ მნიშვნელობას ფარულ პროგრამას ანიჭებს. ამ მიმართულებით ჩატარებული კვლევების შედეგად სასწავლო პროგრამის ორგანიზების შემდეგი პრინციპები იქნა ჩამოყალიბებული:

- მსოფლიოს კულტურული, ეთნიკური და სოციალური ჯგუფების სხვადასხვაობა უნდა აისახოს მაგალითებში, მოთხრობებში, კომუნიკაციებსა და ინფორმაციებში;
- მსოფლიოს კულტურული, ეთნიკური და სოციალური ჯგუფების წარმომადგენლები წარმოდგენილი და განხილული უნდა იყვნენ, როგორც ინდივიდები, რომელთაც ინტერნაციონალური და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებითი ორიენტაციები აქვთ;
- კულტურათა სხვადასხვაობა მათთვის დამახსიათებელი ტერმინებით უნდა იყოს გადმოცემული. უნდა მოვერიდოთ მათ „ეთნოცენტრისტულ“ ან „ევროპოცენტრისტულ“ შეფასებას;
- სასწავლო პროგრამა კორექტულ ინფორმაციას უნდა შეიცავდეს რასობრივი და კულტურული მსგავსება-განსხვავების შესახებ;
- ნებისმიერ მოსწავლეს პროგრამა იმის საშუალებას უნდა აძლევდეს, რომ საზოგადოების კულტურული მრავალფეროვნება პოზიტიური კუთხით დაინახოს;
ინდივიდუალურ და ინსტიტუციონალურ დონეზე რასიზმის პრობლემა ღია უნდა იყოს კორექტირებისათვის.

ჩვენთვის საინტერესო საკითხი ჯ. ბენქსმა დაწერილებით განიხილა თავის წიგნში „მულტიეთნიკური განათ-

ლება“. სხვა მკვლევარებისაგან განსხვავებით, მისი წიგნი სტუდენტ-ახალგაზრდობას შეეხება. მან სტუდენტების მიერ სამყაროს მრავალკულტურული აღქმის საკუთარი ვერსია შემოგვთავაზა, რომელიც 6 ძირითადი სტადიისაგან შედგება:

- **I სტადია.** თავიანთი ეთნიკური იდენტობით სტუდენტები კმაყოფილნი არიან, ამიტომ ეთნიკური ცნობიერების შემდგომი განვითარებისათვის ინტერდისციპლინური და ჰუმანიტარული მიდგომების პოვნაა აუცილებელი;
- **II სტადია.** სტუდენტები აცნობიერებენ თავიანთ ეთნიკურ იდენტობას და სხვა აუტსაიდერი ჯგუფებისადმი მტრობას გრძნობენ, ამიტომ პედაგოგი უნდა დაეხმაროს მათ სხვა ეთნოჯგუფებისადმი ნეგატიური დამოკიდებულების დაძლევაში;
- III სტადია.** სტუდენტებმა ობიექტურად უნდა შეაფასონ თავიანთი ეთნიკური იდენტობა და სწორი დასკვნები გამოიტანონ;
- **IV სტადია.** სტუდენტებს უნდა დაეხმაროთ კარგად გაერკვნენ სხვა ეთნიკური ჯგუფების ღირებულებებსა და ქცევის მანერებში;
- **V სტადია.** სტუდენტმა უნდა ისწავლოს პოლიეთნიკურ და გლობალურ სოციალურ გარემოში ცხოვრება;
- **VI სტადია.** ამ შემთხვევაში სტუდენტები იდენტიფიკაციის სამ – ეთნიკურ, ნაციონალურ და გლობალურ – დონეს იღებენ.

ბენქსის აზრით, მრავალეთნიკურ და გლობალურ განათლებას თავისი პრობლემები აქვს, როგორიცაა, მაგალითად, გლობალური და ნაციონალური საგანმანათლებლო მიზნების კოლიზიის საკითხი; იდენტიფიკაციის დონეების თანაფარდობის პრობლემა და სხვა. იდენტიფიკაციაში სოციოლოგი პიროვნების მიერ ღირებულებების, სტანდარტების, მოლოდინებისა და როლების შეთვისების სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პროცესს გულისხმობს. გარკვე-

ულ ჯგუფებთან პიროვნების იდენტიფიკაცია სოციალური როლებისა და ინტერესების ინტერნაციონალიზაციას ნიშნავს. ამის მიხედვით, სტუდენტი ოჯახურ, რასობრივ, ეთნიკურ და სხვა ფორმალურ თუ არაფორმალურ იდენტიფიკაციას განიცდის. ეს ევოლუციური, დინამიკური და არა სტატიკური პროცესია. სოციალიზაციის მსვლელობაში სტუდენტები სხვადასხვა ჯგუფის იდენტიფიკაციას განიცდიან:

- **I საფეხური ეთნიკურად დახურულია.** ამ შემთხვევაში სტუდენტი აფასებს საკუთარ ეთნიკურ იდენტობას და გაბატონებული კულტურისადმი უთანხმოების განცდა უჩნდება;
- **II საფეხური ეთნიკურად ღიაა.** ამ ეტაპზე სტუდენტი ეთნოცენტრულია. აუტსაიდერი ეთნოჯგუფის წევრები მისთვის ფანატიკოსებად და ექსტრემისტებადაა მიჩნეული;
- **III საფეხური მყარი ეთნიკური იდენტობაა.** ამ შემთხვევაში სტუდენტი ტოლერანტულადაა განწყობილი სხვა ეთნიკური ჯგუფებისადმი. ის კონფლიქტურ ფსიქოლოგიას დაძლევეს, ერკევეს საკუთარ და სხვის იდენტობაში;
- **IV საფეხური ბიეთნიკურია.** სტუდენტი საკუთარ და სხვის ეთნიკურ იდენტობას თანაბარ მნიშვნელობას ანიჭებს, ანუ მას ორი ეთნოკულტურის ფარგლებში მოქმედების მოთხოვნილება უჩნდება;
- **V საფეხური მრავალეთნიკურია.** სტუდენტს გაცნობიერებული აქვს სხვადასხვა ეთნოსების მნიშვნელობა ერთიანი ნაციონალური სახელმწიფოს შიგნით. იგი აზროვნების მაიდეალიზირებელი წესიდან მარეფლექსირებელზე გადადის;
- **VI საფეხური გლობალიზმია.** პიროვნება უნივერსალური ეთნიკური იდენტობების ინტერნაციონალიზებას ახდენს.

ბენქსის ინტენცია გლობალიზმისაკენ არის მიმართული, რომელიც ხალხებს შორის ურთიერთობათა მრავალი

პრობლემის გადაწყვეტას მოითხოვს. სტუდენტებისათვის გლობალური იდენტიფიკაციის საფეხური კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია ცოდნისა და ბანათლების გლობალიზაციის პირობებში, ამიტომ ბენქსი დენაციონალიზაციის მომხრეა, რაშიც მას ვერ დავეთანხმებით.

თავის წიგნში ბენქსმა მრავალკულტურული ბანათლების შემდეგი სახის პარადიგმებიც განიხილა:

- **ეთნიკური დანართის პარადიგმა.** მის მიხედვით, სასწავლო პროგრამებს სპეციალური დანართები უნდა ერთვოდეს, მაგალითად, ეთნიკური ღონისძიებების ჩამონათვალი, სპეციალური გაკვეთილები სახლში, ეთნიკური გმირების ბიოგრაფიების შესწავლა და სხვა;
- **ეთნიკური თვითგანვითარების კონცეფცია.** ისეთი ტიპის მეცადინეობებზე ორიენტირება, რომლებშიც ხაზგასმულია ეთნიკური ჯგუფების წვლილი ნაციის ფორმირებაში;
- **კულტურული დანაკარგების პარადიგმა.** იგი მცირე ჯგუფებზეა ორიენტირებული, რომელთა კულტურული და კოგნიტური დეფიციტი სპეციალური სასწავლო პროგრამებით იესება;
- **ენის პარადიგმა.** იგი ენების ცოდნის მხრივ ეთნიკურ უმცირესობათა მიმე მდგომარეობის გამოსწორებას გულისხმობს;

რასიზმის პარადიგმა. ამ შემთხვევაში საგანმანათლებლო დისკურსის ძირითად პრობლემად რასიზმი მიიჩნევა, ამიტომ დიდი პასუხისმგებლობა მასწავლებლებს ეკისრებათ, შესაბამისად, მათთვის სპეციალური მეცადინეობების შემოღებაა საჭირო;

- **რადიკალური პარადიგმა.** იგი ეთნიკური უმცირესობებისთვი კულტურული თავისუფლების გარემოს შექმნაზეა მიმართული;

გენეტიკური პარადიგმა. ბიოლოგიური მახასიათებლების გამო ეთნიკური და დაბალი სოციალუ-

რი ფენის წარმომადგენლები მთელ რიგ საგანმანათლებლო სიძნელეებს აწუძებიათ. ამიტომ მათთვის ისეთი დამატებითი მეცადინეობებია საჭირო, რომლებიც აქცენტს მერიტოკრატიაზე აკეთებენ;

კულტურული პლურალიზმის პარადიგმა. მის მიხედვით, განათლება ეთნიკურ იდენტობასა და ტოლერანტობასთან უნდა იყოს შესაბამისობაში. სასწავლო პროგრამები ეთნიკურ და სხვა უმცირესობათა მახასიათებლებს უნდა ითვალისწინებდნენ.

- **კულტურულ განსხვავებათა პარადიგმა.** მრავალეთნიკური და მრავალკულტურული გარემოს თავისებურებანი სასწავლო პროგრამაში აუცილებლად უნდა აისახოს;
- **ასიმილაციის პარადიგმა.** იგი ყველასათვის მისაღები ერთიანი საგანმანათლებლო სივრცის ფორმირებაზეა ორიენტირებული (რაც ასევე ალბათ ძნელი მისაღწევია).

ყველა ეს პარადიგმა პოლიკულტურული განათლების გამოხატულებაა, რომლის უმთავრესი პრობლემა ენისა და საგანმანათლებლო პოლიტიკის ურთიერთდამოკიდებულებას შეეხება. კერძოდ, მწვავედ დგას საკითხი საგანმანათლებლო პოლიტიკის ფარგლებში ენის გლობალიზაციის შესახებ, რომლის ძირითადი ეტაპები, ბენქსის მიხედვით, შემდეგია:

- **ასიმილაცია;**
- **პლურალიზაცია;**
- **ინტერნაციონალიზაცია;**
- **დიალექტების გამოყენება;**

– ასიმილაცია ენობრივი პოლიტიკის ისეთი ეტაპია, რომელიც ნაციის ფარგლებში მაჟორიტარული ლინგვისტური და კულტურული ჯგუფების გაბატონებულ მდგომარეობას აღიარებს. იგი ერთიანი ენობრივი სტანდარტების

შემოდებას გულისხმობს. ასეთია, მაგალითად, აშშ-ში ინგლისური ენა;

– **პლურალიზაცია** კულტურული პლურალიზმის აღიარებას უკავშირდება. ამ შემთხვევაში სასწავლო პროგრამაში სხვადასხვა ენები თანაბარ მდგომარეობაშია წარმოდგენილი;

– **ინტერნაციონალიზაცია** მრავალენოვან სასწავლო პროგრამებს გულისხმობს. ამის მაგალითია შეეიცარია, სადაც ოთხი ენა ფუნქციონირებს;

– **ადგილობრივი დიალექტების გამოყენება** იმ ქვეყნების სასწავლო პროგრამებს ეხება, რომლებმაც დეკოლონიზაციის პროცესი გაიარეს.

ბენქსმა და განათლების სოციოლოგიის სხვა დასავლელმა წარმომადგენლებმა კარგად უწყიან, რომ ენა კულტურის ძირეული ელემენტია, ამიტომ ეროვნული ენები მსგავს საგანმანათლებლო პროგრამებს ყოველთვის თავიანთ საწინააღმდეგოდ განიხილავენ. ამ შემთხვევაში საკითხისადმი ფრთხილი და გააზრებული მიდგომაა საჭირო. მრავალენოვანი განათლებას ცალკეული ეთნოსები არ უნდა შეეწირონ. ინტერდისციპლინარული განათლება, როგორც უცხოელ მკვლევრებს წარმოდგენიან, საქმეს ეერ შეეღის.

საბოლოოდ უნდა დავასკენათ, რომ პოსტმოდერნისტული ეთნოკულტურული დისკურსის თემატიკა ეთნიკური დისკრიმინაციით და მისი საპირისპირო ინტერნაციონალური, გლობალური განათლების სისტემითა და ამ ასპექტით მთელი რიგი საგანმანათლებლო პროგრამების შემოღებით შემოიფარგლება, რასაც გარკვეული ნაკლოვანება ახასიათებს. კერძოდ, მასში უფრო დომინანტურია ის, რაც „უნდა იყოს“, ვიდრე ის, რაც „არის“ სინამდვილეში. შესაბამისად, ძნელია მათი რეალური ვითარების ადეკვატურ თეორიებად განხილვა. მიუხედავად ამისა მათი თემატიკა აქტუალურია.

ლიტერატურა:

1. ჯ. ბენქსი, მულტიეთნიკური განათლება (ინტერნეტ-ვერსია, რუს. ენაზე);
2. ნ. სმელზერი, განათლება, წიგნში „სოციოლოგია“ (ინტერნეტ-ვერსია SOCIUM.Ge-ზე);
3. Gillborn D. Race, ethnicity and Education: Teaching and Learning in Multi. Ethnic schools. London: Unwin hyman ,1990;
4. Camilleri C. Cultural antropolgy and education (Published by cogan page in association with UNESCO) 1986.

ეს საინტერესოა

კახა ქეცბაია

**ტოლერანტობის კულტურა საქართველოს
ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში
(2008 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით)**

შესავალი

დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს განვითარების გაზაზე სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმების პარალელურად სასიცოცხლო მნიშვნელოვანია განათლების რეფორმა. თუმცა უნდა ითქვას, რომ გარდამავალ პერიოდში რეფორმები ძნელად თუ გამოიღებენ სასურველ შედეგს, მით უმეტეს, მაშინ, როცა ეს ყველაფერი ე.წ. ეთნო-კონფლიქტებისა და ლამის სამოქალაქო დაპირისპირების ფონზე მიმდინარეობს. ამიტომაც უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება გასატარებელი რეფორმების შემზადებას, გააზრებასა და შედეგზე ორიენტირებას. ძალზე ხშირად ხმაურითა და აუიოტაჟით ჩატარებული რეფორმის შედეგი ნულის ტოლია, რაც თავის მხრივ უკუშედეგს იძლევა და სახელს უტეხს ტერმინით დემოკრატიას, ჰუმანიტარულ ღირებულებებს. ამდენად, რეფორმის ნაცვლად ხელში გვრჩება ფსევდორეფორმა, თუმცა ერთი რამ საესებით ნათელია: ერთხელ და სამუდამოდ უარი უნდა ეთქვას ძველ, განათლების საბჭოურ სისტემას, რომელმაც პიროვნების ნიველირება მოახდინა. ისტორიას ჩაბარდა მარქსისტულ-ლენინური პედაგოგიკა და განათლების მეცნიერებები სახელმწიფოს განვითარების სამსახურში ჩადგა. მიუხედავად ამისა, ხარვეზები მაინც არის. კერძოდ, კადრები, რომლებმაც ცხოვრებაში უნდა დანერგონ სიახლეები, თავად არიან მოუმზადებელნი ამისათვის და მათი „დემოკრატიული ცოდნის“ მარაგი მალე იწურება. გარდა ამისა, მოწინავე ქვეყნების გამოცდილების გადმოღებითაც ვერ

გვარდება პრობლემა თუნდაც იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ჯერ კიდევ ძალაშია ძველი იდეოლოგიის გადმონაშთები და, რაც მთავარია, ამჟამინდელი მწვავე სოციალური ფონი, რაც ყველაზე მეტად თვალშისაცემია განათლების სისტემაში, კერძოდ სასკოლო განათლებაში (ყველა ჩვენ მიერ ზემოთ აღნიშნული პრობლემა და ხარვეზი შეეხება განათლების სისტემას). ფაქტია, რომ „ძველმა კადრებმა“ სრულად ვერ დაძლიეს „ძველი განათლების“ ბარიერი, იმიტომ რომ მათ თვითგანათლებაზე სერიოზული მზრუნველობა არაეის გამოუჩენია. ასეთ ვითარებაში ძველია საუბარი ახალი სახელმძღვანელოებისა და ახალი „ეროვნული სასწავლო გეგმის“ წარმატებაზე. ეს ყველაფერი ძველ ტიკში ახალი ღვინის ჩასხმას უფრო ჰგავს. ამიტომ რეფორმის მსვლელობისას აუცილებელია ამ პრობლემათა სათანადო გააზრება და შესაბამისად მოგვარება.

ღია, სამოქალაქო, დემოკრატიული და ლიბერალურ ღირებულებებზე დაფუძნებული საზოგადოების მშენებლობა ილუზია იქნება, თუ ამ პროცესში ჩართულ ყველა სუბიექტს არ ექნება სწორი, სათანადო ღირებულებითი ორიენტაცია. პირველ რიგში საყურადღებოა სასკოლო განათლებისა და აღზრდის სისტემა. სასწავლო პროგრამებიც აქეთკენ უნდა იყოს ორიენტირებული და, შესაბამისად, სასკოლო სახელმძღვანელოებიც ამ პრინციპებზე უნდა აიგოს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ღია საზოგადოების ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპი არის ტოლერანტობა. ამის გათვალისწინებით ჩვენი ინტერესის საგანია საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ არის წარმოდგენილი ტოლერანტობის კულტურა ახალი, უკვე მოქმედი „ეროვნული სასწავლო გეგმის“ მიხედვით შედგენილ საქართველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში. კვლევის მეთოდებიდან გამოვიყენეთ შედარებითი ლოგიკური ანალიზისა და, ნაწილობრივ, კონტენტ-ანალიზის მეთოდი. აქვე შევნიშნავთ, რომ ამ ტიპის კვლევა-ძიება სრულებით არ ითვალისწინებს სასკოლო სახელმძღვანელოთა ავტორების მიზანმიმართულ კრიტიკას და მათ პროფესიონა-

ლიზმში ეჭვის შეტანას. მისი მიზანი პრევენციულია და არსებული ვითარების ანალიზის საფუძველზე შესაძლო რეკომენდაციების შემუშავებას ითვალისწინებს ტოლერანტობის კულტურის სწავლებისა და აღზრდის ხარისხის ასამაღლებლად საჯარო სკოლებში (პედაგოგებსა და მოსწავლეებში).

შენიშვნა: „ეროვნულ სასწავლო გეგმაში“ (თბ., 2006) – „საგნობრივი პროგრამა საქართველოს ისტორიაში, გეოგრაფიასა და საზოგადოებრივ მეცნიერებებში“ – ჩამოთვლილია ის მაღალზნეობრივი ღირებულებები, რომლებზეც სკოლის მოსწავლე უნდა აღიზარდოს. აქ ჩამოთვლილი რვა ღირებულებიდან ტოლერანტობა მეშვიდეა. ეს ალბათ იმას ნიშნავს, რომ „ეროვნული სასწავლო გეგმით“ საქართველოს ისტორიის სწავლებამ მოსწავლე, სულ მცირე, უნდა აღზარდოს ტოლერანტობის კულტურის მატარებელ პიროვნებად. ამის გათვალისწინებით ენახოთ, რა ვითარება გეაქვს საქართველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში. ამის გაკეთება მით უფრო უპრიანია, როცა ყველა სახელმძღვანელოს უკანა მხარეს აწერია: „სახელმძღვანელო შეესაბამება ეროვნული სასწავლო გეგმით ამა და ამ კლასისათვის გათვალისწინებულ მოთხოვნებს“, რომელთა შორის ერთ-ერთი ტოლერანტობის კულტურაზე სწავლა და აღზრდაა.

§1 „ჩვენი სამშობლოს მატიანე“-მე-5 კლ. სახელმძღვანელო

ა). არსებული მდგომარეობა

სახელმძღვანელოში ძირითადი, საეაღდებულო ტექსტის გარდა შეტანილია მრავალფეროვანი დამატებითი ინფორმაცია. ესენია: რუკები, ინფორმაცია ისტორიული პიროვნებების შესახებ, გეოგრაფიულ და ეთნოგრაფიულ სახელთა განმარტებები, ინფორმაცია ისტორიული ძეგლების შესახებ, ლექსიკონი – „სიტყვის კონა“, კითხვები და დავალებები, ილუსტრაციები და ა.შ.

ძირითად ტექსტში, რომელიც საგანგებო საგანგებო მასალაა სახელმძღვანელოში, არსად არ არის წარმოდგენილი ტოლერანტობის საკითხი. მით უფრო როდესაც საუბარია ისეთ თემებზე, როგორიცაა: „ქრისტიანობა საქართველოში“, „ეკლესია“ (თავი მეოთხე); „დავით აღმაშენებელი“ (თავი მერვე); ტოლერანტობის მაგალითი წიგნში წარმოდგენილია ცოტნე დადიანის გმირობის ამსახველი მასალით, მონღოლების მიერ მისი შეწყენარებით (იხ. X თავი – „მონღოლობა“) და ოღლა გურამიშვილის მიერ ილიას მკვლელების შეწყალების ფაქტის გადმოცემით (თავი მეცამეტე – „ილია ჭავჭავაძე“), თუმცა არც ერთი ეს მასალა ძირითად ტექსტში შეტანილი არ არის.

სახელმძღვანელოში უხედაა მოცემული მთელ რიგ ქართულ და უცხოურ სიტყვათა განმარტებანი. მაგალითად: „ტიტული“ (გვ.9), „ტრადიცია“ (გვ.7), „ბელადი“, „რიტუალი“ (გვ.13), „წარმართი“, „რჯული“ (გვ.23), „პანთეონი“ (გვ.32), „ექსპონატი“ – (გვ.95), „ოპოზიცია“ და ა.შ. სახელმძღვანელოში არსად არ არის ნახსენები სიტყვა „ტოლერანტობა“, რაც ძალზე საკვირველია. მასში მოყვანილი ტოლერანტობის ორად ორი ფაქტის შესახებ უნდა ითქვას, რომ ისინი აქ მოხედა არა იმიტომ, რომ ტოლერანტობის ნიშნებს წარმოადგენენ, არამედ ისინი ძირითადი საგანგებო მასალიდან გამომდინარეობს რომელიც ტოლერანტობის თემატიკიდან ძალზე შორს დგას. იმას, რომ ეს ფაქტები ტოლერანტობაზე მეტყველებენ, მოსწავლე (მეხუთეკლასელი) თვითონ უნდა მიხედეს როგორმე ან დაკვირვებულმა პედაგოგმა უნდა აუხსნას.

ტოლერანტიზმი ისტორიულად რელიგიური დატვირთვით ჩამოყალიბდა და მხოლოდ შემდგომში მიიღო სამოქალაქო, ლიბერალური და პოლიტიკური ფუნქცია, ამიტომ გაუგებარია ის ფაქტი, რომ სახელმძღვანელოში, რომელშიც უამრავი რელიგიური თემაა განხილული, კრინტი არ არის დაძრული რელიგიური ტოლერანტობის შესახებ. არადა საქართველოს ისტორიაში მსგავსი ფაქტები მრავლად მოიპოვება, თუნდაც დავით აღმაშენებლისა და თამარის მეფობის მაგალითზე. ეს სახელმძღვანელოს ავტორ-

თა ყურადღების მიღმაა დარჩენილი. არსებული ვითარების ეს თუნდაც მცირე ანალიზიც კი საკმარისია იმისათვის, რომ გარკვეული რეკომენდაციები მიეცეთ სახელმძღვანელოს ავტორებს ან მათ, ვისაც მათი მონიტორინგი ევალებათ.

ბ) პრაქტიკული რჩევა-რეკომენდაციები

1. სასურველია და ამასთან ერთად აუცილებელი, რომ სახელმძღვანელოში სპეციალური განხილვის საგანი იყოს ტოლერანტობის თემატიკა; იგი უნდა შეტანილ იქნეს ძირითად, სავალდებულო საგაკვეთილო მასალად და მის შესახებ მოსწავლეებს უნდა მიეცეთ კითხვები და დავალებები, სხვადასხვა სახის სავარჯიშოები და ა.შ;

2. აუცილებელია ტერმინ „ტოლერანტობის“ განმარტება და ტოლერანტობის სხვადასხვა ფორმების ამსახველი ისტორიული მასალის მოტანა;

3. სასურველია დამოუკიდებელი წერითი დავალებების მიცემა ტოლერანტობაზე.

§2. „საქართველოსა და მსოფლიოს ისტორია/გეოგრაფია“ – მე-7 კლ. სახელმძღვანელო.

ა) არსებული მდგომარეობა

სახელმძღვანელოში მოცემულია ძირითადი ტექსტი, ისტორიული წყაროები (ტექსტი ან ილუსტრაცია), ცნობები გაკვეთილში განხილულ საკითხთან დაკავშირებით, გაკვეთილზე შესასრულებელი და გაკვეთილის შემაჯამებელი სავარჯიშოები, ლექსიკონი, შესასწავლი თავის მთავარი იდეები და ა. შ. წიგნს თან ერთვის დანართები (ისტორიული და გეოგრაფიული ხასიათის რუკები და სტატისტიკური მონაცემების ამსახველი მასალები). მასში მრავალი ისტორიული და გეოგრაფიული საკითხია გააანალიზებული. აქ ტოლერანტობის გარდა ყველაფერზეა საუბარი, მაგალითად: „დრო და სივრცე“, „საზოგადოება და სახელმწიფო“, (უძველესი დროიდან მოყოლებული XX საუკუნის ჩათვლით), „კანონები“ და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ამ 350-გვერდიან წიგნში საერთოდ არ არის ნახსენები ტოლერანტობა და, შესაბამისად, არც ერთი გაკვეთილი არ ეძღვნება ტოლერანტობის კულტურას არც საქართველოს და არც მსოფლიო ისტორიაში. ეს ვითარება კიდევ უფრო საკვირველია, როცა წიგნში საუბარია ისეთ თემებზე, როგორიცაა: კანონები და სამართალი, დემოკრატია და დიქტატურა და სხვა. წიგნში მრავალი ისტორიული პიროვნებაა დახასიათებული, თუმცა არც ერთი მათგანისათვის ტოლერანტობა ნიშანდობლივი არ არის (არა და ამის ნიმუშია თუნდაც ალექსანდრე მაკედონელი). წიგნის მეხუთე თავი რელიგიას შეეხება. მისი ძირითადი იდეები ასეთია: „რწმენის რაობა, პოლითეიზმი და მონოთეიზმი, რელიგიების განსხვავება, განსხვავება აღმოსავლურ და დასავლურ ქრისტიანობას შორის“ (გვ.129); განსაკუთრებით საინტერესოა ამ თავის ბოლო პარაგრაფი „რელიგიები საქართველოში“ (გვ.158), რომელშიც მოცემულია მხოლოდ მოკლე ინფორმაცია საქართველოში არსებული რელიგიების შესახებ ილუსტრაციებითურთ.

(ლუთერანული ეკლესია, მეჩეთი, სინაგოგა, ქურთი გოგონების ციკვის ამსახველი სურათი და ა.შ.), თუმცა არაფერია ნათქვამი ქართველთა ტოლერანტობაზე. ამას ავტორები ალბათ ქვეტექსტში ან კონტექსტში თუ გულისხმობენ, რაც მოსწავლისათვის საიდუმლოდ რჩება. ისმის კითხვა: ნუთუ შეიძლება ისაუბრო საქართველოში, არსებული სხვადასხვა რელიგიების შესახებ და ხაზი არ გაუსვა ტოლერანტობის კულტურას საქართველოში. ანდა ქართველი ებრაელების ისტორია არ გაიხსენო? ვფიქრობთ, რომ ამ მხრივ სახელმძღვანელო სერიოზული ხარვეზის შემცველია და მოითხოვს შესწორებების შეტანას.

ბ) პრაქტიკული რჩევა-რეკომენდაციები

1. ძირითად ტექსტში, საგაკვეთილო მასალაში სასურველია და საჭიროა ცალკე თავის შეტანა: „ტოლერანტობის კულტურა მსოფლიოსა და საქართველოში“, შესაბამისი კითხვებითა და სავარჯიშოებით, საშინაო და საკ-

ლასო წერილობითი და ზეპირი დავალებებით;

2. სასურველია ტოლერანტობის ამსახველი ისტორიული ფაქტების მოყვანა და კლასში დისკუსიის გამართვა;

3. წიგნის მეხუთე თავს „რელიგია“ სასურველია დაემატოს – „რელიგიური ტოლერანტობა“.

4. მეგრე თავში „კანონები“ სასურველია ცალკე თემის დამატება სახელწოდებით: „ტოლერანტობა და კანონები“;

5. აუცილებელია წიგნში მოცემულ ლექსიკონებში სიტყვა „ტოლერანტობის“ შეტანა;

6. სასურველია პრაქტიკული სავარჯიშოების შეტანა ტოლერანტობის კულტურაზე;

7. ზოგადად სასურველია, რომ სახელმძღვანელოს შედგენისას ავტორებს მხედველობიდან არ გამოორჩეთ ტოლერანტობის თემა და სასწავლო მასალა წარმოდგენილ იქნეს ისე, რომ იგი ხელს უწყობდეს მოსწავლის აღზრდას მაღალზნეობრივ ღირებულებებზე.

§3. „საქართველოსა და მსოფლიოს

ისტორია/გეოგრაფია“ – მე-8 კლ. სახელმძღვანელო

ა) არსებული მდგომარეობა

ტოლერანტობის კულტურის ასპექტით ამ სახელმძღვანელოშიც იგივე სურათია, რაც მეშვიდე კლასის სახელმძღვანელოში. ოღონდ, მისგან განსხვავებით, ამ წიგნში მე-9 თავი მთლიანად კულტურას ეხება, მაგრამ მკითხველის მოლოდინი, რომ ამ თავში მაინც იქნებოდა ტოლერანტობაზე საუბარი, ცრუდება. ამ თავში განხილულია საკითხები: „განათლება“ (გვ.416); „საზოგადოება და კულტურა“ (გვ.425); უცნაურია, რომ აქ არსად არ არის ნახსენები სიტყვა „ტოლერანტობა“. თემას „საზოგადოება და კულტურა“ თან ახლავს მკირე ცნობა სახელწოდებით „მიტევების კვირა“ ოღონდ ამ შემთხვევაში შემწეობა წარმოდგენილია, როგორც ქვეყნის კულტურის ნიმუში და მეტი არაფერი. გეოგრაფიის შესახებ საკითხს ეხე-

ბა „სტუმარმასპინძლობა კავკასიის ხალხებში“, თუმცა აქაც ტოლერანტობა განსახილველ საკითხთა მიღმა დარჩენილი. თავის – „კულტურა“ – ძირითადი იდეებია: კულტურის ძირითადი ელემენტები, პიროვნებისა და საზოგადოების კულტურულობის განმსაზღვრელი ძირითადი ნიშნები, ურთიერთობისა და ქცევის კულტურა ამა თუ იმ საზოგადოებაში და ა.შ. სრულიად გაუგებარია, თუ რატომ არ არის ამ შემთხვევაში განხილული ტოლერანტობის კულტურის საკითხი. სახელმძღვანელოს გაცნობისას ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ იგი მოკლებულია ერთიან კონცეპტუალურ მოდელს. ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით სათანადო დონის ვერანაირ ინფორმაციას ვერ ვიპოვით წიგნში, ბუნებრივია, ვერც წიგნისათვის თანდართულ „ტერმინთა საძიებელში“ (გვ.461-464) სადაც ტოლერანტობაზე არაფერია ნათქვამი.

ბ) პრაქტიკული რჩევა-რეკომენდაციები

1. წიგნის მე-9 თავში „კულტურა“ სასურველია შეტანილ იქნეს შემდეგი საკითხები: „ტოლერანტობის კულტურა“, „კულტურათა დიალოგი“;

2. წიგნის ამავე თავის ძირითად იდეებში აუცილებლად უნდა შეტანილ იქნეს ტოლერანტობის ცნება;

3. სასურველია მოსწავლეებს პქონდეთ ინფორმაცია ტოლერანტობის სახეადასხვა ფორმების შესახებ, იცოდნენ მათ შორის მსგავსება-განსხვავება, მაგალითად, რა არის რელიგიური ტოლერანტობა და რით განსხვავდება იგი პოლიტიკური ტოლერანტობისაგან და ა.შ;

4. სახელმძღვანელოში კავკასიის ხალხებში სტუმარმასპინძლობის საკითხის განხილვა სასურველია ტოლერანტობის ასპექტით და მხატვრული ლიტერატურიდან შესაბამისი მაგალითების მოყვანით (ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებიდან, „ვეფხისტყაოსნიდან“ და სხვ.).

5. სასურველი იქნებოდა ანტიტოლერანტული ისტორიული ფაქტების მოყვანა და მათ გარშემო დისკუსია და მოსწავლეთა მოსაზრებების პოზიტიური კორექტირება. ანტიტოლერანტული ქცევის მავნებლობის ჩვენება და დასაბუთება.

§4. „საქართველოს ისტორია“ – მე-9 და მე-10 კლ. სახელმძღვანელოები

(ამჟამად ეს სახელმძღვანელოები ამოღებულია პროგრამიდან, ახლები ჯერ არ გამოცემულა, თუმცა მათი ანალიზი ტოლერანტობის კულტურის ასპექტით ახალი და ძველი სახელმძღვანელოების შედარებისა და შესაბამისი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა).

ა) არსებული მდგომარეობა

სახელმძღვანელოთა ანალიზი აჩვენებს, რომ მათში ტოლერანტობის კულტურა სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი; ზოგადად და უხეშად შეიძლება ითქვას, რომ ისტორიის სახელმძღვანელოში (ნებისმიერში) მოცემული ცალკეული ისტორიული ფაქტები იმპლიციტურად გულისხმობენ ტოლერანტობის კულტურას, რაც, ჩვენი აზრით, არ ამართლებს არსებულ საგალალო მდგომარეობას იმ უბრალო მიზეზიდან გამომდინარე, რომ სკოლის სახელმძღვანელო მოსწავლეს უნდა აძლევდეს კონკრეტულ საკითხზე დასაბუთებულ და ამომწურავ ცოდნას, რასაც ზემოთ ხსენებული სახელმძღვანელოები მოკლებულია. ამ წიგნებით კი წლების განმავლობაში (დაახლოებით 5-6 წელი) ისწავლებოდა საქართველოს ისტორია.

ბ) პრაქტიკული რჩევა – რეკომენდაციები

1. სასურველია მე-9 და მე-12 კლასების საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში სათანადო დონეზე შეტანილ იქნეს ტოლერანტობის კულტურა შესაბამისი სავარჯიშოებითა და ყველა საჭირო მასალით.

§5. „საქართველოს ისტორია“ – მე-11 კლ. სახელმძღვანელო

ა) არსებული მდგომარეობა

სახელმძღვანელოს გარეკანის (უკანა მხარე) შიდა გვერდზე მოტანილია „ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები“, რომლის ერთ-ერთი პუნქტი ასეთია: „საქართვე-

ლოს ზოგადი განათლების სისტემაში მიღებული გამოცდილების საფუძველზე მოზარდმა უნდა შეძლოს „... იყოს კანონმორჩილი, ტოლერანტული მოქალაქე“. 350-გვერდიან წიგნში ეს ერთ-ერთი იშვიათი შემთხვევაა, სადაც ტოლერანტობა არის ნახსენები. მეორე შემთხვევა არის მე-2 თავის 24-ე პარაგრაფში – „მონღოლები“. წყარო №1 გვამცნობს მონღოლთა ტოლერანტულ დამოკიდებულებას სხვა რელიგიების მიმართ (გვ.162). ოღონდ მონღოლთა ტოლერანტობა სხვა რელიგიების მიმართ ახსნილია მათი ინდიფერენტულობით ზოგადად რელიგიის მიმართ. ეს ერთ-ერთი ფაქტია (თუმცა არასწორად ახსნილი) სახელმძღვანელოში, რომელიც ეხება რელიგიურ ტოლერანტობას, თუმცა საკითხი მხოლოდ ისტორიულ ჭრილშია წარმოდგენილი და მოსწავლეთათვის საკითხის თეორიული მხარე დიად არის დატოვებული. ამ შემთხვევაში მისასალმებელი ფაქტია, რომ ნახსენებია ტოლერანტობის ცნება. ამავე თავის §13 ეხება ისლამსა და ისლამურ სახელმწიფოს. მას ერთვის წყარო №3 „ბიბლიის ელემენტები ყურანში და დამოკიდებულება იუდეველთა და ქრისტიანთა მიმართ“ (გვ.97). აქაც იგნორირებულია ტოლერანტობა და საკითხი მხოლოდ ისტორიულ პლანშია წარმოდგენილი. ხსენებული დოკუმენტის გამოყენება კი სავსებით შესაძლებელი იყო კულტურათა და რელიგიათა შორის ტოლერანტობისა და დიალოგის მაგალითად.

ბ) პრაქტიკული რჩევა-რეკომენდაციები

1. სასურველია მეტი ყურადღება დაეთმოს ტოლერანტობის საკითხს და იგი შეძლებისდაგვარად შეტანილ იქნეს სახელმძღვანელოში;

2. ტოლერანტობის კულტურის საკითხის სასკოლო სახელმძღვანელოებში შეტანისას გათვალისწინებულ იქნეს ფილოსოფოსებისა და კულტუროლოგების მოსაზრებები აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და ისინი ჩართულ იქნენ სახელმძღვანელოების შექმნაში.

ზოგადი დასკვნები და შენიშვნები

* საბოლოოდ შეიძლება დაეასკენათ, რომ მე-5, მე-7, მე-8, (მე-9 და მე-10), და მე-11 კლასის საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში ტოლერანტობის კულტურა სათანადო დონეზე წარმოდგენილი არ არის;

* შექმნილი ვითარება გეკარნახობს, რომ შესაძლებელია ცალკე, თუნდაც არჩევითი, სასკოლო კურსის შემოღება სახელწოდებით „ტოლერანტობის კულტურა“ და მის შექმნაში პროფესიონალების ჩართვა;

* აქვე შევნიშნავთ, რომ შესაძლებელია სახელმძღვანელოში გამოყენებული არ იყოს სიტყვა „ტოლერანტობა“, მაგრამ მოცემული მასალა სრულ წარმოდგენას იძლეოდეს მის შესახებ, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებზე.

* სახელმძღვანელოების გაცნობისას რჩება ისეთი წარმოდგენა, თითქოს ყველა მათგანი ერთმანეთის იდენტურია და ძნელია დადგენა, მათში მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურება გათვალისწინებულია თუ არა.

* საბოლოოდ კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, რომ წარმოდგენილი შენიშვნები წიგნის ავტორებმა არ უნდა გაიგონ, როგორც მათი საწინააღმდეგო კრიტიკა მათ შეიძლება მხედველობიდან გამორჩათ ტოლერანტობის პრობლემა და ამიტომაც აუცილებელია ამ ხარვეზის დროულად გამოსწორება, რათა სახელმძღვანელო ფორმალურად კი არ უნდა იყოს თანხმობაში „ეროვნულ სასწავლო გეგმასთან“, არამედ რეალურადაც

§11. ჯონ დიუი: განათლების პრაგმატისტული კონცეფცია, ინსტრუმენტალური პედაგოგიკა, კონსტრუქტივიზმი, განათლება და დემოკრატია

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

პრაგმატიზმი; ინსტრუმენტალიზმი; ექსპერიმენტული პედაგოგია; სასკოლო განათლება და დემოკრატია; კონსტრუქტივიზმი; გამოცდილებით სწავლა; ჩიკაგოს ექსპერიმენტი.

XIX და XX საუკუნეების მიჯნაზე აშშ-ში გაჩნდა პედაგოგიური მიმართულება, რომელიც თავის ფუძემდებლურ თეორიულ პრინციპებს, არგუმენტებსა და სისტემებს პრაგმატიზმის ფილოსოფიიდან იღებდა.* პრაგმატიზმის გავლენა ამ ქვეყანაში იმითაც იყო განპირობებული, რომ მისთვის დამახასიათებელი ფილოსოფიური კატეგორიები და პრინციპები კარგად მოერგო ე. წ. „საშუალო ამერიკელის“ მერკანტილურ და უკიდურესად პრაქტიკულ სულისკეთებას. ამან, ბუნებრივია, განათლებისა და პედაგოგიკის სფეროზეც მოახდინა გავლენა, რომლის დასრულებული სახე პრაგმატისტ ჯონ დიუის განათლების ფილოსოფიური და სოციალური კონცეფციაა. მართალია, კლასიკური გაგებით ჯონ დიუი განათლების სოციოლოგიის წარმომადგენელი არ არის, მაგრამ მისმა განათლების ფილოსოფიურმა თეორიამ დიდი გავლენა მოახდინა განათლების თეორიულ-სოციოლოგიურ იმპლიკაციებზე ამიტომ, ბუნებრივია, მის კონცეფციას გვერდს ვერ აეუვლით. დიუის მიერ შექმნილი განათლების პრაგმატისტული კონცეფცია, ინსტრუმენტალური პედაგოგიკის და დემოკრატიული საზოგადოების მშენებლობისთვის განათლების როლისა

* პრაგმატიზმი (ბერძ. – pragma – მოქმედება) თანამედროვე დასავლური, უფრო ამერიკული, ფილოსოფიის სუბიექტურ-იდეალისტური მიმართულება, რომელიც ჭეშმარიტებად აღიარებს იმას, რაც პრაქტიკულად სასარგებლოა; შემთხვევითი არ არის, რომ კლასიკური გაგებით პრაგმატიზმი ამერიკული მოვლენაა, რადგანაც ამერიკელებს ტრადიციულად ინტერესთა და მამოძრავებელ ძალთა პრაქტიკული, სარგებლიანი გამოყენებისაკენ აქვთ მიდრეკილება (მისი ცნობილი წარმომადგენლები არიან პირსი, ჯეიმზი, დიუი და სხვები).

და მნიშვნელობის შესახებ გამოთქმული მოსაზრებანი სიცოცხლისუნარიანია დღესაც. განათლების თანამედროვე სოციოლოგიურ თეორიებსა და ემპირიულ მოდელებში ხშირად გაიელვებენ ხოლმე ამ კონცეფციათა სილუეტები.

განათლებისა და პედაგოგიკის შესახებ დიუის კონცეფცია ჩამოყალიბებულია მის ნაშრომებში: „სკოლა და სასოგადოება“ (1899), „სკოლა და ბავშვი“ (1902), „მომავლის სკოლა“ (1915), „დემოკრატია და განათლება“ (1916). ეს წიგნები რუსოს, ფრებელის, პესტალოცის და პედაგოგიკის სხვა კორიფეთა იდეებისა და ამერიკული სკოლის დაწერილებითი ანალიზის საფუძველზეა შექმნილი. ამასთან, დიუის საშუალო სკოლაში მუშაობის შედეგად ძალიან კარგი პედაგოგიური პრაქტიკა პქონდა, რომელიც მოგვიანებით, ჩიკაგოს უნივერსიტეტში ფილოსოფიისა და პედაგოგიკის კათედრის ხელმძღვანელობისას, მის მიერ შექმნილი ექსპერიმენტული სკოლა-ლაბორატორიის მუშაობაში გამოიყენა. დიუი თავისი თეორიის სისწორეს ამ ლაბორატორიაში ამოწმებდა. მის მიერ შემუშავებულ პრაქტიკული ხასიათის მრავალ მიგნებას თავის საქმიანობაში პედაგოგიკის სფეროს მრავალი უცხოეული წარმომადგენელი იყენებდა, ხოლო 1920-1930-იან წლებში აშშ-ში განხორციელებულ სასკოლო პოლიტიკისა და საგანმანათლებლო ინსტიტუტების საქმიანობას დიუის იდეები ედო საფუძვლად.

პრაგმატიზმი განათლებასა და პედაგოგიაში

პრაგმატიზმის გავლენა დიუის საგანმანათლებლო და პედაგოგიურ შეხედულებებზე იმაში ელინდება, რომ ძირითადი აქცენტი განათლების სისტემის პრაქტიკულ საქმიანობასა და სოციალურ სარგებლიანობაზე კეთდება. სწავლა-განათლებისა და აღზრდის მიზანი ისეთი პიროვნების ფორმირებაა, რომელიც მრავალგვარ სოციალურ სიტუაციასთან იქნება მორგებული. დიუი (აგრეთვე მისი მიმდევრები: ე. პარკჰერსი, ე. კოლინგსი, უ. კილპატრიკი და სხვები) მიიჩნევდა, რომ ამ მიზნის განხორციელება ბავშვობიდან მის ჯანმრთელობაზე, დასვენებასა და მომა-

ვალ კარიერაზე ზრუნვით უნდა დაიწყო. „ბავშვია ამოსავალი წერტილი, ცენტრი და დასასრული ყოველივეს. მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ მისი განვითარება, რადგანაც ის შეიძლება იყოს აღზრდის საზომი“. აღზრდა, დიუის აზრით, გამოცდილებათა დაგროვებისა და რეკონსტრუქციის პროცესია, რომელიც სოციალური შინაარსების გაღრმავებისკენ მიისწრაფვის. სოციალური შინაარსები კი პრაქტიკული სინამდვილიდან იღებენ სათავეს, ამიტომ პრაგმატული პედაგოგიკა ბავშვის სოციალური შინაარსებით მდიდარი ცხოვრების შესწავლას ემყარება, რაც, თავის მხრივ, ექსპერიმენტულ მეთოდოლოგიას გულისხმობს. აქედან იღებს სათავეს დიუის ინსტრუმენტალური პედაგოგიკა. ბავშვის პიროვნების ფორმირება სპონტანურ ინტერესებსა და მის პირად გამოცდილებაზეა დამოკიდებული, რაც ინსტრუმენტალური პედაგოგიკის ამოსავალი პრინციპია. მის თანახმად, სწავლება თამაშსა და შრომით საქმიანობაზე უნდა იყოს აგებული, რომელშიც ბავშვის მოქმედება შემეცნების, მის მიერ გაკეთებული აღმოჩენის ინსტრუმენტი ხდება. პრაგმატისტების აზრით, შემეცნების ასეთი გზა ბავშვის ბუნებას უფრო შეესაბამება, ვიდრე მისთვის ცოდნის სისტემის ტრადიციული გადაცემა. სწავლების ფინალური შედეგი უნდა იყოს აზროვნების ისეთი წესი, რომელშიც, პირველ რიგში, თვითსწავლება იგულისხმება. საგანმანათლებლო პროცესის მიზანი ცხოვრებისეული ამოცანების გადაწყვეტის სწავლება და ამისთვის აუცილებელი შემოქმედებითი უნარების გამომუშავება უნდა იყოს.

დიუის აზრით, ბავშვის მიერ პიროვნული გამოცდილების დაგროვება სისტემატიზებულ მეცნიერულ ცოდნაზე უპირატესია. ამ პრინციპით სწავლება გარე სინამდვილის ცდისეული შემეცნებით უნდა ხდებოდეს. ჭეშმარიტი და ღირებულია მხოლოდ ის, რაც პრაქტიკული შედეგის მომცემია. სწავლება და აღზრდა განყენებული თეორიული ფორმებით კი არ უნდა მიმდინარეობდეს, არამედ კონკრეტული პრაქტიკული საქმეების შესრულების პროცესი უნდა იყოს. სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის საფუძვე-

ლი, როგორც ზემოთ ითქვა, ბავშვის ინტერესებია, რომელთა გამოყენება აუცილებელია. საჭიროა ეს ინტერესები საჭირო მიმართულებით განვითაროთ, რათა მათგან სასურველი პრაქტიკული შედეგები მივიღოთ. თავის მხრივ სწავლების სისტემა ბავშვის საზოგადოების მომავალ წევრად ჩამოყალიბებაზე უნდა აკეთებდეს აქცენტს. პრაქტიკული სამუშაოების დანიშნულება მხოლოდ კონკრეტული ცოდნის მიღებაში კი არა, საზოგადოების სოციალურ მოქმედებასა და სკოლას შორის კავშირში გამოიხატება. სწავლა გამოცდილებით და სოციალური ინტერაქცია მოსწავლეზე ორიენტირებული მიდგომაა, რომლის მთავარი პრინციპია სწავლა კვლევით, საკუთარი გამოცდილებით. ცოდნა მნიშვნელოვანია, მაგრამ მისი გამოყენების უნარი კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, რასაც ცოდნის პრაგმატული პრინციპი უდევს საფუძვლად. სასწავლო პროექტების მეთოდი სწავლების ისეთი სისტემაა, რომლის დროსაც მოსწავლეები ცოდნას პრაქტიკული სახის დაეძლებათა თანდათანობით გართულების გზით იძენენ. სკოლის სასწავლო დისციპლინები უნდა იცვლებოდეს. „არსობრივის“ ნაცვლად „ინსტრუმენტალური“ დისციპლინების შემოღებაა საჭირო. დიუის კონცეფციის ერთ-ერთი საინტერესო დეტალი უწყვეტი განათლების იდეაა, რომელიც ნებისმიერ ასაკობრივ ჯგუფს მოიცავს. საზოგადოება მთლიანად უნდა იყოს ჩართული უწყვეტი განათლებისა და გადამზადების პროცესში. სწავლის პროცესი სასიამოვნო უნდა იყოს და არა რუტინული. ამისთვის იგი სათანაშო მოქმედებებს უნდა გულისხმობდეს. პედაგოგის ამოცანაა დაეხმაროს ბავშვს სოციალური შინაარსებით საკუთარი გამოცდილების გამდიდრებაში. სკოლა სახელოსნო, ლაბორატორია უნდა იყოს, რომელიც ემყარება „კეთებას“ და არა „მოსმენას“. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით დიუიმ სკოლის ორგანიზაციის შემდეგი ძირითადი პრინციპები გამოყო. ესენია:

- ასწავლოს ბავშვებს თანამრშომლობა და ურთიერთობა;

- განუვითაროს ბავშვებს ურთიერთდამოკიდებულე-ბის ცნობიერება და ჩამოუყალიბოს მათ მომავალი საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის ურთიერთანამშრომლობის სულისკვეთების შენარჩუნების უნარყ.

პრამატული პედაგოგიკის თვალსაზრისით საინტერესოა დიუის ჩიკაგოს პერიოდის 10-წლიანი მოღვაწეობა (1894-1904), რომელიც ჩიკაგოს უნივერსიტეტის არქივის სოციალურ კოლექციასა და 143 დასახელების წერილშია წარმოდგენილი. ეს მასალა განათლების ამერიკელი რეფორმატორის შემოქმედებისადმი გამბაფრებული ინტერესის საგანია. სწორედ ჩიკაგოში 1896 წელს, 37 წლის ასაკში, ჩატარებულმა ექსპერიმენტებმა მოუტანა მას სახელი და დიდება, როგორც განათლების მსოფლიო დონის რეფორმატორს. ჩიკაგოს უნივერსიტეტში შექმნილ ექსპერიმენტულ ლაბორატორია-სკოლაში შეძლო მან თავისი იდეებისა და თეორიების შემოწმება. განათლების მიზანი მოცემულ სკოლაში, დიუის მიხედვით, აღმზრდელობითი და შემეცნებითი გარემოს შექმნა იყო, რომელიც ცხოვრებისეული სირთულეების გამარტივებაზე აკეთებდა აქცენტს. მისი საბოლოო შედეგი სოციალური განსხვავებების გათანაბრება, მოსწავლეათთვის კრიტიკული (რეფლექტორული) აზროვნების ფორმირება, ბავშვის გამოცდილების გამდიდრება და კულტურასთან ზიარება იყო.

ენახოთ, თუ როგორ იყო ორგანიზებული დიუის სკოლა-ლაბორატორია:

- განათლების შინაარსი – ტრადიციული სასწელო დისციპლინები, რომლებიც ცოდნის ინტერდისციპლინურ სისტემას და ბავშვის ასაკობრივ განვითარებას შესაბამება;

მეთოდი – ახალი მასალის გაცნობისას რეალური ცხოვრების პრობლემურ სიტუაციებზე დაყრდნობა, ერთობლივი დისკუსიების ორგანიზება, პიპოთეზების დაყენება, დამატებითი ინფორმაციის მოძიება, პრობლემის შესაძლო გადაწყვეტის განხილვა, პრობლემის გადაწყვეტა; ხელით შრომის

გამოყენება ბავშვის აქტიური სოციალური საქმიანობისთვის;

საგანმანათლებლო პროცესის ორგანიზაციის ფორმები – ჯგუფური სწავლება; „მეცადინეობა“, ანუ ბავშვის საქმიანობის ისეთი სახე, რომელიც თანამედროვე ცივილიზაციაში ცნობილი რომელიმე საქმიანობის მსგავსია;

- **სასწავლო პროცესის ორგანიზაცია** – მოსწავლეების მიერ სასწავლო მასალის დამოუკიდებლად ათვისება სხვადასხვა პროექტების შესრულების გზით. ჯგუფური შემეცნებითი აქტივობების გამოყენება. რეფლექსიისთვის (თვითშეფასება და ურთიერთშეფასება) საჭირო პირობების შექმნა და მიღებულ გადაწყვეტილებათა მოსალოდნელი შედეგების პროგნოზირება. საგანმანათლებლო პროცესის სუბიექტები და ობიექტები, თანასწორი ურთიერთობების მქონე მოსწავლეები და მასწავლებლები. საგანმანათლებლო გარემოში შედის ძერწვის, სადურგლო საქმიანობის, რბილი ლითონის დამუშავების, საჭმლის მომზადების, ბეჭდვის და საგამომცემლო სახელოსნოები. მაგალითად, ქიმიის სწავლება მიმდინარეობს ლითონთა გადადნობის მეშვეობით, ბოტანიკის სწავლება – სადურგლო საქმიანობით ან ბუნებაში გასეირნებით, ფიზიკის სწავლება – თიხაზე მუშაობით და ა. შ;

საგანმანათლებლო პროცესის შედეგი – დიუის მიხედვით, აქტიუობა, ინიციატივიანობა, დამოუკიდებლობა, პასუხისმგებლობა, საკუთარი შემეცნებითი საქმიანობის დაგეგმარება, აზროვნების სინატიფე, დაუინება შედეგების მიღწევაში, შეცდომების გამოსწორების მზაობა, შემეცნების პროცესის გაცნობიერება (მეტაშემეცნება), კოპრომისული გადაწყვეტილებების პოვნა.

თავდაპირველად დიუის სკოლაში 16 მოსწავლე სწავლობდა და 2 მასწავლებელი მუშაობდა. 6 წლის შემდეგ

სკოლაში 140 მოსწავლე, 26 მასწავლებელი და 10 მასწავლებლის ასისტენტი იყო. 1936 წელს ნაშრომში „ჩიკაგოს ექსპერიმენტის თეორია“ დიუი იმის შესახებ წერდა, რომ იგი თავის სკოლაში, კონკრეტული ფორმით და არა ქალაქში ან გონებაში, ცდილობდა ცოდნისა და საქმის ერთიანობის თეორიის შექმნას. ის დარწმუნებული იყო, რომ ცოდნა საქმიანობის თანამდევია პროდუქტია. მან განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინა სკოლაში პროექტორული საქმიანობის ორგანიზებაში, რომლის მიზანი მასწავლებლის პედაგოგიკისა და ბავშვის ფსიქოლოგიის სინთეზირება იყო.

1896 წელს „საუნივერსიტეტო დაწყებითი სკოლის გეგმაში“ დიუიმ ისეთი სკოლის პროექტი შეიმუშავა, რომელშიც მოსწავლე „თვითაღმზრდელი“ იყო. თავის სკოლაში დიუიმ პროგრამის – „ბავშვიდან სამყაროსკენ და სამყაროდან ბავშვისკენ“ – იღვანელებდა, რომელიც ისეთ ცხოვრებისეულ სივრცეს მოიცავდა, როგორცაა ოჯახი, ქუჩა, რაიონი, ქალაქი, ქვეყანა და სამყარო. დიუი თავისი ექსპერიმენტებით მთელი რიგი ვარაუდების სისწორეში დარწმუნდა. მაგალითად, მან შეამოწმა თავისი კონცეფცია ბავშვის განვითარების სტადიების შესახებ. დიუიმ სამი ასეთი სტადია გამოყო:

- პირველი სტადია – 4-დან 8 წლამდე – მონტორული აქტივობით და იდეასა და მოქმედებას შორის პირდაპირი კავშირით ხასიათდება. ამ სტადიაზე საგნობრივი შინაარსი საგანგებოდ მასალაზეა, არა, სხვადასხვა სახის კონსტრუქციულ აქტივობებზე უნდა იყოს აგებული;
- მეორე სტადიაზე – 8-დან 11-12 წლამდე ბავშვის ფუნქციონირება გონება მრავალ კითხვაზე პასუხს ეძებს. ის წიგნებისკენ იწევს და ინტელექტუალურ საზრდოს ეძებს, ამიტომ საგნობრივი შინაარსი ზოგადი უნდა იყოს და მოიცავდეს წერა-კითხვას, მათემატიკას და ა. შ;
- მესამე სტადიაზე – 13 წელი და ზემოთ მოსწავლე მზადაა საშუალო სკოლის ამოცანების შე-

სასრულებლად. ამ დროიდან შესაძლებელია მის სპეციალიზაციაზე აქცენტების გაკეთება.

სწავლების ჯონ დიუისა და ტრადიციული სისტემის შედარებითი ანალიზი

დიუის ნაშრომებში ტრადიციული სასკოლო განათლება კრიტიკულადაა გააზრებული. მისი კრიტიკის ობიექტი ი. ა. კომენსკის საკლასო-საგაკვეთილო სისტემაა. დიუის მიაჩნია, რომ სწავლების ტრადიციულ სისტემას ბაუშე არაფრად მიაჩნია. ბაუშეების ინტერესების გაუთვალისწინებლად უფროსების მიერ შექმნილი პროგრამები, სახელმძღვანელოები და სასწავლო მასალები სწავლისადმი უარყოფით დამოკიდებულებას იწვევენ მოსწავლეებში, შეფასებისა და გამოცდების ხელოვნური სისტემით ბაუშეის ინსტინქტური სწრაფვა შემეცნებისადმი დეფორმირდება, სკოლაში აბსტრაქტული ფაქტებით გატენილი სახელმძღვანელო დომინირებს, რომელიც დამოუკიდებელ აზროვნებას უზშობს მოსწავლეს. ასეთ სკოლას აქტიური საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის ახალგაზრდა თაობის მომზადება არ შეუძლია. სწავლების დიუისა და ტრადიციული სისტემების შედარებისას შემდეგი სახის სურათს მივიღებთ:

შედარების კრიტერიუმი	სწავლების ტრადიციული სისტემა	დიუის პედაგოგიური თეორია
სწავლების ძირითადი მიზანი	ცოდნის სისტემის ფორმირება, ძირითად მეცნიერებათა დაუფლება, რაც სწავლების სტანდარტით გამოიხატება	კრიტიკული (რეფლექტორული) აზროვნების ფორმირება, ბაუშეის პირადი გამოცდილების გამდიდრება და კულტურასთან მისი ზიარება
ძირითადი აქცენტი	პიროვნების ინფორმირებულობა	ცხოვრებისეული გამოცდილების მიღება
ცოდნის მიღების საშუალებები	ცოდნა მოცემულია მზა სახით, მისი ჭეშმარიტების დამადასტურებელი პირობების გარეშე	გარემომცველი სინამდვილის გამოცდილების მეშვეობით შემეცნება, რომელიც გარკვეულ მოქმედებას გულისხმობს. ამ დროს მთავ-

		რი მეთოდოლოგიური დატვირთვა რეალური ცხოვრების პრობლემურ სიტუაციაზე მოდის
სწავლების პრინციპები	მეცნიერულობის, ხელმისაწვდომობის, სიმყარის, თანამიმდევრულობისა და სისტემატურობის პრინციპები	თითოეული მისწავლის მოთხოვნებზე ორიენტირება, ზოგადი და გონებრივი უნარების განვითარება
სასწავლო პროგრამა	კლასი ცხრილის მიხედვით გაწერილი ერთიანი წლიური გეგმითა და პროგრამით მუშაობს	შესასწავლი საგნების მუდმივი თანმიმდევრული სისტემა არ არსებობს. წლის განმავლობაში ბავშვის მოთხოვნების შესაბამისად მეცადინეობათა ცხრილი იცვლება
საგნებად დაყოფა	გაკვეთილი, როგორც წესი, ერთ რომელიმე საგანსა და თემას ეხება, შესაბამისად ყველა ერთსა და იმავე მასალაზე მუშაობს	სასწავლო კურსი საგნებად არ იყოფა, რამდენადაც ეს სწავლებისა და პირადი გამოცდილების ინტეგრაციას ხელს უშლის
პედაგოგის საქმიანობა	კლასში მოსწავლეთა მუშაობას მასწავლებელი ხელმძღვანელობს	მასწავლებელი იმ პირობებს ქმნის, რომლებიც ბავშვის შინაგანი სამყაროს გამოვლენისთვისაა აუცილებელი.
აღზრდა	აღზრდა ოჯახის საქმეა, სკოლა მხოლოდ ზედაპირულად გულისხმობს მას და მაშინაც დისციპლინარულ ზომებს მიმართავს	აღზრდა საგანმანათლებლო პროცესის მოუცილებელი ნაწილია
სწავლების შედეგი	მოსწავლეების მიერ სისტემატიზებული ცოდნის გაცნობიერება	აქტიურობა, ინიციატივნობა, დამოუკიდებლობა, პასუხისმგებლობა, შეცდომების გამოსწორების მზაობა, შემეცნების პროცესის გაცნობიერება, კომპრომისული გადაწყვეტილებების პოვნა

დიუის ექსპერიმენტების მნიშვნელობა პრაქტიკულ სწავლებაში

კრიტიკის მიუხედავად, რომელიც დიუის კონცეფციის არასწორი პრაქტიკული ინტერპრეტაციის შედეგი იყო, მისმა თეორიამ აშშ-ში სასკოლო საგანმანათლებლო სისტემის სრულყოფაზე დიდი გავლენა მოახდინა, რაც ე. წ. კომპლექსური სასწავლო პროგრამებისა და სწავლების პროექტული მეთოდების გამოყენებაში გამოვლინდა. დიუის გავლენით ბევრი მკვლევარი საკუთარი თბილი კაბინეტიდან გამოვიდა და ექსპერიმენტულ პედაგოგიურ ლაბორატორიაში გადავიდა. ამის შედეგად მეტი ყურადღება დაეთმო ლაბორატორიულ საქმიანობას, სწავლების ისეთ მეთოდებს, რომლებიც კვლევა-ძიებაზეა მიმართული. დიუიმ სწავლა-განათლების პედოცენტრისტული სისტემა შექმნა, რომელიც პიროვნებაზეა ორიენტირებული. დიუის კონცეფციის მნიშვნელოვანი მომენტებია: კონკრეტულ თემებზე ფოკუსირებული ინტეგრირებული სასწავლო გეგმა; ჯგუფური მუშაობა და სოციალურ განვითარებაზე ზრუნვა; სწავლა გაგებისათვის და არა დახეპირება; კრიტიკული აზროვნების განვითარება; ინდივიდუალიზაცია; დემოკრატიზაცია; უპირატესობის მინიჭება რესურსებისთვის და არა სახელმძღვანელოებისთვის; მოქნილი, დინამიკური სასწავლო კურიკულუმი; მასწავლებელი – მრჩეველი და ფასილიტატორი, რომელიც ეხმარება მოსწავლეებს აღმოჩენით-გამოკვლევით სწავლაში;

დიუის მიხედვით, თანამედროვე განათლება ინდუსტრიული საზოგადოების განათლებაა, ამიტომ ის მთელი რიგი კლასობრივი წინააღმდეგობების შემცველია. ნამდვილი განათლება ამგვარი კლასობრივი და სხვა სახის შეზღუდულობებისგან თავისუფალი უნდა იყოს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში გახდება განათლება ეფექტური და დემოკრატიული პრინციპების დამამკვიდრებელი. წინსვლით დაინტერესებული საზოგადოება სკოლას ინიციატივანი და აქტიური მოქალაქეების აღზრდას უნდა უსახავდეს მიზნად.

განათლება და დემოკრატია

დიუის წიგნის – „განათლება და დემოკრატია“ – ძირითადი იდეა არის ის, რომ ნამდვილი დემოკრატიის მისაღწევი მთავარი საშუალება სკოლაა. „ერთადერთი ფუნდამენტური ინსტრუმენტი, რომელიც უკეთესი საზოგადოების შემოქმედია, საზოგადოებრივი სკოლის სისტემაა“, – წერდა იგი. სკოლას ისევე, როგორც მთლიანად განათლებას, სოციალური რეკონსტრუქციის ფუნქცია აკისრია. ეს მოსაზრება დიუიზმის ძირითადი თეზისია. ამ უდიდესი მისიის შესასრულებლად კი სკოლის გარდაქმნა აუცილებელია. პირველი რიგის ამოცანა მისი დუბლირების პრობლემის მოხსნაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენლები სხვადასხვა სკოლებში არ უნდა სწავლობდნენ. განათლების საყოველთაოობისა და სავალდებულოობის პრინციპის საფუძველზე სწავლება ბავშვებს სხვადასხვა ნაკადებად არ უნდა ყოფილიყო. დიუის ეს მოსაზრება ანგარიშგასაწევია დღესაც.

განათლების სოციოლოგიის კუთხით დიუის კონცეფციიდან გასათვალისწინებელია მოსაზრება განათლების რეკონსტრუქციული ფუნქციის შესახებ. დიუის ვერავინ ვერ შეეკამათება იმაში, რომ დემოკრატიული საზოგადოების ასაშენებლად განათლების სათანადო სისტემაა საჭირო, რომ სკოლა არ უნდა მოსწყდეს საზოგადოებრივი ცხოვრების მაჯისცემას და ა. შ.

1970-იან წლებში დიუის აკრიტიკებდნენ იმაში, რომ მისი იდეების რეალიზაციამ სასკოლო განათლების თეორიული დონის დაცემა გამოიწვია, თუმცა მრავალი მისი პრაქტიკული რეკომენდაცია ამერიკისა და ევროპის მთელ რიგ სკოლებში დღემდე წარმატებით ხორციელდება.

ლიტერატურა:

1. ჯ. დიუი, განათლება და დემოკრატია (ელ. ვერსია);
2. მოსწავლეთა ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებები, სწავლისა და განვითარების თეორიები და მათი გამოყენება სასწავლო პროცესში. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი (ელ. ვერსია);
3. Дьюи Дж. Школы будущего. Москва, 1922;
4. Дьюи Дж. Статьи по теме Школа и общество (ელ. ვერსია);
5. Дьюи Дж. Школа и ребёнок / 2-е изд. М. 1923;
6. Дьюи Дж. Школа и общество. Москва, 1925.
7. Дьюи Дж. Демократия и образование, М. 2000;
8. Дьюи Дж. Общество и его проблемы, М. 2002;
9. Дьюи Дж. От ребёнка — к миру, от мира — к ребёнку (ელ. ვერსია);
10. Дьюи Дж. Опыт и природа. (ელ. ვერსია);
11. Дьюи Дж. Теория оценки (ელ. ვერსია);
12. Дьюи Дж. Философские труды/ Издание подготовлено Б. Шарвадзе, Тб. 2009;
13. Шарвадзе Б. Философия Джона Дьюи./Шарвадзе Б. Историко-илософские труды, Тб. 2009;
14. Шарвадзе Б. Философия Джона Дьюи. Тб. 1998.

ჯონ დიუი
(1859-1952)

„ერთადერთი შესაძლებლობა, ვასწავლოთ ბავშვს არსებულ პირობებში ცხოვრება, მისთვის საკუთარი მონაცემების დაუფლების პირობების შექმნაა; სასკოლო საგნების ჭეშმარიტი ორიენტირი უნდა იყოს არა მეცნიერება, არა ლიტერატურა, ისტორია და გეოგრაფია, არამედ ბავშვის სოციალური მოქმედება;

მეცნიერების გაცნობა უნდა იწყებოდეს არა რომელიმე ახალი შინაარსით, არამედ როგორც ბავშვის წარსულ გამოცდილებას ში ჩართულ ფაქტორებთან შეხება, რომელთა მეშვეობით ადვილად და ეფექტურად მოწესრიგდება ეს გამოცდილება.“

ჩემი პედაგოგიური კრედი

პირველი სტატია რა არის განათლება?

მიმაჩნია, რომ ნებისმიერი განათლება საკაცობრიო ერთობის სოციალურ ცნობიერებაში პიროვნების ჩართვით ხორციელდება. ეს პროცესი, დაბადების გაუცნობიერებელი მომენტიდან დაწყებული, ადამიანის მონაცემებს გამუდმებით აყალიბებს ცნობიერების შინაარსებით გაჯერებით, მისი ჩვევების ჩამოყალიბებით, იდეების, ემოციებისა და გრძნობების განვითარებით. ამ გაუცნობიერებელი განათლებით ადამიანი იმის შესაძლებლობამდე იზრდება, რომ საკაცობრიო ცივილიზაციის მიერ დაგროვილი საუკეთესო სულიერი და ინტელექტუალური მემკვიდრეობა გამოიყენოს. თვით ფორმალური და სპეციალიზებული განათლებაც კი არ შეიძლება მოწყვეტილი იყოს ამ ზოგად პროცესს. ფორმალურ განათლებას ამ პროცესის სტრუქტურირება, ანუ მისთვის სასურველი მიმართულების მიცემა, შეუძლია.

მიმაჩნია, რომ ნამდვილ განათლებასთან მაშინ გვაქვს საქმე, როდესაც ბავშვის მონაცემების გაღვივება

ხდება სოციალური სიტუაციების მოთხოვნით. ეს მოთხოვნა აიძულებს მას იმოქმედოს, როგორც საზოგადოების წევრმა და გამოხატოს საკუთარი თავი იმ ღირებულებათა მატარებლად, რომელიც იმ ჯგუფს გააჩნია, რომელსაც მიეკუთვნება. მის მოქმედებებზე საზოგადოების სხვა წევრების რეაქცია ბავშვის იმის გაგებაში ეხმარება, თუ რა მნიშვნელობა აქვთ მათ სოციალურ ურთიერთობებში. ამით ბავშვი საკუთარ მოქმედებათა სახრისს სწვდება. მაგალითად, ყრმის გაუთავებელ ტიქტიკზე გარშემომყოფთა რეაქცია მას ტიქტიკის რაობის გარკვევაში ეხმარება; ეს გაუცნობიერებელი ხმები ადამიანურ მეტყველებად ტრანსფორმირდება და ამგვარად ბავშვი აზრებისა და გრძნობების მთელ იმ სიმდიდრეს ეცნობა, რომელიც ენაშია მოცემული.

მიმაჩნია, რომ ამ საგანმანათლებლო პროცესს ორი მხარე აქვს: ფსიქოლოგიური და სოციალური და არც ერთი მათგანი არ შეიძლება რომელიმე სხვა მხარეს დაექვემდებაროს, თუმცა მისი ფსიქიკური შემადგენელი ფუნდამენტური მნიშვნელობის მქონეა. ბავშვის ინსტიქტები და მონაცემები განათლებისათვის საწყისი მასალა და ათვლის წერტილია. თუკი მოსწავლის ძალისხმევა ბავშვის მიერ მასწავლებლისაგან დამოუკიდებლად გამოვლენილ აქტიუობასთან არაა გაერთიანებული, მაშინ განათლება გარედან ზეწოლად გადაიქცევა. ას, რა თქმა უნდა, რაღაც გარეგანი შედეგების მოცემა შეუძლია, მაგრამ ნამდვილი განათლება ვერ დაერქმევა. ფსიქოლოგიურ პროცესებზე დაუინებული ყურადღების და პიროვნების მოქმედების გარეშე საგანმანათლებლო პროცესი სტიქიური და უნებლიე იქნება. თუკი მოხდა ისე, რომ ის ბავშვის აქტიუობას ემთხვევა, მაშინ საგანმანათლებლო პროცესის მიზნების მიღწევის დამატებით საშუალებას მივიღებთ, თუკი არა მაშინ მისი შედეგი წინააღმდეგობა და ბავშვის შინაგანი ძალების რღვევა იქნება.

მიმაჩნია, რომ ბავშვის ქცევის სწორი ინტერპრეტაციისთვის თანამედროვე საზოგადოების სოციალური პი-

რობების ცოდნა აუცილებელია. ბავშვს საკუთარი ინსტინქტები და ზრახვები აქვს, რომელთა მნიშვნელობა მანამდე უცნობია, სანამ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მათ ეკეივალენტს არ აღმოეჩინეთ. ჩვენ მათ წარსულის სოციალური გამოცდილებით უნდა ვაფასებდეთ და განვიხილაუდეთ, როგორც საკაცობრიო გამოცდილებით განპირობებულს. ასევე მათი სამომავლო განვითარების პროგნოზირება უნდა შეგვეძლოს, რაც მოყვანილ მაგალითში ბავშვის ტიტინში აღამიანებთან მისი ურთიერთობების პერსპექტივის და პოტენციალის დანახვის უნარს გულისხმობს.

მიმანია, რომ ფსიქოლოგიური და სოციალური მხარეები ორგანულ კავშირშია და არ შეიძლება განათლება განხილულ იქნეს, როგორც მათ შორის კომპრომისი ან რომელიმე მათგანის დომინირებული მდგომარეობის გამოხატვა. გვეუბნებიან, რომ განათლების ფსიქოლოგიური განსაზღვრება ფორმალიზებული და უნაყოფოა, რომ ის მხოლოდ გონებრივ შესაძლებლობათა განვითარების იდეას გვაძლევს და არა იმას, თუ როგორ უნდა იქნეს გამოყენებული ეს შესაძლებლობები. მეორე მხრივ, გვარწმუნებენ, რომ განათლების სოციალური განსაზღვრება, როგორც საზოგადოებაზე მიბმული, მისგან ნაძალადე და გარეგან პროცესს ქმნის, რომლის შედეგი სოციალურ და პოლიტიკურ სტატუსზე პიროვნების დაქვემდებარებაა.

მიმანია, რომ ერთი მხარის არგუმენტაციის გამოყენების შემთხვევაში ყველა ეს მოსაზრება მართებულია. რეალურ შესაძლებლობებზე წარმოდგენისთვის მათი მიმართულების, გამოყენების სფეროსა და ფუნქციების ცოდნა აუცილებელია, რაც შეუძლებელი იქნება პიროვნების, როგორც სოციალურ ურთიერთობებში აქტიურად მოქმედის, გაგების გარეშე. სხვა მხრივ, ერთადერთი საშუალება, ვასწავლოთ ბავშვს არსებულ პირობებში ცხოვრება, მისთვის საკუთარი მონაცემების დაუფლების პირობების შექმნაა; დემოკრატიის მოსვლასთან და თანამედროვე სამრეწველო განვითარებასთან ერთად შეუძ-

ლებელი გახდა გარკვევით იმის თქმა, თუ როგორი იქნება საზოგადოება 20 წლის შემდეგ. შესაბამისად, რომელიმე პირობებისათვის ბავშვის მომზადება შეუძლებელია. ბავშვის სამომავლოდ მომზადება ნიშნავს, რომ ასწავლო მას საკუთარი თავის ფლობა, რაც მის მიერ საკუთარი მონაცემების მთლიანად გამოყენების ტოლფასია.

შეჯამების სახით მინდა ვთქვა, რომ ადამიანი, რომელსაც ვასწავლით, სოციალური პიროვნებაა, ხოლო საზოგადოება – ინდივიდთა განსაზღვრული ერთობა. თუკი ჩვენ ანგარიშს არ გაეუწევთ სოციალურ ფაქტორს და მხოლოდ ბავშვის პიროვნებაზე ვისაუბრებთ, მაშინ ცარიელი აბსტრაქცია დაგვრჩება, ხოლო პიროვნული ფაქტორის გაუთვალისწინებლობის შემთხვევაში ინერტული და უსიცოცხლო ბრბო შეგვრჩება ხელში. ამგვარად, განათლება ბავშვის ფსიქოლოგიური შესაძლებლობების, მისი ინტერესებისა და ჩვევების გათვალისწინებით უნდა დაიწყოს, რაც პედაგოგიური საქმიანობის ყოველ წერტილში უნდა გაკონტროლდეს. ბავშვის შესაძლებლობების, ინტერესებისა და ჩვევების მუდმივ ინტერპრეტირებას უნდა ვახდენდეთ უნდა ვიცოდეთ მათი მნიშვნელობა, რათა მათი საზრისი დაეადგინოთ. ისინი მათ სოციალურ ეკვივალენტთა ენაზე უნდა ითარგნოს, ანუ მნიშვნელოვანია მათი სოციალური დანიშნულების ცოდნა.

მეორე სტატია

რა არის სკოლა?

მიმაჩნია, რომ, პირველ რიგში, სკოლა სოციალური ინსტიტუტია. რამდენადაც განათლება უწყვეტი სოციალური პროცესია, ამდენად, სკოლა საზოგადოებრივი ცხოვრების ისეთი ფორმაა, სადაც საქმიანობის ყველა სახეა კონცენტრირებული, რაც საშუალებას აძლევს ბავშვს შედარებით ეფექტურად და სრულად აითვისოს საკაცობრიო მემკვიდრეობა და საკუთარი შესაძლებლობები საზოგადოებრივი მიზნებისთვის გამოიყენოს.

ამიტომ მიმანია, რომ განათლება ცხოვრების პროცესია და არა მომავალი ცხოვრებისთვის მომზადება.

მიმანია, რომ სკოლა ცხოვრების მდინარებას იმდენად რეალურად უნდა წარმოადგენდეს, როგორც ეს ბავშვისთვის სახლში და სათამაშო მოედანზე ხდება.

მიმანია, რომ განათლება, რომელიც ცხოვრებისეული ფორმებით არ არის გაუღენთილი და ცოცხალი რეალობის უფერულ მსგავსებას წარმოადგენს, შესლუღულია.

მიმანია, რომ სკოლა, როგორც სოციალური ინსტიტუტი, არსებულ სოციალურ ცხოვრებას უნდა ამარტივებდეს და დაჰყავდეს ის, სადაც ეს შესაძლებელია, მარტივ ფორმებამდე. არსებული ცხოვრება იმდენად რთულია, რომ მასთან შეხებისას ბავშვს კოპები ასხდება და იმდენად გადაიტვირთება შთაბეჭდილებებით, რომ გონიერული რეაგირების უნარს კარგავს.

მჯერა, რომ სასკოლო ცხოვრება, როგორც სოციალური ცხოვრების გამარტივებული მოდელი, საშინაო ცხოვრებიდან უნდა გამომდინარეობდეს, ანუ სკოლამ საქმიანობის ის სახეები უნდა დაიწყოს, რომლებიც ბავშვისთვის საშინაო ცხოვრებიდანაა ნაცნობი.

მიმანია, რომ ბავშვისთვის საქმიანობის ამ სახეების ისეთნაირად შეთავაზებაა საჭირო, რომ ის თანდათანობით გაერკვეს მათ მნიშვნელობაში და მზად იყოს მათში მონაწილეობისათვის.

მიმანია, რომ ეს ფსიქოლოგიური აუცილებლობაა, რამდენადაც იგი ბავშვის განვითარებაში თანმიმდევრულობის შენარჩუნების ერთადერთი საშუალებაა; მისი საშუალებით ბავშვი ხედავს, თუ როგორ არის დაკავშირებული მისი წარსული გამოცდილება იმ ახალ იდეებთან, რომლებსაც სკოლაში აწვდიან.

მიმანია, რომ ეს ასევე სოციალური აუცილებლობაა, რამდენადაც სახლი საზოგადოებრივი ცხოვრების ფორმაა, რომელშიც ბავშვი იზრდებოდა და რომლის მეშვეობით ის მორალურ აღზრდას იღებდა. სკოლის ამოცანა ბავშვის მიერ სახლში შეთვისებული ღირებუ-

ლებების გაფართოება და გაღრმავებაა.

მიმანია, რომ თანამედროვე განათლება იმიტომაც წარუმატებელი, რომ ის უარყოფს სკოლის, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების, ფუნდამენტურ პრინციპს. იგი სკოლას იმ ადგილად მიიჩნევს, სადაც ინფორმაციის გარკვეული რაოდენობის გადაცემა და ცალკეული დისციპლინების შესწავლა ხდება, რომელთა ღირებულება შორეულ მომავალში ძვეს. ყველაფერი, რაც სკოლაში ხდება, ამ მომავლისათვის მზადებას უკავშირდება და ის ბავშვის ცხოვრებისეული გამოცდილების ნაწილი არ არის, შესაბამისად, ძნელია მას სწავლება ეუწოდოთ ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით.

მიმანია, რომ ზნეობრივი აღზრდა სკოლის, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების, შესახებ კონცეფციის გარშემო კონცენტრირებული, რომ საუკეთესო და სიღრმისეული ზნეობრივი აღზრდა არის ის, რომელსაც ერთობლივი საქმიანობის პროცესში სხვა ადამიანებთან კონსტრუქციული ურთიერთობების პროცესში იღებენ. განათლების თანამედროვე სისტემები ამ ურთიერთობების ნგრევით სისტემატურ ზნეობრივ აღზრდას შეუძლებელს ხდიან.

მიმანია, რომ თვით ერთობის ცხოვრება უნდა ახდენდეს ბავშვის წახალისებასა და კონტროლს მის მოქმედებაში.

მიმანია, რომ არსებულ პირობებში სკოლის, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების, იდეის უგულვებელყოფით ხშირად სასკოლო ცხოვრების წახალისებასა და კონტროლს მასწავლებელი ახდენს.

მიმანია, რომ სკოლაში მასწავლებლის ადგილი და სამუშაო ამ საფუძველზე უნდა განვიხილოთ. მასწავლებელი იმისთვის კი არ არის სკოლაში, რომ ბავშვს გარკვეული იდეები მოახვიოს თავზე და გარკვეული ჩვენები ჩამოუყალიბოს, არამედ მასწავლებელი სკოლაში ერთობის წევრია, რომელიც აქ იმისთვისაა, რომ ზემოქმედების ის სახეები გამოიყენოს, რომლებიც სასიკეთო გავლენას მოახდენენ ბავშვზე.

მიმაჩნია, რომ სასწავლო დისციპლინა სასკოლო ცხოვრების წყობიდან უნდა მომდინარეობდეს და არა მასწავლებლიდან.

მიმაჩნია, რომ მასწავლებლის ამოცანაა დიდ გამოცდილებასა და სიბრძნეზე დაყრდნობით განსაზღვროს, თუ როგორ უნდა შეაღწიოს ცხოვრების ამ გარკვეულმა წესმა ბავშვის ცხოვრებაში.

მიმაჩნია, რომ ყველა საკითხი, რომლებიც ბავშვის მიერ მიღებულ ნიშანს და მომდევნო კლასში გადაყვანას უკავშირდება, იგივე პოზიციებიდან უნდა იყოს განხილული. გამოცდები საჭიროა იმდენად, რამდენადაც მათ შეუძლიათ იმის განსაზღვრა, არის თუ არა ბავშვი საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის მზად.

მესამე სტატია

სწავლების შინაარსი

მიმაჩნია, რომ ბავშვის სწავლა-განვითარების მომწესრიგებელი და მისთვის შესაბამისი სახის მიმცემი საზოგადოებრივი ცხოვრებაა. იგი გაუცნობიერებლად აერთიანებს და განსაზღვრავს ბავშვის ძალისხმევასა და მიღწევას.

მიმაჩნია, რომ სკოლის სასწავლო პროგრამის შინაარსი პრიმიტიული, გაუცნობიერებელი საზოგადოებრივი ცხოვრების თანმიმდევრულ დიფერენციაციას უნდა ასახავდეს.

მიმაჩნია, რომ ჩვენ ვძალადობთ ბავშვის ბუნებაზე და მის ზნეობრივ განვითარებას ვართულებთ, როდესაც მას უნებურად მთელი რიგი სპეციალური საგნების სწავლებას ვაიძულებთ, რომელთაც (წერა-კითხა, გეოგრაფია და სხვა) მის სოციალურ ცხოვრებასთან არაფერი საერთო არ აქვს.

ამგვარად, მიმაჩნია, რომ სასკოლო საგნების ჭეშმარიტი ორიენტირი უნდა იყოს არა მეცნიერება, არა ლიტერატურა, ისტორია და გეოგრაფია, არამედ ბავშვის სოციალური მოქმედება.

მიმაჩნია, რომ ლიტერატურა სოციალური გამოცდი-

ლების გამოხატულების ასახვა და ამიტომ მან ამ გამოცდილებას უნდა მიხედოს და არ უნდა გაუსწროს მას. ის საფუძველი კი არა, საფუძვლების მოკლე გადმოცემა შეიძლება იყოს.

მიმაჩნია, რომ საგანმანათლებლო ურთიერთობებში ისტორია მნიშვნელოვანია, რამდენადაც ის საზოგადოების ცხოვრების განვითარების პერიოდებს აჩვენებს. მას შორეულ წარსულს მიაკუთვნებენ, როდესაც, უბრალოდ, ისტორიას სწავლობენ. ამ დროს ის მეცდარი და ინერტულია. ისტორია შინაარსით ივსება, როცა ის განხილულია, როგორც ადამიანისა და ადამიანური პროგრესის, საზოგადოებრივი ცხოვრების ქრონიკა.

შესაბამისად, მიმაჩნია, რომ განათლების ძირითადი საფუძველია ბავშვის მოქმედება იმ კონსტრუქციული ხაზით, რომელმაც მას ცივილიზაცია შეუქმნა.

მიმაჩნია, რომ ერთადერთი გზა ბავშვის მიერ საკუთარი მემკვიდრეობის გაცნობიერების შესაძლებლობისა მისთვის მოქმედების იმ სახეების გასინჯვაა, რომლებიც ცივილიზაციას აქცევენ იმად, რაც არის სინამდვილეში.

ამგვარად, მიმაჩნია, რომ ორიენტირს მოქმედების ე. წ. გამომსახველობითი, ანუ პროდუქტული სახეები წარმოადგენს.

მიმაჩნია, რომ ეს განსაზღვრავს კულინარიის, ქსოვის, ხელით შრომის და ა. შ. ადგილს სკოლაში.

მიმაჩნია, რომ ეს არ არის ცალკეული საგნები, რომლებიც სხეებთან ერთად ან შესვენებების დროს უნდა ისწავლებოდეს.

მიმაჩნია, რომ ეს საზოგადოებრივი საქმიანობის ტიპური ფუნდამენტური ფორმებია. სასურველი, და შესაძლებელი, რომ ბავშვისთვის რომელიმე ფორმალური საგნის სწავლება მისი საზოგადოებრივი საქმიანობის რომელიმე სფეროში ჩართვით მიმდინარეობდეს.

მიმაჩნია, რომ დღეს მეცნიერების სწავლების ერთ-ერთი მთავარი სიძნელე იმაში მდგომარეობს, რომ მასალა წმინდა ფორმალური სახითაა წარმოდგენილი და განიხილება, როგორც გამოცდილების საესებით ახალი

ფორმა, რომელიც ბავშვმა შეიძლება დაამატოს იმას, რაც უკვე აქვს. სინამდვილეში მეცნიერება ღირებულია იმიტომ, რომ იგი იმის გამოცდილების ინტერპრეტირებისა და შემოწმების საშუალებას იძლევა, რაც გვაქვს. მეცნიერების გაცნობა უნდა იწყებოდეს არა რომელიმე ახალი შინაარსით, არამედ ბავშვის წარსულ გამოცდილებაში ჩართულ ფაქტორებთან შეხებით, რომელთა მეშვეობით ადვილად და ეფექტურად მოწესრიგდება ეს გამოცდილება.

მიმაჩნია, რომ ამჟამად ეკარგავთ ყველაფერ იმას, რაც შეიძლება ლიტერატურისა და ენის სწავლებისას ფასეული იყოს, რამდენადაც იქიდან სოციალური ელემენტი გამოვრიცხეთ. წიგნებში პედაგოგიკის შესახებ თითქმის ყოველთვის წერენ, რომ ენა, უბრალოდ, აზრის გამოხატულებაა. ენა, მართლაც, ლოგიკის ინსტრუმენტია, მაგრამ იგი პირველ რიგში სოციალური ინსტრუმენტია. ენა ურთიერთობის საშუალებაა, ინსტრუმენტია, რომლის დახმარებით ადამიანს შეუძლია საკუთარი აზრები და გრძნობები სხვებს გაუზიაროს. ენა მაშინვე კარგავს თავის სოციალურ ინტენციულობასა და მიზანს, როგორც კი მას, უბრალოდ, ინფორმაციის მიღების საშუალებასთან გაუიგივებთ.

ამგვარად, მიმაჩნია, რომ იდეალურ სასკოლო პროგრამაში მეცადინეობათა განსაზღვრული თანმიმდევრულობა არ არის. თუკი სწავლება ცხოვრებაა, მაშინ მას თავიდანვე აქვს მეცნიერული, კულტურული, სახელოვნებო და ინტერაქციული ასპექტები. ამგვარად, სწავლების საწყის საფეხურზე მხოლოდ წერა-კითხვაზე ყურადღების გადატანა და ლიტერატურისა და მეცნიერული დარგების გვიანდელ ეტაპზე შემოღება მართებული არ არის. პროგრესი მეცადინეობათა თანმიმდევრულობაში კი არა, მისადმი ახალ მიდგომაშია.

ბოლოს, მიმაჩნია, რომ განათლება უნდა განიხილებოდეს, როგორც გამოცდილების ქმნადობის ხანგრძლივი პროცესი, რომ განათლების პროცესი და მიზანი ერთი და იგივეა.

მიმაჩნია, რომ განათლების გარეთ რაიმე მიზნის დასახვა განათლების პროცესისთვის მისი შინაარსის წართმევას ნიშნავს.

მეთოხე სტატია

მეთოდის ბუნება

1) მიმაჩნია, რომ მეთოდის პრობლემა, ფაქტორიად, ბავშვის ინტერესებისა და უნარების ჩამოყალიბების შესახებ საკითხამდე დაიყვანება. წარმოდგენის წესრიგი და მასალის მიწოდება ბავშვის ბუნებაში ჩადებული წესრიგია, ამიტომ შემდგომ მტკიცებულებებს განათლების სულისკვეთებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს.

მიმაჩნია, რომ ბავშვის ბუნების განვითარებაში აქტიური მხარე წინ უსწრებს პასიურს; რომ გამოხატვის უნარი გაცნობიერებული აღქმის წინმსწრებია; რომ ფიზიკური განვითარება წინ უსწრებს გრძნობად განვითარებას; რომ მოძრაობა წინ უსწრებს გაცნობიერებულ შეგრძნებას; მიმაჩნია, რომ არსობრივად გაცნობიერება იმპულსურია, რომ ის მოქმედებაში საკუთარი თავის გამოხატვის მისწრაფებაა.

მიმაჩნია, რომ სკოლის მუშაობაში ამ პრინციპების უზულებელყოფა დროისა და ძალების ფუჭი ხარჯებაა. ბავშვს პასიურ, პრიმიტიულ პოზიციას ახვევენ თავზე. ამ პირობებში ბავშვი საკუთარი ბუნების მიხედვით განვითარებას მოკლებულია.

მიმაჩნია, რომ იდეები (რაციონალური და ინტელექტუალური პროცესები) მოქმედების შედეგებია. ის, რასაც მიზნებს ეუწოდებთ, ძირითადად ორგანიზებული და ეფექტური მოქმედებების თანმიმდევრობაა. მსჯელობისა და საღი აზრისთვის აუცილებელი უნარების განვითარება მოქმედებათა საშუალებისა და განხორციელების გზების გათვალისწინების გარეშე შეცდომაა თანამედროვე მეთოდებში, რომლებიც პრობლემას ეხება. ამ ყველაფრის შედეგად ბავშვს უსაფუძვლო სიმბოლოებს ვაწვდით.

გონებრივი განვითარებისთვის სიმბოლოები აუცილებელია, მაგრამ ისინი გამოყენებულ უნდა იქნეს, როგორც ძალისხმევის ეკონომიურობის ინსტრუმენტი. ისინი, თავისთავად, უსაფუძვლო და უაზრო იდეათა მასას წარმოადგენენ რომლებიც გარედანაა თავს მოხვეული.

2) მიმაჩნია, რომ სახე სწავლების დიდებული ინსტრუმენტი. ის, რასაც ბავშვი ნებისმიერი საგნიდან იღებს, მხოლოდ სახეებია, რომელთაც ის თვითონ აყალიბებს საკუთარ თავთან მიმართებაში.

მიმაჩნია, რომ იმ ენერგიის 90%, რომელიც კონკრეტული საგნის შესასწავლად ბავშვის იძულებაზე იხარჯება, მის მიერ საჭირო სახეების ფორმირებაზე თუ იქნება მიმართული, მაშინ განათლების პროცესი რამდენადმე გაადვილდება.

მიმაჩნია, რომ იმ დროისა და ყურადღების დიდი ნაწილი, რომელიც დღეს გაკვეთილის ჩატარებაზე იხარჯება, უფრო მეტ შედეგს მოიტანდა, თუკი ის ბავშვის მიერ ცოცხალი სახეების ფორმირებაზე დაიხარჯებოდა.

3) მიმაჩნია, რომ ინტერესები მზარდი ძალებისა და უნარების სიმპტომები და სიგნალებია.

მიმაჩნია, რომ ისინი ჩანასახოვანი უნარებია, რაც შეეხება ინტერესებისადმი მუდმივ და მზრუნველ დაკვირვებას, ეს მასწავლებლის მთავარი ამოცანაა.

მიმაჩნია, რომ ინტერესებს თვალყურის დევნება უნდა, რადგანაც განვითარების იმ დონეს აჩვენებენ, რომელსაც ბავშვმა მიაღწია.

მიმაჩნია, რომ ბავშვური ინტერესებისადმი თვალყურის მხოლოდ მუდმივი და თანაგრძნობითი დევნებითაა შესაძლებელი ბავშვის ცხოვრებაში შეღწევა და იმის დანახვა, თუ რისთვის არის იგი მზად და რა სახის მასალის გამოყენებით იქნება მისი მოქმედება უფრო ნაყოფიერი.

მიმაჩნია, რომ ამ ინტერესების ჩახშობა და დაცინვა დაუშვებელია. ინტერესის ჩახშობა ბავშვს ზრდასრულ ადამიანს ამსგავსებს, მასში ცოცხალ ინტელექტუალურ ცნობისმოყვარეობას კლავს და ინიციატივებს უხ-

შობს. ბავშვის ინტერესების დაცინვა მუდმივის ცვალებადით შეცვლაა. ინტერესი ყოველთვის მის უკან მდგარი უნარის ნიშანია. ამიტომ ამ უნარის აღმოჩენა ძალზე მნიშვნელოვანია. ინტერესის დაცინვა ბავშვის შინაგან სამყაროში შეღწევის შესაძლებლობაზე ურის თქმას ნიშნავს.

4) მიმანია, რომ ემოციები მოქმედების გამოსახება.

მიმანია, რომ მისი შესაბამისი მოქმედებების გარეშე ემოციების სტიმულირების ან ამაღლების მცდელობა გონების ავადმყოფური მდგომარეობის პროვოცირებაა და მეტი არაფერი.

მიმანია, რომ თუკი ქცევისა და აზროვნების სწორი მოდელების გაფრთხილებას შეეძლებო, რომლებიც ყოველივე კეთილს, ჭეშმარიტსა და მშვენიერს უკავშირდება, მაშინ, დიდი ალბათობით, ემოციები თავს თვითონ მიხედავენ.

მიმანია, რომ სიჩლუნგის და უგუნურობის, ფორმალიზმისა და რუტინის შემდეგ დღევანდელ განათლებას არანაკლები ბოროტება – სენტიმენტალიზმი ემუქრება.

მიმანია, რომ სენტიმენტალიზმი მოქმედებისაგან გრძნობის გამოყოფის გარდაუვალი შედეგია.

მეხუთე სტატია

სკოლა და სოციალური პროგრესი

მიმანია, რომ განათლება საზოგადოებრივი პროგრესისა და რეფორმების ფუნდამენტური მეთოდია.

მიმანია, რომ ყოველი რეფორმა, რომელიც მხოლოდ კანონის შემოღებას, ან დასჯის მუქარას, ანდა გარეგნულ, მექანიკურ ცვლილებებს ემყარება, გარდამავალი და უშედეგოა.

მიმანია, რომ იდეალურ სკოლაში ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი იდეალები გამოიყენება.

მიმანია, რომ განათლების წინაშე საზოგადოების ვალდებულება, უმთავრესი მორალური ვალდებულებაა. კანონისა და დასჯის, საზოგადოებრივი ავტორიტეტისა და

განსჯის გამოყენებით საზოგადოება მხოლოდ შემთხვევით შეიძლება რეგულირდებოდეს, მაგრამ განათლების მეშვეობით საზოგადოებას საკუთარი მიზნების, ამოცანებისა და საშუალებების ფორმულირება შეუძლია.

მიმანია, რომ ფსიქოლოგიური მეცნიერების, რომელიც პიროვნების სტრუქტურისა და ზრდის გაგებას გვაძლევს, და სოციალური მეცნიერების, რომელიც ინდივიდუუმების სწორად ორგანიზებულობის გაგებას იძლევა, განვითარებით ყველა მეცნიერული რესურსი განათლების მიზნებისთვის იქნება გამოყენებული.

მიმანია, რომ მასწავლებელი არა მარტო პიროვნების სწავლების პროცესში, არამედ რიგიანი საზოგადოებრივი ცხოვრების ფორმირებაშიცაა ჩართული.

მიმანია, რომ ყოველი მასწავლებელი საკუთარი მოწოდების კეთილშობილებას უნდა აცნობიერებდეს, რომ იგი საზოგადოების სოციალური წესრიგის შენარჩუნებასა და სწორი მიმართულებით განვითარებას ემსახურება.

მიმანია, რომ, ამგვარად, მასწავლებელი ყოველთვის ჩვენი უფლის მოციქული და ღვთის სასუფეველის ნამდვილი მეკარეა.

იბეჭდება მცირედი შემოკლებით.

ტექსტის გერმანული ვარიანტი თარგმნა კ. ქეცბაიამ

პესტალოცი და მისი მეუღლე ანა მეცადინეობაზე

თავი III

განათლების ემპირიულ-სოციოლოგიური იმპლიკაციები

§1. კომპარატიული კვლევები განათლების სოციოლოგიაში

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

შედარებითი კვლევები; შედარებითი განათლება; შედარებითი კვლევის ეტაპები; დიპლომის შემდგომი განათლება; E-უნივერსიტეტი; საეციალური ევროპული საგანმანათლებლო პროგრამები; შედარებითი კვლევა და სოციალური გარემო.

განათლების სოციოლოგიაში კომპარატივისტიკა შეიძლება განხილულ იქნეს არა მარტო როგორც შედარებითი მეთოდის გამოყენება განათლების პრობლემების კვლევაში, არამედ როგორც თავისი მიღწევებითა და შესაძლებლობებით განათლების სოციოლოგიის ერთ-ერთი ავტორიტეტული და მნიშვნელოვანი სფერო.

განათლების სოციოლოგიაში შედარებითი კვლევა სხვადასხვა ქვეყნების განათლების სისტემების შედარებას გულისხმობს, რომლის მეშვეობით დგინდება თითოეული მათგანის მიღწევები და ხარვეზები და მიღებული შედეგების გათვალისწინება ხდება შემდგომ პრაქტიკულ საქმიანობაში, განათლების სისტემის ოპტიმალური მოდელის ჩამოყალიბებაში და სხვ.

განათლების სფეროს შედარებითი კვლევა XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან იღებს სათავეს. ამ დარგის პირველ სპეციალისტად მ. ჟიულენი მიიჩნევა, რომელმაც 1817 წელს გამოცემულ წიგნში – „შედარებითი განათლება“ სხვადასხვა ქვეყნების საგანმანათლებლო სისტემები ერთმანეთს შეადარა. თითქმის იმაედროულად ამერიკელმა მკვლევარმა ჯ. გისკომ დაწერა წიგნი „ერთი წელი ევროპაში (1818-1819 წწ.)“, რომელშიც ინგლისის, საფრანგეთის, შვეიცარიის, იტალიის და პოლანდიის განათლების სისტემები ერთმანეთს შეადარა. მსგავსი კვლევა აქვს ჩა-

ტარებული კ. უშინსკის, რომელმაც ერთმანეთს აშშ-ის, გერმანიის, ინგლისისა და საფრანგეთის განათლების სისტემები შეადარა ერთმანეთს ნაშრომებში „სასოგადოებრივი აღზრდის ხალხურობის შესახებ“ და „რუსულ აღზრდაში ზნეობრივი ელემენტის შესახებ“ (1860 წ.).

XX საუკუნის დასაწყისში განათლების კომპარატიული კვლევების სფეროში კლასიკური ნაშრომები იქმნება. იგულისხმება მ. სედლერის „შავკანიანთა განათლება აშშ-ში და გერმანული და ამერიკული იდეალების კონტრასტი“ (1902 წ.); რ. ჰიუზის „მოქალაქეთა აღზრდა: განათლების შედარებითი კვლევა“ (1902 წ.); ა. ფლექსნერის „სამედიცინო განათლება ევროპაში“ (1902 წ.); პ. მონროს „განათლების ენციკლოპედია, ხუთტომეული“ (1911-1913 წწ.); ფ. უოტსონის „განათლების ლექსიკონი და ენციკლოპედია, ოთხტომეული“ (1921-1922 წწ.) და სხვ. 1925 წლიდან იბეჭდება „საერთაშორისო ინსტიტუტის პედაგოგიური წელიწადეული“. ამით საფუძველი ეყრება განათლების სისტემის საერთაშორისო მასშტაბის შედარებით კვლევებს. ამ საქმის ერთ-ერთი ცნობილი კლასიკოსი მ. სედლერია. იგი განათლების სისტემის შედარებითი კვლევის თეორიის ფუძემდებლად და მიჩნეული. სხვადასხვა საგანმანათლებლო სისტემის შედარებითი ანალიზის მეთოდოლოგია მის მიერაა შემუშავებული, რომელიც შემდეგ ამოსავალ პრინციპებს ემყარება:

- პირველ რიგში, აუცილებელია ყველა იმ გარეგანი ფაქტორის შესწავლა, რომლებიც განათლების ინსტიტუტზე ახდენენ გავლენას. ამასთან, ამ ფაქტორთა ანალიზი განათლების შინაგანი სტრუქტურის შესწავლისათვის მეტად მნიშვნელოვანია;
- მეორე ნაბიჯი იმ ერის ისტორიული განვითარებისა და გეოგრაფიული, კულტურული, ეთნიკური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა ფაქტორების უცვლელად შესწავლაა, რომლის განათლების სისტემის ანალიზთანაც გვაქვს საქმე.

მხოლოდ ამ საკითხების გაანალიზების შემდეგ შეიძლება ვისაუბროთ სხვებთან შედარებით რომელიმე საგან-

მანათლებლო სისტემის უპირატესობაზე. ამგვარად, სედ-ლერმა ერთ-ერთმა პირველმა ჩაუყარა საფუძველი განათლების კომპარატიული კვლევის მეცნიერულ მეთოდოლოგიას.

განათლების შედარებითი კვლევების კლასიკოსებს შორის ცნობილია ი. კენდელი. მისი წიგნი „შედარებითი განათლება“ ამ სფეროში ანგარიშგასაწევი და გზამკვლევია დღესაც. შედარებითი კვლევის მეთოდოლოგიას კენდელიც ამუშავებდა. ამ შემთხვევაში მისი ყურადღება განათლების რაოდენობრივმა კვლევებმა მიიპყრო. მისი აზრით, ამ სფეროში სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება კარგია, მაგრამ ის სხვადასხვა საგანმანათლებლო სისტემის არსს სრულყოფილად ვერ გამოხატავს. მსგავს რაოდენობრივ კვლევებს ის მიაკუთვნებს განათლებისათვის გაწეულ ნაციონალურ ხარჯებს, სწავლის საფასურს, მასწავლებელთა ხელფასს, სასწავლო დაწესებულებების რაოდენობას და ა. შ. განათლების სისტემების დაწვრილებითი შესწავლისათვის ის წიგნიერებისა და სოციალური კეთილდღეობის, განათლებისა და მეცნიერების დონის შედარებას გვთავაზობს, რაც, თავის მხრივ, სხვა სახის რაოდენობრივ კვლევებს საჭიროებს. კენდელი მონაცემთა უნიფიკაციის აუცილებლობას მოითხოვდა, რაც 1977 წელს იუნესკოს მიერ განათლების კლასიფიკაციის საერთაშორისო სტანდარტად იქნა აღიარებული.

კენდელმა განათლების სისტემის შედარებითი კვლევის ძირითადი ეტაპები დაადგინა.

- პირველი ეტაპი აღწერითია. ამ შემთხვევაში მოცემული ქვეყნის განათლების სისტემის მდგომარეობის შესახებ გარკვეული მონაცემების შეგროვება ხდება (მაგალითად, როგორ არის ორგანიზებული განათლების სისტემა, როგორ იმართება, როგორია პედაგოგთა მომზადება და ცოდნის დონე, როგორია მათი ანაზღაურება და ა.შ.);

მეორე ეტაპი ისტორიულ-ფუნქციონალურია. ამ შემთხვევაში პირველ ეტაპთან შედარებით უფრო სიღრმისეული ანალიზი ტარდება. კერძოდ, მოცე-

მული საზოგადოების განვითარების ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების შესწავლა, ხდება, რომელთა შერეობის შედეგად განათლების არსებული სისტემა (მაგალითად როგორია მისი ხარვეზები და როგორ შეიძლება მათი აღმოფხვრა);

- **მესამე ეტაპი რეკომენდაციულია.** ამ შემთხვევაში კვლევის შედეგების საფუძველზე გაკეთებული დასკვნების მიხედვით განათლების სისტემის რეორგანიზაცია ან სრულყოფა ხდება, რომლის დროსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა ქვეყნების მოწინავე გამოცდილების გაზიარებას, ოღონდ ეს პირდაპირ კოპირებას არ უნდა ნიშნავდეს. ამგვარი რამ დაუშვებელია, რასაც არ ითვალისწინებენ ჩვენში განათლების მესვეურები და ამიტომაც გვაქვს განათლების რეფორმების ნულოვანი შედეგი. დასავლელი სოციოლოგების რეკომენდაციები ქვეყნის ისტორიული, კულტურული და ეთნიკური თავისებურებების გათვალისწინებას კატეგორიულად მოითხოვს.

კომპარატივისტიკის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი განყოფილება თანამედროვე განათლების სოციოლოგიაში, თეორიულ მიდგომებთან ერთად, საგანმანათლებლო პროცესის ემპირიული კვლევებია. წიგნში „განათლების სოციოლოგიის მომავალი“, რომლის ავტორები უ. პინკი და ჯ. ჰობლიტი არიან, ევროპული საგანმანათლებლო პოლიტიკის ანალიზია მოცემული. მასში აღნიშნულია, რომ 1989 წელს ევროგაერთიანების მინისტრთა საბჭომ განათლების სფეროში ურთიერთთანამშრომლობის ძირითადი მიმართულებები განსაზღვრა, რომლის ამოსავალი დებულებებია:

- მულტიკულტურული ევროპის შექმნა;
- მობილური ევროპის შექმნა;
- ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო სივრცის შექმნა;
- კომპეტენტური ევროპის შექმნა;
- მთელი მსოფლიოსათვის ღია ევროპის შექმნა.

ყოველივე ამის საფუძველზე ისეთი სპეციალური პროგრამების შემუშავება მოხდა, როგორებიცაა: ერაზმუსი, ლინგვა, ტემპუსი; თითოეული მათგანი საგანმანათლებლო პროცესის ინტერნალიზაციასა და ჰარმონიზაციაზეა ორიენტირებული.

წიგნის ავტორები იმ ფაქტზე ამახვილებენ ყურადღებას, რომ საგანმანათლებლო პროცესის ფარგლებში ერთდროულად ორი პროცესი ხორციელდება: კონვერგენცია^{*} და ჰარმონიზაცია. კონვერგენცია ცალკეულ ქვეყნებში სასკოლო სისტემების განსხვავებებს სპობს, ხოლო ჰარმონიზაცია მათ შორის კავშირს ამყარებს. სიტუაციის ანალიზი აჩვენებს, რომ ღია საგანმანათლებლო სივრცის პირობებში ერთი ქვეყნიდან სხვა ქვეყანაში პედაგოგთა მობილობა იზრდება; ხდება საგანმანათლებლო პროგრამებისა და გამოცდილებათა გაცვლას, როგორც სასკოლო, ასევე უმაღლესი განათლების სფეროში; სამუშაო ძალისთვის მთელი რიგი ბარიერები იხსნება ევროპის ქვეყნებში და ა. შ. ამის შედეგად იცვლება მოთხოვნები განათლების მიმართ, რასაც შედეგად ისეთი პროცესები მოჰყვება, როგორიცაა:

- სოციალური წინააღმდეგობის გაჩენა იმიგრანტებსა და ადგილობრივ მუშახელს შორის, რაც შეიძლება ნაციონალიზმში გადაიზარდოს; იმიგრანტ მოსწავლეებთან პედაგოგთა მუშაობა რთულდება;
- განათლების სტანდარტების აწევით მისი ეფექტიანობის ზრდა;
- ენობრივი პოლიტიკა საგანმანათლებლო პოლიტიკის უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს;
- საგანმანათლებლო ინტეგრაციის ძირითად ფაქტორს ტექნოლოგიური თანამშრომლობის ინტენსიფიკაცია წარმოადგენს.

^{*} ლათ. **Convergo** – ვახლოვება. აქედანა – **convergences** – თანხვედრა. დაახლოების ან თანხვედრის პროცესი. ტერმინს ბევრი მეცნიერება იყენებს. მისი საპირისპიროა დივერგენცია.

ახალი ევროპის შექმნა, რომლის გამოხატულება ევროინტეგრაციაა, პირველად განათლების სფეროს შეეხება. ამ პროცესს დღეს მრავალი პედაგოგი ეწინააღმდეგება, მაგრამ ეკონომიკური მოთხოვნილებები ამ წინააღმდეგობას ფარავს. მომავალი საზოგადოება მაღალხარისხიან სწავლებას მოითხოვს. ამასთან, ევროპის სწრაფვა ახალი იდენტობისაკენ განათლების შინაარსის შეცვლას საჭიროებს, რასაც ერთი ქვეყნის მთავრობა ვერ გასწვდება. ამ საქმეში საგანმანათლებლო საქმიანობაში ჩართული ყველა აქტორის ერთობლივი ძალისხმევაა აუცილებელი.

80-იან წლებში ინგლისსა და საფრანგეთში ჩატარებული შედარებითი კვლევები თავიანთ პროფესიულ პასუხისმგებლობასთან და მეთოდებთან პედაგოგთა დამოკიდებულებას შეეხებოდა. მათი ტესტირება სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურ ზონაში მოხდა: სოფლებში, ქალაქებსა და გარეუბნებში. კვლევა რაოდენობრივ მეთოდს ემყარებოდა. მთავარი კითხვა შემდეგნაირად იყო ფორმულირებული: „რა არის თქვენთვის პროფესიული პასუხისმგებლობა?“

ბიუროკრატიული სისტემის განვითარება საფრანგეთში, ხოლო ინგლისში ასეთი სისტემის არარსებობა ამ ორი ქვეყნის განათლების სისტემებს შორის განსხვავების ძირითადი მიზეზია. ინგლისში პედაგოგები მთავარ აქცენტს სწავლის პროცესზე, ხოლო საფრანგეთში ამ პროცესის შედეგზე აკეთებენ. ინგლისში პედაგოგები უფრო მეტად დაკავებული არიან ინტელექტის, სოციალური, პიროვნული და შემეცნებითი უნარების განვითარებით; საფრანგეთში კი მასწავლებლის საქმიანობაში პრიორიტეტული აკადემიური ცოდნა, საბაზისო უნარები და პატრიოტიზმია.

საფრანგეთში მასწავლებლის საქმიანობა საკლასო ოთახით შემოიფარგლება, ხოლო ინგლისში პედაგოგი მოსწავლის სკოლის შემდგომი საქმიანობით და თავისუფალი დროითაც ინტერესდება. მასწავლებლები მოსწავლეებს განიხილავენ, როგორც ინდივიდუალობებს, რომლებსაც გარემო აყალიბებს. ფრანგ პედაგოგებს კი მიაჩ-

ნიათ, რომ პირველ რიგში მოსწავლეებს მაღალი დონის ცოდნა და მისი შესაბამისი კულტურა სჭირდებათ. ისინი ყველანაირად ცდილობენ, რომ მოსწავლეებს მომავალი ცხოვრებისადმი რეალისტური დამოკიდებულება ჩამოუყალიბონ, ამიტომ მათ არა ინდივიდუალური, არამედ მასობრივი უნარების განვითარებაში უწყობენ ხელს. საფრანგეთში სასკოლო განათლება სახელმწიფოს მიერ მკაცრად კონტროლდება. ინგლისში სასკოლო განათლება გარკვეულ ავტონომიას ინარჩუნებს, ხოლო უელსში პედაგოგიკაში ინდივიდუალური პრინციპების პროპაგანდა ხდება. ფრანგული საგანმანათლებლო პოლიტიკის უკანასკნელი მოქმედებები კონტროლის დეცენტრალიზაციაზეა ორიენტირებული. ინგლისში კი მასწავლებლის კვალიფიკაციის ამაღლების პრობლემა დგას.

ბოლო 20 წლის მანძილზე ევროპა დიდად შეიცვალა. დაიწყო საზღვრების გაქრობა, რასაც ევროპული განათლების ხელმისაწვდომობის ზრდა მოჰყვა, თუმცა მთელ რიგ ევროპულ ქვეყნებში სწავლება და მეცადინეობა ისევ ძველ დონეზე რჩება. შეინიშნება ნაციონალიზმი, აქცენტი კეთდება პირად მიღწევებსა და მეცნიერულ აღმოჩენებზე. ევროპაში მიმდინარე ცვლილებები ზოგად კულტურაზე ახდენენ გავლენას. მაგალითად, დანიელი ბავშვი პინოკიოთი ინტერესდება, ხოლო იტალიელი – ანდერსენის გმირებით. გერმანიაში ისეთივე ყურადღებით სწავლობენ ჰომეროსსა და პლატონს, როგორადაც გოეთესა და ნიცშეს. საკონცერტო დარბაზებში ჩაიკოვსკის მუსიკაც ჟღერს და ა. შ.

ევროპაში განათლების პროცესზე მნიშვნელოვან გავლენას ევროპული ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტეგრაციის პროცესი ახდენს. განსაკუთრებით ნიშანდობლივია ინფორმაციული რევოლუციის, ახალი ტექნოლოგიების, საინჟინრო სისტემების, ბიოტექნოლოგიების, ახალი მასალებისა და პროდუქტების შექმნის პროცესი, XX ს.-ის 80-იანი წლების დასაწყისიდან დაჩქარებული ტემპით მიმდინარეობს. ყოველივე ამან ძლიერ იმოქმედა დასაქმებაზე.

ამ ყველაფერთან ერთად მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც განათლების პროცესზე ახდენს გავლენას, დემოგრაფიული პროცესებია: მოსახლეობის დაბერება, შობადობის შემცირება. ყოველივე ეს განათლების ხარისხს ახალ მოთხოვნებს უყენებს.

საგანმანათლებლო პოლიტიკაზე დიდ გავლენას ახდენს ცალკეულ ქვეყნებს შორის კონკურენციის გაძლიერება და ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების გაჩენა, შემდგომ, აშშ-ს და იაპონიის პოზიციების გაძლიერება და მრავალი სხვა. მაგალითად, 1991 წელს იაპონელთა 95% 18 წლის ასაკში სრულ განათლებას ფლობდა, რაც ამ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებით აიხსნება.

ვეროინტეგრაციის ფარგლებში განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, მიზანი შეიძლება იყოს ახალი თაობის ჩამოყალიბება, რომელიც ევროპას განიხილავს, როგორც ერთიან მთელს. სკოლის მისწრაფება მისი ბუნებრივი ამოცანების რეალიზაცია გახდება: ადამიანის უფლებათა სწავლება, ეკოლოგიური განათლება, ენებ-შორისი ურთიერთობების ჩამოყალიბება და გაღრმავება. ამ შემთხვევაში განათლებას საკუთარი წვლილის შეტანა შეუძლია ევროპაში ცხოვრების დონისა და პასუხისმგებლობის ეთიკის ამაღლებაში.

განათლების გლობალიზაციის პროცესს დიდ ყურადღებას აქცევს რ. ბერჯესი. თავის ნაშრომში „პირველი საფეხურის მიღმა“ მან სხვადასხვა ქვეყნის დიპლომისშემდგომი განათლება შეადარა ერთმანეთს. კერძოდ, იგი აღნიშნავს, რომ აშშ-ში დიპლომისშემდგომი განათლების ძირითადი ფაქტორები ფული, პოლიტიკა და ტექნოლოგიაა. ეს ფაქტორები ყველა ქვეყნის განათლებაზე ახდენენ გავლენას, მაგრამ აშშ-ში მისი მაჩვენებელი ძალიან მაღალია.

აშშ-ის განათლების სისტემის ძირითადი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ იქ ამ სისტემის მმართველი ფედერალური სტრუქტურა არ არსებობს, ამიტომ ნებისმიერი საკითხი ცალკეული შტატის ან ინსტიტუტის დონეზე წყდება. სხვა თავისებურება თანმიმდევრული სკო-

ლის, ანუ ცენტრალური სამსახურის, არსებობაა, რომელიც დიპლომის შემდგომი განათლების თანმიმდევრულობას აკონტროლებს. დიპლომის შემდგომი განათლების კატეგორიებია: სერტიფიკატის პროგრამა, სამაგისტრო პროგრამა (პრაქტიკულად ორიენტირებული ან ტრადიციული), სადოქტორო პროგრამა.

დიპლომის შემდგომი განათლების დაფინანსების შესახებ (პირველი ფაქტორი) შეიძლება ითქვას, რომ, ავტორის აზრით, დღეისათვის აშშ-ში მისი შემცირება ხდება. ამის შედეგად სასწავლო დაწესებულებები იძულებულნი არიან თავიანთი საქმიანობა რესურსების ნაკლები დანახარჯებით დასახული მიზნების მიღწევაზე გადააწყონ.

რაც შეეხება პოლიტიკურ ასპექტს (მეორე ფაქტორი), იგი სამი ძირითადი საკითხის გარშემოა კონცენტრირებული, რომელთა შორის პირველი მოსახლეობის იმ ფენებისათვის უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობაა, რომლებიც ამ პროცესს ადრე გამოეთიშნენ (აფროამერიკელები, ლათინოამერიკელები და ამერიკელი ინდიელები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ადამიანები და, ცალკეულ შემთხვევებში, ქალები). პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი მეორე საკითხი იმიგრაციული პოლიტიკის პრობლემაა (ემიგრანტი სტუდენტების რაოდენობის ზრდა, ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნიდან საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მაღალკვალიფიციური წარმომადგენლების რაოდენობის ზრდა, რაც მათი ამერიკელი კოლეგების უთანხმოებას იწვევს და ა. შ.). მესამე პრობლემა დიპლომის შემდგომი განათლებაშიღებულ სპეციალისტთა დასაქმებას შეეხება.

მესამე ფაქტორი განათლების სფეროში უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენებას გულისხმობს. ამ შემთხვევაში „ვირტუალური უნივერსიტეტების“ შექმნა, რომლებიც მხოლოდ კომპიუტერში არსებობენ, რეალობაა. თავის წიგნში ბრეჯესი მსჯელობს იმის შესახებ, გაგრძელდეს თუ არა დიპლომის შემდგომი განათლება მთელი ცხოვრება და უქმნის თუ არა იგი საფრთხეს უკვე არსებულ ევროპულ უნივერსიტეტებს. მან ამ საკითხთან მიმართებაში

ცალკეული ქვეყნების დამოკიდებულებები შეადარა ერთმანეთს.

შვედეთი. შვედეთი ამ მხრივ სამაგალითოა. დიპლომისშემდგომი განათლება აქ არაეისტვის არ იზღუდება და, რაც მთავრია, მას მჭიდრო კავშირი აქვს შრომის ბაზართან. 1990-იან წლებში მთავრობამ ზრდასრულთა განათლების დაფინანსება შეამცირა, მაგრამ ამან სიტუაციის არსებითი ცვლილება ვერ მოახდინა.

ბელგია. ბელგიაში იმ ზრდასრულთათვის, რომლებსაც ფორმალური კვალიფიკაცია არ გააჩნიათ, უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის მაჩვენებელი ძალიან დაბალია და 1990-1991 წლებში 30 წელს ზემოთ პირთა რაოდენობის 8,2%-ს არ აღემატებოდა. ზრდასრულ ადამიანებს განათლების მიღება ამ ქვეყანაში არასაუნივერსიტეტო უმაღლესი განათლების მეშვეობით შეუძლიათ (მაგალითად, სასოფლო და სამეურნეო ხასიათის მქონე სპეციალური კურსები, სოციალური მუშაობის კურსები და სხვ.).

ესპანეთი. უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობა აქაც შეზღუდულია. უნივერსიტეტებში 25 წელს ზემოთა ასაკის მქონე ადამიანთა რაოდენობა 12%-ს არ აღემატება. ზრდასრულს შეუძლია დიპლომისშემდგომი განათლების მიღება პირველი საფეხურის გავლიდან გარკვეული დროის შემდეგ.

გერმანია. დიპლომისშემდგომი განათლების ხანგრძლივობიდან გამომდინარე (7 წელი), ზრდასრული სტუდენტების რაოდენობა გერმანულ უნივერსიტეტებში 35%-ს შეადგენს. ეკონომიკური წარმატებების საფუძველზე გერმანიამ ზრდასრულთა დიპლომისშემდგომი განათლების მიმართულებით ბოლო წლებში სერიოზული ნაბიჯები გადადგა. მაგალითად, ბრემენის უნივერსიტეტში მენეჯერთა ტრანსნაციონალური დისტანციური სწავლების პროგრამა იქნა შემოღებული, რომელშიც 6 ევროპული უნივერსიტეტია ჩართული.

დიდი ბრიტანეთი. დიპლომისშემდგომი განათლების კუთხით დიდი ბრიტანეთი დიდად ჩამორჩება შვედეთს. ამ

გვარი რამ აქ მაღალი სოციალური და ეკონომიკური სტატუსის მქონე პირთათვისაა ხელმისაწვდომი.

დიპლომის შემდგომი განათლების ერთ-ერთი ფორმაა ე. წ. **E-უნივერსიტეტები**, რაც გლობალიზაციისა და ტექნოლოგიური პროგრესის შედეგია. იგი ელექტრონული განათლებაა, რომელიც ხელმისაწვდომია ყველა იმ ადამიანისათვის, რომელსაც ინტერნეტი აქვს. E-უნივერსიტეტების საგანმანათლებლო გამოცდილების გადმოღებას დღეს ბევრი ევროპული უნივერსიტეტი ცდილობს. ყოველივე ეს განათლების შედარებითი კვლევის პროცესში გლობალიზაციისა და განათლების სისტემის ურთიერთმიმართების საკითხს კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის.

ფ. ბრაუნი და ჰ. ლაუდერი თავიანთ წიგნში „განათლება, გლობალიზაცია და ეკონომიკური განვითარება“ მთელ მსოფლიოში საგანმანათლებლო სისტემების ტრანსფორმაციის მიზეზებად გლობალიზაციას, ინტეგრაციას, მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს, კაპიტალის გადინებასა და ტრანსნაციონალური კორპორაციების ზრდას მიიჩნევენ. რაც შეეხება ისეთ ქვეყნებს, როგორიც სინგაპური, ჩინეთი, ბრაზილია და სამხრეთ კორეა, ისინი მაღალგანვითარებული ქვეყნების საგანმანათლებლო პოლიტიკას იყენებენ (მაგალითად, იაპონიის). დასკვნა, რომელსაც ისინი აკეთებენ, ასეთია: ნაციონალური ეკონომიკის ასამაღლებელ ძირითად ფაქტორს ადამიანური რესურსები წარმოადგენენ, ხოლო ცოდნა და ინფორმაცია უმთავრესი კაპიტალია თანამედროვე საზოგადოებაში. მკვლევართა აზრით, ქვეყნის ეკონომიკური დონის ამაღლების მიზნით სასწავლო დაწესებულებებისათვის კონკურენტული გარემოს შექმნა და „ელასტიკური მუშის“ (დროის მოთხოვნებს მორგებული) ფორმირებაა აუცილებელი. მკვლევარებს მიაჩნიათ, რომ ნებისმიერი თანამედროვე პრობლემის გასაღები განათლების სისტემაში დევს.

გ. გრინის ნაშრომში „საგანმანათლებლო მიღწევები ცენტრალიზებულ და დეცენტრალიზებულ სისტემებში“ სხვადასხვა ქვეყნის განათლების სისტემის ანალიზია მოცემული. კვლევის შედეგად შემდეგი დასკვნები გაკეთდა:

– საგანმანათლებლო მიღწევისა და სასწავლო დაწესებულების ორგანიზაციულ ფორმას შორის არსებითი კავშირი არ არსებობს. მაგალითად, ზოგიერთ ქვეყანაში, სადაც საშუალო სკოლის ერთიანი სისტემა მოქმედებს, უფრო მაღალი საგანმანათლებლო მიღწევებია (იაპონია, საფრანგეთი, შვედეთი), ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც ამგვარი რამ არ არსებობს (აშშ, ინგლისი);

– იმ ქვეყნებში, სადაც საგანმანათლებლო მიღწევები მაღალია, მასწავლებლის სოციალური სტატუსიც მაღალია, მაგრამ ეროვნულ საგანმანათლებლო მიღწევებსა და სხვა პროფესიის წარმომადგენლებთან შედარებით მასწავლებლის ხელფასებს შორის კორელაცია არ არსებობს;

– სხვადასხვა ქვეყანაში საგანმანათლებლო პროცესის შედეგები უმეტესწილად დამოკიდებულია განათლების სიტემის შინაგან ფაქტორებსა (ინსტიტუციონალური სტრუქტურა, სასწავლო პროგრამები, სწავლების მეთოდები, შეფასების ფორმები და სერტიფიცირების ფორმა) და სოციალურ კონტექსტზე (საზოგადოებისა და მშობლების მოლოდინები, შესაძლო დასაქმება, შრომის ბაზრის ხასიათი). მაღალ საგანმანათლებლო მიღწევებს დიდწილად ეს ფაქტორები განსაზღვრავენ;

– ქვეყნებში რომლებიც მაღალი საგანმანათლებლო მიღწევებით გამოირჩევა შრომის ბაზრები და საზოგადოება განათლების სფეროს წარმატებულ წარმომადგენელთა წახალისების კულტურით ხასიათდებიან. ამისთვის, მაგალითად, იაპონიაში გარკვეული რაოდენობის ფინანსებია გამოყოფილი;

– ქვეყნებში, რომლებიც მაღალი საგანმანათლებლო მიღწევებით გამოირჩევა სასწავლო პროცესი მკაცრად სტანდარტიზებულია, ხოლო განათლების მიზნები და ამოცანები ნათლად ფორმულირებული და ყველასათვის საერთოა. იგი შორსაა მთელი რიგი გაურკვევლობებისაგან;

– რაც უფრო მეტი დრო იხარჯება ცოდნის შექმნაზე, საგანმანათლებლო მიღწევები მით უფრო მაღალია. იაპონიაში ამისთვის სწავლისთვის განკუთვნილი დროის

90% გამოიყენება, აშშ-ში – 65%, გერმანიაში – 93% და ა.შ.

მართალია, გრინის მიერ გაკეთებული დასკვნები უნივერსალური არ არის, მაგრამ გასათვალისწინებელი ნამდვილადია. მთავარია, ქვეყანამ, რომელიც განვითარების გზასზეა შემდგარი, განათლების სტიმულირება მოახდინოს, რაც შესაბამისი კულტურული და ინსტიტუციონალური პირობების შექმნას გულისხმობს. ეს არის პროცესი, რომელიც წარმატებით ხორციელდება სინგაპურში.

დ. ეშტონმა და დ. სუნგმა განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების განათლების სისტემები ერთმანეთს სინგაპურის მაგალითზე შეადარეს. ისინი აღნიშნავენ, რომ განათლების ბრიტანული და ამერიკული სისტემები ინდუსტრიალიზაციის პირველი ტალღის პირობებში ვითარდება. მსოფლიო ბაზარზე ამ პერიოდში მათ კონკურენტული უპირატესობა ჰქონდათ, იმიტომ რომ სხვა ქვეყნები მათთან შედარებით ჩამორჩენილ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ, რაც განათლების სისტემაზე აისახა.

მუსულმანური მეზობლების გარემოცვაში მცირე კუნძულოვანი სახელმწიფოს პოლიტიკურმა ლიდერებმა ქვეყნის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ხელშეუხებლობის მოთხოვნა გააცნობიერეს, რისთვისაც ძლიერი ეკონომიკა და მოსახლეობის მაღალი პატრიოტიზმი დასჭირდათ. ამის შესაბამისად, განათლების სისტემა შემდეგი მოთხოვნების დაკმაყოფილების წინაშე დადგა: ეროვნული იდენტობისა და ქვეყნისადმი ერთგულების შეგნების ჩამოყალიბება და ეკონომიკური განვითარების მხარდაჭერა. ყველაფერი ცუდად განათლებული სამუშაო ძალით, 14%-იანი უმუშევრობით და ცუდად ორგანიზებული იაფფასიანი მუშახელით დაიწყო. სახელმწიფომ პირველივე ეტაპზე უცოდინარობასთან ბრძოლა განიზრახა, რაც სახელმწიფო პროგრამების დონეზე იყო გადაწყვეტილი. მომდევნო წლებში მთლიანად შეიცვალა საგანმანათლებლო პროგრამები. თუკი ადრე აკადემიურ პროგრამებს ენიჭებოდა უპირატესობა, ამჟამად, იაპონიის მსგავსად, აქცენტი ტექნიკურზე გაკეთდა. შეიქმნა ზრდასრული მოსახლეობის

საგანმანათლებლო დონის ასამაღლებელი სპეციალური პროგრამები, რომლებითაც სამსახურისაგან მოუწვევტად შეეძლოთ ესარგებლათ. ყოველივე ამის შედეგად 1990 წელს უცოდინარობის დონე მთელი ქვეყნის მოსახლეობის მასშტაბით 10%-მდე დაეიდა, ხოლო 20-24 წლის ასაკის ადამიანებში ეს მაჩვენებელი 1,4%-ს არ აღემატებოდა. ქვეყნის მოქალაქეებს ნახევრადკვალიფიციური მუშახელის გადამზადების პროგრამა შესთავაზეს.

განათლების სისტემის მიზანი მაღალგანვითარებული ქვეყნების საგანმანათლებლო დონის მიღწევა გახდა. ამისთვის შემდეგი ძირითადი ამოცანები იქნა დასახული: 1) იმ უმთავრესი უნარების განსაზღვრა, რომლებიც ინდუსტრიულ საზოგადოებაში მუშაობისთვის არის აუცილებელი; 2) ტექნიკური უნარების სწავლება; 3) უმაღლესი განათლების ექსპანსია; ამ ყველაფრის სარეალიზაციოდ მთავრობამ დაწერილებით შეისწავლა გერმანიისა და იაპონიის გამოცდილება. ქვეყანაში შემოღებულ იქნა 10-წლიანი სავალდებულო განათლება, რომლის შემდეგ სწავლის გაგრძელება ტექნიკუმებსა და უნივერსიტეტებში ხდება. ბავშვებს ორი და მეტი უცხოური ენის სწავლების შესაძლებლობა მიეცათ. შემდგომი ეტაპი სამსახურში სწავლების სქემის ჩამოყალიბება იყო, რაც წარმატებით განხორციელდა. სახელმწიფო ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ მოქალაქეებს სწავლა-განათლების მოტივაცია აღუძრას, ოღონდ ამ შემთხვევაში სწავლა-განათლების სტანდარტები ეკონომიკის და არა ინდივიდების მოთხოვნებითაა ნაკარნახევი. გარდა ამისა, სახელმწიფო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს იმისათვის, რომ მოწინავე ფირმის გამოცდილება სხვა ფირმებმაც და კომპანიებმაც გადაიღონ. ეს ყოველივე იმის მაგალითია, თუ რა წარმატებების მიღწევაა შესაძლებელი განათლების პოლიტიკის სწორად გატარების შემთხვევაში.

კომპარატივისტიკის ფარგლებში განათლების სოციოლოგიაში მრავალი მკვლევარია დაინტერესებული განათლებისა და ეკონომიკური განვითარების ურთიერთდამოკიდებულების ანალიზით. მოდერნიზაციისა და ადამიან-

ნური კაპიტალის თეორია, რომელიც გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში იყო გაბატონებული, ყურადღებას ეკონომიკური მოდერნიზაციისათვის აუცილებელი ინდივიდუალური ქცევების ტრანსფორმირებისას განათლების მნიშვნელობაზე ამახვილებდა, თუმცა განათლებისა და ეკონომიკური მოდერნიზაციის კავშირს აკრიტიკებდა კიდევ, მაგალითად, მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ განათლების ევროპული სტანდარტები აუცილებელია ყველა ქვეყნისათვის. ეს ასე რომ არ არის, ისლამური ქვეყნების მაგალითიც მოწმობს. ამასთანავე, თანამედროვე ევროპულ ღირებულებებზე ინდივიდთა აღზრდას შეიძლება სულაც არ მოჰყვეს სასურველი შედეგი; არასაკმარისი სამუშაო ადგილები, სქესობრივი უთანასწორობა და განათლების სფეროს წარმომადგენელთა დაბალი ანაზღაურება განათლების გაუფასურებისა და გამოფიტვის მიზეზი შეიძლება გახდეს.

განათლების სხვადასხვა სისტემისადმი საინტერესო მიდგომის ავტორია ჟ. ბალანტაინი. იგი აღნიშნავს, რომ განათლების სოციოლოგია სოციოლოგიის შედარებით ახალგაზრდა დარგია. ბალანტაინის აზრით, XX ს.-ის II ნახევარში განათლების სოციოლოგიის საგანი იყო განათლება, როგორც ერთიანი, მთლიანი სოციალური ინსტიტუტი. მკვლევრების ყურადღება განათლების სისტემის სოციალურ პრობლემებზე იყო მიმართული, მაგალითად, სკოლის როლზე სოციალურ სელექციასა და სოციალური უთანასწორობის კელაქწარმოებაში, ღირებულებათა კონფლიქტზე განათლების სისტემაში. ხოლო XXI საუკუნის სოციოლოგიაში განათლება ორ – მიკრო და მაკროდონეზე – განიხილება. ბალანტაინი განათლების ანალიზის დროს სინთეზურ თეორიებსა და კვლევებს ანიჭებს უპირატესობას. ამის გათვალისწინებით მან განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, სტრუქტურის ამხსნელი სქემა შეიმუშავა, რომელიც განათლების სოციოლოგიური ანალიზის ეტაპების კონცეფციაშია გადმოცემული.

კვლევის პირველი ეტაპი. სოციალური სისტემების ანალიზის პროცესში ბალანტაინი აჩვენებს, რომ სისტემის

ცენტრალური ელემენტი სოციალური ორგანიზაციაა, რომელიც განათლების, როგორც ინსტიტუტის, ან ცალკეული სკოლის, როგორც ქვესისტემის, სახით არის წარმოდგენილი. კვლევამ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს სისტემის ფორმალური და არაფორმალური ასპექტები.

კვლევის მეორე ეტაპი. ეს ეტაპი სისტემის გარეგანი ფაქტორების შესწავლას გულისხმობს, რაც, ფაქტობრივად, სოციალური გარემოს შესწავლაა, რომელიც ტექნოლოგიურ, პოლიტიკურ, დემოგრაფიულ და სხვა ასპექტებს მოიცავს.

კვლევის მესამე ეტაპი. იგი სისტემათშორის ინფორმაციულ და ინოვაციურ ურთიერთობებს გულისხმობს (მაგალითად, ორგანიზაცია ინფორმაციას იღებს მოსწავლეებისაგან, პედაგოგებისაგან, ასევე ფინანსებს და ახალ იდეებს).

კვლევის მეოთხე ეტაპია მიღებული შედეგების ანალიზი. ორგანიზაციის მოქმედების შედეგია ნებისმიერი სახის მატერიალური თუ არამატერიალური პროდუქცია (მაგ., ახალი მეთოდი ან ტექნოლოგია, კულტურული მიღწევა და ა. შ.).

კვლევის მეხუთე ეტაპია სისტემის ადაპტაცია მოთხოვნებთან. სოციალურ მოთხოვნებთან სისტემის შეუსაბამობა მისი უდიდესი ნაკლია, ამიტომ ეს ეტაპი ამ მოთხოვნების შესწავლას გულისხმობს.

განათლების სოციოლოგიის განვითარება, ბალანტიონის მართებული შენიშვნით, განათლებისა და სოციოლოგიის გარეშე შეუძლებელია. ამ ორი ველის ურთიერთზე მოქმედების უამრავი მაგალითი არსებობს, მაგალითად, ეკონომიკური (ფინანსური), სკოლა და პოლიტიკა, ძალაუფლება და განათლების შედეგები, ოჯახი და ბავშვი, ეკლესია და განათლება, ჯანდაცვა და განათლება, განათლება და სოციალიზაცია და მრავალი სხვა. ურთიერთობათა ასეთი თვალისმომჭრელი სპექტრის შემთხვევაში, ალბათ უპრიანია განათლების მიმართ სისტემური მიდგომის გამოყენება, რომელიც განათლებაზე მოქმედ როგორც გარეგან, ისე შინაგან ფაქტორებს ითვალისწინებს.

ბალანტაინმა თავის წიგნში „განათლების სოციოლოგია“ განათლების სოციოლოგიაში არსებული კროს-კულტურული გამოკვლევებიც გააანალიზა, რომელთა საშუალებით მსოფლიოში მოქმედი განათლების სისტემების ზოგადი და სპეციფიკური ნიშნების გამოყოფა გახდა შესაძლებელი. ძირითადი პრობლემები, რომელთა კვლევა ამ მეთოდის საშუალებითაა შესაძლებელი, შემდეგი სახისაა:

- დამწერლობის უქონლობასთან დაკავშირებული პრობლემები (დედამიწაზე მცხოვრები 6000 სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელია ასეთ ვითარებაში);

- ეთნიკურ უმცირესობათა დისკრიმინაცია, განათლებისა და კულტურისაგან მათი მოცილება;

- ტრადიციულ ცოდნასა და კულტურაში გადმონათესაობის შენარჩუნება;

- რელიგიური პრობლემები.

კომპარატიულ კვლევებში გამოიყენება დესკრიპტული, ანთროპოლოგიური, კროს-კულტურული და ეთნოგრაფიული მეთოდები. მსგავსი კვლევა რამდენიმე დონეს მოიცავს. ესენია: გეოგრაფიული (კონტინენტები, ქვეყნები, პროვინციები, რეგიონები); ლოკალური (სკოლები, მოსწავლეები, სტუდენტები და ა. შ.); დემოგრაფიული (ეთნიკური, ასაკობრივი, გენდერული ჯგუფები, მთელი მოსახლეობა) და სოციალური (საგანმანათლებლო სივრცე, მასწავლებლები, განათლების ფინანსირება და სხვ.).

ბალანტაინის აზრით, XXI ს.-ის სოციოლოგია უშუალოდ საზოგადოების წინაშე მდგარი ამოცანების გადაწყვეტაზე იქნება ორიენტირებული. მაგალითად, ღარიბ და მდიდარ მოსწავლეებს შორის არსებული უთანასწორობა, დემოკრატიზაციის ხელშეწყობა და ა. შ.

განათლების სოციოლოგიაში კომპარატივისტიკის ამ ძალზე მოკლე და ზედაპირული მიმოხილვიდან გამომდინარე შეიძლება ვთქვათ, რომ იგი მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით განათლების სოციოლოგიის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად კონცენტრირებული ნაწილია, რომლის შედეგებს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. მასში კარგად ჩანს ყველა ის პრობლემა, რომლებიც განათლე-

ბის სისტემას აქვს, ამიტომ განათლების სისტემის სერიოზული სოციოლოგიური ანალიზი კომპარატივისტიკის გარეშე წარმოუდგენელია.

ლიტერატურა:

1. ჟ. ბალანტაინი, განათლების სოციოლოგია (ინტერნეტ-ვერსია რუს. ენაზე);
2. Brown Ph., Lauder H. Education, Globalization and Economic Development // Halsey A.H., Lauder H., Brown Ph., Wells A.S. (eds)/ Education: Culture, Economy, Society. New York: Oxford University Press. 1996;
3. Green A. Educational Achievement in Centralized and Decentralized Systems // Halsey A.H., Lauder H., Brown Ph., Wells A.S. (eds)/ Education: Culture, Economy, Society. Oxford: Oxford University Press, 1996;
4. Kandell J. Comparative education. Boston, 1983;
5. Pink W. Noblit G. Continuity and contradiction. The futures of the sociology of education London, 1995.

თავი IV

განათლება და საზოგადოება

§1. განათლება და საზოგადოების ტიპოლოგია

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

საზოგადოების ტიპები; პრიმიტიული, ტრადიციული, ინდუსტრიული და პოსტინდუსტრიული საზოგადოება; განათლების დონე და მასშტაბი; განათლება და სოციალური მობილობა; ფუნქციური უწიგნურობა.

განათლების სოციოლოგიას, ზოგადად სოციოლოგიის მსგავსად, საზოგადოების დინამიკის საკითხიც აინტერესებს, რადგანაც, როგორც აღმოჩნდა, ამგვარი რამ განათლების სფეროს დინამიკის საკითხს უკავშირდება. საზოგადოების დინამიკის შესახებ საკითხი მისთვის იმანენტური, ტიპური ნიშნების გამოყოფას ითვალისწინებს, ანუ საკითხი საზოგადოების ტიპოლოგიას შეეხება, რომლის შესახებ სოციოლოგიაში მრავალი სხვადასხვა მიდგომა და ხედვა არსებობს. ეს თეორიები და ხედვები საზოგადოების შედარებითი ანალიზის შედეგად არის მიღებული. აღმოჩნდა, რომ სხვადასხვა ტიპის საზოგადოებას, რომელთა შესახებაც თანამედროვე სოციოლოგები მსჯელობენ, სხვადასხვა კრიტერიუმები ახასიათებენ. ამ კრიტერიუმებს შორის ერთ-ერთი განათლებაა. ამ შემთხვევაში განათლება წარმოდგენილია, როგორც საზოგადოების ტიპოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი პარამეტრი. უფრო კონკრეტულად, საზოგადოების ცალკეული ტიპი მისთვის დამახასიათებელი განათლების დონითა და მასშტაბით გამოირჩევა, რაც განათლების ინსტიტუტის განვითარებას (პირველ რიგში ფორმალური განათლების) და მთელ რიგ სოციალურ ინსტიტუტებზე მისი გავლენის თავისებურებებს გულისხმობს.*

განათლება და პრიმიტიული საზოგადოება

* ლექციის ამ ნაწილში იგულისხმება, რომ სტუდენტებს უკვე აქვთ გარკვეული წარმოდგენა სხვადასხვა ტიპის საზოგადოების შესახებ.

(განათლების დონე და მასშტაბი)

ისტორიულად პრიმიტიულ საზოგადოებაში ინდივიდუალური და სოციალური ინტელექტის ფორმირება (უფრო

სწორად, მისი წანამძღვრების) მთელი რიგი მნიშვნელოვანი თავისებურებებით ხორციელდებოდა. ცოდნის დაგროვება და მომდევნო თაობებისათვის გადაცემა ინდივიდუალური წესით, სეპირსიტყვიერად ხორციელდებოდა. ამ პროცესში

მნიშვნელოვან როლს მოხუცები ასრულებდნენ, რომლებიც მოცემულ საზოგადოებაში (თემში) ცოდნისა და ადათ-წესების მთელი კომპლექსის (რაც მატერიალური და სულიერი ცხოვრების შინაარსს წარმოადგენდა) – დამცველები და, საჭიროების შემთხვევაში, რეფორმატორები იყვნენ. მოხუცები იყვნენ სოციალური ინტელექტის „აკუმულატორები“, ამიტომ პატივისცემა, რომლითაც მათ მიმართ საზოგადოების სხვა წევრები იყვნენ განმსჭვალულნი, გარკვეულწილად რაციონალური ხასიათის მატარებელი იყო. მოხუცებში თემის კოლექტიური ნება იყო პერსონიფიცირებული. პრიმიტიულ საზოგადოებაში მოხუცთა, თემის უხუცესთა კულტი არაერთარ შემთხვევაში სოციალურ ფილანთროპიასთან არ უნდა გაეიგივოთ. მოგვიანებით უხუცესთა ადგილი ქურუმებმა დაიკავეს, რომლებიც პროტოსახელმწიფოებრივ წარმონაქმნად მიიჩნევა. ქურუმთა კლანი ცენტრალიზებული სოციალური ორგანიზაციის განსაკუთრებული ფორმაა, რომელიც თავდაპირველად იძულების ფორმალურ ინსტიტუტზე კი არა, ერთგულებაზეა დამყარებული. მავდროულად, ცოდნისა და განათლების საკრალიზაცია. დიურკემის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ტრაიბალურ სოციუმში განათლება მექანიკური სოლიდარობის პრინციპის რეალიზაციას ემსახურება.

განათლება და ტრადიციული საზოგადოება (განათლების დონე და მასშტაბი)

განათლება, როგორც განსაკუთრებული სოციალური ინსტიტუტი, ტრადიციულ საზოგადოებაში გაჩნდა. წინა პერიოდში ცოდნისა და ინფორმაციის მატერიალური მატარებლების არარსებობა საშუალებას არ იძლეოდა, რომ ცოდნის შენახვა გარანტირებული ყოფილიყო. ტრადიციულ საზოგადოებაში განათლებას საყოველთაო ხასიათი ჯერ კიდევ არ გააჩნია, ის კელავ რჩება საზოგადოების გარკვეული ფენის პრივილეგიად. გარდა ამისა, ამ დროისათვის სასწავლო დაწესებულებათა რაოდენობაც ძალზე მცირეა. იგივე ეხება სასწავლო ლიტერატურას, რომელიც ძვირად ფასობდა. სწავლა-განათლების ცენტრები ეკლესია-მონასტრებია, ამიტომ დიდი ყურადღება ექცევა რელიგიურ განათლებას, საღვთო სჯულის ცოდნას და ა. შ.

მასობრივი სწავლა-განათლების ზრდის მატერიალური წანამძღვრები ტრადიციული ეპოქის დასასრულს ჩნდება. ამასთანავე, წიგნის ბეჭდვა და გვიან წარმოქმნილი პერიოდული გამოცემები, რომელთაც საერო შინაარსი ჰქონდა, დიდი ხნის განმავლობაში საზოგადოების მხოლოდ ელიტური ნაწილისათვის იყო ხელმისაწვდომი.

განათლებულ ადამიანთა რაოდენობის სიმცირე იმ დროისათვის იმითაც იყო განპირობებული, რომ საზოგადოების წევრთა უმეტესობას განათლების მიღების სერიოზული მოთხოვნები არ ჰქონდა, რადგანაც მათი ყოველდღიური შრომითი საქმიანობა ახალ ცოდნას არ საჭიროებდა, გარდა იმისა, რაც გამოცდილებით და ზემდგომთა მითითებით იყო მიღებული. ხოლო ის საქმე, (მიწათმოქმედება, ხელოსნობა და სხვ.) რითაც საზოგადოების წევრთა უმრავლესობა იყო დაკავებული, მთელ დღეს მოიცავდა და ამიტომ დამატებითი ინტელექტუალური საქმიანობისათვის დრო, ფაქტობრივად, არ რჩებოდა. ამ ტიპის საზოგადოება დახურული სოციალური მობილობით გამოირჩევა. საზოგადოებრივი იერარქიული კიბის ზედა საფეხურებზე ასვლას მყარი ბარიერები გააჩნია (ტრადიციულ საზოგადოებათა უმრავლესობა მსგავსი სოციალური

სტრუქტურით ხასიათდება). განათლებასა და სოციალურ მობილობას შორის ამ ტიპის საზოგადოებაში მინიმალური კორელაცია არსებობს. დ. ბელის აზრით, წინაინდუსტრიულ, ტრადიციულ საზოგადოებებში განათლება, მეცნიერება და ტექნიკა ავტონომიურად, წარმოებისაგან დამოუკიდებლად ვითარდებოდა. საქმიანობის ამ სფეროთი დაკავებული ადამიანები საქმიანობის ამ ფორმას საზოგადოებრივი მოთხოვნებიდან გამომდინარე კი არა, თავიანთი ინტელექტუალური მისწრაფებების გათვალისწინებით აკეთებდნენ. თანამედროვე გაგებით, ცოდნა და განათლება ინდუსტრიულ საზოგადოებაში ჩნდება. ტრადიციულ საზოგადოებაში განათლებას თავისი ადგილი ჰქონდა. იგი იმდროინდელი ადამიანისა და საზოგადოების სულიერი იდეალებსა და მსოფლმხედველობას იყო მორგებული, ამიტომ სასწავლო დისციპლინებიც ამ ყველაფრის შესაბამისი და შესაფერისი იყო. ტრადიციული საზოგადოების განათლების სოციოლოგიურმა ანალიზმა კი საქმის გაუბრალოება არ უნდა უნდა მოახდინოს, რადგანაც ბევრი სასწავლო დისციპლინა, რომელიც უძველესი დროიდან იღებს სათავეს, სიცოცხლისუნარიანი და საჭიროა დღესაც. იმის საილუსტრაციოდ, რომ ამ მხრივ ტრადიციულ საზოგადოებაში საქმე მარტივად არ იყო, ქვემოთ მოგვყავს ნაწყვეტი ზვიად გამსახურდიას სტატიიდან „გელათის აკადემიის სულიერი იდეალები“, რომელიც ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის იმის შესახებ, თუ რა და როგორ ისწავლებოდა ტრადიციულ ქართულ საზოგადოებაში (ქვემოთ იხ. საკითხავი მასალა).

საკითხავი მასალა

ზვიად გამსახურდია

გელათის აკადემიის სულიერი იდეალები

[...] მინდა დეტალურად გესაუბროთ, თუ რა სახის დისციპლინები ისწავლებოდა გელათის აკადემიაში და რა გვაძლევს საფუძველს იმის თქმისა, რომ მართლაც უპრეცედენტო იყო სიბრძნისა და სწავლულობის ეს კერა შუა საუკუნეების მსოფლიოში. აქ, უწინარეს ყოვლისა, ისწავლებოდა 7 დარგი მეცნიერებისა, რომელიც იყო გაერცელებული იმჟამინდელ მსოფლიოში. კერძოდ, ბიზანტიაშიც, დასავლეთ ევროპაშიც და ამ 7 დარგს ეწოდებოდა ტრივიუმი და კვადრივიუმი, ანუ სამეული და ოთხეული, ე. ი. შვიდეული. სამეული არის: გეოგრაფია, არითმეტიკა და მუსიკა. ოთხეული: გრამატიკა, ფილოსოფია, რიტორიკა და ასტრონომია. აი, დარგები, რომლებიც ისწავლებოდა გელათში და ისწავლებოდა ისეთ დონეზე, როგორც არსად...

ამრიგად, მეცნიერების შვიდი დარგი ისწავლებოდა აქ, თან ისწავლებოდა ისე, როგორც ეს შუა საუკუნეებს ახასიათებდათ, და ამავე დროს, ადამიანის პიროვნებისადმი ინტერესი, ადამიანის უნარებისადმი ინტერესი იყო ძირითადი, განსხვავებით იმდროინდელი შუასაუკუნეობრივი ქრისტიანული სკოლასტიკური ქრისტიანობისაგან, რომელიც მხოლოდ ღმერთზე აკეთებდა აქცენტს და ადამიანის პიროვნებას ივიწყებდა... სრული ქრისტიანობა მოითხოვს ღვთისა და ადამიანის გაერთიანებას, ვინაიდან მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე იყო ღმერთი-

ცი და არა მხოლოდ ღმერთი. ორივე ეს მხარე თანაბრად მახლობელი უნდა იყოს ქრისტიანული სიბრძნისთვის და ეს ყოველივე გამოჩნდა სწორედ გელათში...

გეომეტრია იმჟამად ისწავლებოდა არა ისე, როგორც თანამედროვე კაცობრიობა სწავლობს მას, მშრალად – ფორმულებით და სქემებით, არამედ გეომეტრიის მიზანი იყო სწორედ ღვთის არსებობის დასაბუთება. როგორ ასაბუთებდა გეომეტრია ღვთის არსებობას? პეტრიწს მოჰყავს სფეროს მაგალითი, ყველაზე უფრო მარტივი გეომეტრიული მაგალითი: რამდენი ელემენტი აქვს სფეროს? ცენტრი, რადიუსი და გარშემოწერილობა. ცენტრი არის მამა ღმერთი, რადიუსი ძე-ღმერთი, ხოლო გარშემოწერილობა არის სულიწმიდა ღმერთი. სინამდვილეში ეს მოელი სფერო არის ერთობა ამ სამებისა. ამიტომაც არის ნათქვამი, რომ სამება სამი ღმერთი კი არ არის, ერთი ღმერთია, ოღონდ განსხვავებულ მოდუსებში, განსხვავებულ ჰიპოსტასებში მოცემული. აი ამ გზით ასაბუთებს გეომეტრია სამების არსებობას, ვინაიდან ცენტრის გარეშე არ არსებობს განუფენილობა წერტილისა და აი ამ სფეროს მოცულობის გარეშე არ არსებობს სივრცე, ე. ი. სივრცის ამ სამ ელემენტში მუდამდება სამება. სამება არის ის, რაც მოცემულია ცენტრის, რადიუსის და გარშემოწერილობის ურთიერთობაში. ამით მტკიცდება ის, რომ სამყაროს აქვს საწყისი, რომ სამყაროს აქვს სამებრივი საწყისი და რომ სამყაროს საფუძველი არის სამება. მართალი რომ იყოს ის, რასაც მატერიალისტები და ათეისტები ამტკიცებენ, მაშინ არც ცენტრი იარსებებდა, არც რადიუსი იარსებებდა, არც სფერო იარსებებდა და ყოველივე იქნებოდა არარაობა.

როგორ ამტკიცებს ღვთის არსებობას შემდეგი დისციპლინა – არითმეტიკა, რომელიც ისწავლებოდა გელათში და როგორ ისწავლებოდა იგი? არა იმგვარად, როგორც დღეს ასწავლიან ბავშვებს მშრალად შეკრება-გამოკლებას და ა. შ. პირველი სამი რიცხვი არის თუ არა საფუძველი ყველა რიცხვისა? წარმოიდგინეთ რიცხვი, შესაძლებელი რიცხვი სამყაროში, რომელიც არ

შედგებოდეს ერთისგან, ორისგან, სამისგან. არის თუ არა ყოველივეს საფუძველი ერთი, მისგან ნაწარმოები ორი, ვინაიდან ერთისაგან იწარმოება ორი, ორისგან იწარმოება სამი და სამისგან იწარმოება ყველა რიცხვი. ე. ი. რიცხვთა მთელი სამყარო იწარმოება ამ სამი ელემენტისაგან: ერთისგან, ორისგან და სამისგან, ისევე როგორც მამისგან, ძისგან და სულიწმინდისაგან. სამება აქ არის ერთი, ორი, სამი, როგორც საფუძველი ყველა რიცხვისა, საფუძველი სამყაროსი. მათემატიკა მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სამყაროში რეალურია მხოლოდ რიცხვები, რომ სამყარო დაფუძნებულია რიცხვებზე, რომ მთელი ვარსკვლავითი – პლანეტები, გალაქტიკები, ყველაფერი შეიძლება რიცხობრივად გამოისახოს. ყველაფერს აქვს თავისი რიცხვი, ყველა ატომს აქვს თავისი რიცხვი. მთელი შემადგენლობა მატერიისა, სამყაროსი არის რიცხვი და ერთადერთი რეალობა არის რიცხვი, რომ ყოველივე შეიძლება გაქრეს, მაგრამ რიცხვი არ გაქრება, ვერ გაქრება, იმიტომ რომ რიცხვი არის მარადიული, პირველი სამი არის მარადიული საწყისი და ეს არის სამება. სწორედ პეტრიწისეული არითმეტიკის საფუძველი არის სამების არითმეტიკული, მათემატიკური გადმოცემა და მისი როლი სამყაროს შექმნაში.

ახლა, როგორ ისწავლებოდა მუსიკა გელათის აკადემიაში. ეს ტრიეიუმი – სამი დარგი მეცნიერებისა და მუსიკაც, როგორც ხელოვნების დარგი, ისე არის მოცემული, ე. ი. არა მხოლოდ როგორც ხელოვნება, როგორც ამჟამად დღევანდელ მსოფლიოშია. პეტრიწი ახსენებს სამ ხმას: მზახ, ჟირ და ბამ. ჟირ, შეხეთ ორი – ჟირ მეგრულ ენაში როგორ ემთხვევა. ჟირ უძველესი კოლხური ძირია ორის გამომხატველი. მეორე ხმას მუსიკაში ჰქვია ძველქართულად ჟირ, მზახ ჰქვია პირველ ხმას, ხოლო ბამ, ანუ ბან – მესამე ხმას. აბა წარმოიდგინეთ თუ არსებობს რამე მუსიკა სამი ხმის გარეშე, სამხმოვანების გარეშე? მთელი მუსიკის საფუძველი არის სამი ხმა. ე. ი. ის რაც იყო იქ – წერტილი, რადიუსი და გარემოცულობა, რაც იყო რიცხვი 1, რიცხვი 2, რიცხვი 3, მუსიკა-

ში არის ეს სამი ხმა, ანუ სამ-ხმოვანება: მზახ, ჟირ და ბამ და ამით საბუთდება ის, რომ მუსიკის საფუძველიც არის სამება. მუსიკაც ადასტურებს იმას, რომ სამება არის საფუძველი ყოველგვარი ყოფიერებისა და სამების პრინციპზე არის დამყარებული ყოფიერება. ამრიგად, ეს სამი მეცნიერება ასაბუთებს ღვთის არსებობას.

როგორ ასაბუთებს ღვთის არსებობას გრამატიკა, რომელიც, სხვათა შორის, ისე კი არ ისწავლებოდა, როგორც დღეს, მხოლოდ გრამატიკული კანონები, დოგმები, წესები. გრამატიკა სწორედ გამომდინარეობდა სიტყვის სიღრმიდან, სიტყვის პირველადი მნიშვნელობიდან, არსიდან, გრამატიკა მოიცავდა ყოველივეს, რაც შეიძლება სიტყვას და მეტყველებას დაუკავშირო და ყველაფრის საფუძველი იყო პირველი საფუძველი – ღვთაებრივი სიტყვა. არსებობს პირველსიტყვა. ყველა სიტყვას, ისევე როგორც ყველა რიცხვს, აქვს თავისი საფუძველი, თავისი პირველსიტყვა. პირველსიტყვისგან იშვა ყველა სიტყვა და ეს პირველი სიტყვა იყო ის, რომელიც იოანეს სახარებაში მოცემულია როგორც ქრისტე, როგორც ლოგოსი, როგორც ღმერთი. „პირველითგანვე იყო სიტყვაი და სიტყვაი იგი იყო ღვთისა თანა და ღმერთი იყო სიტყვაი იგი“ – აი ამას ასაბუთებდა გრამატიკა.

რას ასაბუთებდა ფილოსოფია, ანუ დიალექტიკა? ისევ და ისევ ღვთის არსებობას.

რას ემსახურებოდა რიტორიკა? რიტორიკა ემსახურებოდა სწორედ ღვთის არსებობის დასაბუთებას და ადამიანში ღვთაებრივი საწყისისა და ნაპერწკლის გაღვივებას და ამგვარი თვალსაზრისით ისწავლებოდა ის. და ბოლოს ყველაზე უმნიშვნელოვანესი დარგი – ასტრონომია, რომელიც აგრეთვე მიზნად ისახავდა არა ისეთი მშრალი ასტრონომიის შექმნას, რომელიც დღეს აქვს კაცობრიობას, არამედ განსულიერებული ასტრონომიისას. ეს იყო უკვე არა ასტრონომია, არამედ ასტროსოფია. თქვენ ყველას გახსოვთ „ვეფხისტყაოსნიდან“, რომ რუსთველი მნათობებს ისე მიმართავს, როგორც ცოცხალ არსებებს. რომ ავთანდილი თავის წიგნებში

მნათობებს ესაუბრება როგორც ცოცხლებს, როგორც სულებს, რომელნიც მას უნდა დაეხმარონ ცხოვრების გზაზე და მზეს მიმართავს, როგორც ყველაზე უმაღლეს მნათობს, ოღონდ არა იმ მზეს, რომელიც თვალთ სახილველია, არამედ სულიერ მზეს – ქრისტეს, რომელიც არის სამყაროს შემოქმედი და ყოველივეს საწყისი. აი ასეთი ასტრონომია ისწავლებოდა იმჟამად გელათის აკადემიაში, რომელიც მნათობების არსებობით ასაბუთებდა ღვთის არსებობას, რომ შეუძლებელია ეს უშეუ-
ლებელი, გონიერი სამყარო, გონიერი კოსმოსი იყოს უაზრო, რომ მას არ ჰყავდეს წარმმართველი, არ ჰქონდეს საფუძველი, გონიერი საფუძველი, რომ გონება არ იყოს გაბატონებული ამ კოსმოსში [...]

განათლება და ინდუსტრიული საზოგადოება (განათლების დონე და მასშტაბი)

ინდუსტრიული საზოგადოების ერთ-ერთი მთავარი ნიშან-თვისება მასობრივი წიგნიერებაა, რაზედაც ფაქტორთა მთელი სიმრავლე ახდენს გავლენას.

პირველ რიგში, ინდუსტრიულ საზოგადოებაში ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გართულება როგორც ფაბრიკა-ქარხნებში დასაქმებულთა, ისე დამსაქმებელთა მიერ სათანადო განათლების მიღების სტიმული ხდება. კვალიფიკაციის ამაღლება, როგორც შემოსავლების ზრდისა და სოციალური სტატუსის მოპოვების საშუალება, მიღებულ განათლებაზეა დამოკიდებული, თუმცა რეალურ პრაქტიკაში ეს კავშირი ყოველთვის ცალმხრივად და სწორხაზობრივად არ ვლინდება. ამასთან, დაწყებითი და შემდეგ საშუალო განათლება კვალიფიციური მუშახელისთვის აუცილებელი და მუდმივი მოთხოვნაა.

მეორე მხრივ, საგამომცემლო საქმიანობა, ყველა სხვა სფეროს მსგავსად, ინდუსტრიული წარმოების დონეზეა ასული და დროის შესაბამისი ეკონომიკური კანონების გავლენას განიცდის: ბაზარი იაფფასიანი ბეჭდური პროდუქციით ივსება.

მასობრივი წიგნიერების მოთხოვნის შედეგად თითქმის ყველა განვითარებულ ინდუსტრიულ საზოგადოებაში განათლების ინსტიტუტის რადიკალური ტრანსფორმაცია ხდება. იქმნება განათლების ფართო და განტოტვილი სისტემა, საფუძველი ეყრება თანამედროვე გაგებით სკოლას, კოლეჯებსა და უნივერსიტეტებს, რომელთა ფუძემდებლები სახელმწიფოსთან ერთად კერძო პირებიც არიან. მრავალი მეწარმე საკუთარ წარმოებაში დასაქმებულთა პროფესიული დონის ასამაღლებლად პროფესიულ სასწავლებელ აარსებს. საზოგადოების იმ წევრთა რაოდენობა, რომლებმაც ფორმალური განათლება მიიღეს და შემდეგ თითქმის მთელი თავიანთი პროფესიული საქმიანობის განმავლობაში სწავლას აგრძელებენ, საგრძნობლად იზრდება. რენდალ კოლინზის აზრით, აშშ-ში საშუალო სკოლის 17 წლის ასაკის მქონე კურსდამთავრებულთა რაოდენობა 1963-1969 წლებში 38-ჯერ გაიზარდა, ხოლო ადგილობრივი კოლეჯის კურსდამთავრებულთა რაოდენობა – 23-ჯერ. იგივე ეხება ბაკალავრების, მაგისტრებისა და დოქტორანტების რაოდენობრივ მაჩვენებელს.

ინდუსტრიულ საზოგადოებაში განათლება, როგორც სოციალური ინსტიტუტი, მეტ-ნაკლებად სრულყოფილ სახეს იძენს. იზრდება მისი სოციალური ფუნქციები. კერძოდ, იგი სოციალური მობილობის აუცილებელი პირობა ხდება, რასაც ტრადიციული საზოგადოების დროს მოკლებული იყო.

განათლება და პოსტინდუსტრიული საზოგადოება (განათლების დონე და მასშტაბი)

პოსტინდუსტრიული საზოგადოება ცოდნასა და განათლებასე დამყარებული საზოგადოებაა, ამიტომ, ბუნებრივია, განათლების დონითა და მასშტაბებით საზოგადოების ეს ტიპი უდავოდ გამორჩეულია. თანამედროვე პოსტინდუსტრიულ, მაღალგანვითარებულ საზოგადოებებში მაღალკვალიფიციური განათლება უმაღლეს შეფასებას იღებს. მაგალითად, ამერიკელ მამაკაცთა რაოდენობა, რომელთაც თუნდაც ოთხი წელი კოლეჯში მიუღიათ განათ-

ლება, 1980 წელს 20%-ით, ხოლო 1994 წელს 25%-ით გაიზარდა. გაიზარდა აბიტურიენტებს შორის კონკურენცია ინსტიტუტებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში. გაჩნდა პრესტიჟული და არაპრესტიჟული უმაღლესი სასწავლებლის ცნება. მაგალითად, 1995 წელს ჰარვარდში 18 ათასმა აბიტურიენტმა ჩააბარა. 2 ათას ადგილზე 190 ათასი განცხადება იყო შემოსული, ანუ ერთ ადგილზე 11 ადამიანი აცხადებდა პრეტენზიას. იგივე მაჩვენებელი ხუთი წლით ადრე 8 ადამიანი იყო. ეს მაჩვენებელი დღემდე იზრდება.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში განათლების როლისა და მნიშვნელობის ზრდას მთელი რიგი პრობლემებიც ახლავს თან. ერთ-ერთი პრობლემა ფუნქციური უწიგნურობაა, რომელიც მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში იჩენს თავს. იუნესკოს დეფინიციით, ფუნქციური უწიგნურობა პრაქტიკულად წერა-კითხვისა და მიმატება-გამოკლების ცოდნის უნარის დაკარგვაა; ის ზოგადსაგანმანათლებლო ცოდნის ისეთი დონეა, რომელიც თანამედროვე საზოგადოებაში სრულფასოვანი „ფუნქციონირებისათვის“ გამოუსადეგარია.

სხვათა შორის, საქართველოში ფუნქციონალური უცოდინარობის მაჩვენებელი ძალზე მაღალია. რაც ამ პრობლემის გრანდიოზულობის გაუცნობიერებლობის შედეგია. თანაც ეს აჩვენებს იმას, თუ როგორ მიმდინარებს ჩვენში განათლების რეფორმირების პროცესი. მაშინ როდესაც ისეთ მაღალგანვითარებულ ქვეყნაში, როგორიც ამერიკის შეერთებული შტატებია, პრობლემა მთავრობისა და პრეზიდენტის პირად კონტროლზეა აყვანილი. ამ პრობლემის გადასწყვეტად თავის დროზე რონალდ რეიგანმა კონგრესს სერიოზული ასიგნებების გამოყოფა მოსთხოვა, ხოლო ჯორჯ ბუში (უფროსი) თავის წინასაარჩევნო კამპანიის დროს აცხადებდა, რომ ის აშშ-ის „განათლების მინისტრი“ იქნებოდა. ინდუსტრიულ საზოგადოებასთან შედარებით პოსტინდუსტრიული საზოგადოება მერიტოკრატიის მაღალი დონით ხასიათდება. განათლება ამ ტიპის საზოგადოებაში სოციალური სტრატეფიკაციისა და მობილობის ერთ-ერთი მძლავრი კრიტერიუმია.

სოციალური ინსტიტუტის პარამეტრი	საზოგადოების ტიპი			
	პრიმიტიუ- ლი საზო- გადოება	ტრადიციუ- ლი საზო- გადოება	ინდუსტრი- ული საზო- გადოება	პოსტინდუ- სტრიული საზოგადო- ება
განათლების დონე და მას- შტაბი	დაგროვილი ცოდნის ზეპირად და ინდივი- დუალური წესით გა- დაცემა	განათლება საზოგადო- ების მცირე ფენების- თვისაა ხელმისაწ- ვდომი	მასობრივი განათლება	ფუნქციური უცოდინა- რობის გა- ცნობიერე- ბა

ლიტერატურა:

1. რ. არონი, „ინდუსტრიული საზოგადოება: სამი ესეი იდეოლოგიისა და განვითარების შესახებ“ (ინტერნეტ-ვერსია, ინგლ. და რუს. ენაზე);
2. დ.ბელი, მომავალი პოსტინდუსტრიული საზოგადოება (ელ. ვერსია რუს. ენაზე);
3. ბ. ინოზემცევი, გახლეჩილი ცივილიზაცია (ელ. ვერსია რუს. ენაზე);
4. Кастелъ М. Информационная эпоха М., 2000;
5. Константиновский Д. Размышления о социологии образования, СОЦИС, 2008. №7;
6. Сорокин П. Социальная и культурная мобильность, Человек, Цивилизация, Общество, М., 1992;
7. Чудинова В. Функциональная неграмотность, СОЦИС, 1994, №3, М;
8. Collins R. Functional and Conflict Theories of Educational Stratification, American Sociological Review, 1971, №36.

§2. განათლება და სოციალური სტრატეგიკაცია

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

სტრატეგიკაცია; განათლება და სოციალური უთანასწორობა; პროფესიული სტრატეგიკაცია; განათლება, როგორც სტრატეგიკაციის კრიტერიუმი; თანამედროვე საზოგადოების სოციალური სტრატეგიკაცია და განათლება.

განათლებისა და სოციალური სტრატეგიკაციის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის ანალიზამდე აუცილებელია სოციალური სტრატეგიკაციის რაობაში გარკვევა.

სოციალური სტრატეგიკაცია თანამედროვე სოციოლოგიის ერთ-ერთი ცენტრალური თემაა. ის საზოგადოების ფენებად დაყოფას შეეხება და პასუხს იძლევა კითხვაზე, თუ რატომ იყოფიან ადამიანები ღარიბ, შეძლებულ და მდიდართა ფენებად. რეალურ სოციალურ ცხოვრებაში ადამიანებს შორის უთანასწორობა დიდ როლს ასრულებს. ეს ის კრიტერიუმი, რომლის მიხედვითაც ჩვენ გარკვეული ჯგუფის წარმომადგენლებს სოციალური იერარქიის მაღალ ან დაბალ საფეხურზე ვაყენებთ, რაც საზოგადოების ფენებად დაყოფას ანუ სოციალურ სტრატეგიკაციას ნიშნავს.

ტერმინი „სტრატეგიკაცია“ ლათინური ენიდან მომდინარეობს (სტრატუმ – ფენას, ხოლო ფაციო კეთებას ნიშნავს). სოციოლოგიაში იგი გეოლოგიური მეცნიერებიდან შემოვიდა (გეოლოგიური თვალსაზრისით, მიწა სხვადასხვა ფენებად არის დაყოფილი). თანამედროვე სოციოლოგიაში სოციალური სტრატეგიკაცია განიმარტება, როგორც სისტემა, რომლის საშუალებითაც საზოგადოება გარკვეული კატეგორიის ადამიანებს იერარქიულად ანაწილებს. იგი ოთხ ძირითად პრინციპს ეყრდნობა:

- სოციალური სტრატეგიკაცია ინდივიდუალურ განსხვავებათა უბრალო გამოხატულება კი არ არის, არამედ საზოგადოების თავისებურებას წარმოადგენს: არც მდიდრები, არც ღარიბები არ არიან პასუხისმგებელი სოციალური სტრატეგიკაციის წარმოშობისათვის. ეს მათზე კი არა, საზოგადოე-

ბაზეა დამოკიდებული. ის ქმნის მსგავს სისტემას, რომელიც შემდგომში ყოველი ჩვენგანის ცხოვრებას განსაზღვრავს;

სოციალური სტრატეგიკაცია თაობებს მოიცავს: იმაში დასარწმუნებლად, რომ სტრატეგიკაცია საზოგადოების ნიშანია და არა ინდივიდისა, ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ უთანასწორობა თაობებს მოიცავს. თითქმის ყველა საზოგადოებაში შეიღებს ის სოციალური მდგომარეობა უკაივით, რაც ადრე მათ მშობლებს ეკავათ. თუმცა ადამიანთა მდგომარეობა საზოგადოებაში უფრო ხშირად „ჰორიზონტალურ“ პლანში იცვლება, როდესაც ისინი სამსახურს იცვლიან. როგორც წესი, ადამიანთა უმრავლესობისათვის სოციალური მდგომარეობა მთელი ცხოვრების მანძილზე უცვლელი რჩება, მიუხედავად ისეთი გამოწვევებისა, როგორიცაა, მაგალითად, ბრიტნი სპირსი ან მაიკლ ჯორდანი, რომლებსაც ამჟამინდელთან შედარებით ადრე საკმაოდ მოკრძალებული სოციალური მდგომარეობა ეკავათ საზოგადოებაში;

- სოციალური სტრატეგიკაცია უნივერსალურია, მაგრამ ამასთანავე ცვალებადი: სოციალური სტრატეგიკაცია ყველგანმყოფია, მაგრამ რა მიზეზით და რამდენად უთანასწოროა ადამიანთა მდგომარეობა, ეს კონკრეტულ საზოგადოებაზეა დამოკიდებული. ერთ შემთხვევაში ეს პრესტიჟითაა განპირობებული, მეორე შემთხვევაში – სიმდიდრით ან ძალაუფლებით. ზოგიერთ საზოგადოებაში უთანასწორობა აშკარა და თვალშისაცემია, ზოგში კი – არა;
- სოციალური სტრატეგიკაცია არა მხოლოდ უთანასწორობას, არამედ გარკვეულ დამაჯერებლობასაც გულისხმობს: დამაჯერებლობაში იგულისხმება ის, რომ მიუხედავად უთანასწორობისა ადამიანებს სჯერათ არსებული სოციალური წესრიგის სამართლიანობა.

სტრატეგიკაციის ისტორიული ტიპები

კასტური სისტემა: საზოგადოების კასტური სტრატეგიკაციის შემთხვევაში ადამიანი საზოგადოებრივ მდგომარეობას შთამომავლობით იღებს. კასტა სოციალური ნორმებით, სპეციფიკური ტრადიციებით, ქცევითა და ცხოვრების ერთნაირი სტილით გაერთიანებულ ადამიანთა დასჯერული ფენაა. მისი წევრობა წინასწარ დადგენილი და გარკვეულია. კონტაქტები სხვა კასტებთან აკრძალულია და კასტიდან კასტაში გადასვლა წარმოუდგენელია. როგორც წესი, იგი ძირითადად არაეკონომიკური კრიტერიუმებით იქმნება. კასტური სტრატეგიკაცია ახასიათებს მთელ რიგ აგრარულ საზოგადოებებს. ამის ერთ-ერთი ცნობილი მაგალითია ინდოეთი და სამხრეთ აფრიკა (აპარტეიდის პოლიტიკა, რომელიც უახლოეს პერიოდამდე 5 მილიონამდე ევროპული წარმომავლობის სამხრეთაფრიკელის ძალაუფლებასა და სიმდიდრეს უზრუნველყოფდა ქვეყნის 35-მილიონიან შავკანიან მცხოვრებთან შედარებით).

კლასობრივი სისტემა: აგრარულისაგან განსხვავებით, ინდუსტრიული წარმოება დიდწილად ადამიანის ტალანტზეა დამოკიდებული, რაც კლასობრივი სისტემის წარმოქმნას უწყობს ხელს. საზოგადოების კლასობრივი სტრატეგიკაცია ადამიანის წარმომავლობასთან ერთად მის ინდივიდუალურ მიღწევებზეა დამოკიდებული. კასტურთან შედარებით კლასობრივი სტრატეგიკაცია უფრო ღიაა იმ ადამიანებისათვის, რომლებსაც შესაბამისი განათლება და საჭირო უნარ-ჩვევები აქვთ. კლასობრივი სისტემის განვითარებული ფორმაა მერიტოკრატია. კლასი საზოგადოების სოციალურ სტრატეგიკაციაში ისეთი მაკროჯგუფია, რომელიც მსგავსი მატერიალური რესურსებისა და ცხოვრების წესის მქონე ადამიანებს აერთიანებს. კლასის ცნება მარქსის შემოღებულია მეცნიერებაში. მის მიხედვით, კლასის წარმოშობა წარმოების საშუალებებისადმი ადამიანის დამოკიდებულებით არის განპირობებული. მარქსისგან განსხვავებით, ვებერის აზრით, კლასობრივი სტრატეგიკაციის განმაპირობებელია განათლება,

კვალიფიკაცია, გამოცდილება, სოციალური სტატუსი და პრესტიჟი; თანამედროვე სოციოლოგიაში ამ კრიტერიუმებს დაემატა პროფესია, შემოსავლების ოდენობა, რელიგიური კუთვნილება და სხვ.

მერიტოკრატია: ინდუსტრიული საზოგადოება მერიტოკრატისაკენ მიისწრაფვის (მერიტოკრატია საზოგადოების რჩეული ნაწილია, რომლისადმი კუთვნილება განისაზღვრება არა ჩამომავლობით ან სოციალური მდგომარეობით, არამედ პიროვნული უნარებითა და ინდივიდუალური ძალისხმევით; ის სიტყვასიტყვით „ნიჭიერთა მმართველობას“ ნიშნავს). ამ შემთხვევაში სოციალური იერარქიის კიბეზე ადამიანის მდგომარეობას განსაზღვრავს მისი მიღწევები და მის მიერ შესრულებული სამუშაო. ამ ტიპის სტრატეფიკაცია ყველასათვის წარმატების მიღწევის თანაბარ შესაძლებლობებს ქმნის, თუმცა მოლოდინი ისეთია, რომ თანაბარ შედეგებს ალბათ ყველა ვერ მიაღწევს.

სოციალური სტრატეფიკაციის

თეორიულ-სოციოლოგიური ანალიზი

სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური პარადიგმის მიხედვით,

- სოციალური სტრატეფიკაცია საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებას ამყარებს და კეთილისმყოფელ გაელენას ახდენს მასზე.
- სოციალური სტრატეფიკაცია ადამიანის ტალანტსა და შესაძლებლობებს მის მიერ დაკავებულ თანამდებობასთან აწონასწორებს.
- ის ღირებულებები, რომლებიც სოციალურ უთანასწორობას აკანონებენ, საზოგადოების ფართო ფენების მიერ არის აღიარებული.

რამდენადაც სოციალური სტრატეფიკაცია სასარგებლოა საზოგადოებისათვის, იმდენად იგი სტაბილურია.

სოციალური კონფლიქტის პარადიგმის მიხედვით,

- სოციალური სტრატეგიკაცია სოციალური კონფლიქტის შედეგია. კონფლიქტის წყარო სოციალური და სხვა სახის რესურსების მხოლოდ ცალკეული ადამიანებისათვის ხელმისაწვდომობაა.

სოციალური სტრატეგიკაცია ახშობს და გზას უღობავს ადამიანის ტალანტისა და შესაძლებლობების განვითარებას.

სოციალური სტრატეგიკაცია მხოლოდ ცალკეულ ადამიანთათვისაა სასარგებლო; იგი აუცილებლობას არ წარმოადგენს.

- რამდენადაც სტრატეგიკაცია მხოლოდ საზოგადოების მცირე ნაწილის ინტერესებს გამოხატავს, იმდენად ის დიდი სტაბილურობით არ გამოირჩევა.

სოციალური სტრატეგიკაციის მარქსის მიერ შემოთავაზებული ალტერნატიული ვარიანტი უკლასო საზოგადოება იყო. ამ ტიპის საზოგადოების შექმნის საბჭოთა გეგმამ კრაზი განიცადა. მარქსს მიაჩნდა, რომ სოციალური იერარქიის არსებობა იდეოლოგიაზე (კულტურული ღირებულებების, შეხედულებების, იდეების სისტემა, რომელიც არსებულ სოციალურ სტრატეგიკაციას ამართლებს) იყო დამოკიდებული, ამიტომ უკლასო საზოგადოების ასაშენებლად შესაბამისი იდეოლოგია იყო საჭირო. მარქსის ამ ჩანაფიქრის ნაწილი იყო საბჭოთა იდეოლოგია, რომელმაც ადამიანებს დაპირებული ბედნიერება ვერ მოუტანა. რაღვ დარენდორფმა ოთხი მიზეზი დაასახელა იმისა, თუ რატომ არ ხდება მარქსისტული რევოლუციები:

- კაპიტალისტთა კლასის ფრაგმენტაცია: დღეს მსხვილი კომპანიების მფლობელები მილიონობით აქციონერები არიან. ისტორიას ჩაბარდა ის დრო, როდესაც კაპიტალს მხოლოდ ერთეულები ფლობდნენ;
- ცხოვრების მაღალი დონე: საზოგადოებაში გაიზარდა გონებრივი შრომით დაკავებულ ადამიანთა რიცხვი და ადამიანთა უმეტესობა საკუთარ თავს უზრუნველყოფილად მიიჩნევს;

- მუშათა ორგანიზაციების რაოდენობის გაზრდა: ადრე მუშებს არ ჰქონდათ მძლავრი ორგანიზაციული გაერთიანებები, ამჟამად მათ აქვთ პროფკავშირული და სხვა უფლებადაცემი ორგანიზაციები;
- უფრო ფართო სამართლებრივი დაცვა: თანამედროვე საზოგადოებაში შრომა უსაფრთხოა და კანონმდებლობითაა დაცული. გარდა ამისა, არსებობს უამრავი სადაზღვევო კომპანია და ა. შ.

მაქს ვებერი: კლასი, სტატუსი და ძალაუფლება

ვებერმაც იცოდა, რომ სოციალური სტრატეფიკაცია კლასობრივი კონფლიქტის შემცველია, მაგრამ ეს კონფლიქტები მხოლოდ ეკონომიკურ ფაქტორებამდე არ დაჰყავდა. ვებერის მიხედვით, სოციალურ სტრატეფიკაციას უთანაბრობის სამი განსხვავებული მანქანებელი აქვს:

- ეკონომიკური უთანასწორობა: ვებერმა მას კლასის მდგომარეობა უწოდა. ის, მარქსისაგან განსხვავებით, კლასებს განიხილავდა არა როგორც მკაცრად ფორმულირებულ კატეგორიებს, არამედ ისეთ მოცემულობად, რომელიც იერარქიულ კიბეზე მაღალსა და დაბალს შუა, საზღვარზე, იმყოფება;

სტატუსი ანუ სოციალური პრესტიჟი: ვებერის აზრით, საზოგადოების სოციალურ წყობაში ინდივიდის ადგილი დამოკიდებულია იმ სტატუსსა და პრესტიჟზე, რომელიც მას აქვს;

ძალაუფლება: ძალაუფლების ქონა სოციალური სტრატეფიკაციის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. თანამედროვე საზოგადოებაში შესაძლებელია, რომ მოხელე იმის გამო, რომ ძალაუფლების მფლობელია, სოციალური იერარქიის მაღალ საფეხურზე იმყოფებოდეს, მაგრამ ამავე დროს ძალზე დაბალი პრესტიჟით ხასიათდებოდეს, და პირიქით. აქედან ჩანს, რომ, მარქსისაგან განსხვავებით, ვებერის მიდგომა სტრატეფიკაციისადმი

მრავალსპექტიანი, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა მის შემდგომ სოციოლოგიაზე.

სტრატეფიკაციის გაზომვა

წარმოვიდგინოთ სოციალური სიერცე, რომელშიც ეერტიკალური და ჰორიზონტალური მდგომარეობები უთანაბროა. დაახლოებით ასე მოიაზრებდა სოციალურ სტრატეფიკაციას პიტირიმ სოროკინი, რომელმაც ერთ-ერთმა პირველმა დაამუშავა იგი. მან ყურადღება მიაქცია იმას, რომ სტატუსებს შორის უთანასწორობა სტრატეფიკაციის უმთავრესი თვისებაა. ასე რომ, სოროკინიდან მომდინარეობს სტრატეფიკაციის გაზომვის საკითხი, რომელსაც სტრატეფიკაციის ძირითადი ფორმები შეესაბამება:

- ეკონომიკური სტრატეფიკაცია – იზომება შემოსავლების ოდენობით;
- პოლიტიკური სტრატეფიკაცია – იზომება ძალაუფლების ფლობის მასვენებლებით;
- პროფესიული სტრატეფიკაცია – იზომება პრესტიჟითა და განათლების დონით.

სტრატეფიკაციის სხვა ფორმებიც შეიძლება არსებობდეს, მაგრამ ისინი იმდენად მნიშვნელოვანი არაა.

თანამედროვე სოციოლოგიაში სტრატეფიკაციის გასაზომ კოორდინატთა სისტემაში საზომი ერთეულები ეერტიკალურად და ერთმანეთის გვერდით არიან განლაგებული. ეს ერთეულებია:

- შემოსავლები (დოლარებში);
- ძალაუფლება (იმის მიხედვით, თუ რამდენ ადამიანზე ერცელდება მიღებული გადაწყვეტილება);
- განათლება (განათლების მისაღებად დახარჯული წლების რაოდენობა);
- პრესტიჟი (სტატუსისადმი პატივისცემა).

განათლების პროცესი ადამიანს არა მხოლოდ ამზადებს კონკრეტული საქმიანობისთვის, არამედ გავლენას ახდენს მის სტატუსზე. სტატუსი კი მის მდგომარეობას განაპირობებს სოციალური იერარქიის კიბეზე. თანამედროვე საზოგადოებაში განათლება ხელს უწყობს ადამიანს

სოციალურ კიბეზე მაღალი ან დაბალი პოზიციის დაკავებაში.

6. სიმელსერის თქმით, განათლებას ეროდროულად როგორც პრაქტიკული, ასევე სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. ადამიანები, მაგალითად, სამედიცინო დიპლომს პრაქტიკული დანიშნულების მიხედვით იყენებენ, ანუ მუშაობენ, როგორც ექიმები, თუმცა, მეორე მხრივ, ექიმის დიპლომი სიმბოლური მნიშვნელობის მქონეა – ის პრესტიჟულობის სიმბოლოა, ანუ დიპლომი სოციალური სტატუსის ნიშანი და განათლების სიმბოლური ასპექტის არაპირდაპირი გამომხატველია.

რ. კოლინზის მტკიცებით, აშშ-ში განათლების სისტემის გაფართოება გამოწვეულია არა იმდენად კვალიფიციური კადრების საჭიროებით, რამდენადაც სხვადასხვა ჯგუფების მიერ სიმდიდრისა და პრესტიჟისთვის ბრძოლით. „სტატუსური ჯგუფები“ მუდმივად ებრძვიან ერთმანეთს, ანუ პრივილეგირებულები ებრძვიან ნაკლებად პრივილეგირებულებს; შედეგად ჩნდება კონფლიქტი, რომლის დროსაც პრივილეგირებულები გარკვეული „სტანდარტებისადმი“ შესაბამისობას, დაქვემდებარებულები კი მთელი რიგი სოციალური სიკეთებისადმი „ხელმისაწვდომობას“ მოითხოვენ, რაც განათლების სისტემის გაფართოებას უწყობს ხელს და ეკონომიკის რეალურ მოთხოვნებს სცილდება.

მარქსისტი თეორეტიკოსების ბოულზისა და ჰინტისის აზრით, შეუძლებელია განათლების სისტემის გაგება თავად იმ საზოგადოების კლასობრივი სტრუქტურის გაგების გარეშე, რომელშიც განათლება არსებობს. მათი მტკიცებით, სკოლა ადამიანის იმ თვისებების გამომჟღავნებას ემსახურება, რომელიც კონკრეტული კლასისთვის არის აუცილებელი. მაგალითად, კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ისეთი თვისებების გამომჟღავნებაა მთავარი, როგორიცაა პუნქტუალობა, პასუხისმგებლობის გრძნობა, დისციპლინებული მუშაობა. მათი აზრით, სკოლა სოციალური უთანასწორობის ხელშემწყობი მექანიზმია, თუმცა სოციოლოგთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ განათლების მეშვეობით

საზოგადოების არსებული სტრატეფიკაციული სტრუქტურის შეცვლა შეიძლება. ასეა თუ ისე, ფაქტია, რომ განათლებასა და თანამედროვე საზოგადოების სოციალურ სტრატეფიკაციას შორის მრავალმხრივი კავშირი არსებობს და ჩვენი სოციალური მდგომარეობა უმეტესწილად განათლებაზე დამოკიდებული.

ლიტერატურა:

1. ე. გიდენსი, სოციოლოგია, თბ., 2011;
2. ნ. სმელზერი, განათლება, წიგნში „სოციოლოგია“ (ელ. ვერსია. ქართული თარგმანი socium.ge-ზე);
3. პ. სოროკინი, სოციალური მობილობა (ელ. ვერსია, რუს. ენაზე);
4. კ. ქეცბაია, სოციოლოგიის შესავალი, თბ., 2013;
5. Ильин В. Теория социального неравенства (структуралистско-конструктивистская парадигма). М., 2000;
6. Сушкова. Динамика социальной стратификации и её представленность в картинах мира // Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение». 2010. № 4;
7. Эксперты ИА REX о социальной стратификации (ელ. ვერსია).

§3. განათლება და სოციალური მობილობა

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

სოციალური მობილობა; ფერტიკალური მობილობა; პორიზონტალური მობილობა; განათლება, როგორც სოციალური ლიფტი; განათლება, როგორც მობილობის კრიტერიუმი; ინტრაგენერაციული მობილობა.

განათლებისა და სოციალური მობილობის ურთიერთმიმართების თავისებურებათა გარკვევა სოციალური მობილობის ცნების ანალიზით უნდა დაეიწყო.

სოციალურ სტრატეფიკაციასთან ერთად სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითად ცნებას სოციალური მობილობა წარმოადგენს. როგორც წესი, სოციოლოგიაში სოციალურ სტრატეფიკაციაზე საუბარს აუცილებლობით მოსდევს სოციალური მობილობის განხილვაც, რადგანაც თუკი სტრატეფიკაცია საზოგადოების ფენებად დაყოფას გულისხმობს, მობილობა ამ ფენების შიგნით და ფენებს შორის მოძრაობას ნიშნავს.

ტერმინი მობილობა ლათინურიდან მომდინარეობს, რაც მოძრაეს, ცვალებადს ნიშნავს. ყველასათვის ცხადია, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება არ არის სტატიკური მოცემულობა. საზოგადოების შიგნით ადამიანები განუწყვეტლივ მოძრაობაში არიან, დროისა და ვითარების შესაბამისად იცვლიან თავიანთ მდგომარეობას სოციალური იერარქიის კიბეზე, რომელზეც ზოგი მაღლა ადის, ზოგი კიდევ დაბლა ჩამოდის. სწორედ ამგვარ მოძრაობას ეძახიან სოციოლოგები სოციალურ მობილობას. ადამიანებთან ერთად მოძრაობასა და ცვალებადობას განიცდის საზოგადოებაც. მისი მოძრაობა ან პროგრესისაკენ, ან რეგრესისაკენ არის მიმართული. საზოგადოების ცვალებადობის პროცესის თანამდევია თითოეული ჩვენგანის ან ცალკეული სოციალური ჯგუფების პოზიციების ცვალებადობა, მობილობა ანუ გადაადგილება ერთი პოზიციიდან მეორეში.

საზოგადოების იერარქიულ (სტრატეფიკაციულ) კიბეზე ცალკეული ინდივიდების ან სოციალური ჯგუფების ერთი პოზიციიდან მეორე პოზიციაში გადასვლა ორი ძირითადი მიმართულებით გადაადგილებას გულისხმობს:

ქვემოდან ზემოთ, როდესაც სტატუსის გაუმჯობესება ხდება, მაშინ გვაქვს „აღმავალი მობილობა“, და ზემოდან ქვემოთ, როდესაც სტატუსის დაქვეითება ხდება, მაშინ გვაქვს „დაღმავალი მობილობა.“ არსებობს აგრეთვე ვერტიკალური და ჰორიზონტალური სოციალური მობილობა. სოციალური იერარქიის კიბეზე მოძრაობა სოციალური მობილობის არსს წარმოადგენს. ვერტიკალური სოციალური მობილობის შემთხვევაში ინდივიდი ან ჯგუფი გადადის ერთი ფენიდან ან ერთი კლასიდან მეორე ფენაში ან კლასში. ამ შემთხვევაში დაბალ სოციალურ ფენაზე მყოფი ჯგუფი ან ადამიანი სოციალურ ფენათა ზედა ეშელონებში მოექცევა ან, პირიქით, ზედა ფენიდან ქვედა ფენაში აღმოჩნდება. მსგავსი სოციალური მობილობა გამორიცხულია კასტური სტრატეფიკაციის მქონე საზოგადოებაში. იგი ინდუსტრიული, კაპიტალისტური საზოგადოებისათვის არის დამახასიათებელი.

ჰორიზონტალური სოციალური მობილობის დროს პოზიციის ან მდგომარეობის შეცვლა ხდება ერთი ფენის შიგნით. ფაქტობრივად, სოციალური მობილობა ადამიანის ან ჯგუფის სტატუსისა და როლის შეცვლაა. ადამიანის სოციალური მდგომარეობის განსაზღვრისათვის მისი გარკვეული მახასიათებლების ცოდნაა აუცილებელი. მაგალითად, ამისათვის უნდა ვიცოდეთ ოჯახური მდგომარეობა, თანამდებობა, პრესტიჟი, წარმომადგენლობა, რწმენა, პოლიტიკური კულტურა, ეროვნება და სხვ. ერთი და იმავე სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლებს ერთი სოციალური პოზიცია აქვთ და, შესაბამისად, მათი სოციალური მდგომარეობაც იდენტურია. განსხვავებული სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლებს, რომლებიც სხვადასხვა როლებს ასრულებენ, განსხვავებული სოციალური პოზიციები უჭირავთ საზოგადოებაში. აქედან ირკვევა, რომ ჯგუფისადმი კუთვნილება და სოციალური როლი გავლენას ახდენს ადამიანის საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე.

სოციოლოგები საუბრობენ აგრეთვე ინდივიდუალურ და ჯგუფურ მობილობაზე. ინდივიდუალურია მობილობა, როდესაც ყოველი ადამიანის ვერტიკალური ან ჰორიზონ-

ტალური გადაადგილება სხეებისაგან დამოუკიდებლად ხდება, ხოლო ჯგუფურია მობილობა, როდესაც ხდება კოლექტიური, ჯგუფური გადაადგილება. ასეთია, მაგალითად, რევოლუციის შედეგად მომხდარი გადაადგილება და სხვ. ჯგუფური მობილობა, ისევე, როგორც მობილობის სხვა ფორმები, პირველად ამერიკელმა სოცოლოგმა პიტირიმ სოროკინმა გააანალიზა თავის ნაშრომში: „სოციალური მობილობა“ (1927 წ.). მან ჯგუფური მობილობის შემდეგი მიზეზები დაასახელა:

- სოციალური რევოლუციები;
- უცხოური ინტერვენციები და თავდასხმები;
- სახელმწიფოთაშორისი ომები;
- სამოქალაქო ომები;
- სამხედრო გადატრიალებები;
- პოლიტიკური რეჟიმის შეცვლა;
- ძველი კონსტიტუციის ახლით შეცვლა;
- გლეხთა აჯანყებები;
- არისტოკრატიულ გვარებს შორის ბრძოლა;
- იმპერიის შექმნა.

ჯგუფური მობილობა მაშინ ხდება, როდესაც საზოგადოების სტრატეფიკაცია ტრანსფორმაციას განიცდის. ინდივიდუალურ მობილობას რაც შეეხება, სოცოლოგებმა გამოიკვლიეს ინდივიდუალური მობილობის ძირითადი ფაქტორები და ის მიზეზები დაადგინეს, რომლის გამოც ერთი ადამიანი უფრო წარმატებულია, ვიდრე მეორე. აღმოჩნდა, რომ ეს მიზეზებია:

- ოჯახის სოციალური სტატუსი;
- განათლების დონე;
- ეროვნულობა;
- ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობები;
- შესაფერისი აღზრდა;
- საცხოვრებელი ადგილი;
- მომგებიანი ქორწინება.

მობილური ადამიანები სოციალიზაციას ერთ ფენაში იწყებენ და სხვა ფენაში ასრულებენ. ისინი უფრო მეტ მოქნილობას იჩენენ გარემო პირობებთან და სიტუაციასთან მიმართებაში და, შესაბამისად, წარმატებას ადვილად აღწევენ. მობილობის სხვა ფორმებს შორის სტრუქტურული მობილობაა გამორჩეული. იგი საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი პროფესიების რაოდენობისა და სახეობების ცვლილებაა იმ დასაქმებულთა რაოდენობასთან მიმართებაში, რომელთაც მათი შესრულების უნარი აქვთ. თანამედროვე საზოგადოებაში მას შემდეგი ძირითადი ფაქტორები განაპირობებენ:

- სოფლის მეურნეობის სტრუქტურის ცვლილება და მენეჯერული ვაკანსიების გაფართოება;
- საშუალო ფენაში ახალგაზრდობის ნაკლებობა;
- განათლების ხელმისაწვდომობა.

ერთმანეთისაგან განსხვავდება თაობის შიდა და თაობათა შორის სოციალური მობილობა. პირველი სოციალური პოზიციების ცვალებადობას ერთი თაობის შიგნით ავლენს, მეორე კი – რამდენიმე თაობის მწკრივში (მამა, შვილი, შვილიშვილი). ამ ტიპის მონაცემების მეშვეობით საზოგადოებრივი წყობის ხასიათის შესახებ გარკვეული წარმოდგენა იქმნება.

განათლებლასა და შემოსავლებს შორის კორელაცია (აშშ-ის მიხედვით)

სწავლისთვის დათმობილი წლები	შემოსავალი
16	35000
15	30000
14	27000
13	19000
12	15000
11	12000

სოციალური მობილობა ორი ძირითადი მაჩვენებლის მიხედვით იზომება. ესენია მობილობის დისტანცია და მო-

ცულობა. მობილობის დისტანცია არის იმ საფეხურების რაოდენობა, რომლებზედაც ადამიანი ან ჯგუფმა ასელა ან ჩამოსვლა შეძლო. ნორმალურ დისტანციად მიიჩნევა ერთი ან ორი საფეხურით მაღლა ასელა ან დაბლა ჩამოსვლა. სოციალური მობილობის დიდი ნაწილი ამგვარად ხდება. არანორმალური დისტანცია სოციალურ კიბეზე მოულოდნელ აღმასვლას ან, პირიქით, ძირს დაშვებას ნიშნავს. მობილობის მოცულობის ცნებაში ინდივიდების ან ჯგუფების ის რაოდენობა იგულისხმება, რომლებმაც დროის მცირე მონაკვეთში სოციალურ კიბეზე ვერტიკალური მიმართულებით გადაადგილება მოახერხეს.

სოციალური მობილობის დემოგრაფიული ფაქტორები: ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ მობილობაზე გავლენას ახდენენ ასაკი, სქესი, შობადობისა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლები, მოსახლეობის სიმჭიდროვე. სოციოლოგიური კვლევების შედეგად დადგენილია, რომ მთლიანობაში ახალგაზრდა მამაკაცები უფრო მობილურები არიან, ვიდრე ასაკოვნები და ქალები. იქ, სადაც შობადობის დონე მაღალია, მოსახლეობა უფრო ახალგაზრდაა და ამიტომ შედარებით მობილურია და პირიქით. ახალგაზრდებისათვის დამახასიათებელია პროფესიული, ზრდასრულთათვის – ეკონომიკური, ასაკოვანთათვის – პოლიტიკური მობილობა; ფენებს შორის შობადობის დონეც არ არის ერთგვაროვანი. როგორც წესი, მაღალი ფენის წარმომადგენლებთან შედარებით დაბალი ფენის წარმომადგენლებს უფრო ბევრი ბავშვი ჰყავთ. ამასთან დაკავშირებით შემდეგი სახის კანონზომიერება არსებობს: რაც უფრო მაღლა მიიწევს ადამიანი სოციალურ კიბეზე, მით ნაკლები ბავშვი ჰყავს მას. თუმცა, მაღლობა ღმერთს, ეს აქსიომა არა არის. თანამედროვე საზოგადოება სხვა ტიპის საზოგადოებებთან შედარებით მობილობის მაღალი დონით გამოირჩევა. მის სახეს, და ხასიათს მნიშვნელოვანწილად სწორედ სოციალური მობილობა განსაზღვრავს. მაგალითად, ვერტიკალური მობილობის შესაძლებლობა საზოგადოების „ღიაობის“ საზომად არის მიჩნეული. მით უფრო ღია და დემოკრატიულია საზოგადოება, რაც უფრო

მეტ შესაძლებლობას იძლევა სოციალური იერარქიის კიბეზე თავისუფალი გადაადგილებისათვის.

ახლა, როდესაც გავერკეით სოციალური მობილობის არსში, ალბათ არ უნდა გაგვიჭირდეს სოროკინის გამონათქვამის გაგება იმის შესახებ, რომ „განათლებას სოციალური ლიფტის ფუნქცია აქვს“. თანამედროვე საზოგადოებაში ერთი სოციალური ფენიდან მეორეში ან ერთი ფენის შიგნით სოციალური მობილობის ერთ-ერთი ძირითადი კრიტერიუმი განათლების დონეა. ამერიკელებს მიაჩნიათ, რომ რაც უფრო მაღალია განათლების დონე, მით მეტია წარმატების შანსი, რაც იმას ნიშნავს, რომ განათლება ბევრი წინააღმდეგობის დაძლევის საშუალებას იძლევა. თუმცა რეალობა ცხადყოფს, რომ წარმატებაზე, განათლების გარდა, სხვა ბევრი ფაქტორიც ახდენს გავლენას, კერძოდ, მშობლების სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსი. ჯ. კოულმანი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ წარმატებაზე განსაკუთრებულ გავლენს ოჯახური გარემო და კლასობრივი თავისებურებები ახდენენ. მაგალითად, წარმატებული მშობლები წარმოადგენენ მაგალითს შვილებისთვის; მათ უჩნდებათ სურვილი თვითონაც გახდნენ წარმატებულნი. ამიტომაც სოციოლოგთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში წარმატებისთვის მნიშვნელოვანია განათლების ხარისხი.

ინტრაგენერაციულია სოციალური მობილობა, როდესაც მამებისა და შვილების სოციალურ მდგომარეობებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. უმეტესწილად ამ განსხვავების მიზეზი განათლების დონეა.

ლიტერატურა:

1. ე. გიდენსი, სოციოლოგია, თბ., 2011;
2. ნ. სმელზერი, განათლება, წიგნში „სოციოლოგია“ (ელ. ვერსია. ქართული თარგმანი socium.ge-ზე);
3. პ. სოროკინი, სოციალური მობილობა (ელ. ვერსია, რუს. ენაზე);
4. კ. ქეცბაია, სოციოლოგიის შესავალი, თბ., 2013.

§4. განათლება და ეკონომიკური განვითარება

(სხვადასხვა ქვეყნის სასკოლო განათლების შედარებითი ანალიზის მიხედვით)

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები

სასკოლო განათლება და ეკონომიკური განვითარება; ფუნქციური უწიგნურობა; ემოციური ლიტენზია და სწავლა-განათლება; სასკოლო განათლების კრიზისი.

თანამედროვე განათლების სისტემაში არსებული მთელი რიგი პრობლემების გასაანალიზებლად განათლების სოციოლოგიაში შედარებითი ანალიზის მეთოდი გამოიყენება (ამის შესახებ წიგნის IV თავში უკვე იყო საუბარი). ამჟამად შედარების კრიტერიუმში განათლების დონესა და ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას შორის დამოკიდებულებას შეეხება. გარდა ამისა, საკითხის ამგვარი ანალიზი განათლებისა და ეკონომიკის ურთიერთმიმართების საკითხსაც მოჰყენს ნათელს.

განათლების სოციოლოგიაში უკვე აქსიომატური ხასიათი მიიღო დებულებამ, რომ განათლების დონე საზოგადოების ეკონომიკურ მდგომარეობასთან არის შესაბამისობაში, რასაც ჩვენში განათლების რეფორმატორები ხშირად არ ითვალისწინებენ. როდესაც ვამბობთ, რომ ევროპული დონის განათლება გვინდა, მაშინ უნდა ვიცოდეთ, რომ ამ ტიპის განათლებას ზურგს შესაბამისი ეკონომიკა უმაგრებს. ცნობილი ფაქტია, რომ იმ ქვეყნებში, რომლებიც შემოსავლების მაღალი დონით გამოირჩევიან, უწიგნურობის მაჩვენებელი 5%-ს არ აღემატება. თუმცა შეიძლება პირიქითაც იყოს, მაგალითად, ცნობილია ქვეყნები, რომლებიც მაღალი შემოსავლებით გამოირჩევიან და სადაც უწიგნურობის დონეც საკმაოდ მაღლაია.

ფუნქციური უწიგნურობა ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრებისთვის აუცილებელი წერა-კითხვისა და ანაგარიშის უნარების უქონლობაა.

რასაც სოციოლოგები გამაფრებული სოციალური უთანასწორობის არსებობით ხსნიან. აქვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საზოგადოების წიგნიერების დონის ამაღლება დემოკრატიულობის ერთ-ერთი პირობაა.

დღეს იმ ქვეყნებში, სადაც დაბალია შემოსავლები, სასკოლო განათლება სხვადასხვაგვარადაა ორგანიზებული, რაც საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ სტრუქტურასთან და მის კულტურასთან შესაბამისობით არის გამოწვეული. მაგალითად, ირანში ის მჭიდრო კავშირშია ისლამთან, აფრიკის ზოგიერთ ქვეყანაში სასკოლო განათლება მთელი რიგი ადგილობრივი კულტურული ტრადიციების გათვალისწინებით არის მოწყობილი და ა. შ. ამ ტიპის ქვეყნების სასკოლო სისტემა ერთი ნიშნით ხასიათდება: ის ცოდნისა და განათლების საყოველთაოობის პრინციპს ვერ უზრუნველყოფს. მაგალითად, აფრიკის უღარიბეს ქვეყნებში ბავშვების მხოლოდ 50% დადის დაწყებით სკოლაში, ხოლო მთელს მსოფლიოში ბავშვების მხოლოდ 50% გადადის დაწყებითი სკოლიდან საშუალო სკოლაში. შედეგად, ლათინური ამერიკის მოსახლეობის 15%, აზიისა 30% და აფრიკისა – 40% უწიგნურია (სხვათა შორის უწიგნურობის მაჩვენებელი საქართველოშიც კატასტროფულია).

წიგნიერების დონე საქართველოში საგანგაშოა
 საქართველოში ჩატარებული კვლევების მიხედვით (2006-2007 წწ.), წიგნიერების დონე საქართველოში კატასტროფულად დაბალია. ორგანიზაციების – PIRLS და PISAM-ის მიერ საქართველოში ჩატარებულმა კვლევამ (9-10 და 14-15 წლის 4350 მოსწავლე) აჩვენა, რომ ქართველ ბავშვებს PIRLS-ის (PIRLS წიგნიერების საერთაშორისო კვლევაა. იგი სასწავლო პროგრამის დაძლევის მიზნით წაკითხულის გააზრების უნარს ამოწმებს), საერთაშორისო სკალირებულ საშუალოზე დაბალი მიღწევები აქვთ და მათი წიგნიერების საერთო მაჩვენებელი სტატისტიკურად დიდად ჩამორჩება PIRLS-ის საერთაშორისო სკალირებულ მაჩვენებელს. ქართველი ბავშვების 18% მიღწევების საერთაშორისო სკალის დაბალი საფეხურს ქვემოთ აღმოჩნდა.

**საქართველოს რეგიონები
 საერთაშორისო მიღწევების საფეხური
 უმაღლესი საფეხური**

- ქვემო ქართლი-1,6%,
- სამეგრელო-ზემო სვანეთი-1,5%,
- მცხეთა-თიანეთი-1,3%,
- თბილისი-1,2%,

მაღალი საფეხური

- სამეგრელო-ზემო სვანეთი-19%,
- ქვემო ქართლი-19,1%,
- თბილისი-16,1%,
- იმერეთი-15,2%,
- (საქართველო-15%)

კვლევა საქართველოს 149 სკოლაში ჩატარდა. 119 სკოლის ვერც ერთმა მოსწავლემ ვერ დაძლია უმაღ-

ლესი საფეხური და 41 სკოლის ვერც ერთმა მოსწავლემ ვერ დაძლია მაღალი საფეხური. კვლევამ აჩვენა, რომ ქალაქში მცხოვრებ მოსწავლეთა 12% მიღწევების საერთაშორისო სკალის დაბალი საფეხურის ქვემოთ იმყოფება, ხოლო სოფლად მცხოვრებ მოსწავლეთა ანალოგიური მაჩვენებელი 25.5%-ს შეადგენს.

ასევე კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ მოსწავლეთა წიგნიერებაზე დიდ გავლენას მასწავლებელი და ოჯახი ახდენს. კითხვაში უფრო მაღალი მიღწევები იმ მოსწავლეებს აქვთ:

- რომელთა მშობლებს კითხვა სიამოვნებას ანიჭებს და ხშირად კითხულობენ;
- რომელთა ოჯახშიც ბევრი წიგნია;
- რომლებიც ადრეული ასაკიდანვე ჩართულნი არიან წიგნიერებასთან დაკავშირებულ აქტივობებში.

კვლევის მიხედვით, საქართველოში მოსწავლეთა წიგნიერების დონე ძალიან დაბალია და ევროპის ქვეყნების დონეს მკვეთრად ჩამორჩება. ამ მხრივ იგი სამხრეთ აფრიკის, ირანის და ყატარის გვერდით იმყოფება.

2011 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით, მდგომარეობა, თითქოს, გამოსწორების გზას ადგას, მაგრამ ფაქტია, რომ წიგნიერება საქართველოში კვლავ სერიოზულ პრობლემად რება.

მაღალი შემოსავლებით გამორჩეულ ქვეყნებში არსებობს მოსაზრება, რომ სასკოლო განათლება აუცილებელია, რომ სწავლა-განათლება წარმატების მიღწევის საწინდარია და ა. შ. რაც წიგნიერების დონის ამაღლებას უწყობს ხელს.

ინდოეთი

თანამეოროვე ეკონომიკური პარამეტრებით ინდოეთი ღარიბი ქვეყანაა, სადაც საშუალო წლიური შემოსავალი ამერიკული სტანდარტის 7%-ს შეადგენს. შესაბამისად, სიღარიბის ზღვარზე მყოფი ოჯახები იძულებულნი არიან ბავშვებიც ამუშაონ. მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი რამ

კანონით დაუშვებელია. მრავალი ინდოელი ბავშვი ფაბრიკაში (ძირითადად სოფელში მცხოვრები გოგონები) ქსოვით ან სხვა საქმით არის დაკავებული და სწავლისთვის დრო არ რჩება.

ბოლო დროს ინდოეთმა ქმედითი ნაბიჯები გადადგა საყოველთაო განათლებისთვის, თუმცა დღემდე ამ ქვეყანაში დაწყებით განათლებას მხოლოდ ბავშვების 40% იღებს. ინდოეთში მოქმედი დაწყებითი სკოლის სასწავლო კლასები მოსწავლეთა დიდი რაოდენობით გამოირჩევა (60 მოსწავლე, რაც აშშ-ის ანალოგიურ მაჩვენებელს 2-ჯერ და 3-ჯერ აღარბეჭდს). ამ ერთ-ერთ უდიდეს ქვეყანაში წიგნიერებით მოსახლეობის ნახევარზე ოდნავ მეტი ადამიანია გამორჩეული.

ინდოეთში განათლების სისტემაზე არანაკლებ გავლენას პატრიარქალური ტრადიციებიც ახდენენ. ოჯახში ბიჭის დაბადება მუშახელის შემომატებად აღიქმება, ხოლო გოგოს დაბადება ზარალად მიიჩნევა, ამიტომ გოგონებისთვის განათლების მიცემას ინდუსთა ნაწილი უაზრობად მიიჩნევს. შესაბამისად, მეორე დონის სასკოლო განათლებამდე გოგონების მხოლოდ 30% თუ აღწევს.

იაპონია

სასკოლო განათლება იაპონური ცხოვრების წესის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი ყოველთვის როდი იყო. ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციამდე (1872 წ.) ეს პროცესი ტრადიციების იმედზე იყო და სკოლაში მხოლოდ ერთეულებიღა სწავლობდნენ. ინდუსტრიალიზაციის შედეგად სავალდებულო განათლება იქნა შემოღებული, რომლის წყალობით იაპონია ერთ-ერთი მოწინავე ქვეყანა გახდა მსოფლიოში.

იაპონიის სკოლის დაბალ კლასებში ძირითადი ყურადღება ნაციონალური ტრადიციების შესწავლას ეთმობა, რომელიც ძირითად აქცენტს ოჯახის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობის გამომუშავებაზე აკეთებს. კონკურენციას მოსწავლეები ადრეული ასაკიდან ეჩვევიან სპეციალური უნარების შემმოწმებელი ტესტური ბარიერების გადალახვის გზით. სტატისტიკის მიხედვით, იაპონიაში მა-

მაკაცებისა და ქალების 90%-ზე მეტი საშუალო განათლების მქონეა. ეს მაჩვენებელი აშშ-ში 85%-ია. კოლეჯში შემსვლელთა მაჩვენებელი 45%-ს უდრის, აშშ-ში კი - 65%-ს. იაპონიის კოლეჯებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში მკაცრი აკადემიური მოთხოვნებია დადგენილი. სხვა ქვეყნებთან შედარებით აქ ძალიან მაღალია მათემატიკისა და საბუნებისმეტყველო დისციპლინების სწავლების დონე, რაც, რა თქმა უნდა, შესაბამის შედეგებს იძლევა.

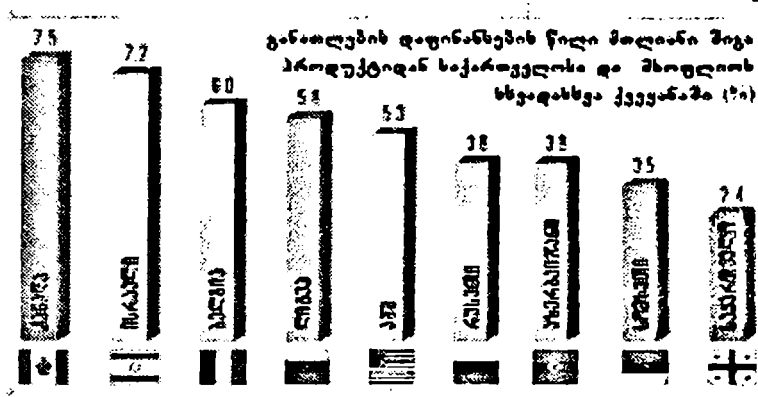
დიდი ბრიტანეთი

დიდ ბრიტანეთში შუა საუკუნეებში სასკოლო განათლება საზოგადოების მაღალი წრის წარმომადგენელთა პრივილეგია იყო, რომლებიც კლასიკურ დისციპლინებს შეისწავლიდნენ და პრაქტიკულ უნარებს ნაკლებ ყურადღებას უთმობდნენ. ინდუსტრიულ რევოლუციასთან ერთად სასკოლო განათლების როლი საზოგადოებაში თანდათან გაიზარდა და დღეს ბრიტანული კანონმდებლობით 16 წლამდე ასაკის ყველა ბავშვი სკოლაში უნდა სწავლობდეს.

განათლების საყოველთაოობისა და სავალდებულოობის პირობებში ბრიტანეთში ტრადიციული სოციალური განსხვავებები დღემდე შენარჩუნებულია. შექმნილი ოჯახის წარმომადგენლები თავიანთ შვილებს პრივილეგიურებულ კერძო სასწავლო დაწესებულებებში აბარებენ (დახურული ტიპის სკოლა-ინტერნატები აშშ-ში), რომლებსაც „საზოგადოებრივ“ (public school) უწოდებენ. ამ ელიტურ სკოლებზე ბრიტანელ მოსწავლეთა 7% მოდის. კლასიკური დისციპლინების გარდა, სასწავლო პროგრამა ორატორული ხელოვნების, დახვეწილი მანერებისა და მაღალი საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი უნარების სწავლებას გულისხმობს. ამ ტიპის სკოლები იმ მოსწავლეებისთვისაა ხელმიუწვდომელი, რომლებიც სახელმწიფო დაფინანსებაზე მყოფ სკოლებში სწავლობენ (ე. წ. „დღიური“ სკოლები). თუმცა მოგვიანებით, 1960 წლიდან, საუნივერსიტეტო განათლების გაფართოებისა და საკონკურსო სისტემის შემოღების შედეგად სოციალურმა წარმომადგენლობამ თავისი პირვანდელი როლი დაკარგა. კოლეჯებისა და უნივერსიტეტების იმ სტუდენტებს, რომელთაც

უმაღლესი ქულები მიიღეს, მთლიანად სახელმწიფო უბედის სწავლის გადასახადს, თუმცა მშობელთა ფინანსური შესაძლებლობებით უზრუნველყოფილ და დაბალი ქულების მქონე სტუდენტებს სწავლაზე უარს ისეთი პრესტიჟული უნივერსიტეტებიც არ ეუბნებიან, როგორიც ოქსფორდის ან კემბრიჯის უნივერსიტეტებია. როგორც წესი, დიდი ბრიტანეთის სამთავრობო ელიტის 65% ოქსბრიჯის კურსდამთავრებულია.

ინდოეთის, იაპონიისა და დიდი ბრიტანეთის სასკოლო განათლების შესახებ ამ ზედაპირული საუბრიდანაც ირკევეა, რომ სასკოლო განათლების ორგანიზებაში დიდ როლს ეკონომიკური განვითარება ასრულებს.

განათლების რეფორმა აშშ-ში, განათლების კრიზისი

ჩვენში როდესაც განათლების სფეროს რეფორმაზე საუბრობენ, უფრო ხშირად რეფორმაში გულისხმობენ უცხოური, კერძოდ ე. წ. „დასავლური“, მოდელის გადმოღება-კოპირებას. და ეს ხდება მაშინ, როდესაც ე. წ. „დასავლური“ და ამერიკული განათლების სისტემა თავად არის კრიზისში და ჭეშმარიტ რეფორმას საჭიროებს. ამაში გვარწმუნებს არაერთი ამერიკელი თუ დასავლეთეუროპელი სოციოლოგი თუ განათლების სისტემის ექსპერტი. კერძოდ, ამერიკელი მკვლევარი ფილიპ მარკუსი უკვე და-

უფარავად ლაპარაკობს განათლების სისტემის ღრმა კრიზისის შესახებ. ამერიკელებიც ეძებენ გამოსავალს და, რაოდენ პარადოქსულიც უნდა იყოს, არჩევენ ისევ ტრადიციულ სისტემაზე აკეთებენ მაშინ, როცა ჩვენში სასტიკი ბრძოლაა გამოცხადებული განათლების ტრადიციული სისტემისადმი. ამიტომ, კიდევ ერთხელ გონიერება და დაფიქრება გემართება: კარგად უნდა იქნეს გარკვეული, რას ეუწოდებთ რეფორმას.

მკვლევართა აზრით, ბოლო დროს აშშ-ში განათლების სისტემის „რაოდენობრივი“ ზრდა უფრო შესამჩნევია, ვიდრე „თვისობრივი“. მათი მონაცემებით, 1970 წელს სკოლამდელი განათლებით სარგებლობდა მოსახლეობის 1/3, ანუ 3-დან 5-წლამდე ასაკის ამერიკელ ბავშვთა 38%. 1982 წელს ეს მაჩვენებელი 52%-ს გაუტოლდა. რაც შეეხება შავკანიანთა შვილებს, მათი დასწრება სკოლამდელ დაწესებულებებში შეადგენს 98%-ს.

დღეისათვის საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულითა ნორმა 89%-ს უდრის. ეს მაჩვენებელი 1950 წელს 50% იყო.

გაიზარდა კოლეჯებში მოსწავლეთა რიცხვი. კერძოდ, 1950 წლიდან 1982 წლამდე კოლეჯებში მოსწავლეთა რიცხვი 2,7 მილიონიდან 12,3 მილიონამდე გაიზარდა. გაოთხმაგდა კოლეჯების რაოდენობაც. ეს შეეხო კოლეჯებში ფაკულტეტების რიცხვსაც, რომელიც 266 000-დან 633 000-მდე გაიზარდა.

1982 წელს მაგისტრის ხარისხი მიიღო 296 000 ადამიანმა, რაც 1970 წლის მაჩვენებელს 45%-ით აღემატება, ხოლო 60-70-იანი წლებიდან მოყოლებული აშშ-ის საინფორმაციო საშუალებები ყოველ კვირას ახალი საშუალო და უმაღლესი სასწავლებლების გახსნას ამცნობენ მოსახლეობას. შეიძლება ითქვას, რომ აშშ-ის მთავრობა ძალზე დიდ თანხას ახმარს განათლების სისტემას. ფულის პრობლემა ამ სფეროში არ არსებობს. ამ საქმისათვის წელიწადში 215 მილიარდი დოლარი იხარჯება (1983 წლის მაჩვენებელი), რაც 1970 წლის მაჩვენებელს 20%-ით აღემატება.

რაც შეეხება მოსწავლეთა რაოდენობას, ერთ მასწავლებელზე 17 მოსწავლე მოდის, წინა წლებში კი 29-ს უდრიდა. თუმცა შესამჩნევია მოსწავლე-მასწავლებელს შორის სიძულვილის გრძნობა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული ნათელ წარმოდგენას იძლევა აშშ-ის განათლების სისტემის ზრდის რაოდენობრივ მაჩვენებლებზე.

რაც შეეხება თვისებრიობას: მისი მკვეთრად გაუარესების შესახებ და ამ სფეროში არსებულ კრიზისზე ჯერ კიდევ 40-50-იან წლებში გამახვილდა ყურადღება. კერძოდ, 1947 წელს „ნიუ-იორკ თაიმსის“ მიმომხილველმა განათლების საკითხებში ბენჯამინ ფაინმა განაცხადა, რომ „ამერიკის ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემა თავისი არსებობის მანძილზე ყველაზე ღრმა კრიზისშია.“ კრიზისი კი, ფაქტობრივად, 70-იან წლებში დაიწყო, როცა შეიქმნა მოძრაობა „განათლების ხარისხისათვის“, რომელიც მოუწოდებდა მშობლებს ეხსნათ თავიანთი შვილები განათლების უზადრუი სისტემისაგან. მას მხარი დაუჭირეს სხვადასხვა კერძო ფირმებმა და კომპანიებმა, რომლებიც იძულებულნი გახდნენ ეზრუნათ თავიანთი თანამშრომლების ხელახალი განათლებისათვის, კერძოდ, მიეცათ მათთვის ელემენტარული მათემატიკური და პუზანიტარული განათლება, რადგანაც ეს ადამიანები, უმარტივეს მათემატიკურ ოპერაციებს რომ თავი დაეანებოთ, თავიანთ ავტობიოგრაფიას და განცხადების ტექსტსაც ვერ წერდნენ. შეიქმნა ე.წ. მინიმალური კომპეტენტურობის ტესტები. 1980 წელს აშშ-ის მთავრობამ გაამკაცრა დიპლომების გაცემა პედაგოგებზე, ხოლო განათლების დეპარტამენტმა გააკეთა განცხადება: „ამერიკელი ერი საფრთხეშია.“ ბოლო დროს ამაზე ალაპარაკდნენ პოლიტოლოგები და მასმედია. დაიწყეს მიზეზების ძებნა. ერთ-ერთ მიზეზად დასახელდა სასწავლო პროგრამების გამარტივება და შეფასების კრიტერიუმების შეცვლა-შემცირება.

სხვათა შორის, იგივე ტენდენცია შეინიშნება ჩვენს განათლების სისტემაში, რის შედეგადაც ხდება სასწავლო პროგრამების გამარტივება და მათ მიხედვით იქმნება

გამარტივებული სახელმძღვანელოები, რომლებიც მშრალი ფაქტების კონსტატაციაა (მაგალითად, საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელო). იგივე ითქმის იმ ექსპერიმენტებზე, რომელიც მიმდინარეობს შეფასების კრიტერიუმების არსებული სისტემის შეცვლასთან დაკავშირებით.

სახელმძღვანელოთა გამარტივებამ, ამერიკელი ექსპერტების აზრით, მოგვცა „ახალი ტიპის სახელმძღვანელოები, ოღონდ სისულელემდე გამარტივებული“. ყოველივე ეს კი მკვლევრებს აძლევს დასკვნის საშუალებას, რომლის მიხედვით, 2001 წელს და შემდეგაც ახალი თაობა უფრო ცუდად იქნება მომზადებული, ვიდრე წინამორბედი. მაგალითად, პენფორდი თელის, რომ თუ 2001 წელს 1963 წლის დონეს მაინც მივადწიეთ მათემატიკაში, ცუდი ნამდვილად არ იქნება, ხოლო 1963 წლის დონე თუ დავიბრუნეთ ჰუმანიტარულ განათლებაში, ეს ნამდვილად წინ გადადგმული ნაბიჯი იქნება.

ისმის კითხვა: რატომ მივიდა კრიზისამდე ასეთ ფუნქციაში მყოფი აშშ-ის განათლების სისტემა? პირველ რიგში, ეს გამოწვეულია ამერიკული ცხოვრების წესით, სადაც ბატონობს პრაგმატიზმი, პოზიტივიზმი და ცხოვრების ნებისმიერი სტილის მიღების ფილოსოფია (ამ აზრს იზიარებს ამერიკელი მკვლევარი საულ ბელოუ).

ამ პროცესის გაღრმავებაში უარყოფითი როლი შეასრულა ტექნიკურმა პროგრესმა. ჭიგნი, ფაქტობრივად, კომპიუტერმა შეცვალა. ლოგიკურ-ანალიზური და შემოქმედებითი აზროვნების ადგილი დაიკავა უბრალო კონსტრუირებამ. ამას შედეგად მოჰყვა ტოტალური გაუცხოება, შეიცვალა ადამიანური ურთიერთობები. ადამიანები ერთმანეთის მიმართ აგრესიულნი გახდნენ. გულის ლოგიკა შეცვალა „ცივი გონების ლოგიკამ“.

განათლების კრიზისის პრობლემის სათავე ამერიკულ ცივილიზაციაშია საძებნი, ცივილიზაციაში, რომელიც უპირისპირდება კულტურას. გაუცხოებამ შეცვალა მოსწავლე-მასწავლებლის ურთიერთობა.

ამის სადემონსტრაციოდ მოგვყავს აშშ-ის სკოლის პრობლემები ე. დვინის მიხედვით:

სკოლის პრობლემები

1940 წ.

1. ლაპარაკი;
2. საღეჭი რეზინა;
3. ხმაური;
4. დერეფანში სირბილი;
5. ქაღალდის ძირს დაყრა.

1982 წ.

1. გაუპატიურება;
2. ძარცვა;
3. თავდასხმა;
4. ქურდობა;
5. ბომბის აფეთქება;
6. გაცდენები;
7. განდელიზმი;
8. ნარკომანია;
9. ალკოჰოლიზმი;
10. ბანდებს შორის ბრძოლა;
11. აბორტი;
12. გენ. ააგადებები;
13. მკვლევლობები.

ამერიკის განათლების დეპარტამენტმა მიიღო გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვით, განათლება ისევ ტრადიციულ სისტემას უნდა დაუბრუნდეს. კიდევ ერთი საყურადღებო დეტალი განათლების აშშ-ის ნაციონალური ანგარიშიდან, რომელიც მიიჩნევს, რომ სკოლამ ორიენტაცია აკადემიური განათლებისაკენ უნდა აიღოს. ამაში განსაკუთრებული როლი კი ფილოსოფიის საფუძვლების სწავლას ენიჭება. ამ დოკუმენტში პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ „ფილოსოფიის საფუძვლების ცოდნა აუცილებელია ნაციისა და ცივილიზაციისათვის“, მაშინ როცა ჩვენში ფილოსოფიის შევიწროების ტენდენცია მიდის (ფილოსოფიის კათედრის გაუქმება, საშტატო ერთეულების შემცირება და ყველაზე უარესი – განათლების რეფორმატორების მიერ ფილოსოფიის ინსტიტუტის დახურვა და მრავალი სხვა). მოსწავლეები უნდა დახსნილ იქნენ ტექნოკრატიული და „ემოციური ლიცენზიის“ („აკეთე ის, რაც გსურს“) ტიპის განათლებისაგან.

უკან, ტრადიციისაკენ! – აი აშშ-ის განათლების სისტემის დღევანდელი დევიზი. ტრადიცია ზნეობასთან არის დაკავშირებული, ზნეობა კი – რელიგიასთან და, ამიტომ

მაც, რელიგიური აღზრდა-განათლება პრივილიგებული უნდა გახდეს.

დღეს კი ჩვენში სამაგალითოდაა მიჩნეული აშშ-ის განათლების სისტემა, რომლის ნამდვილი მდგომარეობა ნაკლებადაა ცნობილი ფართო საზოგადოებისათვის. ხოლო ის ადამიანები, რომლებიც მოითხოვენ მსგავსი სისტემის დანერგვას ჩვენში, მტრის წისქვილზე ასხამენ წყალს. მტერს კი ერთი მიზანი აქვს ერის მოსპობა როგორც ფიზიკურად, ასევე სულიერად.

შეუძლებელია, რომ ტრადიციული, ეროვნული პედაგოგიური პრინციპები უვარგისი იყოს, რადგან მათ საფუძველში ქვეს ეროვნული, ქართული გენი, ღრმა სულიერებითა და ესთეტიზმით აღსავსე. ამ სისტემამ მისცა საქართველოს ისეთი შვილები, როგორიც იყვნენ პეტრე იბერი, გრიგოლ ხანძთელი, შოთა რუსთველი, დავით აღმაშენებელი, თამარი, ქეთევან წამებული, დიდი ილია, გალაკტიონი, კონსტანტინე გამსახურდია და რომელი ერთი ჩამოვთვალოთ, მათი რიცხვი ძალზე დიდია.

ამიტომ, როცა განათლების რეფორმასა და მოდერნიზაციაზე ვსაუბრობთ, აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ თუნდაც აშშ-ის მაგალითი, რომელსაც რეფორმად ტრადიციული, აკადემიური განათლებისაკენ მიბრუნება მიაჩნია და ამას კრიზისიდან გამოსვლის ერთადერთ საშუალებად მიიჩნევს.

კრიზისიდან თავის დაღწევის გზებსა და საშუალებებს სოციოლოგები, კერძოდ განათლების სოციოლოგიის სპეციალისტები, ეძებენ, რომელთა გარეშე პრობლემის გადაწყვეტა თითქმის შეუძლებლად მიგვაჩნია. ჩვენში ამ საქმიანობას ფილოსოფოსები და სოციოლოგები ჩამოშორებული არიან.

ბოლოს, განათლების სისტემაში რეფორმისტული აზროვნების შეჭრა მსოფლიო გლობალიზაციური პროცესების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. დღევანდელ მსოფლიოში სულ უფრო იზრდება მისწრაფება განათლების ერთიან სისტემაზე გადასასვლელად. მსოფლიოში იქმნება არა მარტო საერთო ვალუტა, ეკონომიკა და პოლი-

ტიკა, არამედ ცოდნაც. ასეთ შემთხვევაში ჩვენისთანა პატარა ქვეყნებს მეტი ყურადღება მართებთ, ამ საქმეში კი განათლების სოციოლოგიისა და ფილოსოფიის წარმომადგენელთა მოსაზრებების, თეორიებისა და ემპირიული კვლევის მონაცემების უგულვებელყოფა სკიეთეს ნადეილად არ მოიტანს.

ლიტერატურა:

1. ბ. ლუტიძე. გლობალიზაცია, როგორც საყოველთაო ტენდენცია. კრებ. „ფილოსოფიური ძიებანი“. ტ. 6. თბ., 2002;
2. ფ. მარკუსი, იხ. სტატია „განათლების სისტემა სამსჯავროზე“, ჟურნალი „რწმენა და ცოდნა“, №1. თბ., 2000., მარტი-მაისი (ინგლ. თარგმნა ირ. ჩომახაშვილმა);
3. ჯ. მასიონისი, სოციოლოგია, სანკტ-პეტერბურგი, 2004;
4. კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია (პრობლემები), თბ., 2002.

§5. უმაღლესი განათლების თანამედროვე პრობლემები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობა; კრედენციალიზმი; პრივილეგიები და პიროვნული ღირსება; დისციპლინა და ძალადობა; ბიუროკრატიზმი.

თანამედროვე საზოგადოებაში არა მარტო პროფესიული წარმატების, არამედ, საერთოდ, რაიმე სახის ცხოვრებისეული წარმატების მიღწევა უმაღლესი განათლების გარეშე წარმოუდგენელია. თავისი უნიკალური პრაქტიკული ცხოვრებისეული მნიშვნელობის გამო მრავალი პრობლემა განათლების ამ სფეროში იჩენს თავს.

• უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პრობლემა

თანამედროვე საზოგადოებაში უმაღლესი განათლების სფეროში არსებულ პრობლემებს შორის ერთ-ერთი ფინანსური პრობლემაა, რადგანაც უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობა ფულზეა დამოკიდებული. აშშ-ისა და მრავალი მაღალგანვითარებული ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლა ძვირი სიამოვნებაა. მაგალითად, აშშ-ის იმ კოლეჯებში, რომლებსაც შტატების ბიუჯეტი აფინანსებს, სტუდენტებს წელიწადში 3 000 დოლარის გადახდა მაინც უწევთ. სწავლების მაღალი საფასური მთელი რიგი ეთნიკური და სხვა სახის უმცირესობებისთვის უმაღლეს განათლებას ხელმიუწვდომელს ხდის (აშშ-ში ეს პრობლემა აფროამერიკელებს და სხვა ქვეყნიდან ჩამოსულებს ეხებათ). მართალია, განათლება სოციალური მობილობის საშუალებას იძლევა, მაგრამ თანამედროვე საზოგადოებაში არსებული მთელი რიგი უთანასწორობები გზას უდობავენ მას.

• კრედენციალიზმი

კრედენციალიზმი (ლათ: **credentiale** – მანდატი) გულისხმობს მოთხოვნას, რომლის მიხედვით, ადამიანს უნ-

და ჰქონდეს დიპლომი, ან ხარისხი იმ სამუშაოს შესასრულებლად, რომელიც ადრე ამას არ საჭიროებდა.

სოციოლოგი რენდალ კოლინზი ამერიკის შეერთებულ შტატებს კრედენციალიზმის საზოგადოებას უწოდებს, რადგანაც აქ სამსახურის საშოვნელად დიდი მნიშვნელობა დიპლომს ან ხარისხს ენიჭება. სოციალურ წარმომადგენლობასთან შედარებით თანამედროვე მაღალტექნოლოგიზებულ საზოგადოებაში წინა პლანზე განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტი – ატესტატი ან დიპლომა – დგას. ფაქტობრივად, კრედენციალიზმი მიღებული ცოდნის დონის მიხედვით ადამიანის შეფასებაა. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ეს ერთგვარი საშუალებაა, რომლის მეშვეობით სამუშაო ადგილებს მაღალკვალიფიციური კადრები იკავებენ. სხვა მხრივ, კოლინზის აზრით, განათლების დოკუმენტების ქონა ან არქონა ნაკლებად ეხება იმ მაღალ თანამდებობებს, რომლებიც ამა თუ იმ პირებს კარგა ხანია უკავიათ. რეალურად, განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მოთხოვნით დამსაქმებლები კვალიფიციური კადრების შერჩევის პროცესში საქმეს იადვილებენ. მსგავსი ტიპის კრედენციალიზმი მკაცრად დაცულ ობიექტზე პროკრუსტეს სარეცლის სტრატეგიას ემსგავსება, რომლის წყალობით მნიშვნელოვანი თანამდებობები საზოგადოების მხოლოდ მცირე ნაწილისთვისაა ხელშესახები.

კრედენციალიზმის კრიტიკოსები მიიჩნევენ, რომ ეს პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ერთ-ერთი მანკიერებაა, რომელიც ეკონომიკურ გაუცხოებასა და დისკრიმინაციას აღრმავებს. გარდა ამისა, ფაქტია, რომ დიპლომი ან განათლების დამადასტურებელი სხვა დოკუმენტი ყოველთვის არ არის არსებული რეალობის ადეკვატური.

• პრივილეგიები და პიროვნული ღირსება

კონფლიქტის სოციოლოგიური თეორიის წარმომადგენლები მიიჩნევენ, რომ თანამედროვე უმაღლესი განათლების ერთ-ერთი პრობლემა სოციალური პრივილეგიების პიროვნულ ღირსებად გადაქცევაა. ამ შემთხვევაშიც ისეთ მანკიერებასთან გვაქვს საქმე, როდესაც „ჩამორჩენილე-

ბის“ სოციალური მდგომარეობა არაეის არ ახსოვს. სწავლაში მიღწეული წარმატება ითვლება, როგორც სტუდენტის პიროვნული ღირსების შედეგი, ხოლო მისი ფინანსური და სხვა შესაძლებლობები იგნორირებულია. შედეგად იქმნება სტერეოტიპი, რომლის მიხედვით, „ჩამორჩენილი“ სტუდენტის პიროვნული არასრულფასოვნების შესახებ არასწორი დასკვნა კეთდება. საუბედუროდ, მსგავსი ტენდენციები უხედად გეხვდება ჩვენს უმაღლეს სასწავლებლებში (მეტიც, ჩვენში ზოგიერთ უმაღლეს სასწავლებლებში მსგავსი ვითარება პროფესორ-მასწავლებლებთან მიმართებაში ადმინისტრაციის დამოკიდებულებას ეხება).

• დისციპლინა და ძალადობა

ადრე უმაღლესი განათლების ერთ-ერთ პრობლემა სტუდენტთა პირველადი დევიანტური ქცევები (ლექციების გაცდენა, საღეჭი რეზინა, ხმამაღალი ლაპარაკი ლექციის დროს და სხვ.) იყო. ამჟამად დევიაციამ უფრო რთული ფორმები მიიღო და დღეს უმაღლესი განათლების პრობლემებს შორის მნიშვნელოვანია უდისციპლინობა და ძალადობა.

ლემეტრის მიხედვით, პირველადია დევიაცია, რომელიც გარშემომყოფთა მხრიდან სუსტი რეაქციებით ხასიათდება; მეორეულია დევიაცია, როდესაც იგი ცხოვრების წესად არის ქცეული.

უმაღლესი განათლების სფეროში გახშირდა ალკოჰოლიზმი, ნარკომანია, მკვლელობები, სხვადასხვა სახის ბანდიტური და ქუჩური გარჩევები, არაოფიციალური ქორწინებები, პროსტიტუცია და მრავალი სხვა. აშშ-ში ძალადობის ამ ფორმებმა მრავალი სტუდენტისა და ლექტორის სიცოცხლე შეიწირა. ზოგიერთი სოციოლოგი ამ პრობლემას, საერთოდ, მასწავლებლის ავტორიტეტის დაცემას და გაუფასურებას უკავშირებს. მათი ძალაუფლება სასწავლო დაწესებულებაში ნულის ტოლია. ამერიკელები გამოსა-

ვალს დისციპლინის გამკაცრებასა და საზოგადოების ფართო ფენების ჩართულობაში ხედავენ.

მორიც შლიკის მკვლელობა

მ. შლიკი (1882-1936)

ცნობილი ავსტროგერმანელი ფილოსოფოსი, ლოგიკური პოზიტივიზმის ერთ-ერთი ლიდერი მორიც შლიკი მისმა ასპირანტმა იოჰან ნელბეკმა მოკლა. 33 წლის მკვლელმა მასწავლებელს 1936 წლის 22 ივნისს, 9 საათსა და 20 წუთზე, ვენის უნივერსიტეტის მთავარი შენობის კიბეზე პისტოლეტიდან 4 ტყვია ესროლა. ოთხივე ტყვია შლიკს გულმკერდის არეში მოხვდა და ადგილზე გარდაიცვალა. მკვლელს, რომელიც ადრე ფსიქიკური აშლილობის გამო მკურნალობდა, სასა-

მართლომ 10 წლით პატიმრობა მიუსაჯა. იგი ანშლუსის შემდეგ შეიწყალეს და კარგა ხანს ნავთობკომპანიაში მუშაობდა. ერთ-ერთი ვერსიით, მკვლელობის მიზეზი შლიკის ანტიმეტაფიზიკური ფილოსოფია იყო, რომელიც მორალურ ღირებულებებს ეჭმქვეშ აყენებდა. სხვა ვერსიით მკვლელობა სიღვია ბოროტი ციკლისადმი ეჭვიანობის ნიადაგზე მოხდა.

• სტუდენტთა მხრიდან პასიურობა

თანამედროვე უმაღლესი განათლების კიდევ ერთი პრობლემა სტუდენტთა მხრიდან პასიურობაა. ისინი ნაკლებად ინტერესდებიან საუნივერსიტეტო ცხოვრებით და ზოგიერთი მათგანი მაინცდამაინც არც სწავლაზე იკლავს თავს. ამის მიზეზად სოციოლოგებს მიაჩნიათ:

• ბიუროკრატიზმი

უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება, ამერიკელი სოციოლოგის თეოდორ საიზერის მიხედვით, მთელ რიგ ბიუ-

როკრატიულ ბარიერებს ქმნის, რაც სტუდენტებსა და პროფესურას სულისშემხუთავ გარემოში ამყოფებს. ბიუროკრატიული ბარიერები (უაზრო ქაღალდომანია) გავლენას ახდენს სტუდენტის მიერ წარმატების მოღწევაზე, შექმნილ ვითარებაში სტუდენტი პასიური და ინერტული ხდება. გარდა ამისა, სტუდენტთა პასიურობის სხვა მიზეზებიც არსებობს. კერძოდ:

• აღმაშფოთებელი ერთფეროვნება

ბიუროკრატიულ წესებს დაქვემდებარებულ უმაღლეს სასწავლებლებში მართვა ცენტრალიზებულია და პიროვნების ცალკეული მახასიათებლები – იგნორირებული. ერთფეროვნებით ხასიათდება სასწავლებლის მენეჯმენტი და სასწავლო პროგრამა, ინტერაქციული როლები და ა.შ.

• **რაოდენობრივი შეფასებები**

ხშირ შემთხვევაში სასწავლებლის ადმინისტრაცია მიღწევებს რაოდენობრივად აფასებს, მაგალითად, რამდენი ლექცია გააცდინა სტუდენტმა და ა. შ. ამ შემთხვევაში სწავლების თვისებრივი მახასიათებლები უყურადღებოდ რჩება.

• **მკაცრი რეგლამენტაცია**

ამ შემთხვევაში საქმე მთელ რიგ წესებს ეხება, რომლებიც სტუდენტის მოქმედებას ზღვარს უდებენ. კურსიდან კურსში გადასვლა ლამის აუცილებლობის დონეზეა აყვანილი და სწავლების ხარისხი უკანა პლანზე გადადის.

• **პედაგოგების კვალიფიკაცია**

სტუდენტმა იცის, რომ ზოგიერთი პროფესორის კვალიფიკაცია მოთხოვნებს ვერ პასუხობს. პროფესორის მიერ წინასწარ მომზადებული ლექციის წაკითხვა ხშირად არაფრის მომცემია სტუდენტისთვის.

• **მდუმარე აუდიტორიის პრობლემა**

სოციოლოგების დევიდ კარპისა და უილიამ იოლსის მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენეს, რომ პასიურობა აუდიტორიაში ქცევის ნორმად იქცა. ამის შესახებ მათ სტუდენტების მხრიდან სხვადასხვა ახსნა-განმარტება მოიხილეს, მაგალითად, ის, რომ მასალის მომზადება ვერ მოასწრეს, რომ ზოგიერთ მათგანს თანატოლების საკუთარი უფიცობის გამოვლენა აშინებს და მრავალი სხვა.

თანამედროვე უმაღლესი განათლების წინაშე მდგარი პრობლემების ამ არცთუ სიღრმისეული განხილვიდან ჩანს, რომ ამ სფეროში პრობლემები თავსესაყრელია. მათ თანამედროვეობის გამოწვევებიც ემატება და ხშირ შემთხვევაში უმაღლესი განათლება კვლავ პრობლემად რჩება.

ლიტერატურა:

1. ფ. მარკუსი, იხ. სტატია „განათლების სისტემა სამსჯავროზე“, ჟურნალი „რწმენა და ცოდნა“, №1. თბ., 2000., მარტი-მაისი. (ინგლ. თარგმნა ირ. ჩომახაშვილმა);
2. ჯ. მასიონისი, სოციოლოგია, სანკტ-პეტერბურგი, 2004;
3. კ. ქეცბაია, განათლების სოციოლოგია (პრობლემები), თბ., 2002.

საკითხავი მასალა

ზიგმუნტ ბაუმანი

უნივერსიტეტის ფასი?

გაიგეთ ბაზარზე!

„არასოდეს არ ყოფილა ცხოვრება ასეთი ცვალებადი. ახლა უკვე კომპიუტერიდან ინფორმაციის ამოღება და მასზე დაყრდნობით აუცილებელი დასკვნების გამოტანა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ამ ინფორმაციის შინაარსი“.

„როდესაც ბერძენი „ბავშვის განათლებაზე“ ლაპარაკობს მას, პირველ რიგში, მისი მორალური აღზრდა აქვს მხედველობაში. ამ მიმართებით ფრიად საყურადღებოა სიტყვა „პედაგოგის“ სემანტიკური მნიშვნელობის ევოლუცია (ელინისტურ პერიოდში დაწყებული), რომელმაც იგი მის თანამედროვე მნიშვნელობამდე – აღმზრდელამდე მიიყვანა. საკმე იმაშია, რომ ის მოკრძალებული მონა უფრო დიდ როლს ასრულებდა ბავშვის აღზრდაში, ვიდრე სკოლის მასწავლებელი; ეს უკანასკნელი უფრო ხელოსანია, რომელიც ვიწრო პროფილით შემოიფარგლება. მის საპირისპიროდ, პედაგოგი მთელი დღის გამაველობაში ბავშვის გვერდით იმყოფება. ასწავლის მას კარგ მანერებს და სიქველეს. გარემომცველი სამყაროს შესაბამისად თავის დაჭერას ასწავლის მას (ეს უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე წერა-კითხვის ცოდნა). ჩვენთან აღზრდის გადამწყვეტი ფაქტორი სკოლაა, ხოლო ბერძნებთან მოზარდის საზოგადოებრივი გარემოცვა: ოჯახი, შინაურები, ნაცნობები. მსგავსი ტიპის მზრუნველი დამოკიდებულება უმაღლესი განათლების დონეზეც ნაჩვენებია. აქედან მომდინარეობს იდეა იმის შესახებ, რომ ნებისმიერი სახის უმაღლესი განათლება მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის სიდრმისეული, მიზნობრივი და პირადი კავშირის მომცველია, რომელშიც მნიშვნელოვან როლს გრძნობად ელემენტი ასრულებს“.

ა. მარი, „აღზრდის ისტორია ანტიკურობაში“

ჩვენი დროის შესახებ, რომლის აღნიშვნას ათასგვარი ისეთი ტერმინებით ცდილობენ როგორებიცაა: გვიანდელი მოდერნი, რეფლექსური მოდერნი ან პოსტმოდერნი, შეიძლება ითქვას, რომ მას ნორმის დონეზე აჰყავს დისონანსის განსაზღვრული მდომარეობა ადამიანთა შინაგანი და მემკვიდრეობით მიღებული თვისებებით, რომლებიც ადამიანური ბუნების თვალსაზრისით პათოლოგიურია.

ნებისმიერი პოზიცია, რომელთანაც მიმართებაში ცხოვრებისეული სტრატეგიების არჩევისას შესაძლებელი იყო ლოგიკური მოქმედებებისთვის მიგვემართა, მაგალითად ისეთი პოზიციები, როგორიცაა: სამუშაო, პროფესია, პარტნიორები, ქცევისა და ეტიკეტის მოდელები, ჯანმრთელობისა და ავადმყოფობის შესახებ წარმოდგენები, ღირსეული ღირებულებები და მათი მიღწევის გამოცდილი გზები, — პოზიციები რომლებიც ოდესღაც სამყაროში ორიენტირების სტაბილურ საშუალებებს წარმოადგენდნენ, დღეს ამრავლად გახდა. ჩვენ იძულებულნი ვართ ერთდროულად მრავალ ისეთ თამაშში ჩავეერთოთ რომლის მსვლელობაში, საქმის მიმდინარეობიდან გამომდინარე, თამაშის წესები განუწყვეტლივ იცვლება. ჩვენი ეპოქა საზღვრებისა და სახეების ლიკვიდაციითა აღვსილი.

ასეთ ვითარებაში სწავლება, რომელიც იმის შესახებ ცოდნას იძლევა თუ როგორ უნდა დაირღვეს საყოველთაოდ აღიარებული წესრიგი, როგორ უნდა დავადწიოთ თავი ზნე-ჩვეულებებს და აღვკვეთოთ ადრინდელი ჩვევები, როგორ გარდავქმნათ გამოცდილებათა სხვადასხვაგვარი ელემენტები ისე, რომ ის მისაღები იყოს თანამედროვე საზოგადოებისთვის, — ასეთი სწავლება მაღალ ღირებულებას იძენს და სწრაფად ხდება ცხოვრების შეიარაღების ცენტრალური ელემენტი ისე, რომ საგანმანათლებლო პროცესს არ ამრუდებს და მის ჭეშმარიტ მიზანს არ გადაუხევს.

მიმაჩნია, რომ კრიზისის გაურკვეველი განცდა, რომელიც მეტ-ნაკლები დოზით ფილოსოფოსებში, განათლების თეორეტიკოსებსა და პრაქტიკოსებს შორისაა გავრცელებუ-

ლი, — „არეული ცხოვრების“ ახლანდელი გამოხატულებაა, რომელიც ახალი თვითგამორკევეის ძიებას გამძაფრებით აგრძელებს. ის ავტორიტეტების უარყოფიდან, აღიარებული ღირებულებების პოლიფონიიდან და ამ ყველაფერთან დაკავშირებული ცხოვრების ფრაგმენტაციიდან მომდინარეობს. სამყარო რომელშიც ადამიანები თავიანთ ცხოვრებისეულ სტრატეგიებს აწყობენ სწავლების ისეთი ტიპის განვითარების სტიმულიერბას ახდენს, რომელთან მისასვლელი გზა ჩვენმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა არ უწყიან.

განათლების სისტემის ახლანდელი კრიზისი, პირველ რიგში, მემკვიდრებით მიღებული ინსტიტუტებისა და იმ ფილოსოფიის კრიზისია, რომელიც სხვა ტიპის რეალობისთვის არის განკუთვნილი. ამიტომ აუცილებელია მათ მიერ დადგენილი კონცეპტუალური ჩარჩოების გადახედვა, რაც ყველა სხვა გამოწვევას შორის ძალიან ძნელი და სახიფათოა. ახალი ჩარჩოების შემუშავების შესაძლებლობას მოკლებული ორთოდოქსული ფილოსოფია განზე გადადება და ხელებს დაუქნევს მასას ახალი მოვლენებისა. ანომალიად და გადახრად გამოაცხადებს მათ.

ამ კრიზისით მთელი საგანმანათლებლო ინსტიტუტებია მოცული. განსაკუთრებულ ფორმას ის უნივერსიტეტების დონეზე იღებს.

აღრე ცოდნა, გავლენა და ავტორიტეტი უნივერსიტეტში მიღებული ცოდნით განისაზღვრებოდა. ამჟამად ეს ვითარება შეიცვალა. ამ მხრივ უნივერსიტეტს სხვა დაწესებულებები უწევნ კონკურენციას. დღეს უნივერსიტეტის კედლებში შეიძლება მოიპოვო და ასევე დაკარგო რეპუტაცია. სოციალური იერარქიის ფორმირებაში დიდება ცნობადობამ შეიცვალა. საჯარო ცნობადობამ სამეცნიერო დიპლომს ფასი დაუკარგა. დღეს იერარქიული გავლენა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით შეფასებაზე და არა მეცნიერული მიღწევებისა და დამსახურების ტრადიციულ საუნივერსიტეტო აღიარებაზეა დამოკიდებული, რომელიც ისეთი არამყარი და გარდამავალია, როგორც ამა თუ იმ ცნობის „ღირებულება სიახლის თვალსაზრისით“.

დღეს უნივერსიტეტებს მრავალ ისეთ დაწესებულებებ-

თან და ორგანიზაციებთან უწევთ კონკურენცია, რომლებმაც თანამედროვე კლიენტურის მოთხოვნები, სურვილები და შიშები უკეთ უწყიან.

სწავლების ყველა დონის მქონე ინსტიტუტები, რომელთაც ადრე კანონიერი სტატუსი ქონდათ აღმოაჩინენ, რომ პროფესიული უნარებისა და კომპეტენციების განმსაზღვრელი ის უფლებები, რომლებიც მათ ოდესღაც ხელთ ეპყრათ ახლა მალე უსხლტებათ ხელიდან. დღეს ყველას – სტუდენტს, მასწავლებელს და მასწავლებელთა მასწავლებლებს – თანაბრად მუწვდებათ ხელი ინტერნეტთან მიერთებულ ვიდეომონიტორებზე, როდესაც სათანადოდ გადამუშავებული და სასწავლო პროგრამებთან მისადაგებული მეცნიერული აზრის უკანასკნელი მიღწევები, რომელიც ადვილი გამოსაყენებელია, კომპიუტერული თამაშების ნებისმიერ მაღაზიაში იყიდება, ხოლო სასწავლო დანიშნულების სათამაშოების ქონა უფრო მეტად ფულზეა დამოკიდებული, ვიდრე სამეცნიერო ხარისხზე. ამ ყველაფერმა მასწავლებლის ფუნქციაზე მოახდინა გავლენა. დღეს მასწავლებლის რეალური გავლენა და ავტორიტეტი იმ ინფორმაციის წყაროს კონტროლით განისაზღვრება, რომელიც კოლექტიურ საკუთრებას წარმოადგენს. უმაღლესი ცოდნის ერთადერთ და ბუნებრივ მფლობელობაზე აკადემიური გაერთიანებების პრეტენზია ამჟამად ნებისმიერი ადამიანის ყურში ცარიელი სიტყვებია მხოლოდ, რომელი სიტყვების ამ პრეტენზიის მქონე ადამიანებსაც არ სჯერათ უკვე.

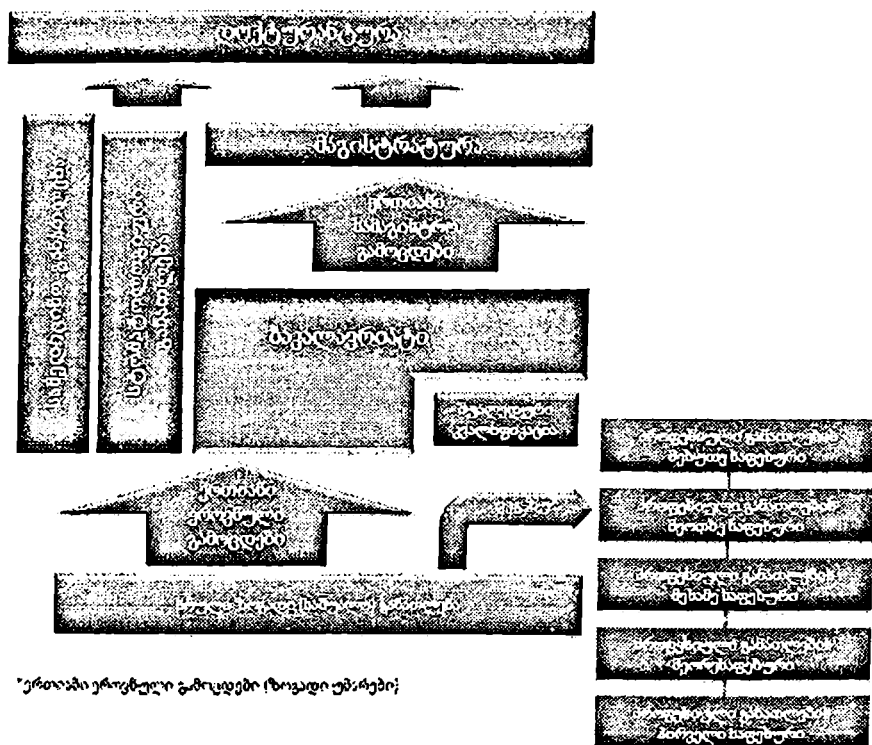
უწყვეტი და გამუდმებული ტექნოლოგიური რევოლუცია ცოდნის მიღებასა და პროფესიულ მომზადებას კეთილისმყოფელ ძალას უკარგავს და სასარგებლო უნარების სიცოცხლის ხანგრძლივობას სწარაფად ამცირებს. სამუშაო ადგილზე მოკლევადიანი პროფესიული მომზადება, მოქნილი სასწავლო კურსები და თვითმომზადებისთვის საჭირო სწრაფად განახლებადი მასალები, რომელთაც ბაზარზე უნივერსიტეტის შუამავლობის გარეშე გვთავაზობენ, უფრო მეტად მიმზიდველი ხდება. პროფესიული მომზადების ამოცანები, თანდათანობით, მაგრამ განუხრელად შორდება უნივერსიტეტებს.

ასეთ სიტუაციაში ცხადი სტრატეგია თამაშის ახალი წესების მიღებასა და ამ წესებით მოქმედებაში მდგომარეობს. პრაქტიკაში ეს საუნივერსიტეტო განათლების ბაზრის მკაცრი მოთხოვნებისადმი დაქვემდებარებას და უნივერსიტეტების მიერ შექმნილი პროდუქციის საზოგადოებრივი საჭიროების მიხედვით გაზომვას ნიშნავს. დღეს უნივერსიტეტები ნოუჰაუსა და ისეთი საქონლის შემქმნელებად უნდა გვევლინებოდნენ, რომელიც გაყიდვების მოცულობით თანამედროვე სუპერმარკეტის ათასგვარ საქონელს გაუწევს ღირსეულ წინააღმდეგობას.

ტექსტის გერმანული ვარიანტი თარგმნა გ. ქეცბაია

პოლონური წარმომადგენლობის ცნობილი ინგლისელი სოციოლოგი, პოლოკოსტის მკვლევარი, პოსტმოდერნიზმის თეორეტიკოსი ზიგმუნტ ბაუმანი თავისი წიგნის „ინდივიდუალიზებული საზოგადოება“ მეორე თავში ცალკე განიხილავს განათლების პრობლემას პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში. წიგნის ამ ნაწილის სახელწოდებაა: „განათლება – თან, თვის და მიუხედავად პოსტმოდერნისა“. ბაუმანის კონცეფცია განათლების შესახებ პოსტმოდერნისტული სოციოლოგიის ამოსავალ პრინციპებს ემყარება, რომლის მიხედვით, პოსტმოდერნისტული რეალობა აუფასურებს ტრადიციული გაგებით მთელ რიგ სოციალურ ინსტიტუტებს. ბუნებრივია, ეს პროცესი განათლებასაც ეხება. პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში ცოდნა და განათლება მაქსიმალურად კომერციალიზებულია და პოსტმოდერნისტული კონსუმიზმის მოთხოვნებს არის მორგებული. ამ პრინციპიდან გამომდინარე ბაუმანი აკეთებს დასკვნას, რომ თანამედროვე განათლების სისტემა საერთოდ აზრზე არა მიმდინარე პოსტმოდერნული გამოწვევების შესახებ, რაც მთელ რიგ პრობლემებს იწვევს განათლების სისტემაში. ასეთ ვითარებაში, ბაუმანის აზრით, გამოსავალი თამაშის ახალი წესების მიღებაშია, რომელიც ტრადიციული კულტურული იდენტობის მქონე სოციაუმებს ძვირად უჯდებათ.

საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემა

*ეროვნული ურთიერთობის განვითარების (ზოგადი პრინციპები)

ძირითადი ცნებები

აკადემიური კაპიტალი – პ. ბურდიეს მიხედვით, იგულისხმება ინსტიტუტის წევრობა, უნივერსიტეტის საკონსულტაციო კომიტეტის წევრობა, დეკანის ან ინსტიტუტის დირექტორის თანამდებობა და სხვა მსგავსი.

ბიუროკრატია – (ფრანგ. – ბიურო, კანცელარია და ბერძნ. – ძალაუფლება) სოციოლოგიისა და პოლიტიკური მეცნიერების კონცეფცია, რომელიც სოციალური ორგანიზაციის ადმინისტრაციული მმართველობისა და საკანონმდებლო წესების საშუალებებზე მიუთითებს. სამუშაო ორგანიზაცია ხასიათდება სტანდარტიზებული პროცედურით (კანონმდებრობა), პასუხისმგებლობის ფორმალური დაყოფით, იერარქიითა და არაპერსონალური ურთიერთობებით. სხვა მნიშვნელობით, ბიუროკრატია საზოგადოებაში მიღებული წესების, კანონების ზედმეტად მდევნებას ნიშნავს, რაც საზოგადოების წევრებს შორის ინტერაქციას აფერხებს.

განათლება – სოციალური ინსტიტუტი, რომლის მეშვეობით საზოგადოება თავის წევრებს მათთვის აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ცოდნით უზრუნველყოფს, მათ შორის იგულისხმება სინამდვილის ფუნდამენტური მოვლენების შესახებ ცოდნა, პროფესიული უნარები, კულტურული ნორმები და ღირებულებები.

განათლების სოციოლოგია – სოციოლოგიური დისციპლინა, რომელიც განათლებას განიხილავს, როგორც სოციალურ მოვლენას და ინსტიტუტს; თეორიულად და ემპირიულად იკვლევს განათლების სოციალურ არსსა და დანიშნულებას.

განსაზღვრული კოდი – ბეზილ ბერნსტეინის ენობრივი კოდების თეორიის მიხედვით, მეტყველების ტიპი, რომელიც საკუთარ კულტურულ გარემოსაა მიბმული.

გართულებული კოდი – ბეზილ ბერნსტეინის ენობრივი კოდების თეორიის მიხედვით, მეტყველების ისეთი სტილი, როდესაც სიტყვათა მნიშვნელობა ინდივიდუალიზებულია იმისათვის, რომ მაქსიმალურად იყოს მორგებული კონკრეტულ სიტუაციას.

გაცხადებული, ფორმალური პროგრამა (კურიკულუმი) – მოსწავლეთათვის კონკრეტული საგნების სწავლება, როგორცაა, მაგალითად, წერა-კითხვა, მათემატიკა და სხვა აკადემიური უნარ-ჩვევები.

გლობალიზაცია – მსოფლიოში ადამიანებს, რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა.

დასწავლის პედაგოგიკა – პედაგოგიური სტრატეგია, რომელიც მიმართულია ცოდნის დაგროვებისაკენ, მორჩილებისა და სავალდებულობისაკენ.

ეთნომეთოდოლოგია – სიმბოლურ-ინტერაქციონისტული პარადიგმა ამტკიცებს, რომ ადამიანები სოციალურ რეალობას ყოველდღიური ინტერაქციის მსვლელობაში ქმნიან. მაგრამ როგორ განვსაზღვრავთ ჩვენ რეალობას? – ამ კითხვაზე პასუხს ეთნომეთოდოლოგია („ეთნოს“ – ხალხი, „მეთოდოლოგია“ – მეთოდების, გზების, საშუალებების შესახებ მოძღვრება) იძლევა. ეთნომეთოდოლოგია თანამედროვე ამერიკელმა სოციოლოგმა ჰაროლდ გარფინკელმა შექმნა და ის იმ გზებისა და საშუალებების შესწავლაა, რომელთა დახმარებითაც ადამიანები თავიანთ გარემომცველ ყოველდღიურობას გაიაზრებენ. გარფინკელი შეეცადა სოციალური სინამდვილის შიგნიდან გააზრებას. ამ გააზრებაში თითოეულ ჩვენგანს ხელს უშლის ის, რომ ჩვენ დაბადებიდანვე სხვადასხვა კულტურულ სცენარებს ვართ შეზრდილი და ამიტომ მათ არსებობას სათანადოდ ვერ აღვიქვამთ, რაც, პირველ რიგში, ყოველდღიურობის რუტინულობის ბრალია. ყოველდღიურობის გასაანალიზებლად გარფინკელმა სპეციალური მეთოდი

გამოიგონა, რომელსაც **breching** – ექსპერიმენტი დაარქვა. ექსპერიმენტის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ საგანგებოდ მოხდეს საზოგადოებაში არსებული კულტურული ნორმების დარღვევა და შემდეგ – რეაქციების ჩანიშვნა და ანალიზი. ეს ყოველივე იმის საჩვენებლად დასჭირდა გარფინკელს, რომ სოციალური რეალობის სტაბილური წყობა თითოეული ჩვენგანის ყოველდღიური ინტერაქციისაგან აიგება. ეთნომეთოდოლოგიას ძალიან ბევრი კრიტიკოსი ჰყავს, რომლებიც მას არასერიოზულ კვლევად მიიჩნევენ იმის გამო, რომ ის ჩვეულებრივ მოვლენებს არაჩვეულებრივი მეთოდებით იკვლევს. ასეა თუ ისე, ეთნომეთოდოლოგია ყოველდღიურობის სიდრმისეულ ანალიზში შეუცვლელია.

თეორიული რაციონალურობა – ვებერის მიხედვით, განზოგადებული, აბსტრაქტული ცნებებით მოქმედება;

იატროგენია – სამედიცინო ტერმინი. იატროგენიურ დაავადებებში ისეთი დაავადებანი იგულისხმება (ჩვეულებრივ, ნევროზები), რომლებიც გამოწვეულია არასწორი მკურნალობით, მედპერსონალის უეცოცობით, საექიმო ეთიკის დარღვევით და სხვ. ა. ილიჩის მიხედვით, იატროგენია სწავლის პროცესში პროფესიული ეთიკის ნორმების დარღვევით და პროფესორ-მასწავლებელთა უეცოცობით ჩნდება.

ინსტრუმენტალური პედაგოგია – ჯონ დიუის მიხედვით, ბავშვის პიროვნების ფორმირება სპონტანურ ინტერესებსა და მის პირად გამოცდილებაზე დაყრდნობით. მის თანახმად, სწავლება თამაშსა და შრომით საქმიანობაზე უნდა იყოს აგებული, რომელშიც ბავშვის მოქმედება შემეცნების, მის მიერ გაკეთებული აღმოჩენის ინსტრუმენტით ხდება.

ინტელექტუალური ცნობადობის კაპიტალი – პ. ბურდიეს მიხედვით, იგულისხმება აკადემიის წევრობა, საუკეთესო გამოცემებში მოხსენიება, ტელეგადაცემებში მონა-

წილეობა, საგაზეთო პუბლიკაციების ქონა და სხვა მსგავსი აქტივობები.

კულტურის კვლავწარმოება – კულტურული ნორმების თაობიდან თაობაში გადაცემის პროცესი, რომლის ძირითადი მექანიზმი განათლებაა. ამ საქმეში დიდ როლს ფარული პროგრამა ასრულებს.

კონფლიქტის თეორია – სოციოლოგიური პერსპექტივა, რომელიც ორიენტირებულია საზოგადოებაში არსებულ უთანხმოებებზე, წინააღმდეგობებსა და კონკურენტულ ინტერესებზე.

კრედენციალიზმი – (ლათ: *credentiale* – მანდატი) გულისხმობს მოთხოვნას, რომლის მიხედვით, ადამიანს დიპლომი ან ხარისხი უნდა ჰქონდეს იმ სამუშაოს შესასრულებლად, რომელიც ადრე ამას არ საჭიროებდა.

კრიტიკული პედაგოგიკა – პედაგოგიურ-საგანმანათლებლო სტრატეგია, რომლის დროსაც მიღებული ცოდნის კრიტიკულად გამოყენება ხდება. მისთვის არა ცოდნის დაგროვება, არამედ შემმეცნებელი სუბიექტის აქტიურობაა მნიშვნელოვანი.

ლიბერალური განათლება – თავისუფალი ადამიანის განათლება, რომელიც პიროვნული უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებაზეა ორიენტირებული.

მეორეული დევიაცია – ლემეტრის მიხედვით, ნორმიდან გადახრილი ქცევა, რომელიც ცხოვრების წესად არის ქცეული.

მერიტოკრატია – სოციალური სისტემა რომელშიც ადამიანის საზოგადოებრივი მდგომარეობა ნიჭისა და ინტელექტის მეშვეობით ინდივიდუალურ მიღწევებზეა დამყარებული და არა მემკვიდრეობაზე, სქესზე ან სოციალურ წარმომავლობაზე.

მულტიკულტურალიზმი – ამერიკაში შემუშავებული სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამა, რომელიც ამერიკის კულტურულ მრავალფეროვნებას აღიარებს, მაგრამ სხვადასხვა კულტურული ტრადიციების ერთმანეთთან გათანაბრებას ითვალისწინებს.

NEXST-თაობა – პოსტმოდერნისტული ეპოქის პოპულაცია.

NEXST-სტუდენტი – პოსტმოდერნისტული ეპოქის სტუდენტი.

პირველადი დევიაცია – ლემეტრის მიხედვით, ნორმიდან გადახრილი ქცევა, რომელიც გარშემომყოფთა მხრიდან სუსტი რეაქციებით ხასიათდება.

პოლიტიკური და ეკონომიკური ძალაუფლების კაპიტალი – პ. ბურდიეს მიხედვით, იგულისხმება პოლიტიკურ პრესაში ხსენება, პუბლიკაციები პრესტიჟულ პოლიტიკურ ჟურნალებში, სხვადასხვა სახის ჯილდოები, სამინისტროებისა და დეპარტამენტების საბჭოების წევრობა და სხვ.

პოლიტიკური ჩართულობა – პ. ბურდიეს მიხედვით, იგულისხმება მონაწილეობა სხვადასხვა სახის აქციებში, პეტიციებზე ხელმოწერა და ა. შ.

პრაგმატიზმი (ბერძნ. – pragma – მოქმედება) – თანამედროვე დასავლური, უფრო ამერიკული, ფილოსოფიის სუბიექტურ-იდეალისტური მიმართულება, რომელიც ჭეშმარიტებად აღიარებს იმას, რაც პრაქტიკულად სასარგებლოა.

პრაქტიკული რაციონალურობა – ვებერის მიხედვით, პირადი ინტერესების მეშვეობით მოქმედება.

პროფესიული საქმიანობა – დასაქმების ნებისმიერი ანაზღაურებადი ფორმა, რომლის დროსაც ინდივიდს მუდმივი სამუშაო აქვს.

პოსტმოდერნიზმი – მიმდინარეობა სოციოლოგიაში, ასევე სხვა მეცნიერებებში, რომლის თანახმად, თანამედროვე საზოგადოებაში გარკვეულობის ყველა ელემენტი დარღვეულია და საეჭვოააა მინსეული, მასში ადამიანების ცხოვრების პირობები გლობალური და ფრაგმენტული საზოგადოების ხასიათს იღებს და არ არსებობს შეფასების აბსოლუტური წესები და კრიტერიუმები. მისი ძირითადი თემებია: „დიდი ნარატივების“ კრიტიკა და უნივერსალური ცოდნის პრობლემურობა; ობიექტური ჭეშმარიტების არარსებობა და ორი განსხვავებული სიბრტყის - რეალობის და აზროვნების თანხვედრის პრობლემურობა; ცნებებისა და საგნების იდენტურობის ფიქსაციის პრობლემა.

საგანმანათლებლო კაპიტალი – პ. ბურდიეს მიხედვით, გულისხმობს სასკოლო განათლებას (ლიცეუმი, კერძო სკოლა დედაქალაქსა თუ პროვინციაში, სწავლა-განათლება უცხოეთში), მიღებულ კვალიფიკაციას.

სამეცნიერო კაპიტალი – პ. ბურდიეს მიხედვით, იგულისხმება კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელობა, ლექციების კითხვა ინსტიტუტში, უნივერსიტეტსა ან კოლეჯში, სამეცნიერო კვლევითი დაწესებულების საბჭოს წევრობა და სხვ.

სიმბოლური ინტერაქციონიზმი – სოციოლოგიური თეორია, ხედვა, პარადიგმა რომელშიც ხაზგასმულია ენისა და სიმბოლოების (ნიშნების) როლი პიროვნებათშორის ურთიერთობებში, რომელთაგანაც სოციალური სინამდვილე აიგება. მისი ცნობილი წარმომადგენელია ჯორჯ ჰერბერტ მილი, ხოლო ტერმინის შემქნელი მილის მოწაფე ბლუმერია.

სოციალიზაცია – სოციალური პროცესი რომელიც სოციალური ნორმების, ღირებულებებისა და სტანდარტების ათვისების მეშვეობით საზოგადოების წევრად, პიროვნებად ჩამოყალიბებას ნიშნავს.

სოციალური ინსტიტუტი – სოციოლოგიური გაგებით, სოციალური როლების ორგანიზებული სისტემა, რომელიც საზოგადოების მდგრად და მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს და ადამიანის ძირითად მოთხოვნილებებსა და ფუნქციებსა ფოკუსირებული.

სოციალური კონსტრუქტივიზმი – სოციალური თეორია რომლის მიხედვით, სოციალური რეალობა ინდივიდებისა და ჯგუფების ურთიერთშემოქმედებისაგან კონსტრუირდება.

სოციალური მობილობა – საზოგადოების იერარქიულ (სტრატეფიკაციულ) კიბეზე ცალკეული ინდივიდების ან სოციალური ჯგუფების ერთი პოზიციიდან მეორე პოზიციაში გადასვლა. იგი ორი ძირითადი მიმართულებით გადაადგილებას გულისხმობს: ქვემოდან ზემოთ, როდესაც სტატუსის გაუმჯობესება ხდება, მაშინ გვაქვს „აღმავალი მობილობა“ და ზემოდან ქვემოთ, როდესაც სტატუსის დაქვეითება ხდება, მაშინ გვაქვს „დაღმავალი მობილობა.“ ზოგადად, სოციალური იერარქიის კიბეზე მოძრაობა სოციალური მობილობის არსს წარმოადგენს.

სოციალური მოქმედების თეორია – სოციოლოგიური პერსპექტივა რომელიც ადამიანის მოქმედების მიღმა არსებულ მნიშვნელობებსა და განზრახვებსა ფოკუსირებული. მისთვის მნიშვნელოვანი არ არის გარეგანი ძალების გავლენა ადამიანის მოქმედებაზე.

სოციალური სტრატეფიკაცია – საზოგადოების ფენებად დაყოფა, დაფენიანება.

სოციოლოგიური წარმოსახვა – რადიკალური სოციოლოგიის წარმომადგენლის ჩარლზ რაიტ მილსის მიხედვით, სოციოლოგის მიერ საკუთარი ფანტაზიის, წარმოსახვისა და პროფესიული ოსტატობის გამოყენება, რომელიც სოციალურ პრობლემათა შემოქმედებითი მიდგომით გადაწყვეტის საწინდარია, რაც ყოველდღიურ რუტინულ შაბლონებზე უარის თქმას ნიშნავს.

სპეციალური განათლება – ვებერის მიხედვით, განათლების ტიპი, რომლის მიზანი კონკრეტული ფუნქციის შესრულების უნარის მქონე ინდივიდთა მომზადებაა.

სუბსტანციური რაციონალურობა – ვებერის მიხედვით, ღირებულებების მიხედვით მოქმედება;

სწავლა მთელი სიცოცხლე – იდეა იმის შესახებ, რომ სწავლა და თანამედროვე საზოგადოებრივი მოთხოვნების შესაბამისი უნარების მიღება ადამიანს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში, უწყვეტად უნდა შეეძლოს და გარკვეული ვადით, მხოლოდ ფორმალური განათლებით არ უნდა შემოიფარგლებოდეს. უწყვეტი განათლება ზრდასრული ადამიანებისთვის სპეციალური პროგრამებისა და საგანმანათლებლო ტრენინგებს და ა. შ. გულისხმობს.

ტექნიკური განათლება – განათლება, რომელიც კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტისათვის აუცილებელი ცოდნისა და უნარების ჩამოყალიბებაზეა მიმართული.

ფარული პროგრამა (კურიკულუმი) – ბავშვთა სოციალიზაციის პროცესში სკოლის ფარული როლი, რომელიც სოციალური უნარ-ჩვევებისა და დამოკიდებულებების სწავლებას გულისხმობს.

ფორმალური რაციონალობა – ვებერის მიხედვით, დასახული მიზნის მისაღწევად საშუალებათა ადეკვატური გათვლა.

ფორმალური ურთიერთობები – ურთიერთობების ფორმა ჯგუფებსა და ორგანიზაციებში, რომელიც დადგენილი წესებისა ნორმების მიხედვით წარიმართება.

ფუნქციონალიზმი – თეორიული მიმდინარეობა სოციოლოგიაში, რომელიც იმის შესახებ წარმოდგენას ემყარება, რომ სოციალური მოვლენები მათი ფუნქციის ანუ საზოგადოებრივ პროცესებზე მათი გავლენის მიხედვით უნდა აიხსნას.

ფუნქციური უწიგნურობა – ყოველდღიური ყოფაცხოვრებისთვის აუცილებელი წერა-კითხვისა და ანაგარიშის უნარების უქონლობა.

ქარიზმა – ინდივიდის განსაკუთრებულად გამორჩეული უნარი, ზეზუნებრივი ნიჭი, რომლის ძალითაც მას თანმიმდევრათა მთელი არმიის გაჩენა შეუძლია.

ქარიზმატული განათლება – განათლების ტიპი, რომელიც, ვებერის მიხედვით, ქარიზმის, როგორც ზეზუნებრივი პიროვნული ნიჭის, შესახებ წარმოდგენაზეა დაყრდნობილი. მისი მიზანი და ტექნოლოგია ინდივიდში ამ ნიჭის აღმოჩენასა და გაღვივებაზეა მიმართული.

ღირებულებები – სოციოლოგიური გაგებით, ინდივიდთა ან ჯგუფის წარმოდგენები იმის შესახებ, რაც სასურველია, მისაღები, კარგი ან ცუდია. სოციალური რეალობისადმი შეფასებითი დამოკიდებულების საფუძველი, რომელიც კულტურათა გაგების გასაღებია.

ღირებულებათა ტრანსმისია – განათლების მეშვეობით თაობიდან თაობაში ღირებულებათა გადაცემა.

შემოქმედებითი პედაგოგიკა – პედაგოგიურ-საგანმანათლებლო სტრატეგია, რა შემთხვევაშიც შექმნილი ცოდნის არა მარტო კრიტიკულ გამოყენებასთან გვაქვს

საქმე, არამედ სწავლის პროცესში შემმეცნებელი სუბიექტი ახლის შემოქმედი ხდება.

ცოდნის ეკონომიკა – საზოგადოება, რომლის საფუძველია არა მატერიალური, არამედ ცოდნის, ინფორმაციის წარმოება, მოხმარება და გაცელა.

წიგნიერება – წერა-კითხვის ცოდნა.

პირთა საძიებელი

ავიცენა 94, 95
ალექსანდერი, ჯ 251
ალტიუსერი, ლ 129, 130, 132, 157
ასათიანი, ე 30
ანდრიაძე, მ 89
აპლი, მ 136
არანოვიჩი, ა 241, 243, 251
არისტოტელე 92
არონი, რ 171, 355
აღმაშენებელი, დ 292, 382

ბალანტაინი, ჟ 340, 341, 342, 343
ბალანიუაძე, რ 30, 50
ბარერი, ა 225, 231
ბაუმანი, ზ 5, 391
ბელი, დ 6, 150, 152, 153, 154, 175, 347, 355
ბეკერი, ჯ 3, 51
ბეკერი, კ 14, 151, 170
ბეკონი, ფ 6
ბენქსი, ჯ 282, 283, 284, 285, 287, 288
ბერგერი, პ 210, 243
ბერნსი, რ 22, 228
ბერნსტეინი, ბ 140, 141, 142, 143, 144, 397, 398
ბერტი, ს 113
ბერძენიშვილი, ა 127, 202
ბერჯესი, რ 333
ბინე, ა 43
ბიუსონი, ფ 43
ბლაუ, პ 151
ბლუმერი, გ 402
ბოდრიარი, ჟ 4, 241, 243, 248, 265, 266, 269, 273, 274
ბოროვიცკი, ს 387
ბოულსი, ს 132, 133, 134, 157, 363

ბრანდტი, კ 282

ბრაუნი, ფ 336

ბრუბაკერი, რ 118

ბუდონი, რ 172, 191, 192, 202

ბურდიე, პ 4, 110, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 397, 401, 402

ბუში ჯ, 354

ბუეზინსკი, ზ 6

გალტონი, ფ 113, 116

გამსახურდია, ზ 348

გამსახურდია, კ 382

განდი, მ 39

გარფინკელი, პ 231, 398

გეილი, მ 196, 198, 199

გიდენსი, ე 44, 70, 81, 202, 364, 370

გილბორნი, დ 280

გიროკუსი, გ 137

გისკო, ჯ 326

გუზალო, გ 103

გურამიშვილი, დ 292

გოფმანი, ი 220

გრინი, ე 228, 236

დადიანი, ც 292

დანელია, ს 102

დალი, ე 41

დევეილი, უ 241

დიმიტრიადისი, გ 102, 116, 175, 202, 240, 265

დისტერვეგი, ფ.ა 70, 99, 100, 101, 102

დიუბე, ფ 229

დიუი, ჯ 5, 13, 64, 70, 81, 84, 104, 105, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 311, 312, 399

დიურკემი, ე12, 15, 108, 109, 110, 116, 174, 175, 176, 180, 202, 241, 243

დევისი, უ 195
დერიდა, უ 241
დონევი, რ 21
დუნკანი, ო 151

ელსეორტი, დ 243
ეპტეინი, მ 170
ერნი, პ 279
ეშტონი, დ 338

ეაჟა-ფშაველა 296
ეებერი, მ 4, 15, 77, 106, 107, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 127, 174, 361, 401, 404, 405
ეეისი, ჯ 252
ეეკსლერი, დ 241
ეებლენი, ტ 107, 108, 180, 208, 241
ეუდსი, პ 212, 231
ეუდსი, ს 216, 217, 230
ეულფოლკი, ა 30

ზაქარაია, დ 231
ზიმელი, გ 241

თამარ მეფე 382

იბერი, პ 382
იესო ქრისტე 32, 35, 42
ილიჩი, ა 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 399
იმედაძე, ი 30
ინოზემცევი, ე 355
ისლანდი, დ 226
იუნგი, მ 150, 226, 227, 250
იუსტინე 91
კაეარნინი, მ 37
კაკაბაძე, ი 265

კალპუნი, ქ 50
 კამბერელისი, ჯ 102, 116, 175, 202, 240, 265
 კამილერი, კ 278
 კანტი, ე 42
 კაჭკაჭიშვილი, ი 202
 კედი, ნ 226, 227
 კელერი, ს 50
 კელერჰალსი, ჟ 44
 კენდელი, ი 328
 კერი, მ 200
 კილპატრიკი, უ 301
 კეინტილიანი 93, 94
 კლარკი, ბ 178, 200
 კოდუა, ე 17, 18, 90
 კოლინგსი, ე 301
 კოლინზი, რ 14, 48, 353, 363, 385
 კომენი, კ 113
 კომენსკი, ი 96, 307
 კონდორსე მ.ჟ.ან 97
 კონტი, ო 22
 კორიგანი, პ 219
 კოსტერი, ს 193, 194, 195, 202
 კოულმანი, ჯ 14, 147, 148, 149, 152, 153, 170, 370
 კული, ჩ 203

ლაზარსფელდი, პ 149
 ლაითი, დ 51
 ლარეო, უ 247
 ლატერი, უ 243
 ლაუდერი, პ 336
 ლევი-სტროსი, კ 173, 174, 195
 ლემეტრი, ფ 386
 ლერუ, ა 169
 ლიოვეცი, ჟ 273
 ლიოტარი, ჟ.ფრ. 241, 242, 243, 266, 269

ლისტერი, უ 228
ლუთერი, მ 95
ლუკმანი, თ 210, 243
ლუტიძე, ბ 383

მაკლარენი, უ 241
მანჭეიში, კ 15, 110, 111, 116, 243
მარია, ა 391, 400
მარკუსი, ფ 383, 390
მარქსი, კ 106, 121, 132, 241, 242, 243, 358
მასიონისი, ჯ 46, 70, 383, 390
მეიერი, ა 20
მეიერი, კ 279
მენი, ალ 3, 31
მერტონი, რ 14, 176, 183, 191
მიდი, მ 220, 221, 222, 223, 224
მიდი, ჯ 203, 231, 402
მილერი, ე 243
მილიბანდი, რ 130, 131
მილსი, ჩ 247, 404
მულარდი, კ 281
მუნიე, ე 43
მური, უ 195
მურუსიძე, ლ 89
მონტადონი, კ 44
მონტენი, მ 96
მონრო, პ 327
მორტონი, ს 113

ნელბეკი, ი 387
ნაჩმიასი, დ 81
ნეჩაევი, ე 16, 21
ნისბეტი, პ 150, 151
ნიცშე, ფრ 266, 267, 269
ნონიაშვილი, კ 81

ოტია, ფ 193, 194, 195, 202

პალეტი, ჯ 228

პარეტო, ვ 180

პარკი, ე 23

პარკერსი, ე 301

პარსონსი, ტ 4, 14, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186,
187, 188, 189, 190, 202

პასერონი, ჟ 110, 155, 157, 169, 174

პეინი, გ 101

პეინი, დ 104

პესტალოცი, ი 34, 46, 301, 324

პიროგოვი, ნ 34

პინკი, უ 329

პირსი, ჩ 300

პლატონი 90, 91

პოლარდი, ა 215, 216

პულანტასი, ნ 131, 132

ჟილი, მ 229

ჟიულენი, მ 326

ჟირუ, ჟ 241, 243, 251

რიანი, დ 113

რიკიორი, პ 271

რიჩი, დ 170

როსი, ე 14, 103

რუსთველი 382

რუსო, ჟ.ჟ 18, 98, 301

სედლერი, მ 327

სემბელი, ნ 225, 231

სლოტერდაიკი, პ 267

სმელზერი, ნ 12, 22, 45, 50, 70, 81, 236, 288, 363, 364, 370

სმიტი, უ 14

სოროკინი, პ 13, 110, 112
სუზალო, დ 14
სნედენი, დ 14
სოროკინი, პ 364, 367, 370
სპენსერი, პ 16, 180
სტალინი 33
სტებნისი, რ 218, 219
სტესენსი, კ 228
სტოლპიერი, პ 22
სუნგი, დ 338

ტაბიძე, გ 382
ტაფი, ჯ 143
ტიზარდი, ბ
ტიურა, ლ 143
ტოფლერი, ე 6, 155, 240
ტროუ, მ 19
ტურენი, ა 172

უილისი, პ 196
უილიამსი, დ 281
უილისი, პ 138, 139, 140
უორდი, ლ 13, 103
უოტსონი, ფ 327
უშინსკი, კ 34, 327

ფაინი, ბ 379
ფლექსნერი, ა 327
ფერეოლი, ე 50, 70
ფილიპოვი, ფ 16, 21
ფრანკფორტ-ნაჩმიასი, ჩ 81
ფრებელი, დ 31
ფრეირე, პ 232, 233
ფუკო, მ 242, 248, 265

ქეთევან წამებული 382

ქეცბაია, კ 4, 5, 18, 30, 40, 45, 50, 60, 89, 127, 231, 265, 324, 364,
170, 383, 390, 395

შარპი, უ 228

შელერი, მ 42

შემილტი, უ 228

შეაიცერი, ა 39

შინჯიაშვილი, თ 18, 30, 50

შინჯიკაშვილი, ქ 89

შლიკი, მ 387

შუტცი, ა 208, 209, 210, 211, 231

ჩომახაშვილი, ი 383, 390

წულაძე, ლ 81

ჭაეჭაეაძე, ი 292, 382

ჭკუასელი, ი 30

ჭკუასელი, ქ 30

ხასაია, ზ 50

ხანძთელი, გრ 382

ჯასტერი, უ 178

ჯეიშვი, უ 300

ჯენკსი, კ 153, 241

ჯესაუ, ა 113

პაბერმასი, ი 241

პამილტონი, უ 228

პარგრივსი, დ 212, 213, 214, 230, 231

პარისი, ჯ 145

პეგელი, გ 42, 242

პენრი, დ 178

პერდერი, ი 42
 პინტისი, გ 132, 133, 134, 157, 363
 პიუზი, მ 143, 327
 პირშორნი, მ 230
 პობლიტი, ჯ 329
 პოლი, ს 135
 პოფერი, დ 148, 170
 პუსერლი, ედ 208

Apple, M 175
 Bernstein, B 175
 Brubaker, R 127
 Brown, Ph 343
 Burt, C 116

Camilleri, C 288
 Collins, R 355
 Demaine, J 175, 231
 Freire, P 240
 Green, A 343
 Gillborn, D 288
 Jencen, A 116
 Kandell, J 343
 Meier, A 31
 Payne, G 102
 Pink, W 343
 Prichard, K 102, 202
 Poulantzas, N 175
 Sirjamaki, J 102
 Veblen, T 102
 Weber, M 102

Willis, P 175
Young, M 231

Ананишнев, в 18, 50
Андреев, М 18
Ансар, П 50
Балабанов, С 70
Бауманб 350
Бодрийяр, Ж 265
Вебер, М 127
Гейзенберг, В 265
Гуссерль, Э 265
Давыдова, Ю 127
Деррида, Ж 265
Донев, Р 31
Дьюи, Дж 311
Зборовский, Г 18, 31
Ильин, В 364
Калугина, Д 70
Кастель, М 355
Константиновский, Д 355
Нечаев, В 18631
Нотман, О 70
Осипов, В 70
Ритцер, Дж 231
Сорокин, П 50, 355
Сушкова, И 364
Тоффлер, Э 265
Филипова, А 70
Филипов, Ф 18, 31
Фуко, М 265
Чудинова, В 355
Шарвадзе, Б 311
Эпштейн, М 265

Kakha Ketsbaia

**Sociology of Education
(Lectures)
(in Georgian)**